

आर्द्धवाचको ख्योजी...

हरिहर खनाल

Digitized By:

साझा शिक्षा ई-पाटी
OLE NEPAL

www.pustakalaya.org

www.olenePAL.org

अस्तित्वको खोजी

(कथासङ्ग्रह)

लेखक
हरिहर खनाल

सम्पादक
तेजविलास अधिकारी

रत्न पुस्तक मण्डार
काठमाडौं, नेपाल

पुस्तक	: अस्तित्वको खोजी
लेखक	: हरिहर खनाल
सम्पादक	: तेजविलास अधिकारी
प्रकाशक	: रत्न पुस्तक भण्डार, काठमाडौं, नेपाल
प्रथम संस्करण	: २०६६
सर्वाधिकार	: लेखकमा
आवरण	: सविन शाक्य, ग्राफिक वर्कसप
कला	: सिताराम श्रेष्ठ 'सिमल'
कम्प्युटर	: कमला घले (टड्ढण)
	: अञ्जन धिमिरे (लेआउट)
मुद्रक	: कञ्चन प्रिन्टिङ प्रेस, काठमाडौं

Astitwako Khoji
(Short Stories by Harihar Khanal)

ISBN : 978-99933-0-759-4

सम्पादनको सन्दर्भ

सृष्टिको सुरुआतसँगै मानवजातिमा अभिव्यक्तिकलाको विकास भएको पाउन सकिन्छ, तथापि लेख्य अभिव्यक्तिको विकास त भन्न धेरै पछि भएको हो । जब मानिसले आफूलाई अरूपका कुरा बुझ्ने र आफूले बुझेका कुरा फैलाउने-फिँजाउने कर्म गर्न थाल्यो त्यसै क्रममा उसले साहित्यको निर्माण गरेको हो । समाजका विविध घटनालाई विविध ढङ्गबाट उतार्ने सन्दर्भमा त्यसका लक्षणहरूका आधारमा धेरै पछि बल्ल लक्षणग्रन्थ वा सैद्धान्तिक रूपमा विधागत पहिचान गर्ने कार्य भएको हो । हुन त वर्तमान अवस्थामा विज्ञानले गरेको प्रगति तथा त्यसको सदुपयोग र दुरुपयोगबाट जन्मेका संस्कारजन्य उपजको प्रभाव साहित्यमा प्रत्यक्ष रूपमा पर्न गएको छ । साथै वर्तमान अवस्थामा एकातिर विधाभञ्जनले ल्याएको हलचल बनेको छ भने अर्कातिर साहित्यलाई बुझ्न नसकिने गोलमटोल, अर्थहीन र अनुत्पादक विषयका रूपमा समेत राख्ने काम भएको छ ।

चर्चा यो हदसम्म हुनु जरुरी छ, जसले सिर्जनात्मक घनत्वको परिभाषा दिन सकोस् । यहाँ साहित्यलाई मानवमात्रको प्रयत्नबाट सिर्जना हुने, समाजका लागि नभइनहुने र सभ्य समाजको विशारद धान्ने माध्यमका रूपमा चिन्नु उचित होला । साहित्य सम्पूर्णमा एउटा वृक्ष हो भने त्यस वृक्षको एक मूल हाँगाका रूपमा कथालाई लिन सकिन्छ । कुनै पनि कुराको परिभाषा त्यतिबेला गरिन्छ जतिबेला अगाडि भएको वस्तुको त्यसको विशेष एवम् आदर्श गुणको आधारमा नियम वा सूत्र बनाउन सकियोस् । विषय र विधाको सम्बन्ध तथा त्यसको परिमाणका सवालमा कथा विधा विवेच्य विषय भएको हुनाले जरुर नै यसको सङ्क्षिप्त मौलिक तथा सरल परिभाषा गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ । कथाको परिभाषालाई स्वदेशी तथा विदेशी विद्वान् समालोचक एवम् परिभाषाकारहरूको हुबहु नाम उल्लेख गर्नुभन्दा कथाले समेट्ने विषय र त्यसमा हुनुपर्ने गहनतालाई सहज र सरल रूपमै अर्थात्तुन सजिलो होला ।

कथा जीवनको जुनसुकै पक्षको एउटा छोटो वृत्तान्त हो जसमा भाषाका माध्यमबाट आख्यानात्मकता प्रकट भएको हुन्छ । समाजसापेक्ष ढङ्गले मिल्दा चरित्र, मानवीय मूल्य र मान्यताको वर्णन रोचक र यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गर्ने काम कथाले गर्दछ । कथा आधुनिक चरण र अवस्थामा आइपुग्दा समाज परिवर्तन गर्ने तथा आख्यानकै माध्यमबाट भूगोल, इतिहास, अर्थ तथा नैतिक ज्ञानलाई समेत प्रसारित गर्ने सहज माध्यमका रूपमा रहेको छ ।

नेपाली कथाको विकासक्रमलाई हेर्ने हो भने वि.सं. १८२७ मा शक्तिवल्लभ अर्यालको महाभारत विराट पर्व र वि.सं. १८३३ मा भानुदत्तद्वारा अनूदित हितोपदेश मित्रलाभमा नै आख्यानात्मक स्वरूप पाउन सकिन्छ । यसै क्रमबाट अगाडि बढेको नेपाली कथाको स्वरूप र सन्दर्भ पिनासको कथालगायत थुप्रै रचना-सिर्जनाबाट निरन्तर अगाडि बढेको छ । नेपाली कथाको विकासक्रमलाई केलाउने क्रममा नेपाली समालोचनाका क्षेत्रमा कुन प्रतिभालाई कस्तो स्थानमा राख्ने र कसको भूमिकालाई नगण्य बनाउने तथाकथित समालोचना लेखिँदै आएको पाइन्छ । तथापि एउटा कुरा भने प्रस्तु छ, त्यो के भने नेपाली पत्रकारिताको विकासले नेपाली कथाको क्षेत्रमा समेत राम्रो प्रभाव पारेको देख्न सहजै सकिन्छ । एकातिर छापाका माध्यमको विकासले पौराणिक तथा अनूदित कथाहरूलाई मौलिकतामा ल्याउने काम गन्यो भने शारदाको प्रकाशन र कुशल सम्पादनले त भनै एउटा ठूलो क्रान्ति नै ल्यायो । लेखनरत मैनाली, कोइराला, सम, पुष्करजस्ता प्रतिभाले प्रकाशनमा आउने मौका पाए भने सँगै भिक्षु आदिले नेपाली कथामा फरक-फरक खालका सन्दर्भहरूलाई अगाडि ल्याए । त्यसैले आज हामी आधुनिककालको चर्चा-परिचर्चा गर्ने सन्दर्भमा त्यो विगतलाई विस्तृत सकैनौं किनभने विगतका कठिन मोडहरूले ल्याएका आशाका किरण नै आज प्रतिभाको रङ्गमञ्चका रूपमा नेपाली कथा क्षेत्रको उपलब्धिका रूपमा अडेको छ । त्यसैका माध्यमले नै यो फाँट अन्य विधाभन्दा एकदमै फरक, गुणात्मक र परिमाणात्मक रूपले पनि सशक्त रूपमा अगाडि बढेको छ । अझ यथार्थ त के छ, भने नेपाली कथाले १९९१ सालदेखि पक्केको मूलबाटो सामाजिक यथार्थ आलोचनात्मक यथार्थ मात्र नभएर यथार्थवादी समाजवादी अविराम यात्रामा दहोसँग पाइला टेक्नसमेत सफल भएको छ ।

नेपाली कथाले वि.सं. १९९१ सालपछि मौलिकताको फड्को मारेको कुरा एउटा तथ्यका रूपमा चर्चित छ । त्यसका साथसाथै शारदामा वि.सं. २००६ सालमा 'गरिब' कथा लिएर कदम बढाउने रमेश विकल नै नेपाली यथार्थवादी प्रगतिशील कथा-लेखनको आधार-विन्दु साबित भएका छन् । त्यसक्रममा उनका

कथा र अन्य कथाकारका प्रगतिशील प्रवृत्तिका कथाहरूले नेपाली समाजको यथार्थ चित्र उतार्ने काम मात्र गरेनन् तिनले त नेपाली समाजको समस्यालाई देखाउदै समाधानका निम्नि वर्णीय चेतनाको अभिवृद्धि गर्न एक साधनका रूपमा कथा साहित्यलाई मूल विषयसमेत बनाए । प्रगतिशील लेखनले वि.सं. २००९ सालबाट प्रगतिशील लेखक सङ्घको स्थापनासँगै अत्यन्त व्यवस्थित रूपमा अगाडि बढने मौका पायो । यो मौका चानेचुने कुरो थिएन । त्यसले वहन गर्न पर्ने अभिभारा भन् गम्भीर र गहन थियो । नेपाली राजनीतिका क्षेत्रमा आएको अस्थिरता मात्र होइन, लेखक भएर लेखनधर्मितालाई धान्न नसकी सत्तामोहमा लाग्ने तथाकथित लेखकहरूले यस धारालाई फाइदाभन्दा बेफाइदा बढी पुन्याए । यति मात्र होइन राजनीति, सङ्गठन र यसका बीचमा आएको फुट र जुट एवम् हतास मनःस्थिति तथा परिणामले त भन् प्रगतिशील लेखन सचेत रूपमा बढनुपर्ने अवस्था सिर्जना भयो ।

बीसको दशकमा थुपै प्रतिभाहरूको उदय हुनु अगावै रमेश विकल, हृदयचन्द्रसिंह प्रधान, शान्तदास मानन्धर आदि प्रतिभाहरूले यसलाई प्राण जगाउने काम गरे । यसका साथै यस धाराले हल्का व्यङ्ग्य र विद्रोह मात्र जन्माएन यसले त साँचो अर्थमा रुसी साहित्यको प्रभाव र प्रेरणाबाट अगाडि बढेर अत्यन्तै मर्यादित रही सैद्धान्तिक रूपले समेत प्रगतिवादी चिन्तनलाई अगाडि बढायो । यसको पृष्ठभूमिमा प्रगतिशील पत्र-पत्रिकाको प्रकाशन प्रलेसको पुनर्जीवन तथा त्यसको संस्थागत विकासका लागि आफ्नो पूरै जीवन समर्पित गर्ने श्यामप्रसाद शर्मा तथा त्यो कार्यमा सहयोग पुन्याउने बालकृष्ण पोखरेल, ताना शर्मा, डी.पी. अधिकारी, शशिलकला तिवारी, आनन्ददेव भट्ट आदिको समेत नाम भुल भिल्दैन जसले प्रगतिवादी चिन्तनलाई अत्यन्त सजग भएर एउटा सही दिशा प्रदान गरे । वि.सं. २०२० को दशकमा भने नेपाली साहित्यको प्रमुख धारका रूपमा नवचेतनवादी युगको उदयसँगै विभिन्न विकृति-विसङ्गति, अन्याय-अत्याचार, भ्रष्टाचार आदि विषयलाई प्रतीकात्मक ढङ्गले नवीन सोच र चिन्तन प्रस्तुत गर्दै पारिजात, खगेन्द्र सङ्ग्रामीला, हरिहर खनाल, देवमणि ढकाललगायत थुपै प्रतिभाहरू अगाडि आए । लेखनका माध्यमबाट सैद्धान्तिक रूपले यस धारालाई तीव्र, सक्षम र परिचित बनाउनेहरूमा हरिगोविन्द लुइंटेल, नारायण ढकाल, इस्माली, ऋषिराज बराल, घनश्याम ढकाल, कुसुम ज्वाली, रोहित दाहालदेखि युवा पुस्ताका अत्यन्त प्रतिभाशाली कथाकार नवीन विभासलगायत थुपै प्रतिभाशाली लेखकहरू यस धारामा अगाडि बढिरहेका छन् ।

एकातिर पार्टी सङ्गठनमा सक्रिय हुँदै लेखनमा समेत क्रियाशील सञ्जय थापाजस्ता कथाकारले यस विधालाई ऊर्जा दिएको देखिन्छ भने अर्कातिर स्वतन्त्र लेखनका माध्यमबाट नै यसलाई ऊर्जा दिने काम अन्य धेरै लेखकहरूले समेत गरेको देखिएको छ । यसै सन्दर्भमा यहाँ यतिबेला कथाकार हरिहर खनालका विषयमा केही चर्चा गर्ने प्रयत्न गरिदै छ । नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा वि.सं. २०२१ सालदेखि कविताका माध्यमबाट कलम चलाउने हरिहर खनाल (वि.सं. २००३) वि.सं. २०२४ सालदेखि निरन्तर रूपमा कथालेखनमा सक्रिय र समर्पित भई अगाडि बढेका कथाकार हुन् । फुटकर लेखन थालनीको तेह-चौध वर्षपश्चात् उनी वि.सं. २०३७ सालमा कथासङ्ग्रह 'अजम्मरी गाउँ' लिएर सशक्त कथाकारका रूपमा उदाएका हुन् । सङ्ग्रह प्रकाशनपूर्व नै उनले लेखेका कथाहरूले नेपाली समाजको यथार्थ भलकलाई मात्र भल्काएका छैनन् तिनले त नेपाली समाजका समस्याको समाधानका उपायसमेत खोज्नुपर्ने र त्यो जनसङ्घर्ष र वर्गसङ्घर्षको आँधीले मात्र सम्भव हुने कुरालाई समेत औल्याउन पुगेका छन् । वि.सं. २०६३ सालका उत्तरार्द्धसम्म आइपुरदा कथाकार हरिहर खनालले चालीसवर्षे साहित्यिक जीवन बिताएको सन्दर्भमा उनका समकालीन कथाकारहरूको सापेक्षतामा उनलाई पृथक् देखाउनु र उनको योगदानलाई औल्याउनु पनि वाञ्छनीय देखिन्छ । नेपाली कथाको प्रमुख धारा यथार्थवादी धाराअन्तर्गत समाजवादी यथार्थलाई आफ्ना नब्बे प्रतिशत कथाहरूमा स्थापित गर्ने कथाकार खनाल समकालीन प्रगतिवादी कथाकारहरूमा समेत छुट्टै अस्तित्व राख्न सफल कथासाधक हुन् । यसको प्रमाणका रूपमा हरिहर खनालले यस धारामा पुन्याएको योगदानको चर्चाबाट मात्र सम्भव हुन्छ । यस सन्दर्भमा समकालीन पुस्ता प्रगतिवादी धाराबाट अपरिचित त रहेको छैन नै तथापि यसको विकास तथा विस्तारमा आउने अवरोध अन्य धाराहरूले बेहोर्नपरेको पाइदैन । नढाँटीकन भन्ने हो भने अन्य धारा भनेको विश्व परिवेश मात्र होइन देशको शासनको धारअनुसार यो वा त्यो कोणबाट सहज बाटो खोजी चर्चामा आउने धारा पनि हो । त्यसको बदला मानसिक तथा भौतिक रूपमा समेत धाटा व्यहोर्नु परे पनि सदा छाती खुला गर्दै अगाडि बढेको यो धारले वि.सं. २०२० सालदेखि २०६३०६४ सालसम्म आइपुरदा एउटा सशक्त पुस्ताको निर्माण गरेको छ र देशको अग्रगामी धाराको नेतृत्वमा यो धाराले अब्बल नेताको डालसमेत दिएको छ । त्यसो त यो प्रगतिवादी धारा भन्नु नै मार्क्सवादी अर्थव्यवस्थाको आधारमा विश्व सर्वहारावर्गीय चिन्तनबाट पसिनाको मोल र गाँस, बास, कपासको ग्यारेन्टी नै पहिलो सर्त हो भन्ने मूल आधारमा खडा छ । यस सन्दर्भमा कथाकार हरिहर खनाल साहित्यका अन्य विधाका तुलनामा कथा

क्षेत्रमै परिचित मात्र होइन चर्चित रहेका छन्। नेपाली यथार्थवादी कथाका क्षेत्रमा कथाकार खनालको अत्यन्त ठूलो योगदान रहेको छ। प्रगतिवादी कथाबाट यदि हरिहर खनालको नाम हटाइदिने हो भने जुन खाल्डो देखिन्छ त्यो अन्य कथाकारको लेखनीबाट परिपूर्ति गर्न सकिँदैन। खनाल वि.सं. २०२४ सालमा 'जूनको प्रकाशमा सूर्यलाई निम्त्याएर' बाट 'थवाडको आकाशमुनि' वि.सं. २०६३ सम्म आइपुग्दा उनका कथाहरूले दिने क्षेत्रगत योगदान एकै खाले भए पनि यसभित्रका विषय र त्यसको शैलिक कुशलतामा भन् निखारपन मात्र होइन मैनालीको जस्तो वातावरणको भक्तिकोसमेत प्रस्तृ आउँछ जहाँ प्रकृतिलाई मानवीकरण गरिएको हुन्छ र ग्रामीण पात्र र गतिविधि तथा ती पात्रहरूलाई बिस्तारै विचारले सुसज्जित गर्ने कार्य गर्दछन्। कथाकार खनालका कथा पढौं जाँदा त के लाग्छ भने कसैले पनि नसोचेको सामान्य वर्गको मानिस वा पात्रमा सहज र क्रमिक राजनीतिक चेतनाको विकास हुँदै गएको देखिन्छ। पात्रहरूलाई प्रशिक्षित गर्न र उनमा नवचिन्तन भर्न उनी साँच्चै खपिस पनि छन्।

हरिहर खनालका प्रतिनिधिमूलक कथाहरूको यो सङ्ग्रहसम्म आइपुग्दा उनका विगतमा प्रकाशित सातओटा कथासङ्ग्रहका अत्यन्त मार्मिक र चर्चित कथाहरू त परेकै छन् नै त्यसका साथमा केही अप्रकाशित तथा सङ्ग्रहमा नपरेका कथाहरू पनि परेका छन्। त्यसले गर्दा यस कथासङ्ग्रहसम्म आइपुग्दा कथाकार खनालको चालीस वर्षभन्दा बढीको साहित्ययात्रा र चार दशकको कथायात्रा अभै उचाइतर्फ लम्काँदै छ भन्ने महसुस हुन्छ। खनालको लेखनीमा आएको निखारपनले अब खनाल कथा विधामा मात्र होइन सम्पूर्ण आख्यान विधामा समेत सिद्धहस्त लेखकका रूपमा सर्वस्वीकार्य भएको कुरा निर्भिकतापूर्वक भन्न सकिन्छ।

सामान्य जस्तो लागे पनि समाजमा रहेका सडेगलेका प्रवृत्तिलाई सरल भाषामा उठाउन र त्यसका विरुद्ध समर्थन जुटाउनसमेत खनाल सफल छन्। उनको कलम सहज अवस्थामा मात्र होइन पञ्चायती कालरात्रीदेखि कथित प्रजातन्त्रकालको सङ्घटसमेत उतार्न सफल रहेको पाइन्छ। उनका बारेमा भएका अध्ययनबाट पाइएको तथ्यको आकलन गर्दा उनको लेखनलाई तीन चरणमा बाँडन सकिन्छ र कथा- यात्रालाई पनि त्यही अवस्थामा हेर्न सकिन्छ। यसमा एउटा कुरा के छ भने शोषण र उत्पीडनको नवरूप र सन्दर्भलाई पनि खनाल सहजरूपमा चित्रण गर्दछन्। समकालीन अन्य प्रवृत्तिका कथाकारमा पृथक् खनाल प्रगतिवादी लेखनमा समेत पृथक् हुनु उनको लेखनको मौलिकता नै हो। कथाकार खनालका कथामा ग्रामीण परिवेशलाई बुझन सक्ने र ग्रामीण परिवेशमा हुँकेका पात्रहरूको आधिक्यता रहेको पाइन्छ। जसरी महाकाव्यमा चर्चित पात्र

वा नायक, घटना, स्थलको चर्चा गर्दा बढी सान्दर्भिक हुन्छ, त्यस्तै कथा आञ्चलिकतामा बाँच पुग्छ, किनकि सहरको राजनीति, गाउँको राजनीति, शिक्षितको चेतना र अशिक्षितको चेतना एकै गाउँ र ठाउँमा खोज्न सकिंदैन न त गाउँ-गाउँमा पुगेर त्यसको अध्ययनविना टिप्प नै सकिन्छ। यसबाहेक उनका केही कथाहरूले हाम्रो संस्कारमा हुकेका अनैतिक र नाजायज कुरालाई पनि सामन्ती संस्कारले फैलाउन मलजल गरेको तथ्य उजागर गर्न सफल भएका छन्। कथाकार खनाल सरलरेखीय शैलीमा अधिकांश विषयवस्तुलाई पस्कन्छन् भने उनको 'थवाड्को आकाशमुनि' आइपुगदा पूर्वदीप्ति शैलीलाई समेत सहजरूपमा कुशल ढङ्गले प्रयोग गर्न सफल भएका छन्।

यस कथासङ्ग्रहमा परेका केही त्यस्ता कथा छन् जो व्यक्तिगत सङ्ग्रहका अतिरिक्त सिङ्गो नेपाली कथाका क्षेत्रमा व्यापक बहस र मूल्याङ्कन पछाडि छनोट गरी नेपाली प्रतिनिधि कथाहरू (२०४६ : आकाश छुने डाँडामुनि), केही प्रगतिशील प्रतिभाहरू (२०४५ : पशुपतीप्रसादको एक साँझ) र नेपाली कथाका समकालीन सन्दर्भहरू (२०४५ : बस्तीभित्र) *Stories From Nepal (2002 : At The Bottom of The Lofty Hill)* आदि जस्ता कृतिहरूमा समेत परेका छन् र मूल्याङ्कनको कसीमा खरोरूपमा उत्रिएका पनि छन्। त्यसैले यी र यस्तै आदि तथ्य र सत्यलाई आधार मान्दा उनी वि.सं. २०२० को दशकदेखि नै कथाका क्षेत्रमा उदाएका, तीसको दशकमा स्थापित भएका, चालीसको दशकमा उचाइ लिइसकेका र पचासको दशकमा प्रतिष्ठित कथाकारको दर्जा हासिल गरेका कथाकार हुन्। साठीको दशकमा पनि उनी समयसन्दर्भ विषयलाई चोटिलो ढङ्गबाट प्रस्तुत गर्न लागिपरेकै देखिन्छन्। उनको यस समयको उपलब्धि भनेको नै यही हो। समकालीन पीडाले छटपटाउँदा उनी 'धेरै जयराजहरू र एउटा प्राध्यापकको डायरी' जस्ता कथा लेख्न पुग्छन्। त्यस्तै बृहत् लोकतान्त्रिक आन्दोलनको मध्य भागमा रहेका साहित्यिक सहिद कृष्ण सेनको हत्यालाई एक महान् सर्जकको आत्माले सिर्जनाको माग गरेको कुरातर्फ सकारात्मक चिन्तन गर्न आव्वान गर्दछन्। त्यस्तै राज्यसत्ताले एउटा असल मान्दे, मारेर थुप्रै असल मान्देलाई चिद्याएको तर्फ पनि उनी आकोश व्यक्त गर्दछन्। लेखक 'बन्दुक कलम देखेर तर्सन्छ र कलमको हत्या गर्द्दै, एक कलमको हत्याले लाखौं कलम सिर्जनामा जुट्छन्' भन्ने तथ्यलाई उजिल्याउँछन्।

चाकडीबाजहरूलाई नै सम्मान दिन राज्य तयार रहेको विगत र वर्तमानमा पनि हरिहर खनाल साहित्यकारका रूपमा विश्वविद्यालयजस्तो उच्च प्राज्ञिक थलोको स्नातकोत्तर तहमा शोधको विषय बन्नु आफैमा गौरवको विषय

हो र प्रगतिवादी लेखनको सम्मान पनि हो । यस अवधिसम्म आइपुगदा खनालका बारेमा वि.सं. २०५० सालमा ‘जीवनी व्यक्तित्व कृतित्व’, वि.सं. २०६१ सालमा ‘कृतिहरूको सङ्क्षिप्त अध्ययन’ र वि.सं. २०६१ को उत्तरार्द्धसम्म आइपुगदा कथाकारितामा शोधकार्य पूरा भएका छन् । साथै यसबीचमा भएको विद्यावारिधिमा समेत उच्च चर्चा पाएका खनालका कथाहरू भावी पुस्ताका लागि पनि उत्तिकै मननीय र पठनीय रहेका छन् । प्रकाशनका सुरुका कृतिहरू पुस्तकालयमा समेत अप्राप्य हुनु र जिज्ञासु पाठकका हातमा पुग्न नसक्नु केवल एउटा लेखक र पाठकको साक्षात्कार नहुनु मात्र होइन, ती कथाहरूले खोतलेका विषयवस्तुप्रति अज्ञात रहनु पनि हो, त्यसैकारण कथाकारका कथालाई समेत जिउँदो राख्न र प्रतिनिधि कथाहरूलाई एकसाथ राखेर अध्ययन गर्न मिलोस् भनी यो सङ्ग्रहलाई यस रूपमा जनसमक्ष राख्ने यो जमको गरिएको हो । साहित्यलाई कलावादी र रूपवादीहरू केवल रूप र कलाको सौन्दर्यमात्र मान्दछन् तर प्रगतिवादीहरू वैचारिक चिन्तनलाई उजिल्याउने हतियारसमेत मान्दछन् । त्यसैले लेखनको चुरो कुरो, प्रवृत्ति समेटेका विषय लेखनीमा आएका उतार-चढाव के-कस्ता छन् त भन्ने तथ्यलाई सम्पूर्ण पाठकका सामु राख्नका लागि यो सानो प्रयास गरिएको हो । कुनै पनि कुराको मूल्याङ्कन त त्यसको गहन अध्ययनपछि मात्र हुन सक्छ, त्यसैले गहन अध्ययन, चिन्तन-मननले मात्र यो कार्य उचित-अनुचित ठहर्ला, अन्यथा हचुवा मूल्याङ्कन ठहर्ने छ ।

अन्त्यमा मोफसलमा रहेर आफ्नो रोजीरोटीको व्यवस्था मिलाउदै अगाडि बढेको खनालको लेखकीय जीवनले सम्पन्न र गुरुत्तर महत्त्व बोक्ने र सिङ्गो युगलाई नयाँ रूपमा सोच्न सिकाउने साहित्य पस्कन सक्नु अत्यन्तै खुसीको कुरो हो । यसबाट यो पनि आशा गर्न सकिन्दै कि जीवनपर्यन्त अविचल अविराम यात्रा गर्ने एक सफल, निष्ठावान् साधकको हराएका, मिल्किएका मोती र मणिहरूलाई एउटै मालामा उन्न पाउनु आफैमा एउटा फलदायी कार्य हो । यसबाट मोफसलमा रहेर लागिपर्ने खनालजस्ता सयाँ लेखकलाई उत्साह त मिल्छ नै, यसको पठनबाट दुरुहको बदला सरल, रूपको सट्टा सारको, विचलनको सट्टा विचारको, अनुत्पादकको सट्टा उत्पादक साहित्यमा एक इँट थप्प बल पुऱ्याउनेछ भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु । दुङ्गयाउनीमा केही गर्नुमा नै अस्तित्व हुने हुँदा सच्चाइलाई दाल-भातजस्तै प्यारो मान्दै र आलोचना स्वीकार्न तयार रहेदै सम्पादनको छोटो भूमिका अन्त्य गर्न चाहन्छु ।

गाईतिहार, २०६५

तेजविलास अधिकारी

कथात्रङ्ग

क्र.सं.	शीर्षक	पृष्ठ सं.
१.	कालो बादलभित्रको जून	१
२.	आकाश छुने डाँडामुनि	६
३.	बस्तीभित्र	१२
४.	एउटा दन्त्यकथा	२१
५.	निर्वासित लेखक	३०
६.	पशुपतिप्रसादको एक साँझ	३९
७.	निकृष्ट खाडल	४५
८.	मेरो पुरानो गाउँ	५७
९.	गौरव गाथा	६५
१०.	देश/परदेश	७७
११.	बमको छिर्का	८५
१२.	नीलो सुन	९१
१३.	विगत-आगत	९७
१४.	चोरी	११३
१५.	एउटा प्रेमको कथा र कूर सत्य	१२०
१६.	अनन्त यात्रा	१३२
१७.	विघटन	१४०
१८.	देशभित्र देश खोज्दै	१४८
१९.	टोकियोमा अर्को बुद्ध	१५८
२०.	धेरै जयराजहरू र एउटा प्राध्यापकको डायरी	१६८
२१.	अस्तित्वको खोजी	१७७
२२.	सुनामी	१८९
२३.	इतिहासमा एक दिन	१९७
२४.	थवाडको आकाशमुनि	२०७

कालो बादलभित्रको जून

“बिस्तारै अब म के बूढ़ी हुंदै गइरहेकी छु ?”
सारी लगाउँदा लगाउँदै अप्रत्याशित यौटा प्रश्न उठ्यो
मनमा । म आफैमा भन्डै खड्गङ्ग भइनै । तत्कालै आफ्नो
चेस्टरलाई बलियोसँग कर्से र टम्म पारेर ब्लाउज धुसारेँ ।
अनि यौटा दृढविश्वास मुटुभरि बोकेर गहिरो सास फेरेँ ।

ऐलेसम्म मेरो कोठाको कुनाकुनासम्म विहानको
उज्यालो आएर सबै चिज छर्लङ्गचाइसकेको थियो । म
खाटबाट उठ्ठेर र सोझे दराजमा गएर रोकिएँ । हठात् मेरा
आँखा भित्तामा भुन्डचाइराखेको ऐनामा पर्न पुगे । ऐनामा
ताक्कै एकछिन म ठिङ्ग उभिएँ । खजमजिएर अनुहारैभरि
छरिएको कपाललाई सम्प्याउने कोसिस गाँदै आफ्ना हातका
आँलाहरूले बिस्तारै गाला मुसारेँ र सारीको फुर्कोलाई
तानतुन पारेर एकपटक हल्का तरिकाले सारी भट्कारेँ
अनि ऐनामा आफ्नो प्रतिविम्बसँग आँखा जुधाएर हाँस्ने
प्रयत्न गरेँ ।

अचानक मेरो मुखबाट फुल्किसकेको चिच्याहटलाई
जबरजस्ती रोकेर मैले एकचोटि आँखा र मुख छोपेँ ।
साँच्चै मलाई कस्तो अनुभव भयो भने मेरो प्रतिविम्बमा
आफ्नो अनुहारलाई ज्यूँदो कडकालसिवाय केही देख्न सकिनै
मैले । किम, पाउडर र लालीले सिंगारिएका मेरा कलकलाउँदा
गाला चुसेर मिल्काइएको आँपका बोकाजस्तै लाग्यो
मलाई । लिप्स्टिकले पेन्ट गरिएका गुलाफको फूलका
पत्राजस्ता मेरा ओठका पाटाहरू धेरै बेर पानीले चुसेको

मासुको चोक्टाजस्तै लाग्यो मलाई । अनि गाजलको रडमा मुछिएका सिङ्गमरमरका गुज्जाजस्ता मेरा काला र चम्किला आँखाहरू र साउनको आकाशमा लहराउदै उठ्ने कालो बादलका नागबेली मुस्लाजस्ता मेरा आँखीभौं पहरामा खोपिएका गहिरा खोपिल्टा र पानीअमलाको भुसजस्तै दुई लहर भुससिवाय केही देख्न सकिन्न मैले । अनि म एक्कासि पछाडि फर्केर बाहिर निस्कें ।

मैले चिया पकाइसकेर दुई-चार जना बटुवालाई बिदा गरिसत्ता बल्ल ऊ उठ्यो । उसले मुख धोएपछि एक कप चिया उसको अगाडि लगेर राखिदिएँ र मुसुक्क हाँसेर फर्के, अनि अरू ग्राहकहरूको मागअनुसार चिया बनाउदै र रक्सी र माछ्याको ओलनले ग्लास र रिकापी भर्दै गएँ । बिहान करिब आठ बजेतिर ऊ आफ्नो भरियालाई अगाडि लगाएर माथिको उकालोलाई लक्ष्य गर्दै लम्क्यो । मैले त्यस लाहुरेलाई आफ्नो दृष्टिले भ्याएसम्म हेरिरहेँ । जब ऊ निकै टाढा पुर्यो, मैले एउटा विस्मृतिको लामो सास फेरेँ । कलिलो सूर्यको तातो किरण आएर मेरो भट्टीको बारमा ठक्कर खाँदा रातो माटोले पोतेको भित्तो भन् सुन्दर देखियो ।

साँझ पर्ने आटिपछि ऊ मेरो भट्टीको छेउमा आएर ठिङ्ग उभिनेबित्तिकै उसलाई स्वागत गर्दै मैले नै भित्री कोठाको गलैचामा लगेर बसालै । म एकली स्वास्नीमान्छे छु र मेरो यति धेरै आँट छ भन्ने कुरा उसलाई के थाहा र ? मैले त आफ्नो पेसामा सफलता हासिल गरिसकेकी थिएँ । यस अर्थमा म निपुण थिएँ । रात पर्दै गएपछि ऊ मन्ख पर्दै गयो । बाहिर पालीमा सुतेका दुई-तीन जना बटुवा र उसको भरिया अनि ऊ र मबाहेक मेरो भट्टीमा कोही पनि थिएनन् ।

रात क्रमशः अन्धकारको गहिरो खाडलतिर खस्तै गइरहेको थियो । ऊ खाना खानका निम्नित अगाडिको गुन्द्रीमा बसेको थियो र घरीघरी तीखा आँखाले मतिर चियाउदै मसँग ठट्टा गर्थ्यो । थालको भात निकै नै चिसो भइसकेको थियो, ऊ भने आफूलाई रक्सीमा ढुबाउदै गइरहेको थियो । यथार्थमा मलाई त के चाहिएको थियो भने ऊ अझ रक्सी र मासुका टुक्राहरूको माग गरोस् जसबाट मेरो व्यापार वृद्धि हुन सकोस् । म त एक पेसेवर भट्टीबाल्नीसिवाय अरू केही थिइन्न र कुनै पनि लाहुरे या बटुवालाई मीठो बोली र मायालु आँखाभित्र कोचेर थुपार्नु मेरो अन्तिम लक्ष्य थियो । मैले यसरी कति लाहुरे र बटुवालाई पन्छाइसकेकी थिएँ, त्यो हिसाब गरेर नसकिने कुरा हो । तर मलाई आज अनौठो अनुभव भयो । किन-किन उसको दयनीय अवस्था देखेर ऊप्रति माया लागेर आयो । मैले मनैभरि उसको चित्र कोर्न सुरु गरेँ ।

के उसको घरमा उसकी कान्छी छैन होली र ? छ, पक्कै पनि छ । वन, पाखा, भीर, खोला, छहरा र पहरामा लहराउदै दाउरा बटुल्दी हो, आफ्नो भरिलो यौवनलाई हेरेर उसलाई सम्झौदै एकलै कति रुँदी हो ऊ ! उसले आफ्नो कान्छाको सम्फनामा आफ्ना विरहका धड्कनहरूलाई सुसेली र गीतका धुनहरूमा सँगालेर लद्धाख र मलायाका बेतधारीसम्म पुन्याउन कति प्रयत्न गरी होली ? उसकी साठी वर्ष नाधिसकेकी बूढी आमा छुट्टीको आउने मैनालाई औंला भाँचेर गन्दिहोलिन् । उसको चिठीमा ती बूढी आमै उनको प्यारो छोराको प्रतिविम्ब पाउँदी होलिन् । अनि गाउँघरमा आउने अरू लाहुरेहरूलाई नै कतिपटक उनी आफ्नो कान्छा ठानेर भुक्किहोलिन् । यसरी मैले सोच्दै गएँ— सम्झौदै गएँ कि मैले आफूलाई वर्तमानमा ल्याउन निकै गाहो पन्यो । ‘छि, म त कस्तो कल्पना गर्न थालै नै, मलाई त आफ्नो व्यापारसित पो मतलब छ ।’ सम्हालिन खोजेर मैले आफैलाई सम्फाउन थालै ।

“ना कान्छी ...” यसपटक उसले रक्सी पिउनुको सट्टा यौटा चुरोट निकालेर मतिर बढायो । “भयो मैले त भखैर खाएँ, भात छिटो खानुस्, अबेर भैसक्यो” मैले अनुहारमा हल्का मुस्कान भरेर भनेँ । त्यसपछि उसले बलै मेरो हातमा यौटा चुरोट थमाइदियो र गिलास रित्याएर उद्यो । मैले उसलाई समातेर खटियासम्म पुन्याइदिएँ र भट्टीको फरिको बन्द गरेर सुन्न गएँ ।

सुन्ने प्रयास गरेँ । निद्रा आउनै सकेन । अनायासै मलाई मेरो बाबुको सम्फनाले अँचेट्यो । गाउँघरका जिम्मुवाल र व्याजखोर साहूहरूको दासत्वबाट उम्कन विदेश गएर धेरै धन आर्जन गरेर ल्याउने र आफ्नो अँगिनमा सुनौलो विहान भुल्काउने स्वप्न लिएर विदेशिएको कैयौं वर्षसम्म पनि नफर्केर बेपत्ता भएपछि आफ्नो गाउँलाई छोडेर एकरात आमा र म यतातिर लागेका थियौं । आमाले भट्टी राखेर जीवन विताउने निर्णय गरेपछि, नै यस ठाउँलाई आफ्नो क्षेत्र बनायौं हामीले । त्यतिबेला पनि हाम्रो भट्टीमा कम व्यापार हुने होइन । यौवनावस्थाको भेलमा उर्लेको मेरो जोवनमा च्याल नकाढने को थियो र ? तन्देरी ठिटाहरू मलाई त्यसै निलुँलाभै गर्थे र म उनीहरूबाट बच्न हरप्रयत्न गर्थे । तर के नै गर्न सक्यै र मैले ? आखिर एक अबला स्वास्नीमान्छे न थिएँ म !

खेतीपाती जे भने पनि हाम्रो यही यौटा भट्टी थियो र चिजबिजको बिक्रीबाट मात्र हाम्रो गुजारा चल्न गाहो भएपछि आमाले मलाई यौवन बिक्री गर्न बाध्य तुल्याइन् । यसरी म जबरजस्ती लुटिएँ । कतिपटक त आफ्नी धूर्त आमालाई चिथोरेर मारूँजस्तो लाग्यो मलाई, अनि कतिपटक त उल्दै बगेको गड्गाजीमा हाम फालूँजस्तो पनि लाग्यो, तर कुन्नि किन हो, मृत्युदेखि मलाई निकै डर लाग्यो रे

एकान्तमा बसेर मैले आफ्नो वेदनालाई आँसुका भलमा बगाउँथैं । म कति विवश थिएँ आफ्नो यौवन बेच्न र कति विद्रोह गरें मुक्तिका लागि ? तर सबै व्यर्थ साबित हुन जान्थे । तर आजकल म कति सहजरूपमा आफ्नो मासुको बिक्री गर्दैछु ? जीवनको यति ठूलो परिवर्तन । विगत आफ्नो जीवनका टरा खुइकिलाहरूलाई यसरी नियाल्दै थिएँ म ।

“कान्छी ! सुत्यौ तिमी ?” खाटबाट जुरुक्क उठेर उसले प्रश्न गच्छो । “अँ ...” खाटमा सुतीसुती नै मैले उत्तर दिएँ । अनि ऊ बिस्तारै उठेर आयो र मेरो खाटमा दुसुक्क बस्यो । ममा रोमान्स या उत्तेजना केही पनि थिएन र ऊ बसेकामा कुनै प्रकारको विरोध पनि गरिनँ मैले । उसले मलाई काउकुती लगाउने प्रयत्न गच्छो । म भने उसको जीवन नियाल्न पुग्ने केरि एकपटक ।

“दाइ लाहुरे भएको कति वर्ष भयो ?” मेरो सोधाइमा गम्भीरता थियो । अनि उसले आफ्नो विगत दिनको लामो कथा सुनायो ।

त्यसबाट मलाई कति कुरा प्रस्त भइसकेको थियो भने मेसिनगन र हाइड्रोजन बमको मुखमा होम्मने प्रतिज्ञा गरेर कमाएको उसको एक-एक पैसामा उसको पसिनाको एक-एक थोपा सँगालिएको थियो र त्यसमा उसको रगतका एक-एक कणहरू मिलेका थिए । अनि मलाई के पनि थाहा भयो भने प्रत्येक भट्टीवालीलाई ऊ मलाई जस्तै माया गर्थ्यो र आफ्नो रगत र पसिनाले सिर्जको फल प्रत्येक रक्सीका बोतल र प्रत्येक रन्डीका फोस्ता मासुमा मिलाएर नष्ट गरिरहेको थियो । यसरी ऊ जतिजति आफ्नो गाउँको नजिक हुँदै जान्थ्यो उतिउति ऊ रितिँदै गझरहेको हुन्थ्यो । अनि म आफैले पनि उसलाई शोषण गरिरहेकी थिएँ र यतिबेला मलाई आफ्नो पेसादेखि धेरै घृणा उब्जिरहेको थियो । अझ यसभन्दा बढी त मलाई त्यो शोषक समाजदेखि रिस उठ्यो जसले मलाई एउटी भट्टीवालीका रूपमा जीवन बिताउन विवश गराएको थियो र उसलाई विदेशिन बाध्य तुल्याएको थियो । मलाई लाग्यो, मेरो आफै भट्टीको छाप्रो पनि एक शोषक हो जहाँ कोही न कोही प्रत्येक रात रक्सी र रन्डीको नशामा आफ्नो रगत र पसिनाको एक-एक थोपा विसर्जन गर्दछ ।

मैले बत्ती निभाइसकेकी थिएँ र ऊ मेरो काखमा मुन्टो राखेर पल्टिरहेको थियो । लाग्यो, ऊ रक्सीको प्रचुर नशामा मुछिएको थियो र कामुकताले अन्धो भएर घरीघरी मेरा गिला स्तनहरू निमोठ्ने र सेप्रा गालाहरू चिमोठ्ने गर्दथ्यो ।

“छिं तिमी त कत्ति चल्न सकेको ! सुत खुरुक्क !” बेवास्तासित म यसो भनिदिन्यैँ ।

रात यत्तिकै गयो । बिहान भयो । ऊ गयो । ऊ गइसकेपछि मलाई भन्
कस्तोकस्तो अनुभव भइरहेको थियो ।

मेरो शिथिल शरीरभरि मैले फेरि एकपटक तरुनीपनको ज्यूँदो
रक्तसञ्चार गराउने प्रयत्न गरें । तर हिजोअस्तिको जस्तो लहर मेरो जीउमा
लहराउन सकेन । मैले आफ्नो बिहेको कल्पना गरें एकपटक । तर त्यो हुन
नसक्ने कुरो थियो । आजभन्दा धेरै वर्षअधिदेखि नै धेरै युवक र लाहुरेहरूको
अङ्गालोमा आफूलाई थिचाएर मैले मेरो कुमारीत्व बेचिसकेकी थिएँ । मेरी आमा
मरिसकेपछि पनि भट्टी र यौवनको बिकीसिवाय अरू कुनै विकल्प पाउन सकिन
मैले जिउन, र मलाई आफ्नी स्वास्तीका रूपमा स्वीकार्ने कुनै लोग्ने पनि तत्पर
थिएन । त्यसैले म एउटी भट्टीवाल्नी रन्डीसिवाय अरू केही हुन सकिनै ।"

बाहिर बेला चर्कदै गएको थियो र भट्टी नजिकैको बाटोमा भरियाहरूको
आवतजावत प्रशस्त बढिसकेको थियो । मैले सबै कुरा बिर्सने प्रयत्न गर्दै अगेनामा
आगो फुक्न थालै । कित्तीको मुखबाट निस्केको पानीको वाफ हावामा लहराउदै
विस्तारै उडिरहेको थियो ।

●

फागुन, २०२८

आकाश छुने डाँडामुनि

भयाउँकिरीको भयाउँभयाउँसँगै अन्धकार कमशः बद्ध्यो र त्यो आकाश छुने डाँडो पनि विस्तारै अँध्यारोमा बिलाउँथ्यो । उत्तरपूर्वको कुनामा रहेको सेतो हिमालका अनेकाँ थुम्काहरूबाट चिसो बतास फेरि चल्य्यो । विस्तारै त्यो भेकका भुप्राहरू सेलाउँदै जान्ये । दक्षिणतिरको मादीखोलाको सुसाइ भने अन्धकार रातमा पनि एकैनासको सुनिन्थ्यो । बिहान पूर्वको आकाशमा रातो रड चढन नपाउँदै कुखुराको भालेसँगै ती भुप्राहरूमा एउटा गति पैदा हुन्थ्यो र विस्तारै त्यो गति कल्याडमल्याडमा फेरिन्थ्यो ।

आकाश छुने डाँडाको फेदीमा कैयौं घरहरू थिए । कुनै घर कमेरोले पोतिएका, कुनै घर रातो माटोमा मुछिएका थिए भने कुनै भुप्रा चिलाउने र कटुसका स्याउलाले आफ्नो आन्द्राभुँडी लुकाइरहेका थिए । यौटा कुनामा फेरि आजदेखि अर्को एउटा भुप्रो थपिएको थियो जसले यौटी बूढी कुखुरीले चल्ला ढाकेभैं घर्ती काले, कालेकी स्वास्नी, जेठो चैं छोरो, अर्को च्याँसे र कालेकी छोरी भुन्टीलाई गंजेटेर राखेको थियो ।

घर्ती कालेको त्यो भुप्रो अरू घरहरूसँगै जोडिएको त हैन, तर त्यति टाढा नै पनि थिएन । खोलापारि साइँला काजीको घर थियो र मजुवाको

फेदीमा अरू घरहरू थिए । काले काम गर्ने एउटा मिसिन नै हो कि जस्तो लाग्थ्यो । त्यसैले गाउँलेहरू उसलाई दाउरा चिरन्देखि लिएर भारी बोक्नसम्म लगाउन कुनै विचार गर्नु पर्ने आवश्यकता सम्झौदैनये । घर न वास भएको काले घर्तीको सारङ्गीजस्तो पेट जति नै जोतिए पनि मरुभूमिमा खन्याएको एक लोहोटा पानी थियो र कैल्यै उकासिन सकेन । चालीस वर्षअधिबाट नै कालेले घामपानी त ओतेरै आएको थियो तर कैले कसैको पाली बारेर, कैले कसैको ढिकी कुरेर र कैले कसैको टौवामुनि लतारिएर । तर आज त्यो स्थिति थिएन । आकाश छुने त्यो डाँडाको फेदीमा वि.सं. २००८ सालको पैरोले पुरिएको मजुवाको बगरको सिरानमा कालेले आफै मस्कतबाट यौटा भुप्रो खडा गरेको थियो जसलाई अब ऊ निःसङ्घकोच आफ्नो भन्न सब्ध्यो ।

नयाँ घरवासको यौटा नयाँ उमझ्ग र उल्लासले मुछिएको काले नयाँ कल्पना लिएर सुत्यो र भोलिपल्ट बिहान नयाँ उमझ्ग लिएर उठ्यो । काले बाहिर आयो । आँगनको डिलमा उभियो । यौटा हाई काड्यो र जीउ तन्कायो । त्यसको अगाडि मजुवाको सिङ्गो बगर पसारिएको थियो र पातीका गाँज र अरू कैयौं बुट्चानहरू पनि त्यसमा थिए । कालेले एकपटक मनमा त्यस बगरको चित्र उतान्यो । बगरका दुङ्गाहरू क्रमशः डिलमा पर्खाल लगाइए र त्यहाँ सल्व्याइला गराहरू तयार भए । त्यहाँ बिस्तारै कोदो, मकै, गहत र मासका गाँजहरू लहराउन लागे । हठात् कालेलाई यौटा कहालीलागदो अत्यासले छोप्यो । बिस्तारै उसका आँखा तिर्मिराए । उसले एकपटक आँखा भिम्ब्यायो र हातले मिच्यो । फेरि आँखा खोल्यो । पातीधारी उस्तै थियो, बगर अधिको जस्तै र कालेको चाउरी पद्दै गएको अनुहार पनि उस्तै । भित्री बारीका ठूला गराहरू कालेको मानसपटलमा एकपल्ट आएर नाचे । “त्यो ठाउँ पनि यस्तै त थियो नि, तर त्यसो भनेर ऐले कसले पत्याउला र ? गर्ने हात यिनै हुन् ।” कालेले मनमनै यस्तो सोच्यो । “तर त्यै ठाउँभै यहाँबाट पनि हात धुनुपन्यो भने नि ?” यौटा भयभीत प्रश्न गुञ्ज्यो कालेको मनमा । यो यौटा वास्तविकताले भरिएको सम्झना थियो कालेको । तर त्यसको सहामा प्रयोग हुने साधन, अथवा घामपानी छेक्न बिसाइ मार्ने ठाउँ यसबाहेक कालेले भेह्नाउन सकेन । उसले विवश भएर चित्त बुझायो—“कान्छा बाजेले यहाँबाट पनि कसरी उद्भ भन्न सक्लान् त ? बाचुन्जेल उनकै हलो समातेर बसेँ, अब पनि कसरी मन नपगलला र ? आउने डोरमा लेखाइदिन्छु भनेकै छन् ।” कालेले आफूलाई सम्झाउने प्रयत्न गन्यो ।

मजुवाको चौतारामा पाँच-सात जना गाउँले बसेका थिए । काले घर्ती छेउको छपनीमा दुसुक्क बस्यो ।

“आफ्नै भुप्रो बनाइछस्, रामै भयो नै ...।” माथिल्लाघरे बूढाले भने ।

“ठूलो रुखको आड लागेपछि एक दर्को पानी पनि ओतिन्दै भनेको नभन्दै हो । कालेले अब मजुवा सितैमा पायो । कान्छा बाजेले गरिपको भलाइ गरे ।” एउटा गाउँलेले भन्यो ।

कालेले आफ्नो अनुहारमा सन्तोषको लहर फैलाउने प्रयत्न गन्यो । तर कुन्ति किन हो उसको भित्री मन हाँस्न सकेन । उसको मनको एक छेउमा अविश्वास र शङ्काको धमिलो बादलको टुक्रा छैदै थियो ।

“ठूलो रुखको आड लाग्दा बतासले त्यो रुख ढालेर काले मर्न पनि त के बेर ...?” यौटाले थप्यो ।

कालेको मनमा भन् शङ्का उब्जियो । उसको अनुहार एकै छिनमा पहेलो भयो । “भित्री बारी पनि त मजुवाजस्तै बगर थियो । जब बारी तयार भयो कान्छा बाजेले लखेटिहाले ...।” कालेको मनमा फेरि उही कुरा दोहोरियो । “जसो त होला अब ...। ईश्वरले यौटा बाटो लगाउलान् नि ...।”

जीवनभर दासत्वमा हुक्केको कालेको दिमागमा सबै हुने हुनामी टारेर टर्दैन र बारी कमाउनेदेखि लिएर पैरो पन्छाउने काम, अनि रात-दिन हलो र फालीको सिरानी हालेर बस्ने सधैंको उसको यो परिस्थिति र कैल्यै सिन्को नभाँच्ने कान्छा बाजेको दिन दुईगुणा रात चौगुणाको दरले बढौदै गरेको नाम र सम्पति पनि उनै निराकार ईश्वरको चमत्कार हो भन्ने कुरा उसको दिमागमा बज्जलेप भएको थियो । तर पनि कहिलेकाहीं उसको मनमा अन्तर्दृन्दृ चल्यो । “ईश्वर पनि यति बिघ्न पक्षपाती हुन सक्छ र ? ईश्वर छन त छ ...?” जब ऊ यस्तो कल्पना गर्थ्यो ऊ एककासि कुनै ठूलो अपराध गरेको महसुस गर्थ्यो । अनि त्यस्ता भन्नफटपूर्ण कुराहरू विर्सने प्रयत्न गर्दै आफ्नो काममा लाग्यो ।

“हाम्रो घर यही हो बा ...?” यसरी भुन्टीले एक दिन सोधी ।

“यै हो ...।”

“यो बारी पनि हाम्रै हो ?”

“हो : हाम्रै हो !” असजिलो मान्दै कालेले जवाफ दियो । उसलाई थाहा थियो, यो बारी उसको हुन पनि सक्थ्यो र नहुन पनि सक्थ्यो ।

दिन बित्दै गए । कालेको गालामा चाउरी परेका मुजाहरू पनि थपिँदै गए । मजुवाको बगरमा कोदो र मकै फल्ने बारीका पाटाहरू पनि थपिँदै गए । चार वर्षपछि गाउँमा डोरको हल्ला चल्यो । जग्गा नापिने भयो । कालेको मनमा पनि आशाको एउटा त्यान्द्रो पलायो ।

एक दिन मजुवाको पैरोमा डोर आएर टेबुल ठड़चायो । कान्छा बाजे अधि सरेर जग्गा आफैनै नाममा दर्ता गराउन कसिस्ए । काले रोयो-करायो । तर उसको चीत्कार उत्तरको सेतो हिउँका थुम्काबाट बहने हावासंगै लहराउदै बग्यो र त्यसै बिलायो । काले घर्ती आकाश छुने डाँडाको चुचुरोबाट एकैचोटि खँगारिएर तल खसेफै भयो । नापीले प्रमाण खोज्यो । कान्छा बाजेले रसिद तेस्याए । काले रित्तो थियो । उसको प्रमाण त पसिनामा मुछिएर बगरमा बिलाइसकेको थियो । उसका पसिनाका थोपाहरू मजुवाको बगरका गराहरूमा र इत्लाहरूमा टपिकरहेका थिए । कोही बोल्न सकेनन् । सबै मुखामुख हेराहेर मात्र गरे । कसैकसैले कानेखुसीको स्वरमा भने— “कान्छा बाजेले कालेमाथि ठूलो अन्याय गरे ।”

काले गोली लागेको मृगफै धिसंदै पञ्चायत पुर्यो र आफ्लो कुरा बिसायो । पञ्च प्रधानले निवेदन लेखेर दिन भने ।

कान्तिहीन अनुहार लिएर काले विनोदको घरमा पुर्यो । उसको निस्तेज अनुहार सिद्धगो आकाशले थिचिएफै देखिन्यो ।

“पञ्चायतलाई यौटा निवेदन लेखिदिन पन्यो हजुर ।” हराएका आँखाले विनोदलाई लक्ष्य गर्दै कालेले भन्यो । विनोदको पिँढीमा बसेका सबै मान्छेहरू ऊतिर केन्द्रित भए ।

“के पन्यो र ?” विनोदले प्रश्न गन्यो ।

“ठूलो रुखले किचेर मर्न आँटै हजुर ...।” काले घर्तीको मुखबाट यस्तो गहकिलो कुरा सुनेको यो पहिलो पटक थियो । विनोदले कुरा प्रस्तुचाउन सोध्यो— “कान्छा बाजेले मजुवा पनि भित्र्याउने भए हैन त ...?”

“खै हजुर, त्यस्तै छ । पञ्चायतमा गएको, निवेदन ल्याउनुपर्छ, भन्छन् । डोरले त उनकै नाममा लेखिदिएको छ ।”

विनोदले अमिलो अनुहार बनाएर भन्यो— “अब तिम्रो निवेदनले के गर्ला र ? कान्छा बाजेसित तिमी मुद्दा लड्न सक्ने कुरै भएन क्यारे, सपै ठूलाठालुले कान्छा बाजेलाई चिनेकै छन्, तिम्रो भने कसले नाम सुनेको छ, र ? सुनेर पनि तिम्रा लागि कान्छा बाजेसित कसले पुर्पच्छे गरिदिन्छ, र ?”

“हैन हजुर । के त्यो मेरो दुखले आर्जेको हैन र ?” काले एकाएक सुकेको खरमा खसेको सलाईको काँटीजस्तै दन्क्यो— “के कान्छा बाजेले बनाएका हुन् ती गराहरू ? जसको जोत उसको पोत भनेको के हो त हजुर ?” एकाएक काले यसरी रन्कियो मानाँ उसको दिमागमा चिसो हावा पस्ने ढोका भखैर मात्र खोलिएको थियो ।

“त्यो त हेर काल्दाइ, होइन अवश्यै । तर हुने गरेको व्यवहार यस्तै छ । जैलेसम्म तिमी र तिमीजस्ताहरू सहिरहन्छौं तबसम्म कान्छा बाजेहरूले तिमीहरूको हाड घोटेर खान छाइदैनन् ।”

कालेलाई ऐले भर्खर यस धरतीमा पैलो पटक ओलेर कुल्वेजस्तो लाग्यो जहाँ ऊ हिँड्ने यौटा अस्पष्ट गोरेटो छ र त्यस गोरेटोमा अनगिन्ती काँडाका भाडहरू छन् । काले निकै बेर घोरिहरह्यो । आक्रोशले भरिएको उसको मुखबाट धैरै बेरपछि बोली फुट्यो— “के यो आकाश छुने डाँडामुनिका सपै मान्छेहरू पशु हुन् र ? कान्छा बाजेहरू मात्रै मान्छे हुन् र ? के गरिबको पसिनाको मोल हुदैन त ?” काले एकतमासको भएर रनिक्यो ।

विनोदले फराकिला आँखाले कालेलाई हैर्दै भन्यो— “गरिपको पसिनाको मोल पनि हुन्छ हुन त, तर त्यो सबै कान्छा बाजेहरूका भकारीमा थुप्रिएको छ । त्यसलाई आफै भकारीमा हाल हामी आफै कस्सनुपर्छ । त्यो हामीले बुभ्न सक्नुपर्छ । अनि मात्र सम्भव छ ।” कालेले विनोदका सबै कुरा राम्ररी बुभ्न सकेन । जति बुभ्नयो त्यो एकपटक फेरि दोहोन्याएर सुन्न मन लाग्यो उसलाई । तर उसले दोहोन्याएर सोध्ने साहस भने गर्न सकेन । आकाश छुने डाँडामुनिका सबै भुप्राहरू यतै कान थापेर सुनेभै लाग्यो कालेलाई ।

विनोदले कालेका मुखाकृतिमा एकपटक फेरि गहिरो नजर धुमायो । कालेको अनुहारमा कैयौं प्रश्नसूचक चिन्हहरू प्रस्तौ देखिन्थे र उसको एकोहोरो दृष्टि विनोदमाथि केन्द्रित थियो । कालेले धैरै बेर मनमा कुरा खेलायो र अन्त्यमा पञ्चायत जाने नै निधो गन्यो ।

“दरखास्त त लेखिदिनै पन्यो हजुर । हारिएछ भने के गर्ने त ! दैवले एउटा बाटो लगाउला नि !” यति भनेर कालेले टाउको कन्यायो र टोपी मिलाएर लगायो । बिट फाटेको सेतो टोपीको रड मयल र पसिनामा मुख्यिएर प्रायः खैरो भएको थियो ।

“दरखास्त लेखिदिन त लेखिद्युँला नै कत्रो कुरो हो र जाबो यौटा दरखास्त लेख्न, तर हेर काल्दाइ, कान्छा बाजेले यत्तिकैमा तिमीलाई मजुवा दिने कुरो त मादी-खोलो उत्तरतिर लाग्नु जति नै असम्भव छ ।” विनोदले एकपटक फेरि कालेलाई हेच्यो र टक्क रोकियो । कालेले अनायासै हावामा टाउको हल्लायो । कालेले एकाएक आफ्ना बितेका दिनहरूलाई सम्भयो । भित्री बारी छाइनु पर्दाको सम्फना उसको आँखा वरिपरि फेरि नाच्यो । भूमिसुधारको सुरुको अवस्था, धैरै चहलपहल छाँदै थियो त्यतिबेला । आखिर कालेको भलो चिताउनेहरूले मोहियानी लेख्ने अर्ती दिए, र यसरी नै त्यो बेला पनि काले विनोदको आँगन कुल्वन

आइपुगेको थियो । सात वर्षअगाडिको त्यो स्थिति ऐले पनि उस्तै थियो र त्यस बेला पनि विनोदले कालेलाई दरखास्तले केही गर्दैन र उसले त्यो बारी सित्तैमा छाडूनपर्ने छ, भनेर आजजस्तै छर्लङ्ग बताइदिएको थियो । आखिर त्यो एकनासे थितिले कैले काँचुली फेर्न सकछ? काले निरुत्तर थियो । काले निमुखो थियो । निमुखाहरूका लागि नाइके भएर बोलिदिनुपर्ने यौटा जटिल स्थिति छ । तर त्यसो गर्न को चाहन्छ र? अचानोमा हत्केला तेस्याउन सुखमा कसले खोज्ला र? तर भोका पेटहरू कति दिन चुप रहन सक्छन्? मर्नु त छैदैछ एक दिन, काले पनि मर्छ एक दिन र विनोद पनि तर कालेलाई लाग्यो विनोद यौटा भरपर्दो आफन्त हो जसले उसलाई दुखमा सधाउन सकछ । यस अर्थमा कालेले विनोदको खाँचो सम्भयो, उसको त्यो दरिद्र, पिसिएको, थिचिएको समाजमा ।

मनमा थरी-थरीका कुराहरू त उठे, तर कालेले एकैचोटि विनोदका सबै कुराहरूलाई सहज स्वीकार गर्न हिचकिचायो । विस्तारै ऊ त्यहाँबाट उठ्यो र मरन्च्याँसे अनुहार लिएर पञ्चायतमा पुग्यो । प्रमाणविना पञ्चायतले सिफारिस गर्न मानेन । आँधी-बेहरीमा परेर ढल्लै लागेको पुरानो रुखभैं काले धरमराउदै डोरमा पुग्यो । आफ्नो सम्पूर्ण कथा भनेर ऊ हाकिमसित खूब रोयो ।

“हामी त कानुनले जे भन्छ त्यै गर्न सक्छैं, त्यसबाहेक हामी केही गर्न सक्तैनै ।” डोरको हाकिमको फैसला पनि सुन्यो, कालेले । त्यसपछि ऊ डाडु जत्रो मुख लिएर घर फक्यो ।

“त्यसो भए पैरो पन्चाएर गरा बनाउनेहरूको यस धरतीमा टेक्ने ठाउँ छैन त? हलो र जुवासँगै जीवन बिताउनेहरूको बाँचे ठाउँ छैन त?” कालेको मनमा यी कुराहरू ठेलमठेल दौडन थाले । तर उसले त्यसको उत्तर पाउन सकेन । उसले फेरि एकपटक विनोदलाई सम्भयो । उसको चेतनामा पूर्वस्मृतिका चोइटाहरू फेरि एकपटक आएर टाँस्सिए—

“के गरिपको पसिनाको मूल्य हुँदैन त?”

“हुन्छ हुन त..., तर सबैले बुझेपछि मात्र हुन्छ...!”

जेठ, २०३५

बस्तीमित्र

बाहू बजे मध्य दिउँसोको समय, चैतमासको घाम धरतीभरि बाणझौंखनिएको थियो । तर त्यो घुमाउने चौतरीमाथिको आकाशको एउटा सानो खण्डलाई चौतारीको पीपलको बोटले ढपक्क ढाकेको थियो । चर्को गर्मीले उकुसमुकुस भएर छटपटिएको शालिग्राम चौतारीको एक छेउमा बसेर सुस्ताइरहेको थियो र ऊभन्दा केही परतिर गहिरो दृष्टिले पारिपटिको नीलो जड्गलतिर ताकेर हैदै दयाराम निश्चल बसेको थियो । अगाडिपटि यौटा सानो खोलो सपाट बगरलाई पार गर्दै बगिरहेको थियो र सुस्त चलेको हावाले खोलाको पानीलाई निरन्तर हानिरहेको थियो । हावाको भिन्नो भोक्काबाट पानीमा उठेका छालहरू खुम्चिदै मुजा पदै, फुक्दै र हल्ल्दै अगाडि बढ्दै थिए र तरेली परेका पानीका ती स-साना खण्डहरूमा घामको ज्योति पर्दा यौटा मनै रमाउने दृश्यको भफ्फल्को मेटिन्थ्यो । बगरका बालुवाका छिरबिरे कणहरू, बयरघारी र काँसका भयाडहरू, जड्गलको उत्तरी किनारमा दोहोरो लाइनमा यौटा सानो बजारको भल्को दिने किसिमले बनाइएका भुप्रा घरका अवशेषहरू, नीलो जड्गलभन्दा परको अस्पष्ट पहाडको स्वरूप र त्यो पहाडभन्दा परको मुग्लान माथिको घुम्लो आकाश कमशः शालिग्रामको नजरमा परे । ऊ चुपचाप

सुस्ताइरहेको थियो र उसको नजिकै बसेको दयाराम निरन्तर त्यो पारिपटिको जङ्गलतिर चियाइरहेको थियो ।

“मान्छेलाई ज्यूदै डढाएर खरानी पारिएको कुरा तपाईंलाई थाहा छ ?” तीखा नजरले शालिग्रामतिर हेरेर विक्षिप्त स्वरमा दयारामले प्रश्न गन्यो । शालिग्रामले अनौठो अनुभव गन्यो । उसले एकछिन सोच्यो र भन्यो— “हुन सक्छ यस्तो कुरा मैले उपन्यास अथवा कथाहरूमा पढेको छु । तर मलाई यस्तो कुराको प्रत्यक्ष अनुभव भने छैन ।”

उसले एकपटक शालिग्रामतिर हेच्यो र पारितिर औल्याउदै भन्यो— “ऊ ... ती काला-काला अँगारका खम्बाजस्ता ठुटाहरू सबै ज्यूदा मानिसका चिहान हुन् बुझनुभो ।” उसको अनुहारमा जलन भरिएको थियो । शालिग्रामले आफ्नो दृष्टि उसको पछिल्तर दगुरायो । त्यो सुपरिचित ठाउँको सानो गाउँको सदृश ऐले आगोले खाएका भुप्राका अस्पष्ट अवशेषहरू उसले देख्यो । शालिग्राममा दयारामप्रति उत्सुकता जागेर आयो । उसले दयारामलाई नियालेर हेच्यो । दयारामले भन्न थाल्यो—

“काला अँगारका खम्बाजस्ता ती ठुटाहरू एकपटक यौटा सुन्दर बस्तीलाई थामेर बसेका थिए । मरुभूमिजस्तै निर्जन त्यो ठाउँमा मान्छेहरूले आफ्नो भविष्यको रह्याल ल्याएका थिए । उन्मुक्त भएर चरीझै रमाएका थिए । तर एक दिन यौटा दुःखद घटना घट्यो । ती भुप्राहरूमा, कोक्रामा सुतेर मस्त निदाइरहेका केटाकेटीहरूसमेत कोक्राबाट बाहिर निस्कन पाएनन् । त्यस हृदयविदारक घटनाबाट आकुलव्याकुल भएका मान्छेहरू, ती अभागी बालकहरूका आमाबाबुहरू छाती पिटीपिटी चिच्याएर रुदै-रुदै त्यो बीभत्स दृश्य हेरिरहे । बन्दुकले सजिएका सशस्त्र फौजी जवानहरू र भीमकाय शरीर भएका हातीमाथि बसेका सिपाहीहरू, बगरमा परेका माछाझै तड्पिएर छटपटाइरहेका असङ्घर्ष मान्छेहरू र तिनीहरूको करुण क्रन्दनबाट निस्केको मुटु छेड्ने चिच्याहट, अनि गोमन साँपको फणाझै उर्लेको आगाको ज्वाला र त्यो वातावरणलाई ढाकेर फैलिएको कालो पिरो धूवाँ ! अहो ! त्यो दृश्य, कति बीभत्स थियो !”

त्यसपछि दयारामले लामो सुस्केरा हाल्यो र फेरि भन्न सुरु गन्यो—

“यौटा अत्यन्त डरलाग्दो विनाशकारी आँधीबेहरीमा परेका चराचुरुज्जीको जस्तै थियो ती मान्छेहरूको अवस्था ।”

यो पछिल्लो वाक्य पूरा गर्दा दयारामको स्वर अलि मलिन भइसकेको थियो । उसलाई, गहिरो भावनामा ढुबुल्की मारिरहेको प्रस्तै अनुभव गर्न सकिन्थ्यो ।

“यस्तो कसरी भयो ? मलाई सुनाउनोस् न !” शालिग्रामले आग्रहपूर्ण स्वरमा सुस्तरी उसलाई घचघच्यायो । उसले फेरि भन्न थाल्यो-

“गाँस र वासको ठेगाना नभएका ती मानिसहरू खेतीपातीको समयमा मिमिरि उज्यालो हुन नपाउदै जुरुक्क उठेर नजिकका गाउँधरतिर निवेक माउलोको खोजीमा दौडन्थे र घाम ढुबेपछि भरदिनको परिश्रम बेचेर आएको दुई माना चामल लिएर जड्गल सिमाना नजिकका ती दुहुरा भुप्राहरूतिर फर्कन्थे र एक छिमल रातको शान्तिपूर्ण विश्राम लिन्थे । जब खेतीपातीको समय सकिन्थ्यो, उद्धमी लोगनेमान्छेहरू कुल्ली काम खोज्न टाढाटाढासम्म जान्थे र आइमाईहरू घाँस-दाउरा र घर-धन्दातिर लाग्ये । ती आइमाईहरू नुन-तेल र छाकको गर्जो टार्न लुकीछिपी जड्गलबाट दाउराका बिटा ल्याउँथे । एक दिनको कुरो हो-अकस्मात् यौटा वनपालेले फूलमती भन्ने यौटी तरुनी केटीलाई दाउरा बढुल्दै गर्दा भेड्यायो । भखैरै सत्र वर्षको चढदो बैंसमा ओर्लेकी फूलमती भखैरै फुलेको रातो गुलाफको थुँगोजस्तै थिई । उसका गालामा स्याउ फुलेका थिए ।

आजैको दिनभै त्यो दिन पनि सुर्जे भरभराउँदो आगोको फिलिङ्गोभै आकाशमा तुरुङ्ग भुन्डिरहेको थियो र पृथ्वीबाट गर्मीका भापहरू ह्वारह्वार्ती निस्किइरहेका थिए । गर्मीले गलाएको फूलमतीको शरीरभरि खलखली पसिना बगिरहेको थियो र ऊ पसिनामा चुरुम्म ढुबेकी थिई । वनपालेलाई देखेबित्तिकै ऊ टक्क रोकिकई । उसको हंसले ठाउँ छोड्यो । उसले हत्तपत्त गरेर हैसिया र नाम्लो टिपी र बस्तीतिर दौडन थाली । दौडँदा-दौडै एककासि उसको गति रोकियो । उसको हातको नाम्लाको एक छेउमा वनपालेले समातिसकेको थियो । नाम्लो चटकै छोडेर ऊ फेरि दौडन थाली । तर ऊ फेरि पनि रोकिन पन्यो । बज्रसमान त्यो वनपालेका कडा हातले उसलाई समातिसकेका थिए । ऊ थुचुक्क बसी र जुम्ला हात जोडी । तर केही लागेन । ऊ फेरिदेखि नआउने कसम खाएर तुरुकै रोई, तर वनपालेको थुङ्गोजस्तो मन पगिलएन । यौटा कुविचारले उसलाई भवाम्ल्याङ्ग छोप्यो । उसले वातावरणलाई एकपटक नियालेर हेच्यो । त्यो उस्तै चकमन्न थियो, उस्तै निर्जन थियो र उस्तै शान्त थियो, तर फूलमतीको स्थिति भने बाघको अगाडि अन्तिम क्षण गनेर बसिरहेको यौटा निःसहाय खरायोको जस्तै थियो । वनपालेले उसलाई खाउँलाभै गरेर क्वारक्वार्ती हेरिरहेको थियो र फूलमती भने त्यो मृत्युजस्तो क्षणबाट उम्कने प्रयत्नमा थिई । उसले भुइँबाट एकमुठी धूलो लिई र अत्यन्त छिटो त्यसको अनुहारमा फ्याँकी । एकोहोरो किसिमले फूलमतीतिर क्वारक्वार्ती हेदै कुभावनाको दहमा पौडी खेलेर बसिरहेको त्यसको चाल एउटा लोभी स्यालले मरेको सिनु देखाजस्तै थियो । उसका आँखा फूलमतीको

बैसमा टाँसिएका थिए । अकस्मात् उसका आँखामा बादल लार्यो । फूलमती चिच्याउदै र कराउदै त्यहाँबाट हामफाली ।

त्यसै दिन बेलुकी नयाँ बस्तीमा लुटपाट चल्यो । वनपालेको एक जत्था आएर नयाँ बस्तीका घरघरबाट मानिसहरू थुतेर पिटे । त्यसपछि गाउँ र वनपालेबीचको तनाव भन् बढ्यो र वनपालेहरूप्रतिको गाउँलेहरूको रिस भन् चब्यो ।

भोलिपल्टदेखि छर-छिमेकका गाउँधरमा हिजोको त्यो घटनाको बयान, चर्चा, परिचर्चा र टीका-टिप्पणी चल्यो ।

जतातै मानिसहरूको जीवन अत्यन्त अस्तव्यस्त थियो । अह्ना-अदालतमा घुसखोरी व्याप्त थियो । दैनिक जीवनका अति आवश्यक सामानहरूको कमी थियो । नुन-तेल, चिनी, चामलजस्ता नभई नहुने सामानहरू बजारमा लुप्त भइसकेका थिए । भूमिकर, पानीपोत र अरू सरकारी रै-रकमको बढ्दो चापले मानिसहरूको मनःस्थितिलाई अत्यन्त व्याकुल तुल्याएको थियो । चारैतिरबाट मानिसहरू गाँस, वास र कपासको माग गर्दै विद्रोहको स्वर उरालेर अगाडि बढिरहेका थिए । वातावरण उत्तेजित थियो ।

‘दाउरा-जर्ना खुल्यो अरे !’ वरपरका गाउँधरमा एकाएक यो हल्ला फैलियो । मानिसहरू तँछाडमछाड गर्दै दाउरा लिन जड्गालतिर ओझिरए । बस्तीका गोरेटाहरूमा अनगिन्ती गाडाका पङ्क्तिहरू देखिए । कमबढ गाडाका ती पङ्क्तिहरू सडकमा धूलो उडाउदै अगाडि बढदा मन्द गतिमा चलेको हावाले विस्तारै त्यो धूलोलाई आकाशतिर धकेल्यो र त्यो दृश्य अनगिन्ती डिब्बाहरू भएको रेल सपाट मैदानलाई पार गर्दै अगाडि बढिरहेको जस्तै देखिन्थ्यो ।

जड्गालको किनारमा पुगेपछि त्यो लहर टक्क रोकिक्यो । जड्गाल प्रवेश गर्ने दोसाँधको यौटा ठूलो सालको रूखको फेदमा यौटा सेतो कागजमा ठूलूला अक्षरमा लेखिएको थियो— ‘जड्गाल पस्न निषेध’ । त्यसैको तलतिर अर्को यौटा सूचना थियो ‘अनिश्चित कालका लागि दाउरा-जर्ना बन्द ।’ त्यसको केही पर यौटा नीलो मोटर थियो र त्यो मोटरभरि फलामको टोप लगाएका बाँसको लट्ठी लिएका पचास-साठी जना जवानहरू खैरो पोसाकमा थिए ।

वर्ष दिन थेग्नुपर्ने दाउरा-जर्ना र खर-खडाइ पाउने आशा लिएर जड्गालको किनारामा पुगेका ती गाउँलेहरूको अगाडि यौटा अजड्गको पहाड तेसियो । तिनीहरूको मनमा डर र शङ्काको बाढी चल्न थाल्यो । तीखाले व्याकुल भएको यौटा बटुवाले एक लोहोटा पानी पिउन खोज्दा मुखैभरि हिलो ओझिरएजस्तो भयो तिनीहरूको स्थिति । तिनीहरू असहाय आँखाले एक-अर्काको अनुहारमा हेदै र

नियाल्दै गर्न थाले । तिनीहरूमध्ये कसैले पनि कसैको अनुहारमा यौटा ठोस उपाय फेला पार्न सकेनन् । तर तिनीहरूले पटबैके हरेस खाएका थिएनन् । तिनीहरूको अनुहारमा दृढताको भावना प्रस्टै भल्किइरहेको थियो । एकछिनको मौनतापछि ती गाउँलेहरूमध्ये एक जना अगाडि सन्यो र मुख फोन्यो— ‘हैन हजुर, हामी रितै फर्कने त ?’

जङ्गलको किनारमा, सालधारीको छेउमा काटबाँसको लट्ठी र राइफल भिरेर बसेका जवानहरूलाई बोकेर अडिएको नीलो मोटरको छतमा यौटा स्यानोखाले माइक भुन्डधाइएको थियो । आखिर त्यो माइकबाट यौटा आवाज निस्क्यो— ‘तिमीहरू रितै जाऊ कि जेसुकै गर, तर जङ्गल पस्ने अर्डर छैन ।’

‘त्यो वातावरणमा एकचोटि फेरि निराशा र भुटभुटी फैलियो । तर कोही पनि डेग चलेन । एकछिनपछि यौटा आग्रहपूर्ण स्वरमा सन्तेले भन्यो— ‘हैन सापहो ! विचार गर्नुपन्यो । दाउरा खुल्यो भनेर तपाईंहरूले हल्ला फिँजाउनुभयो र हामी यो घाममा मरीमरी सप्तै काम छोडेर आयौं । बरु भोलिदेखि नआइराखैला ।’

‘अरु मानिसहरूको अनुहारमा पनि त्यस्तै आशयका भावनाहरू फिँजिएका थिए ।’

‘त्यो सुन्नासाथ नीलो मोटरबाट एक जना हाकिम साप ओले र एकपटक क्रुद्ध नजरले त्यो मान्छेको भीड र गाडाको लस्करलाई हेरे । तिनीहरू उस्तै निश्चल र उस्तै दृढ देखिए । ती सापको मनको एक छेउमा ढर र सङ्कोचको भावना भरिएर आयो । उनले आफूलाई हेरे, उनी सुरक्षित थिए, ढुक्क भए । उनको यत्रो ठूलो सुरक्षित बलको अगाडि अहुमि लिएर बसेका निर्धा गाउँलेहरूको उपस्थिति उनलाई रास्तो लागेन । आफ्नो स्वरलाई तिखारै उनले हाकिमी पोजमा भने—

‘एह तिम्रीमाँका पोइया राँडीका छोराहो । मेरो गु कुरेर बसेका छौ त्याँ तिम्रीमा ढाँकाहो ...! तुरुन्त गाडा फर्काऊ । नब भने ...’ उसको मुख यसरी कराउँदा हुप्प फुलेको थियो र धाँटीका नसा तन्केका थिए । उसका आँखा रक्सी धोकाएर टूँडिखेलको मैदानमा छोडेको मत्त साँढिका जस्तै देखिएका थिए । समुद्रजस्तै गम्भीर र शान्त भएर बसेका ती गाउँलेहरूमाथि एकचोटि वज्रपात खनियो । तिनीहरूका आँखाभरि आक्रोशको ज्वाला दन्त्यो र तिनीहरूका अनुहार रिस र घृणाले धपबैके बले । त्यहाँ यौटा भेल उल्यो । त्यो भेलले धैर्यको बाँध फुटायो र तिनीहरू एक जत्था भएर एकै सासमा ती सापतिर खनिए ।

‘तत्कालै यौटा सिट्ठीको चर्को स्वर निस्क्यो । त्यो स्वर जङ्गलको वातावरणलाई चिर्दै परपरसम्म फैलियो । एकाएक ती उर्दीबाल जवानहरूका कटबाँसका लट्ठी

ती गाउँलेहरूका टाउकामा बर्सन थाले । कुनै मानिसहरू ऐच्छा-आत्थु गर्दै परपर भाग्न थाले, कतिका टाउका फुटे र रगतका फोहरा छुटे, रगतको भल बग्यो । त्यो बीभत्स दृश्यले मानिसहरूको मनमा यौटा प्रबल प्रतिशोधको भावना जागृत गरायो र तिनीहरू साहस बढुलेर हैसिया र बन्वरोले प्रतिरोध गर्न थाले । घमासान पन्यो । तिनीहरूले मोटरको चक्रका काटे, मोटर कुच्च्याइदिए र कटबाँसका लट्ठी खोसे । तत्कालको होहल्लाले वरपरबाट मानिसहरूको ओइरो चल्यो र सेरोफेरो मानिसहरूको होहल्लाले हल्लियो । त्यो ठाड़ यौटा युद्धक्षेत्रमा फेरियो । निकै बेरको घमासान सङ्घर्षपछि विस्तारै त्यो स्थिति ओलंदै गयो । तथापि यौटा उत्तेजक भयावह वातावरण त्यो सेरोफेरोमा कायमै थियो ।

‘दिनहरू कमशः बित्तै गए । सङ्घर्ष र प्रतिरोधका घटनाहरू एकपछि अर्को गर्दै उलंदै र सेलाउँदै गए । कस्तो अनौठो दन्त्यकथाजस्तो लाग्छ अहिले ती कुराहरू सम्झन्दा, तर त्यो दन्त्यकथा नभएर यै भूमिका ज्यूँदा मान्छेहरूको कथा हो, बुझ्नुभो भाइ !’ दयारामले तीखा नजरले एकपटक शालिग्रामतिर हेच्यो र उसको अनुहारको अन्तरकुनामा छाम्यो । उसको मन निकै हलुङ्गो भएको आभास भयो उसलाई । शालिग्राम एकपटक लाएर दयारामतिर एकोहोरिएको थियो र माघको बिहानीमा घामले मानिसहरूलाई लोभ्याएँभै दयारामका ती कथा र उपकथाहरूले शालिग्रामलाई तानिरहेका थिए । दयाराम निकै बेर घोरिएर बसिरह्यो । शालिग्रामले उसलाई नियालेर हेच्यो, दयारामको मुटुभित्र यस किसिमका अनन्त कथाहरू कुँदिएर रहेको आभास भयो उसलाई । ऊ आग्रहको स्वरमा बोल्यो—“मलाई ती ज्यूँदा मान्छेहरूको चिहानको कथा पनि सुनाउनोस् न ।”

त्यसपछि दयारामले भन्दै गयो—

“एक दिन ! क्षितिजबाट अँध्यारो भाग्नेवित्तिकै एकैचोटि घामका चर्का किरणहरू धरतीभरि खनिए र जमिन धपकै बल्लाजस्तो भयो । वातावरण तुवाँलोले ढपकै ढाकेको थियो । पारिपट्टिको चौचुली डाँडो खुरीखन्नै भएको थियो । रुख-विरुवाका पातहरू सर्लङ्ग भरेर खुइल्याएको कुखुराजस्तै भएका थिए । जङ्गलको एक कुनावाट निस्केको न्याउलीको ‘न्याँआउ ! न्याँआउ !!’ को विरक्तलाग्दो एकोहोरो स्वरले त्यो समयलाई भन् उराठलाग्दो बनाएको थियो । नयाँ बस्तीका मानिसहरू ओइलाएको अनुहार लिएर आ-आफ्नो लुसेधन्दा गर्न थालेका थिए । त्यसैबेला धूलोको एक मुस्लो बादल उडाउँदै यौटा नीलो मोटर त्यतैतिर हानिएर आयो र बस्तीको सिरानमा टक्क रोकिक्यो । मोटरबाट बन्दुक र लाठी लिएका कैयौँ वनपालेहरू तल भरे । त्यो बस्तीका मानिसहरूको मन ढक्क फुलेर आयो । उनीहरू आ-आफ्नो भुप्राको ढोकामा निस्के र त्यतै हेर्न

लागे । तिनीहरूले सम्भावित विपत्तिको विषयमा पनि खासखुस कुरा गरे । त्यसको लगतैपछि देखौमा डरलागदा भीमकाय शरीर भएका छवटा हाती बढेर आए । मानिसहरूको सातोपुल्लो उड्चो । सबै आ-आफ्नो आँगनमा निस्केर त्रसित मुद्रामा त्यो दृश्यलाई हेँदै सम्भावित आपत्तिको क्षणलाई कुदै बसे ।

नीलो मोटरमा सवार भएका मानिसहरूमध्ये यौटाले अधिकारपूर्ण स्वरमा भन्यो—

‘एइ जङ्गल अतिक्रमणकारी डाँकाहरूहो ! आफ्नो भुव्रोभास्मो के-के छ घरभित्रबाट निकाल, नत्र भने खरानी हुनेछ ।’ यस चेतावनीले सबै स्तब्ध भए । उनीहरूको स्थिति साउनको उर्लदो भेलमा पल्टेको ढुङ्गाका असहाय यात्रीहरूको जस्तै थियो । सबैले आफ्नो रोदन मिश्रित निमुखा आँखाले एक-अकातिर हेरे । उनीहरूको मुटुभित्रबाट अनन्त वेदनाका लहरहरू उर्ले । तर घरभित्रबाट सामान हटाउन कोही पनि राजी थिएन, कोही तयार देखिएन ।

आखिर छवटा हातीको लस्कर र वनपालेको जत्था नयाँ बस्तीका भुप्राका आँगनतिर बढे । यौटा वनपाले छेउको घरको ढोकामा गयो र चेतावनीको स्वरमा करायो— ‘छिटो निकाल ! नत्र !’

‘त्यो घरको मालिक, बाँच्ने अधिकारबाट ठिगिएको यौटा मानव मूर्ति कुलवीर बूढो, आफ्नो भएभरको ताकत निकालेर चिच्यायो—

‘निकालिदैनँ । यो गर्धन गए पनि निकालिदैन बुझ्यौ ।’ यसो भन्दा उसको शरीर थरथरती काँपिरहेको थियो र उसका आँखाबाट विद्रोहको रातो राप निस्किरहेको थियो । कुलवीर बूढोलाई धक्याएर वनपाले भित्र पस्न खोज्यो, कुलवीर ढोकामा अडिग भएर उभियो । उसले कुलवीर बूढोलाई गर्धनमा समात्यो र घोकच्चाएर मुन्टच्चाउदै करायो— ‘ल जा साले तेरो शालिग्रामसित गुहार माग ।’ बूढो धर्मराउदै गएर आँगनको डिलमा पछारियो । उसको नाक भुइँमा जोतियो ।”

दयारामले यसो भन्दा शालिग्रामको अनुहारमा एककासि यौटा हल्का परिवर्तन आयो । उसले एकपटक चनाखो भएर दयारामलाई हेँच्यो । दयाराम उस्तै किसिमले भावनामा बगिरहेको थियो । शालिग्राम अलि ढुक्क भयो र अचानक उब्जेको आशङ्कालाई ओठमुनि दबाएर राख्यो । दयाराम पूर्ववत् भन्दै गयो—

“तुरुन्तै यौटा माहुतेले हाती अगाडि बढायो र त्यो हातीले कुलवीरलाई सुँडले चरप्प पारेर बेन्यो र फनबक घुमाएर हुत्याइदियो । बूढो दस हात पर पुगेर पछारियो र ठहरै भयो । तत्कालै वनपालेले गोजीबाट सलाई भिक्यो र कुलवीरको छानामा भोस्यो । सिङ्गै सुर्जे नै धरतीमा खसेभैं गरेर त्यो आगोको मुस्लो पटटद्

पट्टिंदै अगाडि बढ्यो । नयाँ बस्तीका मानिसहरू गुहार मार्गै कराउन लागे । आइमाई, केटाकेटीहरू, बूढाबूढी र तन्देरीहरू अरू सबै आतङ्गित भए ।

‘गुहार !’ फूलमती चक्रो ढाँकोले कराई । उसको त्यो तीव्र चिच्याहट हावामा सनसनी फैलैदै र आकाश थर्काउदै निकै परसम्म पुग्यो र छिमेकी गाउँलेहरूलाई त्यसले बिउँझायो । ‘सन्ते !’ सबैको मुखबाट यौटा चीत्कार फुट्यो । सन्ते हातमा भाला लिएर ती मान्छेहरूको अगिल्लो पञ्चक्तिमा खडा थियो । उसका पछाडि अरू मानिसहरू भाला, खुकुरी, हँसिया र बन्वरो लिएर खडा थिए । सन्ते हुरिंदै गएर त्यो हातीको भुँडीमा भाला रोप्यो । त्यो हाती पीडाले छटपटाएर धुम्न थाल्यो र एकैछिनमा थचक्क बस्यो । एकाएक ‘झाङ्गड’ गरेको आवाज सुनियो । मानिसहरूले देखे— सन्ते गोली लागेर रुखबाट भुइँमा फुत्रुक्क खसेको ढुकुरभै जमिनमा पछारियो । उसको छातीमा लागेको गोलीले उसको मुटु फुटालेको थियो र त्यो घाउबाट आलो रगत भलभल्ती बगिरहेको थियो । सबैले त्रसित अनुहारले सन्तेलाई हेरे । उनीहरू स्तब्ध भए । यौटा बूढाको मुखबाट एकाएक फुस्क्यो— ‘बिचरी फूलमती ! अभागी रैँछे बरा ! लाउँलाउँ र खाउँखाउँको यो उमेरमा ऐल्यै यसको सिन्दूर पुछियो । फूलमतीको मुटु फुदलाभै भयो । उसलाई बाज र चीलहरूले गँजेटन आउँदा आफ्ना बाहाँ फैलाएर माउ कुखुरीले चल्ला छोपेभै आफ्नो न्यानो काखभित्र लुकाएर राख्ने सन्ते अब त्यहाँ थिएन । जीवनका सुख र दुःखका घडीहरूमा सहभागी भएर एउटा मीठो सुनौलो सपना बोकेर हिँद्ने उसको प्यारो सन्ते अब त्यहाँ थिएन । निर्जीव मुढोसरिको सन्तेको शरीर त्यहाँ डइग्राङ्गड लडेको थियो र सन्तेको मुटु फुटेर बगेको रगतको भल अभै आलै थियो । फूलमतीले एकपटक बलपूर्वक दाहा किटेर आफ्नो हृदयको गहिराइमा लागेको चोटको तीव्र पीडा र अनन्त बेदनालाई लुकाउन खोजी । ऊ स्तब्ध भई । उसले देखी— सन्तेको आलो रगतको भलबाट अनन्त चम्किला किरणहरू निस्के । उसले त्यो क्षणलाई बलपूर्वक अँठचाउने प्रयत्न गरी र टाउको उठाई । उसले देखी ऊ दाउरा बटुल्न जाँदा जङ्गलको बीचमा उसलाई छेकारो हालेर समात्ने त्यो धूर्त वनपाले सन्तेको लासबाट चार हात पर उभिएर रमिता हेँदै थियो । फूलमतीका आँखा रिसको आगोमा टल्केर धपक्क बले । उसले आफ्नो अगाडि काला, नीला अस्पष्ट ठूलूला धब्बा मात्र देखी । ऊ एकाएक यौटा प्रलयकारी हुँकार बोकेर चिच्याउदै उफ्री र पर पुगेर त्यो वनपालेको कपालमा समातेर जगल्टचाई । यसले त्यसलाई जथाभाबी चिथोर्न थाली । त्यो वनपालेको अनुहारमा उसले कोपर्ने र टोक्ने गर्न थाली । केही मानिसहरू फूलमतीसंगै अगाडि बढेर जुधे । केही मानिसहरू पछाडि हटे । त्यहाँ फेरि एकपटक ‘झाङ्गड’ गरेको अर्को यौटा

आवाज सुनियो । मानिसहरूले देखे, अर्को एक जना गाउँले गोलीको पीडा खप्न नसकेर डड्ड भुइँमा पछारिन पुगेको थियो । फेरि मानिसहरू त्यहाँबाट विस्तारै पछाडि हटे । एकछिनसम्मको दोहोरो भिडन्तपछि स्थिति फेरि शिथिल हुँदै गयो । आकुल मनस्थिति र विक्षिप्त अनुहार लिएर ती मानिसहरू त्यो दृश्य हेरिरहे । गोमन साँपले फणा फिँजाएजस्तै उल्लै बढेको आगोको लप्काले नयाँ बस्तीका सबै भुप्राहरूलाई पञ्जामा गाँजेटेर एकैछिनमा खरानी पाच्यो ।

‘अहो ! त्यो कुरो ! नभोगेका र नबोहोरेका मानिसहरूका निम्नि कति अनौठो छ हैं ? यौटा काल्पनिक दन्त्यकथाजस्तै ।’ दयारामले यति भनिसकेर एकपटक लामो सास लियो र त्यसै टोलाइरह्यो । शालिग्रामको मनमा अनेक तर्क र वितर्क खेले । ऊ अत्यन्त गम्भीर देखियो ।

घाम विस्तारै पश्चिमको आकाशतिर ओर्लिए । बादलका स-साना थुम्काहरूमा सप्तरड्गी इन्द्रेनीको टहक देखियो । एकै छिनपछि चिसो रातको पहिलो फड्को धरतीमा पन्चो र दुम्सीका बथानजस्ता स-साना खरका घरहरू अँध्यारामा बिलाए । छिप्पिदै गएको चिसो रातको घुमैलो पर्दालाई चिर्दै क्षितिजको एक कुनाबाट एउटा प्रकाश-पुञ्जले धरतीमा चियायो । त्यो पुञ्ज क्रमशः मध्य-आकाशतिर बढ्दै गयो र विरक्तलागदो अन्धकारमुनि थिच्चिएका ती भुप्राहरूमा फेरि विस्तारै उज्यालो छारियो ।

●
भाद्र, २०३७

एउटा दन्त्यकथा

त्यस दिन हाम्रो टोलमा लगभग एउटा उल्लासमय वातावरणले मानिसहरूको मन ढाकेको थियो । दसौं वर्षसम्म घरजम गरेर बसिसकेको त्यो ठाउँका सबै मानिसहरूका मनमा सधैं नै एउटा कालो भूतले आएर अँचेट्ने गर्थ्यो । ‘कुनै पहुँचवाला मानिसले आदेश गराएर ल्यायो भने !’ आफ्जो अन्तर्मनमा उर्लिएका यस प्रकारका विद्रोही लहरहरूलाई जबरजस्ती दबाएर ताउलो काम्लो उठाएर गुन्टा कस्नु सिवाय तिनीहरूसित अर्को कुनै उपाय थिएन । तर त्यस दिन, माघमासको चिसो वातावरणले जबरजस्ती अँचेटिएर पूरै जगतै कठचाङ्गिएको छ, कि जस्तो भान हुने त्यो दिन, हाम्रो टोलका निमुखा असहायहरूको वासको ठेगान लाग्ने दिन थियो त्यो, ढल्कँदो उमेरकी एउटी लाटी गलगाँडको लगन जुरेको दिनजस्तै ।

हाम्रो त्यो टोलमा कुन समयदेखि मानिसहरू बसोबास गरेका हुन् त्यो त मलाई यकिन छैन । तर पन्थ वर्षअगाडि म त्यस ठाउँमा पहिलो पटक पाइला हाल्दा खडाइको बार र काँसको छाना भएका बुकुराहरू भने लगभग अहिलेकै जति थिए । थप, हाम्रो टोलमा अहिले चारवटा पक्की घर बनेका छन् । इँटाको गारोमा सिमेन्टी पोतेर बाहिर चून दलेका ती घर टिनको छानुले ओतिएका

छन्— निर्मल, शान्त तलाउमा बाढीको पानी पस्ता खहरे खोलाले हुत्याउदै ल्याएर जम्मा भएका काठका ठुटामा टक्कक बसेर तलाउका माछा टिप्प घाँटी तन्काउदै दफानो हेरिरहेका, लामा-लामा घाँटी र वज्र समान ठुँड भएका सारौंजस्तै लाग्ने ती घरहरूमध्ये टोलको सिरानमा दाहिने किनाराको तीनतले घर प्रधानपञ्चको, उनकै अगाडिपट्टिको अर्को किनाराको जिम्दारसापको, टोलको बीचोबीचतिर पर्ने दुईतले घर कृष्णलाल साहूको र त्यसको सामनेमा पर्ने एकतले घर पञ्चायत घर ।

विक्रम संवत् दुई हजार छब्बीस सालमा नापी आयो । ‘अब घडेरी दर्ता हुने भो’, सबैका मनमा यस्तै लागेको थियो । मानिसहरू रमाएका थिए । तर घडेरी दर्ता हुन सकेन । सबै चित खाए । कुनै बेला, त्यो ठाउँलाई मसानघाट भनिन्थ्यो रे । दायाँ बायाँ दुवैतिर गहिरो परेर गएको घोल खेत, त्यो खेतको बीचमा लगभग डेढ बिघा जति क्षेत्रफलको लामो सोतो परेर गएको, उत्तरदेखि दक्खिनतिर हानिएर बगेको टापु । पहिले-पहिले मानिसहरू त्यस ठाउँमा मरेका बस्तुभाउका हाडखोर ल्याएर फाल्ने गर्थे रे । पछि-पछि, समय बित्दै गएपछि, गाँस र वासको ठेगान नभएका केही अभागीहरूले हिम्मत बढुलेर त्यो ठाउँमा दुई-चारवटा बुकुरा बनाए र धामपानीबाट ओत लाग्ने ठाउँको सिर्जना गरे । विस्तारै त्यो टापुमा काँस र स्याउलाका बारले बनेका बुकुराहरू भरिए । एकाध मानिसले दुई-चार पोका बिँडी, एकदुई बट्टा चुरोट र दुई-चारवटा चियाका गिलास राखेर व्यापारको सुरुआत गरे । आखिर त्यो ठाउँ ‘स्याउली बजार’ बन्यो । वि.सं. २०२८ सालमा प्रधानपञ्चले स्याउली बजारको सिरानमा एउटा ठूलो घरको जग हाले । तत्कालै त्यसैको सामनेमा जिम्दारसापले र बजारको बीचोबीचमा कृष्णलाल साहूले पनि घर ठड्याए ।

“सर्कारले सुकुम्बासीलाई धमाधम जग्गा बाँडेको छ, के हेँ्छौं लाटाहो ! छिटो जाऊ !” प्रधानपञ्चले लिखुते दमै, कैले कुमाल र हफिम मियालाई यसरी दौडाए । लिखुते दमै वि.सं. २०३६ सालसम्म जङ्गलको काँठ कुरेर बस्यो र त्यो त्यै सालको हूलचालमा मर्यो । कैले कुमाल अहिले प्रधानपञ्चकै घरमा हरुवा छ र हफिम मिया इन्डिया हानियो । यसरी तीन गए तीन आए ठीकका ठीक !

प्रिय पाठकहरू ! यसरी प्रधानपञ्च, जिम्दारसाप र कृष्णलाल साहूको बल पहुँच पुगेकैले भन्नुपर्द्ध, त्यो स्याउली बजार नापिने भयो । अब घडेरी दर्ता हुने भयो । त्यसैले, त्यहाँ एउटा उत्साहमय चहल-पहल थियो, आशाजनक वातावरण थियो, घडेरीको जोताहा पुर्जा र लालपुर्जा दिन भन्दै खर्दारसाप आउनुभएको थियो ।

बिहान सबैरे प्रधानपञ्चबाट बोलाहट भयो । उठेपछि हातमुख धोएर उकालो लागें । प्रधानपञ्चको घर अगाडि आँगनमा हाम्रो टोलका सबै मानिसहरू भेला भएर उत्सुकतापूर्वक बसिरहेका थिए । तिनीहरूमध्ये कोही बिँडीको सर्को तान्दै थिए, कोही सुर्ती निमोट्दै थिए, कोही पिँढीको गलैचामा गुडगुडे हुक्कामा तमाखु तान्दै गरेका प्रधानपञ्च र उनकै नजिकमा सरकारी रवाफमा उपरखुट्टी लगाएर दामी चुरोटको नामी पाइन लगाइरहेका खरदार सापलाई याचनामय आँखाले पछ्याइरहेका थिए । मैले प्रधानपञ्चको आँगनमा पाइलो राख्नेवितिैकै एकपटक पिँढीतिर र त्यसपछि क्रमशः अरू पछ्मेकीहरूतिर हेँ शिष्टता निभाउने क्रममा नमस्कार गरें ।

केही छिनपछि प्रधानपञ्चले कुरा निकाले सुर भिके । गुडगुडे हुक्का केही पर पन्छाउँदै उनले एकपटक खाक्क खोके र नजिकै बसेका खरसापतिर हेरेर मुसुक्क हाँस्तै हात मले । यस्तो लाग्यो— मानौं उनी अब कुराकानीको थालनी गर्न अनुमति मागिरहेका होऊन् । खरसापले आफ्नो ओठमाथिका काला घोप्टे जुँगा चलाएर एउटा भेदपूर्ण मुस्कान छाडे । उनको कालो अनुहार एकैछिनको लागि भने पनि केही फरक देखियो र लगभग मानिसहरूले केही हल्का स्थितिको अनुभव गरे । सबैका आँखा प्रधानपञ्चतिर केन्द्रित थिए र कान उनको वाणीतिर । नयाँ कुरो सुन्न सबै उत्सुक देखिन्थे ।

“ गाउँले दाजुभाइहरू !” प्रधानपञ्चले भने— “हामी बसिराखेको यो ठाउं, हामीले वषौंसम्म आर्जेको यो घडेरी अब आफ्नै हुने भएको छ । अब हामीले यसलाई आफ्नै नाममा दर्ता गर्न पाउने भएका छौं ।” प्रधानपञ्चले यसो भन्दा सबैको मुहार उज्यालो देखियो । हर्षले सबै विभोर भए । उनीहरू अरू थप कुरा सुन्न चाहन्ये जस्तो देखियो । मलाई पनि सामान्यतया खुसी नै लाग्यो तर मनको कताकती अन्तरकुन्तरमा भने एउटा तिरस्कारपूर्ण व्यङ्गयात्मक भावनाको दुसो पलाएको मैले महसुस गरें । “बीसौं वर्षसम्म हाड घोटेर लगाएको कमाइ आफ्नो नभएर अरूको हुन पाउँछ त ? यसमा त्यस्तो बिध्न नहुनु पने कुरा के नै भएको छ र !” मैले यसरी सोच्न पुर्यो । तर मुखले भने यी सबै कुराहरू भन्न सकिनँ । तैपनि मेरो मुखबाट बोली फुस्कहाल्यो— “रामै त भयो नि ! जे हनुपर्थ्यै त्यो हुने भएछ ।”

प्रधानपञ्चले एकपटक अर्थपूर्ण दृष्टिले मलाई हेरे, लगतै खरसापतिर हेरेर एउटा आँखा फिम्क्याए, त्यसपछि अनुहारलाई सकेजति गम्भीर बनाउँदै आँगनमा भएका गाउँलेतिर हेँ सम्भाउने भावमा सुरिलो स्वरलहरी निकालेर उनले भने— “हेर्नुस् दाजुभाइहो, नियम-कानुन पनि मिलाउनुपर्छ र चलिआएको

रीतिथितिलाई पनि एकैचोटि चटकै छाडून सकिँदैन, ...।" यति भनेर उनी बीचैमा टबक अडिए र नजिकै बसेको जुठे कुमालतिर हेरेर भने- "कसो मुखिया ! तिमी त भन् यहाँका तादीदेखिको रैथाने तालुकदार, ऐलेको पञ्च सदस्य, नयाँ-पुरानो सबै रीतिथिति तिमीलाई त थाहै छ, हैन ?"

"त्यो त हो नि हजुर ! भएकै कुरो त हो त्यो !" जुठे कुमालले सही थाप्यो । त्यसपछि प्रधानपञ्चले फेरि भन्दै गए- "हेनौंस, हाम्रो वासको पनि ठेगान लाग्ने, अब कसैले हझेपेला कि भन्ने शङ्का लिइरहनु पनि नपर्ने, अब हाम्रो भाग्गोको ढोका खुल्यो । यो हामीहरूको लागि खुसीको कुरो हो । तर हामीले हाम्रो उपकार गर्ने हाम्रा शुभचिन्तक इष्टमित्रहरूलाई पनि खुसी पार्नुपर्छ, दुङ्गाको भर माटो, माटाको भर दुङ्गो भनेको यै त हो, आ-आफ्नो खुबीअनुसार गर्ने ।" प्रधानपञ्चले लामो भूमिका बाँधे, तर कुरो केही प्रस्तिएन । सबैले एक-अर्कालाई हेरे र आँखाका भाखामा कुरा गरे, कसै-कसैले साउतीको स्वरमा "के हो कुरो ?" भने, तर कसैले मुख फोरेनन् । मलाई खस्खस् लागेर आयो । भरसक आफूलाई अदबमा राखेर भन्ने-

"हैन प्रधानसाप, कुरो के हो खोलेरै गराँ न । ती घुमाउरा कुरा त बुझै सकिएन क्या ।"

सबैले मेरो कुरोलाई सही थापेको भावमा मुन्टो हल्लाए । एक-दुई जनाले मुखैले पनि भने- "अँ कुरो बाले भनेजस्तै ठीक हो ।"

प्रधानपञ्च फेरि गम्भीर भए, एकपटक मतिर हेरे, अरूहरूतिर हेरे, सबैलाई मनमनै तौले, र मुख फोरे-

"खर्साप हाम्रो लागि उपकार गर्न खटिई आउनुभएको छ । अब हामीले जोताहा पुर्जी र लाजपुर्जा पाउने भएका छौं । त्यसैले उहाँका लागि पनि हामी सबैले मिलेर अलिअलि गरेर चिया-पानी गर्ने बन्दोबस्त मिलाइदिनुपन्यो भन्या ।" चनाखा आँखाले प्रधानले सबैका अनुहार पढ्ने प्रयत्न गरे ।

कोही केही बोलेन, सबै केवल हेराहेर मात्र गरे । आखिर मैले आफ्नो कन्सरीको तातोपनालाई ओठमुनि दबाएर ठेउली हुने प्रयत्न गर्दै ठट्टाको स्वरमा नै भन्ने-

"जाबो चिया-पानीको किन त्यत्रो सुर्ता लिन पन्यो ? उहाँ कति दिन पो बस्नुहोला र यहाँ ? घरैपिच्छे एक-एक कप चिया खाए पनि दस-पन्द्रह दिन त घर दोहोन्याउनै नपर्ला नि !" आँगनका मानिसहरूतिर हेरेर मैले एकपटक आँखा फिक्क्याएं र विस्तारै हाँसें । यो कुरा प्रधान र खर्साप दुवैले ध्यानपूर्वक हेरिहेका थिए । मेरा कुरा सुनेर आँगनका मान्छेहरूमध्ये केही डरले नीलो मुख बनाए,

केहीले मेरो समर्थनमा फिका हाँसो हाँसे । प्रधान र खर्साप दुवैको अनुहार अमिलो भयो । प्रधानले मतिर एउटा रोषपूर्ण दृष्टि फ्याँके र कट्केर भने-

“तपाईं धेरै जान्ने पल्टेर बकबास नगर्नास् पूर्णमान दाइ । मान्छे सम्यमित हुनुपर्छ । कुरो बुभ्नुपर्छ, जहाँ पायो, जसलाई पायो, जतिबेला पायो प्याच्चै भनेको छ, छ ! कपाल फुलेर सेतै भैसक्यो बुद्धि चै...!” प्रधानपञ्चका तीखा नजर आँगनका अरू मान्छे र मतिर केन्द्रित थिए ।

मलाई औडाहा भएर आयो । म जुरुक्क उठे-

“तपाईं आफ्नो मुख समाल्नोस् प्रधानजी ।” यसो भन्दा मेरो जीउ थर थरी काँपेको थियो । विगत साठी वर्षको हन्डरपूर्ण जीवनमा मैले यस्ता अपमानपूर्ण थुप्रै क्षणहरू अनुभव गरिसकेको थिए र मैले प्रत्येक पल्ट ती अपमानपूर्ण क्षणहरूमा आफ्नो आत्मालाई कुल्चेर टाउको भुकाइर्ने । ‘टाउको भुकाउनु दासतापूर्ण जिन्दगी बाँच्नु हो ।’ म यस्तै सोच्यै ।

स्थिति लगभग उत्तेजित भयो । केही छिमेकीहरूले मलाई सम्भाउने प्रयत्न गरे । तर म पटकै मानिन । प्रधानपञ्चको गला अवरुद्ध भयो । ऊ भोकाएको ब्वाँसोले बधानमा चैरै गरेको भेडाको लोके थुँगालाई भम्टन लागेभै मलाई राता आँखाले हेदै भटभटायो । आखिर उप-प्रधानले स्थितिलाई नियन्त्रण गर्ने सुरले मलाई र अरू गाउँलेहरूलाई लक्ष्य गर्दै केही उच्च स्वरमा भने-

“हेनोस्, दाजुभाइहरू, यहाँ हामीलाई ठटचौली गर्ने समय पनि छैन, र ढिलो गर्ने समय पनि छैन । सबैको भलो होओस् भन्ने मात्र हाम्रो धारणा रहेको हो । अब यो लामो गफगाफ र रड चढाउने कुरा छाडौँ । हामी यो टोलका प्रत्येकले, घरैपिच्छे पचासका दरले उठाएर खर्सापको दुखसास्ती हेरिदिने विचार गरिएको छ । सय-पचास भनेको हराएर पनि जान सक्ने कुरा हो, यसले हाम्रो भविष्य बन्छ भने किन नगर्ने भनेर पो त ! यतिका वर्षसम्म हामीले आवादकमोत गरेर आएको घडेरी बल्ल हाम्रो हुने भा’छ, यसमा प्रधानज्यूले नराम्रो के भन्नुभा’छ र ह्याँ, गाला राता गर्नुपन्यो ?” बाक्य टुडग्याएर प्रश्नसूचक दृष्टिले उप-प्रधानले मान्छेहरूतिर नियाले ।

“पचास-पचास रुप्पै ! मेरा बाबै ! काँ पार दिन सकिन्छ हँ ?” एउटा छिमेकीले अर्को छिमेकीसित कानेखुसीको स्वरमा भन्यो । उप-प्रधानका कान निकै टाठा थिए । सबैका टीका-टिप्पणीको सार खिचेर उसले उपदेशको अर्को भटारो हाने-

“मौकामा हीरा फोर्नुपर्छ हीरा ! त्यसै काम बन्छ ? गुनको बेजो गुनले तिर्न जान्नुपर्छ बुभ्नुभो !” उसले लेग्रो पसाच्यो ।

“हैन यी करसाप हुन् कि खरसाप हुन् ? यिनलाई सर्कारले तलप द्या’ छैन र हामीले पैसा दिने ? तलपले नपुग्ने भए मागुन् र सर्कारसितै । जसको घरमा भरे खाने छाक छैन उसैको हाड घोटेर खान तम्सने ! कस्तो कुरो हो यो ? फेरि, घुस खाउने भनेर पैसा उठाउन कसिसएका यी पर्धानहरू देख्यौ ! क्या हो यो । कुन खाले रिवाज हो यो ?” म पूरै उत्तेजित भएँ । आँगनमा बसेका सबै मानिसहरू उठे । विस्तारै एकएक गरेर सबै घरतिर लागे । प्रधानले प्रतिशोधपूर्ण दृष्टिले मतिर हेँ भने— “पख्लास् पूर्णे ! कहाँ जालास् तं साले बूढो । तँलाई भ्यालखानामा ठोस्न सकिनं भने त म पनि मान्छे नै हैन बुझिस् !”

दिन त्यतिकै बित्यो । धाम ढल्के, र पश्चिमको आकाशबाट विस्तारै तलतिर हराउदै गए । माघको साँझ बिस्तारै धरतीमा ओल्यो र त्यो साँझ क्रमशः गहिरो रातमा फेरियो ।

लगभग नौ बजेको हुँदो हो, स्याउली बजारको सिरानतिर कोही जोडले कराएको सुनियो । त्यो कराइ बजारको सिरानतिरबाट क्रमशः पुछ्यरतिर भई गयो । मैले भ्यालबाट अलिकति मुन्टो बाहिर निकालें र त्यो हल्लालाई ठम्याउने प्रयत्न गरेँ । त्यो कराई एउटा बिछूङ्को बरबराइमा फेरियो । त्यो बिस्तारै भन्भन् नजिकिंदै आयो ।

“ए...इ...यी सुन्तली ! सुन्तली मेरी स्वास्नी हो, त्यो मेरी हो । ए पूर्णे गदा ! तं कता मरिस् ? खै ले, म सुन्तलीलाई ...!” मृत्युजस्तै चिसो र अँध्यारो त्यो रातलाई चिँदै आएका ती दुष्ट शब्दहरू मेरा कानमा परे । मैले आफूलाई विश्वासै गर्न सकिनं । घरकी बूढी सास दबाएर मेरो छेउमा मसितै टाँसिएर बसेकी छ । त्यो पूरै स्थितिलाई मैले भ्रम पो हो कि भन्ठानेँ । तर ती शब्दहरू फेरि पनि दोहोरिए, र मेरा कान खोतल्दै गएर तताएको रातो भिरभै मेरो मुटुमा रोपिए । मेरो मुटु असत्य वेदनाले छियाछिया पन्यो । म मर्माहत भएँ । ‘मेरो हृदयकी टुक्री सुन्तली ! मेरी सुकुमारी छोरी सुन्तली । मेरो आँगनको फूलबारीमा फुलेको फूलको थुँगा जस्तै कोमल र पवित्र मेरी सुन्तली ! मैले यो के अपराध सुन्नुपन्यो मेरा यी फुटेका कानले ?’ मैले आफैलाई सोधैँ । तर मैले त्यसको उत्तर भेड्याउन सकिनं । प्रिय श्रोताहरू ! सुन्तली मेरी कन्ने छोरी हो, भख्हैर तेह वर्षको कलिलो उमेर काटेर जीवनको थुम्कोतिर उकल्दै गरेकी मेरी प्यारी छोरी ! मेरो मुटुकी धइकन !”

मेरो मुटु तीव्र गतिमा ढुकढुक गरिरह्यो । मैले सहारा खोजैँ । चारैतर अन्धकार ! छामैँ, अन्धकारमा मेरा हात त्यतिकै लटपटिए, र बाँउँडिए । त्यो आवाज अब भन् नजिकिंदै आयो र त्यो आएर मेरो आँगनमा रोकिएर बेजोडले कुर्लियो । मैले त्यो

कुल्याईलाई चिन्ने प्रयत्न गरेँ। हो, त्यो कुल्याईलाई मैले चिन्नैं, त्यो कुल्याई बिहानको भूत, घडेरीको पुर्जा बाँडून खटिएर आएको त्यै भूतको रहेछ, मैले ठम्याएँ। त्यो भूत एकलै आएको रहेनछ, त्यसले आफ्नो संरक्षक पनि साथै लिएर आएको रहेछ। मैले त्यो पनि देखेँ, र उसको त्यो संरक्षक उपप्रधान रहेछ— मैले त्यो पनि ठम्याएँ। त्यो भूत मेरो आँगनको बीचोबीचमा उभिएर कराउदै गयो, र त्यसरी कराउदै गयो जसरी एउटा बौलाहा कुकुर कराउने गर्दै।

मैले आवेशपूर्ण स्वरमा गुहार मार्गेँ। छिमेकीहरू सबै डरले थकमान, कोही बाहिर निस्कन सकेन। मलाई भने माघमासको त्यो मुटु कमाउने ठन्डीमा पनि औडाहा भएर आयो। म बेस्मारी चिच्याएर कराएँ “गुहार !” त्यो चिसो बातावरणलाई छेडै दै मेरो चर्को स्वरका तरङ्गहरू हावामा फैलिए, र ती तरङ्गहरू पातलिदै अन्त्यमा विलीन भए। मैले आफ्नो ताकतलाई एकपटक फेरि बटुलेर चर्को स्वरमा चिच्याएँ— “यो देशमा कतै सर्कार छ ? जनताको बिचल्लीको यो के दुर्दशा हो ?” मेरो स्वर निकै उत्तेजित थियो।

मैले कतैबाट उत्तर पाएँ— “सर्कार मै हुँ बुझिस् ! म सर्कारी मान्छे। म सर्कारको काम गर्दूँ। तेरो के उजुरी छ ? भन् यहाँ, मलाई बता। म तेरो ज्वाइँ पनि हुँ। खै ले तेरी छोरी मलाई पठा !” यसरी ऊ कराउदै गयो, र लरबरिएको स्वरमा कराउदै गयो— एउटा विक्षिप्त मनःस्थितिको पागलभैँ।

डढेलो लाग्दै गरेको जङ्गलबीच धिसिदै हिँडिरहेको अनुभूति भयो मलाई। मेरो मुटु चसस्क चिरियो। मैले एकपटक फेरि साहस बटुलैं र गुहार मार्गेँ— “यस ठाउँमा जिउँदो मान्छे बै छ कि ? छ भने मलाई गुहार देउ, मलाई बचाऊ !” म चिच्याएँ।

“मलाई बचाऊ म लुटिन आँटैँ !” मेरी छोरी सुन्तलीको स्वर प्रतिध्वनित हुँदै कतै थुप्रै अबला र असहाय नारीहरूको स्वर गुञ्जेको आभास भयो मलाई।

“केही ज्यूँदा मान्छे छौ यहाँ ? मलाई बचाऊ, म गुहार माग्दैछु मलाई बचाऊ !” म बाहिर आँगनमा निस्केर कराएँ। त्यो भूत र अर्को त्यो सुँगुर मलाई खाउँलाभैँ गरेर ठीक मेरो अगाडि उभिएर मलाई हेरिहेका थिए। त्यो अँध्यारोमा त्यस भूतका आँखा दन्त्यकथामा वर्णन गरिएको राखसका जस्तै देखिएका थिए।

“हो यस धरतीमा ज्यूँदा मान्छेहरू पनि छन्। नआतिनोस, तपाईंहरूलाई दुष्टहरूबाट बचाउन तपाईंका सहयोगीहरू आइरहेका छन्।” एकाएक एउटा अत्यन्तै भरसलागदो स्वर गुञ्ज्यो मेरो कानमा। मैले राम्ररी हेरै, साँच्चै मेरो अगाडि केही युवकहरू र केही युवतीहरू खडा थिए। मैले देखेँ, तिनीहरूमध्ये सबभन्दा अगाडि ऋषिराम थियो। मेरी बुढियाको साहस अब केही मात्रामा बढ्यो।

भित्रबाट टुकी लिएर बहिर निस्किइन् । मैले ऋषिरामको अनुहारमा हेरें, मैले त्यहाँ एउटा दृढता र आत्मीयताको भावना प्रबल रूपमा अझकित भएको देखें । भर्खरै देवलोकबाट भरेको देवदूतै पो हो कि जस्तो लाग्यो ऊ मलाई । सके पुराना धार्मिक ग्रन्थहरूमा वर्णन गरिने देउता भन्नेहरू यही ऋषिरामजस्तै शूरवीर मान्छे हुँदा हुन् । म ऋषिरामलाई लक्ष्य गर्दै कराएँ-

“बाबु ! मलाई पशुहरूले लुछ्न आँटे, मेरो मदत गर !”

ऋषिरामले दृढ स्वरमा भन्यो— “धन्दा नमान्नोस् बुवा ! हामी तपाईंकै मदतका लागि आएका हौं ।”

त्यो भूत र त्यस पशुको अनुहार तत्कालै ओइलायो । त्यो भूतले ममाथि हमला बोल्न तयार भयो ।

“खबरदार ए पशु ... ! तँ आफ्नो ठाउँमा बस् !” अदम्य साहसले भरिएको ऋषिरामको स्वर थियो त्यो ।

त्यसपछिको क्रम र उपक्रम अथवा घटना वा उपघटनामा म मेरा प्रिय श्रोताहरूलाई भुलाउन चाहन्न किनभने तिनीहरूले त्यतिको बढी महत्त्व राख्दैनन् ।

“मानिस साँचो अर्थमा मानिस भएर बाँच्न पाउनुपर्छ पूर्णमान बा ! हामीले दासको जिन्दगी हैन स्वतन्त्र मानिसको, स्वतन्त्रतापूर्वक, मानिसको जिन्दगी बाँच्न पाउनुपर्छ ।” यसरी ऋषिराम भन्ने गर्थ्यो - मानिसले एक पेट अघाउन्जेल खान पाउनु, आड ढाक्ने गरी लुगा लगाउन पाउनु र घामपानीबाट बच्न वास पाउनु हाम्रो मानवीय अधिकार हो बुझ्नुभो पूर्णमान बा ! जुन देशको संविधानमा गास, वास र कपासको ग्यारेन्टी हुँदैन त्यो संविधान संविधान हैन, त्यसले दिएको मौलिक अधिकारको कुनै अर्थ रहैन, बुझ्नुभो बा ! ऋषिरामको सोचाइ यस्तो थियो ।

ऋषिरामको घर कहाँ हो त्यो मलाई थाहा छैन । तर ऊ बेला-मौकामा हाम्रो छिमेकी नन्दरामसित हाम्रो गाउँमा आउँथ्यो र एकाध रात हामीसित दुःख-सुखका कुरा गरेर जान्थ्यो । फेरि कहाँ जान्थ्यो त्यो पनि मलाई थाहा छैन ।

ऋषिराम एउटा साँच्चैको मान्छे थियो । भर्खरको कलिलो उमेरको ठिटो, एम.ए. पास गरेको थियो अरे, तर हेर्दा ऊ त्यस्तो पटकै देखिँदैनथ्यो । एउटा साधारण किसानजस्तै, एउटा सामान्य मान्छेजस्तै थियो ऊ । उसको मनमा एउटा अत्यन्त सुन्दर संसारको चित्र कुदिएको थियो, यस्तो संसार जहाँ जिउँदै मान्छेको मासु लुछ्ने राक्षसहरू हुँदैनन् ।

त्यसपछि ऋषिरामलाई मैले निकै लामो समयसम्म भेट्न सकिनँ । पछि मैले सुनै, उसलाई सकारले समात्यो र देशद्रोहको बात लगाएर जेलमा हाल्यो रे ।

मलाई अचम्म लाग्यो । साँचो कुरो बोल्ने मानिसहरूलाई जेलमा कोचार्ने हो भने उपद्रव्याहाहरूलाई के गर्ने हो ? निमुखाहरूको छातीमा कुल्वेर चैन गर्नेहरूलाई नलाग्ने यो ऐन तिनै निमुखाहरूउपर लाग्ने ? अन्यायको विरुद्ध जो बोल्दू त्यसलाई कालकोठीमा जाक्ने ? कस्तो इन्साफ हो यो ? त्यतिबेला मैले यसरी सोचौँ ।

एक दिन मेरो हातमा एउटा अखबार पन्यो र मैले त्यसलाई पढ्ने प्रयत्न गरेँ । 'देशद्रोहको अभियोगमा ऋषिरामको हत्या' भँगेराटाउके अक्षरमा यी शब्दहरू लेखिएका थिए त्यसमा । मलाई भनन्न रिंगटा लाग्यो । मेरा आँखा तिर्मिराए । म आफैलाई विश्वास लागेन । मैले त्यो पत्रिका फेरि दोहोच्याएर हेरेँ । त्यहाँ त्यही लेखिएको थियो जो मैले पढेँ ।

"थुइक्क पामरहरू ! सत्यको प्रकाशलाई रगतको पर्दाले छेक्न खोज्ने दुष्टहरू !" म आफै बरबराएँ ।

भाद्र, २०३८

निवासित लेखक

निकै लामो समयसम्मको सोच-विचारपछि लेखकले कथाको स्वरूप तयार पाएँद्यो । विद्यमान असमान आर्थिक स्थिति र उत्पादनका साधनहरूमाथि रहेको सीमित वर्गको नियन्त्रणको स्वरूप, सम्पन्न र विपन्न वर्गबीचको आर्थिक खाडल, ती दुई वर्गबीचका प्रमुख अन्तरविरोधहरू र विपन्न वर्गले उत्पादनका साधनहरूमाथि नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले प्रेरित भएर उठेको जन-उभार, त्यस जनक्रान्तिमा होमिएर नष्ट भएका सम्पन्न वर्ग र नयाँ निर्माणको मिमिरि बिहानीतिर लम्काँदै गरेको विपन्न वर्ग, देशको कुनाकाष्ठाबाट परिवर्तनको स्वर उराल्दै हुँकार बोकेर उठेका जनता र ती जनताको लहरमा बसेर जनताका गीतहरू गाउँदै र विजयपताका फहराउँदै अगाडि बढिरहेका लेखक, कवि, कथाकार आदि-इत्यादि, लेखकले आफ्नो कल्पनाको चिन्ह यसरी उताएँद्यो । कथाको पृष्ठभूमि र विषयवस्तु अनुसार कथालाई बढी आकर्षक बनाउने विचारले कथाकारले एउटा प्रभावकारी शीर्षकको चयन गाएँद्यो । निकै समयसम्मको सोच-विचारपछि उसले आफ्नो कथाको सिरानमा लेख्यो 'रक्तरेखा' ।

त्यो कथा एउटा प्रतिष्ठित प्रगतिशील पत्रिकामा छापियो, धेरै मान्छेले त्यसलाई पढे र

लेखकलाई प्रशंसा गरे । लेखकले पाठकहरूबाट जब प्रेरणा पायो, ऊ गर्वले फुरुङ्ग फुल्यो ।

जनजीवनसित आफूलाई आत्मसात् गराएर आफूले भोगेका कुराहरूको आधारमा साहित्यकारले साहित्यको सिर्जना गन्यो भने मात्रै साँच्चैको जनसाहित्यको निर्माण हुन सक्ने कुरामा लेखकलाई विश्वास थियो । त्यसैले जनजीवनलाई बुझ्ने र आफ्ना नयाँ कृतिहरूका लागि विषयवस्तु समेट्ने सन्दर्भमा लेखक एक दिन घरबाट बाहिर निस्कियो ।

चैतको उराठे महिना । वातावरणलाई तुवाँलोले ढपकै ढाकेको थियो, र मूल बाटोको समीपमा बाँदरको एकले ढेडुँफै ठिङ्ग उभिइरहेको अस्थिपञ्जरसरह एउटा खुरिखण्ड सालको रूखबाट निस्केको एउटा न्याउली चरीको 'न्याउँ ! न्याउँ !!' को विरह गीतले त्यो वातावरणमा अर्को एउटा उदासीनता थापेरहेको थियो । अत्यन्त वाक्कलाग्दो त्यो क्षणलाई घचेदै गहिरो चिन्तनशील मुद्रामा हिँडिरहेको लेखकले आफ्नो नयाँ कृतिको विषयवस्तुबारे निकै सोच-विचार गन्यो तर उसको मनमा उपयुक्त विषयवस्तुको एउटा मात्रै घटना पनि सुभन्न सकेन । खिन्न चित्त र गहुङ्गो मन लिएर लेखक क्रमशः अगाडि बढ्दै गयो ।

चोकमा पुगेपछि, लेखकको आकृतिमा हल्का परिवर्तन आयो । लेखक केही घबराएको जस्तो देखियो । त्यो चोक हिजो-अस्तिको जस्तो खचाखच थिएन, र त्यो चोकको बाटोमा हरक्षण कुहिरीमण्डल धूलो उडाएर हिँड्ने मोटर, बस, ट्रक, टेम्पो, रिक्सा र साइकल केही पनि देखिएनन् । लेखकले एकाएक के महसुस गन्यो भने त्यो सहरको गति लोप भएको छ, हराएको छ । कुनै दन्त्यकथामा वर्णन गरिएकै निर्जन, सुनसान र चकमन्न भएको त्यो स्थितिको मूल्याङ्कन गर्न खोज्यो लेखकले, तर ऊ असमर्थ रह्यो । अन्योलपूर्ण मनस्थिति लिएर लेखक केही अगाडि बढ्यो । चौरको सिरानमा छरिएर बसेका मानिसहरूको समूहमा उसका आँखा पर्न पुगे । लेखकले बिस्तारै आफ्नो नजर घुमायो । 'आम हडताल सफल पारौं ।' सडक किनाराको एउटा घरको भित्तामा लेखिएका यी शब्दहरू उसले भवाङ्ग देख्यो । लेखकको मनमा शड्का र उपशड्का लहरहरू क्रमशः उठै र बस्तै गर्न थाले । उसमा एक किसिमको कौतूहलता भरिएर आयो । लेखकमा सभा र जुलुसलाई प्रत्यक्ष हेनै उत्कट इच्छा पलाएर आयो । तर उसका पाइला त्यतातिर बद्न सकेनन् । दोधारे मनस्थितिमा परेको लेखक आखिरमा सडक नजिकैको एउटा होटेलभित्र सुत पस्यो ।

मूल ढोकाबाट पस्नेवित्तिकै त्यस हलमा उसले एकपटक नजर घुमायो । काउन्टरमा एक जना मान्छे थियो, तर हलका टेबुलहरू भने पूरै खाली थिए ।

लेखक मन्द गतिमा अगाडि बद्धो र अन्त्यमा एउटा कुर्सीमा ठसमस्स परेर बस्यो । त्यसपछि उसले खल्तीबाट रुमाल भिक्यो र एकपटक अनुहार पुछ्यो । एकछिनपछि एक जना बेरा हलमा पस्यो, सिलिङ पड्खाको स्विच घुमायो र लेखकको टेबुलअगाडि एक गिलास पानी राखिदियो । घर गईं घुमेको सिलिङ पड्खाले लेखकको निधारनेरका कपालका रैंलाई फिरिरिरी पाँदैं हल्लायो र पड्खाको फिरफिरे घुमाइको प्रतिविम्ब लेखकको अगाडि रहेको चिनियाँ काँचको गिलासको सतहमा पन्यो । लेखक गहिरो सोचाइमा परेजस्तो देखिन्थ्यो, र बेरा उसको आदेशको प्रतीक्षामा पर्खिरहेको जस्तो भान हुन्थ्यो । लेखकले टेबुलको गिलास उठायो र एकै सासमा पानी सिध्यायो । त्यसपछि उसले खल्तीबाट एउटा चुरोट भिक्यो र सल्कायो । बाहिर होटेलको पेटीमा मान्छेको भीड निकै बढिरहेको थियो । सबै मानिसहरू उत्सकुतापूर्वक सडक र चोकतिर हेरिरहेका थिए । लेखक बिस्तारै उद्धो र होटेल बाहिरको पेटीमा आएर उभियो । त्यो चउरमा मान्छेको भीड भन् बढेको देखियो, र हेराहैदैं चउरको बीचमा जम्मा भएका मानिसहरूको त्यो सानो जमातलाई धेरै त्यस चउरका चारै किनारबाट चारवटा नीला ट्रकहरू खनिएको लेखकले देख्यो । हेराहैदैं अरिंगालको गोलाबाट ओइरिएका अरिंगालसरह ती चारैवटा ट्रकबाट तीनचार हाते बाँसका लट्ठी लिएका अनगिन्ती पुलिसहरू त्यो जमातलाई धेरै र ताक्तै खनिए । त्यहाँ भयझर खैलावैला मच्चियो । अत्यन्त निर्ममतापूर्वक चलाइएको लट्ठीको प्रहारबाट अनगिन्ती मानिसहरू घाइते भए । कसैको टाउकोबाट रगतको फोहरा छुट्यो, कसैका हातखुट्टा भाँच्चिए । आतिसबाजी खेलन आँगनको माझमा जम्मा भएका केटाकेटीहरूलाई एउटा हुँकारपूर्ण प्रलय बोकेर आएको भुइँचालोले तहसनहस पारेभै भयो । ती मानिसहरू भाग्न सकेनन्, तिनीहरू थर्कदो मुटु लिएर निकै टाढासम्म दौडे, र जो भाग्न सकेनन् तिनीहरू युद्ध मैदानका घाइते सिपाहीसरह लम्पसार परे । उन्मत्त पुलिसहरूका कठोर र निर्मम प्रहारबाट घाइते भएका ती नागरिकहरू कुनै जिन्सीका बोरासरह मोटरमा लादिए । आँधी-बेहरीको चपेटामा परेका सुकेका पातहरूजस्तै त्यस जमातका मानिसहरू पनि यसरी छारिए कि एकै छिनमा त्यो चउरको स्वरूप असमेल बाढीपछिको बगरभै निर्जन र डरलागदो भयो । त्यो भयभीत बातावरणमा पिलिसएका वरपरका मानिसहरू ती पीडितहरूप्रति सहानुभूति दर्साउदै स्तव्य भए । अब त्यो आकमण वरपरका दर्शकहरूप्रति केन्द्रित हुन गयो । मानिसहरू एकएक गईं छेउ लागे । लेखकको मनमा विपत्को अत्यन्त ठूलो भुमरी उल्यो । उसले तत्कालै सोच्यो ‘रक्तरेखा’ । त्यो जनउभार उसैको कथाको प्रभाव हुनुपर्छ ।

लेखकले यस्तो ठहर गन्यो । यस्तो सोचाइले उसलाई भन् पसिना निकालिदियो । उसले आफूलाई तत्कालै छिपाउनुपर्ने महसुस गन्यो ।

लेखकले एउटा गल्लीको बाटो समात्यो र अपराध गरिसकेपछि उम्कन खोजेको एउटा अपराधीले भै मनमा भय र शङ्काका थुप्रै खुलदुलीहरू खेलाउदै ऊ लगातार अगाडि बढौदै गयो । जतिजति ऊ अगाडि बढौदै जान्थ्यो त्यति-त्यति ऊ आफूलाई ऐराको घेराबाट फुत्केर भागेको मृगभै सम्झन्थ्यो । ऊ भयभीत र चनाखो हुँदै नजानिँदो किसिमले वरपरको वातावरणलाई जाँच्दै अगाडि बढ्यो । सामनेमा कुनै मानिस भेट हुँदा पनि उसको मन ढुक्क फुल्थ्यो र तीव्र गतिमा चलिरहेको उसको मुटु भन् बढी वेगले ढुक्कुकाउन थाल्थ्यो । यसरी घरीघरी उसको मन फुलेर आउँथ्यो र भयभीत वातावरणको त्यो स्थितिले उसको शरीरमा जिरिङ्ग काँडा उमारिदिन्थ्यो ।

घुमाउरो गल्लीको बाटो हुँदै ऊ पूर्व मोडियो र चउरमाथिको ढिकमा चढ्यो । उसले एकपटक हल्का किसिमले वातावरणलाई नियाल्यो । त्यो उच्चाटलाग्दो क्षणमा अझै चर्को भयावह स्थिति कायम थियो । “कतै उसको पिछा त गरिएको छैन !” लेखकले नसम्भने प्रयत्न गर्दागर्दै पनि त्यो कल्पनाले उसलाई सतायो । उसको मुटु चसकक घोच्यो । ऊ भन् आतियो । चनाखो भएर उसले एकपटक अगाडि-पछाडि र दायाँ-बायाँतिर हेच्यो, तर त्यहाँ लगभग सुनसान थियो । उसको मन अलि ढुक्क भयो । उसले एकपटक लामो सास केच्यो र एउटा चुरोट झिकेर सल्कायो । त्यसपछि ऊ सरासर पूर्वतिर लाग्यो । त्यो फराकिलो फाँटलाई चिर्दै निरन्तर अगाडि बढौदै गयो । निकै पर पुगिसकेपछि खोलाको किनार नजिक सिमलको रूखको सियाँलमा बसिरहेको एक जना मान्छेलाई उसले देख्यो । खोलाको पानीमा खसेको कमिलाले एउटा परालको त्यान्द्रो भेट्टाएँभै लाग्यो उसलाई । डाँडाको बताससरी फुरुङ्ग उडेको उसको मन केही हलुको भयो ।

“नमस्ते कविजी” सियाँलमा बसिरहेको मान्छेले उसलाई आदरपूर्ण भावमा अभिवादन गन्यो । उसको शरीर थकित देखिन्थ्यो, तर अनुहार भने प्रफुल्ल । ऊ त्यै छिमेकको एक जना किसान थियो ।

“उठ्नोस् उठ्नोस् ! तुरुन्तै हिँडिहाल्नोस् !” आफूप्रति व्यक्त गरिएको शिष्टाचारको समेत वास्ता नगरेर हतारिएको भावमा लेखकले ती किसानलाई अत्यायो ।

“किन ?” केही गम्भीर भएर किसानले प्रश्न गन्यो—“के भयो र ?”

“उल्कापात मच्चिइसक्यो” अत्यन्त व्याकुल मुद्रामा उसले भन्यो—“फेरि जुलुस उठ्यो ।”

“कुन नौलो कुरो हो र यो ?” स्वाभाविक ढड्मा किसानले व्याख्या गच्छो— “जुलुस हिजो उठेको थियो, आज उठेको छ र आफ्नो भलाइका निम्ति भोलि पनि उद्धन सक्छ ।”

लेखकले ती किसानलाई घोरिएर हेच्यो र उसले के महसुस गच्छो भने उसको वरपर भन्डै अपरिचित व्यक्तिहरू मात्रै छन्, एउटा हन्डरपूर्ण बाटो छ र अन्धकारले त्यो बाटो छेउछाउ घेरेको छ ।

बिस्तारै कदम बढाउने विचारले उसले बाटो नाप्यो, मुन्टो उठाएर माथितिर हेच्यो । ऊ भन्डै खड्गड्ड भएन । चार-पाँच जना लोकै ठिठाहरू ठीक माथिको बाटोबाट अगाडि बढौदै थिए । ऊ भस्यो । सादा पोसाकका पुलिसहरू उसलाई पछ्याएर हिँडेको ठहर गच्छो उसले । हतासमा उसले भनिहाल्यो— “देख्नुभो ! अब पुलिसहरू यो गाउँको प्रत्येक टोलमा घुसिसकेका छन् । अब यिनीहरूले छापा मार्नेछन् ।” लेखकको मनस्थिति खलबलिएको महसुस गच्छो त्यो किसानले । उसले लेखकलाई सम्फाउँदै भन्यो— “तिनीहरू त हामै गाउँले ठिठाहरू हुन् । विहान हामीहरू सँगै जुलुसमा भाग लिन गएका थियौं ।”

लेखकलाई पत्यार लागेन । उसले भन्यो— “तपाईं पत्याउनुस्, अब गतिलो छाँट छैन ।” त्यसपछि ऊ मलिन अनुहार बनाउँदै एउटा बेचल्तीको गोरेटोबाट उकालो लाग्यो ।

लेखक क्रमशः अगाडि बढौदै गयो, तर उसको मन भने खुरिखण्ड डाँडाको छेउबाट बगेको बताससरि उदास-उदास भएर उडेको थियो । लेखकले घडी हेच्यो, भर्खर तीन बजेको थियो । दिउँसोको त्यो उज्यालो क्षणमा पनि लेखकले एउटा अत्यासलागदो अन्धकार वातावरणको महसुस गरिरहेको थियो । “आखिर यो अपरेसन नै हो भने त अब उम्कन सकिने छैन ।” उसले मनमनै सोच्यो । उसले आफूलाई आफै घरमा पनि असुरक्षित सम्भयो । सम्फने क्रममा उसले आफ्नी मायालुलाई पनि सम्भयो । परेवापरेवीको जस्तो पिरतीमा कुँदिएको उसको र उसकी मायालुको सपनादार जीवनमा एक्कासि बज्जिन आइपुगेको विपत्को भुमरीले उसको मुटु छिया-छिया पाच्यो । “श्रीमतीका आँखा बाटातिरै होलान्, अबश्यै पनि तिनी मलाई हेदै बसिरहेकी होलिन् ।” लेखकले यसरी सोच्यो र यो सोचाइले उसको मन भन् अमिलो पारिदियो । घर जाऊँ कि नजाऊँको दोधारे स्थितिमा निकै बेर रुमल्लिएपछि अन्त्यमा ऊ घरतिरको बाटोबाट मोडिएर पूर्व लाग्यो ।

मूलसङ्क पार गरेपछि उसले एउटा सानो घुम्तीमा चुरोट किन्यो र सल्कायो । त्यसपछि ऊ फेरि पूर्वतिर नै गयो । बाटोमा उसले अनेक तर्क-वितर्क

गन्यो । ऊ कहाँ जादैछ आखिर उसैलाई थाहा थिएन । चिनजानका कुनै मानिस भेट भए भने के भन्ने भन्ने कुरो उसले सोच्यो । अन्त्यमा ऊ खेताला खोज गाउँतिर लागेको कुरो बहाना बनाउने निधो गन्यो । केही पर पुगेपछि उमानाथ भेट भयो । लेखकले आफू वारेन्टेड भएको कुरो घुमाउरो किसिमले भन्यो, र अति चलाखीका साथ त्यहाँसम्म लुक्तै आइपुगेको कुरो बतायो ।

“गुप्तचरहरू यतातिर पनि घुमेकाजस्ता छन् ।” उमानाथले एकाएक भन्यो । लेखकको मन खड्गरुद्ध भयो । चैतको वनमा लागेको डढेलोसरि उसको मन हुर्हर जल्यो ।

“कसरी हँ !” अधैर्य हुंदै लेखकले उमानाथसित एउटा प्रश्न गन्यो ।

“म सहरबाट यतातिर आउदै गर्दा एक जना शाङ्कास्पद मान्छेलाई मैले भेटौं ।” उसले रहस्यको देशबाट आएको पाहुनाजस्तो त्यो मान्छेको वर्णन गन्यो ।

“के त्यसले सेतो कमिज लगाएको थियो ?” लेखकले कुनै एउटा जासुसको कल्पना गर्दै प्रश्न गन्यो ।

“त्यसको लुगा भने मैले याद गरिनँ” उमानाथले उत्तर दियो । कुरा गर्दै तिनीहरू एउटा गोरेटो समातेर खेतखेतै गाउँतिर लागे । अलि पर पुगेपछि हठात् लेखकका आँखा पल्लो बाटोमा साइकल चढेर पूर्वतिर लागिरहेको एक जना मान्छेमा परे । उसको मन ढुकढुकायो । उसले उमानाथलाई कोट्टयायो र त्यो नवागन्तुकतिर औल्यायो ।

“हो, मैले भखैरै भेटेको मान्छे त्यही हो ।” उमानाथले स्पष्टीकरण दियो ।

“के यो मान्छे मलाई पछ्याएर हिँडै छ त ?” लेखकले आफैसित प्रश्न गन्यो । उसको मुटु हल्लियो । उसले उमानाथसित साउतीको स्वरमा गुहार मार्यो । उमानाथले आफू उसलाई छिपाउन असमर्थ रहेको कुरो व्यक्त गन्यो । आखिर ऊ छिटछिटो पाइला बढाउदै जड्गलको किनारामा पुग्यो र दक्षिणतिर हानियो । लेखकले चारैतिर हेच्यो, जतासुकै जहाँतहीं असुरक्षा देख्यो उसले । अन्त्यमा ऊ एक जना किसानको घरमा पुग्यो र पानी खान मार्यो । अनुकूल समय हेरेर ऊ भित्र पस्यो र आफू वारेन्टेड भएको कुरो बतायो । अत्यन्त आकुल मुद्रामा आफ्नो अगाडि लेखकलाई देख्दा उसको मनमा दया पलायो । लेखकलाई सान्त्वना दिने प्रयत्न गर्दै उसले भन्यो— “त्यति बिघ्न डर मान्नु पर्दैन कविजी । तपाईं नआतिनोस् यो गाउँमा गुप्तचरहरू त्यसरी हिँडैन सक्तैनन् ।” तर लेखकलाई किसानको कुराले अझै विश्वास दिलाएन । गुप्तचरहरू गाउँ-गाउँमा समेत घुसेको पुष्टि गर्न भखैरै आफूले देखेको मान्छेका विषयमा उसले भन्यो ।

“त्यो त हामै छिमेकी शिव हो । भर्खर मात्र यहाँ आएको थियो ।” किसानले लेखकलाई सम्झायो ।

“त्यो त तपाईंले भनेको मान्छे हुनै सक्तैन ।” लेखकले शड्कापूर्ण किसिमले भन्यो— “त्यो मान्छे निकै समयअगाडिदेखि मेरो पछि मात्र छ ।”

“आखिर त्यो गुप्तचर नै भए पनि तपाईं डराउनुपर्ने कुरो के छ त ?” किसानले प्रश्न गर्न्यो ।

“त्यो त हो, तर ...।” लेखक गम्भीर भयो र फेरि भन्यो— “म जनताको पक्षमा लेख लेख्छु । यसको अर्थ म उनीहरूका लागि खराब हुन सक्छु ।” लेखकले आफूलाई हिमालय पहाड बनायो ।

त्यति नै बेला मोटरको आवाज सुनियो । लेखक हतारियो, पुलिसको मोटर गाउँमा पसेको कुरा उसले अन्दाज लगायो । हत्त र पत्त उसले ढोका थुन्यो । किसानले उसलाई एउटा सुरक्षित कोठामा राख्यो र ढोका लगाएर आफूबाहिर निस्कियो ।

दिन विस्तारै ढल्कै दै गयो र रात पन्यो । लेखकले फेरि घर सम्भयो । उसको मनमा अत्यास र डरको शड्कालु बादल मडारिरहेको थियो । अन्त्यमा उसले घर जाने निधो गर्न्यो । भक्तेसाँझमा लेखक त्यो घरबाट बाहिर निस्क्यो । उसले सतर्कतापूर्वक अगाडिपछाडि हेन्यो । कैयौं वर्षदेखि खाई खेलेको त्यो ठाउँ र त्यो सेरोफेरो आज उसका लागि भन्डै अपरिचित लागिरहेको थियो । उसले प्रत्येक मान्छेलाई गुप्तचरका रूपमा देख्न थाल्यो । ऊ आत्तियो । उसले किसानसित घरसम्म पुन्याइदिन आग्रह गर्न्यो ।

“के तपाईंलाई साहै नै डर लाग्यो ।” लेखकको हल्लिएको मुटु छाम्न किसानले फेरि एकपटक जमर्को गर्न्यो ।

“हो, मलाई केही असजिलो महसुस भएको छ ।” लेखकले आफ्नो कमजोरी व्यक्त गर्न्यो ।

“हिमालयजस्तो छाती हुनुपर्छ मान्छेको, बुभ्नुभो कविजी । मान्छे अजम्मरी छैन । एकदिन सबै मर्द्धन् ।” यसो भन्दा किसानको अनुहार निकै गम्भीर भएको थियो । उसले फेरि थप्पो— “कायरतापूर्वक बाँच्नुको के अर्थ छ ? दुई दिनको जिन्दगीमा हामीले वीरतापूर्वक बाँच्न सिक्नुपर्छ । बुभ्नुभो कविजी ।” किसानले लेखकको पानी काढ्यो । लेखकको मुख रातोपिरो भयो र लाजले मुन्टो निहराइरह्यो ।

आत्मपीडामा पिल्सएको लेखक बेलुकी एउटा शिक्षित परिवारमा एउटा शरणार्थीका रूपमा पुग्यो । वैचारिक दृष्टिमा नजिक रहेका त्यस परिवारका एक युवकसँग उसले आफ्नो बेदनाको पोको फुकायो र शरण मार्यो । लेखकको

कुराले ती शिक्षित मित्रको अनुहारको रड फेरियो । लेखकले उनलाई नियालेर हेच्यो, उनी निकै फरक देखिए । आखिर ऊ त्यहाँबाट निकालियो र अन्धकार रातजस्तै अस्पष्ट गोरेटोमा आफूलाई धकेल्दै लग्यो ।

दस दिन बिते । खास केही नौलो कुरो घटेन । बितेका दस दिनमा उसले कुनै अफेरो स्थिति बेहोर्नु परेन । तर नजिकिँदै आएको 'नेपाल बन्द' को नाराले उसको मुटुमा दयाङ्गो ठोकेको थियो ।

त्यो दिन वि.सं. २०३७ सालको चैत्र २४ गतेको दिन थियो । मानिसहरू उत्सुकतापूर्वक त्यस दिनलाई पर्खिएर बसेका थिए । पुलिसहरू बिहानैदेखि गस्ती लगाइरहेका थिए र सडक प्रायः चकमन्न थियो ।

लेखक पूर्ववत् वाहिर निस्कियो । ठाउँ-ठाउँमा पोस्टरहरू टाँसिएका थिए र सामान्य लिपिभन्दा केही ठूला अक्षरमा लेखिएका '१२:३० बजे जुलुस र आमसभा' भन्ने वाक्यांश प्रस्तै देखिन्थ्यो । लेखक मूल चोकको बाटो भएर गयो । जुलुस निस्कन्छ भन्ने कुरामा लेखकलाई पटकै पत्यार लागेन । त्यो मूल सडक पुलिसको घेराभित्र परिसकेको उसले देख्यो । अलिपर पुगेपछि ऊ एउटा चियापसलमा पस्यो ।

"केटाहरूले पुलिसलाई गजबले जिल्ल्याएछन् नि !" चिया-पसलमा बसिरहेको एक जना परिचित मान्देले लेखकलाई खुसुक भन्यो । "कसरी हँ ?" लेखक चड्ख भयो ।

"पुलिसहरू छ, बजेदेखि गस्ती लगाउन हिँडेछन्, केटाहरूले ४-५ बजेतिर नै जुलुस निकालेछन् ।" उसले व्याख्या गन्यो ।

"त्यसो भए अब जुलुस हुँदैन हैन ?" लेखकले आफ्नो अनुहारमा हल्का परिवर्तन ल्याएर प्रश्न गन्यो । त्यो समयमा लेखकलाई लागिरहेको थियो कि त्यस्तो जुलुस फेरि पनि उठोस् र त्यसरी उठेको जुलुसमा अब ऊ लुते भएर भाग्ने छैन, दृढतापूर्वक त्यसलाई हेर्ने छ ।

नभन्दै फेरि सहरमा चहल-पहल सुरु भयो । साढे बाह एक बजेतिर सहरको एक छेउमा मानिसहरूको समूह स्वरमा नारा घन्केको सुनियो । तुरुन्तै पुलिसहरू सहरभरि छरिए र त्यो स्थलतिर तिनीहरूको शक्ति केन्द्रित रह्यो । तत्कालै सहरको अर्को छेउमा पनि केही मानिसहरूको समूह स्वर सुनियो । पुलिसहरू त्यतैतिर दौडे र तेसो ठाउँमा फेरि स्वर गुञ्ज्यो । त्यो स्थितिको अबलोकन गर्दा यस्तो लाग्यो कि कुनै व्यक्ति त्यो सहरको एक निश्चित केन्द्रमा बसेर स्विच दबाइरहेको होस् र त्यही कन्ट्रोल टावरको इसारामा अरू कियाकलापहरू अगाडि बढेका होऊन् । पुलिसहरू कूर अनुहार लिएर लगातार

तीन घण्टासम्म सहरको एक छेउदेखि अर्को छेउसम्म कुदिरहे, र त्यो युद्धभूमिमा ती लडाकु वीर योद्धाहरू लगातार आफ्नो अपार साहस र बहादुरीको परिचय दिँदै विद्रोही आवाजहरू घन्काउँदै रहे । लेखकले करिब मूँक भएर त्यो स्थितिको लामो युद्ध अभ्यास हेच्यो र ती बहादुर योद्धाहरूको साहसलाई सम्मान गर्दै शिर भुकायो । लेखकलाई लाग्यो हिमालयजस्तो छाती भएका ती वीर योद्धाहरू उसको कथाका पात्रभन्दा अवश्यै फरक छन्, निर्भीक र निडर छन् । लेखकलाई ग्लानी महसुस भयो । उसका काल्पनिक पात्रहरू र ती यथार्थ जीवनका वीर-वीराङ्गनामा उसले आकाश-पातालको फरक देख्यो । “हो, मैले यस्तै वीरहरूको समरगाथा गाउनुपर्छ ।” लेखकले मनमनै यी शब्दहरू दोहोच्यायो र ती वीरहरूप्रति एकपटक फेरि श्रद्धाले शिर भुकायो ।

●
चैत्र, २०३८

पशुपतिप्रसादको एक साँझ

गाईवस्तुहरू चरनबाट फर्कदै थिए । सडकबाट धूलोको कुहिरीमण्डल उडेर आकाशतिर फैलिएको थियो । बाँसका भयाडमा सारौंको चर्को चिरबिर व्याप्त थियो र पश्चिमको क्षितिजलाई रक्ताम्य पाई सुर्जे ढाँडापारि ढुब्ने लागेको थियो । त्यो गोधूलि संसारबीच आफ्ना गरुङ्गा खुट्टा उचाल्दै देहातको सानो बजारतिर लम्किरहेको थियो पशुपतिप्रसाद ।

बजारमा पुगेपछि ऊ दाहिने मोडियो र एउटा गोरेटो समातेर केही कदम अगाडि बढ्यो । त्यस गोरेटोको दाहिनेतिर मूलबाटोभन्दा लगभग सय गजजिति पर उत्तर फर्केर रहेको एउटा घर थियो । ऊ त्यही घरमा पस्यो । बाहिरबाट हेर्दा सामान्य देखिने त्यो घरभित्र बीचमा बाटोजस्तो सोतो थियो । त्यो बाटाको दुवैतिर खडाइको बारले बारेका चारवटा कोठा थिए । ती कोठामा खापा थिएनन् र प्रत्येकमा एकएकवटा लामा बुटे पर्दा झुन्डचाइएका थिए । प्रत्येक कोठामा सामान्य खालका एकएकवटा लामा टेबुल थिए र ती टेबुलका दुवैतिर एकएकवटा बेन्च । सबैभन्दा पूर्वको छेउमा घरको दुवै कवल ढाकेर बनाइएको एउटा लाम्चो आकारको कोठा थियो र त्यसको एक छेउमा चुलो थियो । दक्षिणतिरको भित्तासँगै एउटा दराज टाँसेर

राखिएको थियो । भान्सामा वरिपरि केही भाँडाकुँडा, अचारका सिसीहरू, रिता र भरी बोतलहरू, पिर्काहरू, गाग्रा आदि थिए । पशुपतिप्रसाद ती प्रत्येक कोठामा हल्का किसिमले चियाउदै अगाडि बढ्छो । प्रत्येक कोठामा टनाटन मान्छेहरू थिए र टेबुलमाथिका गिलास, प्लेट र बोतलहरूले त्यस ठाउँको व्यस्तता प्रदर्शन गरिरहेका थिए । ती कोठाका प्रत्येक मानिसको अनुहारबाट खलखल्ती पसिना आइरहेको थियो र अब तिनीहरू खानपिनमा भन्दा गफमा बढी तल्लीन थिए । हेदै जाँदा दक्षिणपूर्वपट्टिको कुनाको कोठामा रसरामलाई देख्यो पशुपतिप्रसादले, तर भिन्नबाट भने उसलाई कसैले देखेन । रसरामलाई जीवन्त शबू ठान्ने पशुपतिप्रसादलाई त्यतिबेला एकमन त फरक्कै फर्कू जस्तो पनि लागेको थियो, तर त्यति नै बेला उसका कानमा चुराका भड्कार परे । उसले यस्सो चियाएर भान्सातिर हेच्यो— साहुनीकी छोरी अचार भाग लगाउदै रै छे । उसले सबै कुरा विस्यो र लुसुक्क भान्साभिन्न पस्यो ।

भान्साको एक छेउमा पिर्कामा बसेर ऊ बूढी भैंसीको सुकुटी टोक्कै ठरा तन्काउदै थियो । साँझ जतिजति छिप्पिदै गएको थियो त्यही अनुपातमा उसको जीउमा नशा चढ्दै गएको थियो ।

केही बेरपछि दुई जना ग्राहक भित्र पसे । पशुपतिप्रसादले बडो नाटकीय ढाइगमा अभिनय गर्दै उनीहरूको स्वागत गन्यो र नवागन्तुक पाहुनाहरूको सत्कारमा साहुनीकी छोरी हाजिर हुन पुगी । उनीहरू बोल्न नपाउदै पशुपतिप्रसादले फर्माइस चलायो र उसले एक बोतल ठरा, दुईवटा ग्लास र दुईवटा प्लेटमा अलिकति सुकुटी ल्याएर उनीहरूका अगाडि रादिखिई ।

“तिमीभन्दा बढी व्यक्तित्व भएको मूले कुन छ यो ठाउँमा ?” रसरामको कोठामा भएका यी गफ भान्सामा बसेका तिनीहरूले टड्कारै सुने ।

“त्यै त म भन्दैछु” रसराम पड्क्यो— “मैले राजनीतिमा हात हालेको अहिले हो र ? तेइस-तेइस वर्ष भैसक्यो । म के भइन ? प्रधान भइन ? कि सभापति भइन ? कि ? माननीय भइन ? कि ?” उसले एकछिन लामो सास लियो र फेरि पड्क्यो— “तर ..., तर एउटा धोको भने अझै पूरा भएको छैन ।” यो अन्तिम वाक्य टुड्याउँदा उसले स्वरलाई निकै तल ओराल्यो ।

“कुन चैं हो त्यो धोको ?” सँगै बसेकामध्ये एउटाले सोध्यो ।

“क्या कुरो बुभदैनस् तैं बुदू ।” अर्कोले उसलाई भापट हान्यो—

“पोलिटिक्समा त तैं बच्चा छस् बच्चा ।” उसले एक घुटको तान्यो र फेरि बोल्यो— “मन्त्री हुने धोको, बुफिस् ।”

निमेषभर उसले प्रश्नकर्तातिर हेच्यो र रसरामतिर ताक्यो—

“कसो ?”

“करेक्ट, करेक्ट, सेन्ट पर्सेन्ट करेक्ट !” रसरामले उसलाई धाप मात्यो ।

“तँ मन्त्री भएर जनताका लागि के-के गर्छस् त लौ, लौ भन् ? कि तँ पनि उड्ने र गुड्ने घर बनाउने होस् ?” अर्काले प्रश्न राख्यो ।

“छोड्दे यी बकम्फुसे कुरा, राजनीति भनेको यै त हो ! तँलाई के थाहा छ ? जनताका लागि यसो गर्छु र उसो गर्छु भनेर भनिने कुरा त मात्र भोट मार्ने तरिका हुन् बुझिस् । भन्न त सबैले जनताकै भलाइ गर्छु भन्छन् नि, तर आजसम्म कुन चैं जनप्रतिनिधिले त्यसो गरेको छ, लौ भन् त ?” रसरामले आफ्नो स्वरलाई अझै तीखो पारेर भन्यो— “उड्ने र गुड्ने घरको गफ नगर् त बुझिस् । तँ त बच्चा छस् बच्चा । तेइस-तेइस वर्षसम्म के म केरा हेरेर बसै भन्ठानेको छस् तैले ? मैले चाहै भने त्यस्ता पाजी घर बनाउन के मन्त्री नै हुनुपर्छ मलाई ? मन्त्री हुने कुरो त मेरो सोखको कुरो हो, बुझिस् !” प्रश्नकर्ताको अनुहारमा चिटचिट देखिएका पसिना खलखली बगेर उसको कमेज लफ्याकै भिज्यो । तिनीहरूमध्ये एउटाले सबैको गिलास भई गयो र प्रत्येकले फेरि गिलास उठाए ।

चुरोटको लामो सर्को तानेर च्यूँडोमा हात राख्दै एउटाले फेरि कुरो भिक्यो— “तर यस पटक त निकै कम्पिटिसन पर्ला जस्तो छ, नि ! एउटा सिटका लागि अठतीस-अठतीस जना, त्यसमा पनि भिन्नी रूपमा एक-एक गुटका आफ्नोआफ्नो राजनीति बोकेका उम्मेदवार पनि छन् । उता रत्नमानले सरकारी आशीर्वाद लिएर आएको छ, रे ।”

हातको गिलासलाई टेबुलमा ट्वाक्क राख्तै रसराम बोल्यो— “चुनाव जिल ट्याक्टिस जान्नुपर्छ बुझिस् ! आकर्षक कार्यक्रम, आकर्षक नारा र मिलनसारिता । व्यवस्थाले विकल्प खोजेको छ, भन्ने मेरो यस पटकको नारा हो । असन्तुष्ट मानिसहरूको भोट यतिले मात्रै पनि सोलिड छ, थप मैले आफ्नो कार्यक्रममा ‘प्रजातन्त्र’ भन्ने शब्द हज्जार ठाउँमा दोहोच्याएर लेखेको छु, अनि आफू कुनै प्रतिवन्धित राजनीतिक सङ्गठनसँग सम्बद्ध छु, भन्ने कुरा पनि घुमाउरो किसिमले पेस गरेको छु । तर यथार्थमा त म पञ्च नै हुँ, किनभने मेरो राजनीतिक जीवनको सुरुआत पञ्चायतबाट नै भएको हो र मैले पञ्चायतकै भरेड चढेर आफ्नो व्यक्तित्व उचालेको हुँ । त्यसैले म यथार्थमा प्योर पञ्च हुँ । अनि मैले नजिते कसले जित्छ ?” रसराम गर्वले फुल्यो ।

उता भान्साकोठामा बसेर ठर्हा सुकर्याउदै गरेको पशुपतिप्रसादलाई त्यो हल्लाखल्लाबीचको रसरामको कोठाको गफले च्वासच्वास्ती घोचिरहेको थियो ।

उसको अनुहार क्रौधले फुलेको थियो र खलखली पसिना आइरहेको थियो । जतिजति उसको उत्तेजना बढ्दै जान्थ्यो, त्यति-त्यति छिटो ऊ गिलास रित्याउँथ्यो र सुकुटी टोक्थ्यो । ऊसंगै वसेका दुई जना चुपचाप ठरा तन्काउदै थिए । एकछिनपछि आफ्नो दलबलसहित रसराम त्याँवाट निक्स्यो र बाटातिर सोभियो । ऊ बाहिर निस्केपछि पशुपतिप्रसादले ऊ गएको घरभिन्नको त्यो साँगुरो बाटोलाई क्रौधपूर्ण दृष्टिले हेच्यो र पछाडि फर्केर भद्रा किसिमले प्याच्च थुक्यो ।

ऊसंगै वसेका दुई जना पनि अब टन्न परिसकेका थिए । मुखमा हालेको सुकुटीको टुक्रालाई सुँगुरले भुस खाँदाङ्कै 'च्यापच्याप' गरेर चपाउदै तिनीहरूमध्ये एउटाले पशुपतिप्रसादतिर हेरेर भन्यो—

"यसपटक त तपाईं पनि चुनावमा उठ्नुभएको छ भन्ने हल्ला सुन्थै, कसो हो ?"

"हेनौस् न यी बापतीहरूले देशलाई खत्तम गरिसके । देश अब दुब्ले भयो । जहिले पनि उस्तै । यी ! देख्नु भएन ? यै रसरामजस्ता फटाहाहरूले खत्तम पार्न आँटे । सधैँ यिनीहरूकै रजाइँ । मलाई त औधी भाँक चलेर आयो । यसपटक त आफै उठ्ने दृढनिश्चय गरेर उठेको हुँ । तर हेनौस् माड्साप म त खास तपाईंहरूजस्ता बुद्धिजीवीहरूको आडमा मात्रै अडेको छु । मलाई एकपटक त चान्स दिनोस्, अनि म देखाउँछु ।" पशुपतिप्रसादले एकै सासमा भन्यो ।

"मलाई माड्साप नभन्नोस्, बुभन्नुभो नेताजी ! ठेकेदार भन्नोस् ठेकेदार । अब म ठेकेरदार हुँ । मास्टरीको कुरो त वन्स् अपन् ए टाइम, कुनै जमानामा म मास्टर थिएँ, त्यो गयो, सिद्धियो । मलाई त्यो पेसादेखि अभ त्यो शब्ददेखि नै घृणा छ । उसले रवाफिलो स्वरमा भन्यो— "जहाँसम्म चुनावको कुरा छ, तपाईंलाई चाहिन्छ भने चन्दा माग्नोस्, म दिन सक्छु, तर भोट चैं त म रसरामलाई नै दिन्छु ।"

"किन ?" राता आँखा पल्टाउदै पशुपतिप्रसादले ऊसित प्रश्न गच्यो ।

"किनभने ऊ यहाँको 'हिरो' हो । म एउटा ठेकेदार मान्छे, भोलि मैले ऊसित हजार काम पटचाउनुपर्छ, चुनावमा उसैले जित्छ । मैले आज सहयोग गरें भने भोलि उसबाट काम पटचाउन मलाई सजिलो पर्छ ।" यति भनेर उसले गोजीबाट रुमाल फिक्यो र मुख पुछ्यो । त्यसपछि पशुपतिप्रसादतिर हेच्यो । उसले त्यतै हेरिरहेको थियो । ठेकेदारले निमेषभर दृष्टि भुझीतिर गाड्यो । उसले पशुपतिप्रसादको अगाडिको चुरोटको बट्टा खोल्यो र त्यसबाट एउटा कोसो फिकेर दुई ओठका बीचमा रवाफिलो शैलीमा च्यापेर फेरि छड्के नजरले पशुपतिप्रसादलाई हेच्यो ।

“कसो नेताजी !” भवार सलाई कोदैं उसले चुरोट तान्यो र अनुहारमा हल्का मुस्कान छरेर उठ्यो । पशुपतिप्रसाद केही बोलेन ।

“लौ त नेताजी गुडनाइट ।” पशुपतिलाई ताकेर ठेकेदारले अन्तिम प्रहार गन्यो र आफ्नो साथीसित बाहिर निस्कियो ।

पशुपतिप्रसादलाई ठेकेदारको वचनले भन् छटपटी पन्यो । उसले ठर्काको अर्को बोतल मार्यो र फेरि तन्काउन थाल्यो । धेरै मान्छेहरू आए, गए तर पशुपति भने अझै उठेन । उसलाई सबै कुरा बिसेर चित शान्त पार्न मन लाग्यो । साहुनीकी छोरीसित अचार माग्यो । नजिकै आउँदा उसले त्यसलाई च्यापै समात्यो । ऊ त्यसपछि डरले थर्कमान भएर चिच्याई । साहूको छोरो बजस्वाँठ थियो, भित्र पस्यो, उसलाई समातेर बाहिर निकाल्यो र एक लात जमायो । साहू आएर छोरालाई भित्र पठायो र पशुपतिप्रसादलाई घर जाने बाटातिर लगाइदियो । अङ्घ्यारोमा लरखराउँदै गएको पशुपतिप्रसाद अलि परसम्म राम्ररी नै गएको थियो, तर बाटो अङ्घ्यारोमा हराएको हुनाले खुट्टा चिप्लिन जाँदा खाल्टामा जाकिन पुर्यो ।

अधिल्लो रातको त्यो दुर्घटनाले पशुपतिप्रसादको मनमा अत्यन्त चोट लाग्यो । उसले एकपटक आफ्नो विगतलाई फर्केर हेच्यो, त्यहाँ चोटैचोट थिए । ती प्रत्येक अष्टचारा कष्टदायी खुट्किलाहरू पार गई आएर ऊ अहिलेको स्थितिमा पुरोको हो । जीवन सङ्घर्ष हो, यसमा अनेक उतारचढावहरू आउन सक्छन, तर मानिसहरू हार खानु हुन्न । यसरी उसले आफैलाई सम्भायो ।

वि.सं. २००७ सालतिर गोखे दलसित सम्बन्धित पशुपतिप्रसाद वि.सं. २०१५ सालतिर संसदीय व्यवस्थाको प्रवक्ता बन्यो र केहीपछि गएर उसलाई मार्क्स र लेनिनका आदर्शहरूले प्रभावित पारे । नेतृत्वको रहर गर्ने उसले नेतृत्व समालन भने कहिल्यै पाएन । किनभने ऊ एउटा सरकारी अड्हामा खर्दारी जागिर खान्थ्यो । त्यस समयमा उसले दुई नम्बरी धन्दाबाट थुप्रै धन थुपारेको थियो र केही वर्षपछि भ्रष्टाचारको अभियोगमा निलम्बनमा परेको थियो । यसरी जागिर खोसिएपछि केही समयसम्म ऊ उग्र रूपमा विरोधी लाइनमा लाग्यो, तर त्यसरी पनि पार नपाइने सम्भेर ऊ फेरि स्थानीय नेतृत्व हत्याउनतिर प्रयत्नशील रह्यो । पछि, उमेर छिप्पैदै गएपछि उसको विचारमा पनि परिवर्तन हुँदै गयो र कमसेकम अञ्चलाधीशसम्म हुने सपना देख्यो उसले । अनि निर्विकल्प व्यवस्थाको प्रचार-प्रसारमा उसले आफूलाई सङ्कमा उतान्यो । प्रत्येक पटकको प्रशासकीय हेरफेरमा ऊ आफ्नो नाम पनि लिस्टमा भएको हल्ला सुन्थ्यो, तर यथार्थमा त्यो कहिल्यै साँचो हुन सकेन । कमसेकम जिल्ला प्रशासकीय हाकिमसम्म हुने

उसको अन्तिम धोको पनि पूरा हुन नसकेकाले यसपटक उसले आफ्नो नाम उम्मेदवारमा दर्ता गराउने निधो गरेको थियो ।

त्यतिखेर ऊ ओछ्यानमा बसेर गम्दै थियो । बाहिर चर्को घामले वातावरणलाई तताइरहेको थियो । 'रसे डाँका हो', ऊ एकलै बरबरायो । आफ्नो कियाकलापदेखि उसलाई आफै लाज लाग्यो, तर उसको मन भने अझै शान्त भएन । आखिर उसले कलम र कागज लिएर लेख्न बस्यो-

"रसराम भन्ने रसे डाँका हो, त्यसले आजसम्म जे जति गरेको छ, त्यो तपाईं-हामी दाजुभाइहरूको विरुद्धमा गरेको छ । त्यसैले म भन्दु भोट मलाई दिनोस, म तपाईंहरूको सही प्रतिनिधि हुँ ।" यसरी उसले आफ्नो पचां टुडग्यायो र त्यसको सिरानमा आफ्नो फोटाको ब्लक राखेर छपायो । पछि ऊ आफैले त्यस पचालाई प्रत्येक घरका भित्ताहरूमा गोबरले चिप्काउदै हिँड्यो । त्यस राति बल्ल उसलाई राम्ररी निद्रा पन्यो ।

वैशाख, २०४९

निकृष्ट खाडल

गाउँको वातावरण केही फरक थियो । त्यसमा घुलमिल हुन सुरुमा त उसलाई निकै असजिलो महसुस भएको थियो, तर पछि गएर विस्तारै त्यो यति सहज भयो कि ज्ञानबहादुरले त्यो कुरै विस्तै ।

जागिर भेटाउनु र चिटठा पर्नु लगभग उस्तै थियो । जागिरका लागि सोर्स र फोर्सको आवश्यकता पर्थ्यो भने चिटठाका लागि त भाग्यको मुहानै फुट्नुपर्थ्यो । चिटठा नै नपरेको होवोस सही, ज्ञानबहादुरको भाग्यको मुहान भने फुटेकै मान्नुपर्थ्यो, कारण सोर्सफोर्सविना नै उसले जागिर भेटाएको थियो ।

कुरो यस्तो थियो । एस.एल.सी. परीक्षा सकिएको थियो र ज्ञानबहादुर बिनाकाम हल्लिएर दिन काट्तै थियो । भन्नुको तात्पर्य के थियो भने नतिजा प्रकाशित नभएसम्मका लागि उसले आफ्नो मुख्य द्युष्टी पूरा गरेको थियो । अब बाँकी समय ऊ पैसा भेटाउँदाका दिनमा अथवा आमा-बाबुको पाकेट अप्रेसन गर्न सकेको बेला सिनेमा जान्न्यो । त्यो नभए यताउता साथीको घरमा जान्न्यो र अझ उस्तै साथी मिल्दा बाटामा ठिटीहरू जिस्क्याउँथ्यो, आदि ।

घरमा अन्नपातको कमी थियो र त्यही अनुपातमा कामको पनि । ज्ञानबहादुरमा काम

गर्ने चाहना वा सोख केही पनि थिएन। ऊ स्कुल पढुन्जेल उसबाट त्यस्तो आशा पनि नगरेको हुँदो हो उसको घरले। तर अब त्यो सधैं त्यसरी नै चल सम्भव थिएन। कम्तीमा पनि ऊ केही इलम गरेर समयको सदुपयोग गरोस् भन्ने चाहन्थ्यो, कुलबहादुर—जो बिलकुलै स्वाभाविकै थियो— एउटा बाबुले छोरोउपर यस्तो सोचाइ राख्नु। अरू काम भएन सही, कमसेकम उसले अध्ययनमै आफूलाई तल्लीन राखोस्, यस्तो चाहन्थ्यो ऊ, तर ज्ञानबहादुरलाई भने त्यो कुरा पटकै मन परेको थिएन। कारण स्पष्ट छ ऊ दस वर्षसम्म अध्ययनमा रगेडिएर बल्लतल्ल फुर्सद पाएको थियो।

यसरी कुलबहादुर र ज्ञानबहादुर अर्थात् ती दुई बाबुछोराबीचको अन्तर्द्वन्द्व दिन-प्रतिदिन अगिलै जाँदो थियो। त्यसको प्रत्यक्ष असर के भयो भने ज्ञानबहादुरले एक दिन घर छोडेर हिँड्यो। विष्णुलाल साइनोले ज्ञानबहादुरको मीत दाजु पथ्यो र गाउँको प्राइमरी स्कुलमा मास्टरी गर्थ्यो— विदामा घर आएको थियो। कुरैकुरामा उसले ज्ञानबहादुरलाई मास्टर बनाइदिने वचन दियो र त्यसपछि एक दिन ऊ विष्णुलालसँगै भोला बोकेर गाउँ भन्यो।

गाउँ, सहरको तुलनामा कैयौं कुरामा फरक थियो। मान्छेहरू सहरमा सरसफाइमा बढी ध्यान दिने जस्ता देखिन्थे भने गाउँमा त्यो थिएन। सहरका धेरैजसो घरहरू इँटा र सिमेन्टले बनेका थिए, गाउँका भुप्रा थिए र प्रायः तिनीहरूमा खडाइको बार हुने गर्थ्यो। कुनै घरहरूमा काठका फलेकहरू पनि ठोकिएका हुन्थ्ये; त्यो बेग्लै कुरो हो।

ज्ञानबहादुरले ठान्यो— सहर गतिमान् छ र गाउँ स्थिर। चाहे मध्यरात होवोस् चाहे मध्यदिन, एकनास छ,। मानिसहरू एक ठाउँदेखि अको ठाउँसम्म पुगनका लागि हतार गरिरहेका हुन्थ्ये र त्यस्तोमा कहिलेकाहीं ज्ञानबहादुर ठान्यो— के कामले हिँदा हुन् यी मान्छेहरू रातदिन ?

तर गाउँमा त्यस्तो पटकै थिएन। तुलनात्मक हिसाबमा गाउँ बिलकुलै शान्त थियो, एकदम निर्जन। गाउँमा थोरै घर थिए र ती थोरै घरमा बस्ने मानिसहरू पनि थोरै नै थिए र तिनीहरूका थोरै नै इच्छा-आकाङ्क्षा थिए, थोरै चाहना थिए र यतिसम्म कि तिनीहरूको विवेक पनि थोरै नै थियो। त्यसको पनि कारण थियो— विवेकीले असल र खराबको जानकारी राख्ने हैसियत लिन्थ्यो तर त्यसको नतिजा भने बिलकुलै भिन्न हुन्थ्यो। यस्तो विचार वीरबहादुरको विचारको प्रतिकूल भएको खण्डमा गाउँको विचारको प्रतिकूल हुन्थ्यो र कालान्तरमा त्यो भ्याङ्गिएर कहाँसम्म पुग्यो भने त्यो प्रचलित व्यवस्था, ऐन-कानुन र देशकै प्रतिकूल सम्भिन्न थ्यो। त्यसैले त्यो गाउँका मानिसहरू बिहान उदाएदेखि अस्ताएसम्म आफै तालमा मस्त हुन्थ्ये। आ-आफै काममा व्यस्त हुन्थ्ये। जमिन

लगभग अनुर्वर थियो । तथापि किसानहरू बिहान सबैरैदेखि त्यसमा आफ्नो हाड घोट्न र पसिना चुहाउन छाडैनथे, त्यसभन्दा बाहेक अर्को उपाय पनि त थिएन गरिखाने । तिनीहरू दिउँसो धेरै चर्को घाम लागेको खण्डमा केही आराम भने अवश्य गर्थे । तिनीहरूको जीउ यति थकित हुन्थ्यो कि बेलुका हातमुख जोरेर पल्टनासाथ भुसुक्न निदाउँथे । फेरि भोलिपल्ट त्यही कम दोहोरिन्थ्यो ।

त्यो गाउँमा अरू ठाउँमा जस्तै स्वाभाविक रूपमा तन्देरी-तरुनीहरू पनि थिए । तिनीहरूमध्ये केही घाँस-दाउरा गर्न जङ्गल पस्थे भने केही गाउँमै हल्लिएर रल्लिएर दिन बिताउँथे ।

गाउँको बीचोबीचमा पर्ने एउटा चौबाटोमा तीनओटा पसलघर थिए । तिनीहरूमध्ये एउटा चियापसल थियो भने दोस्रो थोरैतिन दाल, चामल, आलु, प्याज र चुरोट-सलाईको पसल थियो । तेसोलाई पसलै भनेर नभने पनि मिल्थ्यो । त्यसको पालीमा एउटा पुरानो खाले लुगा सिउने खुट्टे कल थियो र त्यो पालीका डाँडामा एउटा स-सानो डोरी लगाएर एउटा भोकजस्तो बनाइएको थियो जहाँ टालाटुली हाल्न छाडिएका केही थोवा कपडा भुन्डिएका थिए । मेसिन त देखिन्थ्यो तर त्यो चलेको भने प्रायः हुँदैनथ्यो । त्यो स्थिति देख्दा मेरो यस कथाको नायक ज्ञानबहादुर पनि सुरुमा छक्क परेको थियो । त्यस्तो किन हुन्थ्यो ? ऊ मनमनै गुन्थ्यो । तर यथार्थमा उसलाई त्यो त्यति चासोको विषय पनि त होइन । त्यसैले ऊ चुप लाग्यो । पछि गएर एकदिन उसले त्यो रहस्यको जानकारी पायो—बुद्धलाई आत्मज्ञान भएजस्तै ।

गाउँका लोफर ठिटाहरूदेखि लिएर भद्रभलाद्मीहरूसम्म दिनमा कम्तीमा पनि एकपटक त त्यस चोकमा पुगेकै हुन्थे । तिनीहरूको अहाचाहिँ चियापसलमा जम्थ्यो जुन तुलनात्मक हिसाबमा बस्नका लागि उपयुक्त थियो, यस मानेमा कि त्यो केही फराक थियो । चियापसल भन्नाले त्यो एउटा लामो टहरो थियो, जहाँ उत्तरपूर्वतिरको एक छेउमा चुलो थियो । त्यहाँ चिया पाक्यो । त्यसको ठचाकै पछाडि अथवा चुलोभन्दा पश्चिमतिर सानो खडाइको बार थियो र त्यसमा जोडेर राखेको धेरै पुरानो एउटा कालो टेबुल, जसमाथि एउटा डेक्ची, आल्मुनियमका केही प्लेट र चम्चा हुन्थे, त्यो डेक्चीमा आलु अथवा चनाको तरकारी हुन्थ्यो । मासु पनि पाक्दो हो कहिलेकाहीं, तर ग्राहकहरूको विशेष फर्माइस भएको बेलामा मात्र ।

मानिसहरू धरतीमा उज्यालो खस्न नपाउदैदेखि त्यस छाप्राको फरिको ढकढक्याउन पुर्थे । त्यो क्रममा सबैभन्दा पहिलो नम्बरमा तारानाथ पर्थ्यो, जो पानीमा दूध मिसाएर बेच्चाबेच्चै यति अभ्यस्त भइसकेको थियो कि कसैले उसलाई किन पातलो दूध ल्याइस् सम्म भन्यो भने त्यसको जवाफ सुन लायक हुन्थ्यो ।

“दूधमा पानी नमिसाए के म भुस मिलाऊँ त ? कि दर्शन दुङ्गा मिसाऊँ ।” यसो भन्दा ऊ साँच्चिकै रन्केको अवस्थामा हुन्थ्यो र त्यो रन्काइले यस कथामा उल्लिखित हाम्रो चियापसल्नी यति डराउँथी कि कतै तारानाथले भोलिदेखि नै दूध बन्द नगरोस् र परिणामतः उसको चियापसलको मूलै नसुकोस् । त्यसैले तारानाथसित जिस्कएर जसले दूधमा पानी अथवा पानीमा दूध जेसुकै होस, हालेको प्रसङ्ग निकाल्यो, त्यसलाई ताकेर ऊ यस्तरी भमिट्न्यी कि त्यसले फेरि बोल्ने आटै गर्न सबैनथ्यो ।

चियापसल्नी साहुनीको जोवन ओरालो लागिसकेको प्रस्तै थियो, यो कसरी भने तिनका आँखावरिपरिको भागमा दुई गालाका छेउछाउमा थुप्रै मुजा परेका थिए र तिनका छाती पनि भोलिएका थिए । तथापि कुरा गर्नमा तिनी सोढ वर्षे नै थिइन् । जे बोल्यिन्, त्यहाँ कुनै पर्दा हुदैनथ्यो । त्यस्तो सुन्दा मानिसहरू एक किसिमले आनन्द मान्ये ।

त्यो चियापसलमा भुइँमा काठका ठिँड्का गाडेर त्यसमाधि बाकल ठोकेर बनाइएका गोडा चारेक बेन्च थिए र एउटा टेबुल थियो तिनीहरूको बीचमा । यस अतिरिक्त बाकलै टाकनटुकन जोडेर बनाइएका तीनवटा खाट थिए, भित्रितर लहरै राखिएका । थप एउटा कालो रडको टचाङ्गा, भोकमा भुन्डिएका केही थोत्रा कपडा, चार-पाँचवटा थोत्रा गुन्दी, केही बोतलहरू र प्लास्टिकको एउटा मझौला जर्किन । बस, लगभग यति नै सामान त्यस घरका खरखजाना थिए ।

ती तीनवटै खाटहरूमा मानिसहरू दिनहुँ खचाखच हुन्थ्ये । कहिलेकाहीं नअट्ने अवस्था हुन्थ्यो र बचेखुचेको भुइँमा गुन्दी ओछाइन्थ्यो अनि तीन वा चार खालसम्म पप्लु जम्थ्यो । प्रतियोगी जति हुन्थ्ये, त्यतिैकै अनुपातमा दर्शकहरू । यस्तो हुनुमा त्यो चियापसलको अहोभार्य मान्ये गाउँलेहरू, किनभने खाले र दर्शक जो हुन्थ्ये तिनीहरू आफूखुसी च्यूरा, तरकारी, रक्सी, चुरोट, खैनी, चिया आदिको फर्माइस गर्थे । खान्ये, पिउँथे, भोज खान्ये, मोज उडाउँथे । व्यापार निकै चल्थ्यो । यस मानेमा त्यो भुप्रोले गहकिलो आम्दानी गर्थ्यो । यसरी एउटा पूरै गाउँ अथवा एउटा पूरै इलाका नसामा मस्त थियो, व्यस्त थियो । मानिसहरूमा आककल-भुक्कल त्यो कुव्यसनको खराबी लतबारे सोच्ने विचारका भुलभुले तरङ्गहरू तिनीहरूको दिमागमा पटकै उठै नउठ्ने पनि होइनन् । तर ती तरङ्गहरू तिनीहरूका निमित यति निर्बलिया र यति भिना हुन्थ्ये कि त्यसलाई तिनीहरू पकड्नै सक्तैनथे । सहरबाट आयात गरिएको पप्लुले गाउँमा यसरी जरा गाडिसकेको थियो कि त्यो बिस्तारै भयागिँदै थियो र उखेल्नै पो नसकिने हो कि जस्तो भइसकेको थियो । त्यो रोगले गाउँमा त्यसरी जरा गाड्ला भन्ने कुराको

वीरबहादुरलाई सुरुमा पटकै विश्वास थिएन । तर नतिजा अकै निस्क्यो । चाहे जेसुकै होस्— त्यो अपराध अर्थात् ऊ पप्लु-मास्टर हुनुको अपराध, ऊ अझै पनि अरु समक्ष स्वीकार गर्ने पक्षमा हुन्थेन, तर उसकी स्वास्नी रणचण्डी बनेर उफ्फंदा भने ऊ पानीपानी हुन्थ्यो र के भन्थ्यो भने सुरुमा उसले आफूलाई टाठो-बाठो र बढी बुझक्कड देखाउनका लागि मात्र उसले त्यो जादु देखाएको थियो । तर गाउँलेहरू नै त्यो भालुको कम्पट छोड्न तयार नभएपछ, ऊ के नै गर्न सक्यो ! यसरी ऊ साधु विरालो बन्ने गर्थ्यो र उसलाई उसकी स्वास्नी विस्तारै माफी दिन सहमत हुन्थी ।

वीरबहादुर, जस्तो कि त्यो शब्दवाट नै त्यसको गुणको आभास पाइन्थ्यो— अझै पनि हट्टाकट्टा नै थियो । तर दुई-चार वर्षअगाडि भने ऊसित बोल्न वा बादविवाद गर्न त परै जाओस् अगाडि देखा पर्न समेत कठिन थियो । सबै गरुडको छायामा परेका सर्पजस्ता हुन्थे । ऊ वीरभन्दा पनि मूर्ख बढी थियो । कुरो गर्न त्यतिको सिपालु थिएन र रिस पनि पटकै खण्ण सक्येन ऊ । अलिकति तलमाथि पन्यो कि उजाइहाल्थ्यो लात, पछि गर्थ्यो बात । त्यसले गाउँ त के जिल्लै थर्काएको थियो । त्यसैले अथवा उसको त्यही प्रतापको कारणले विनाचुनाव जिल्ला पञ्चायतको सदस्यसम्म पुगेको थियो । त्यो कसरी सम्भव थियो ? उसको सजिलो उत्तर जो-कोहीलाई पनि थाहा छ— त्यतिबेला गाउँ फर्कने कुरा खारेज भइसकेको थिएन र अनुमोदन लुरुलुरु आफै हिँडेर सँधारठेलोबाट भित्रिएर घरै आइपुग्यो ।

जिल्लातिरको नेता भइसकेपछि भने त्यसले आफ्नो वानी-बेहोरामा लगभग पचास प्रतिशत फेरबदल गरेको थियो । त्यसमध्ये पहिलो त ऊ शिष्ट भएर बोल सिकेको थियो । दोस्रो गाउँको विकासका लागि गर्नुपर्ने निकासा र त्यसको फाँटवारीको फेहरिस्त कसरी तयार पार्ने र त्यसलाई कसरी सेतो बनाउने भन्ने कलामा ऊ पारड्गत भइसकेको थियो । सदस्य भएको वर्ष दिनभित्रैमा उसले सहरमा एउटा चिटिक्कको बझलाको रचना गरेको थियो र वरपरको कम्पाउन्डमा इँटाको पर्खालले घेरेर त्यो पर्खालको टाउकोमा फुटेका बोतलका टुकाहरू घोपेको थियो । त्यो पर्खालको टाउकोमा घोपिने सिसा खोज्न पनि उसलाई खास कष्ट उठाउनु परेन, किनभने ऊ एक किसिमले भविष्य द्रष्टा भइसकेको थियो र ऊ जति पनि वियर र हिवस्कीका बोतल फोर्थ्यो— त्यो रितिएपछि एउटा कोठामा थुपार्ने आदेश दिने गर्थ्यो ।

सहरको त्यो कम्पाउन्डमा उसले लिची, आँप, धुपी, कटहर र भुइँकटहरका अनेक बोट लगाएको थियो र पर्खालको किनारामा लहरै काँगियोका बोट रोपेको थियो । त्यो एकान्त स्थलमा ऊ अनन्त आनन्दको अनुभव गर्थ्यो । उसले आफ्नो

घरको मूलद्वारमा 'कुकुरदेखि सावधान' भन्ने प्लेट टाँगिदिएको थियो । कुकुर थिएन, यथार्थ यस्तो थियो तर पनि ऊ विनाप्वाँक काम न काजका मान्छेहरू भित्र पसेर उसको त्यो पराक्रमको फल, विशुद्ध कमाइमा तिनीहरूका फोहोरी खुट्टाहरूले नकुल्चून् भन्ने चाहन्थ्यो । तर ऊ अहिले भने गाउँमै थियो, र हुन सक्छ, उसले सहरको त्यो सुन्दर हवेलीमा जीवनका अन्तिम दिनहरू गन्दै विश्राम गर्ने योजना बनाएको होस् । सके अहिले त्यो बहालमा छाडेको हुँदो हो उसले ।

जिल्लाको नेता हुँदा उसले आफ्नो इलाकामा थुप्रै काम गर्ने योजना बनायो, त्यसका लागि अनेक दिमाग खियायो र निकासा ल्यायो, जनश्रम जुटायो र बाटो पनि खनायो, खोलानाला र नदीमा पुल हाल्यो— तर त्यस्ता पुलबाट कुनै पनि मान्छेले एकपटकसम्म खोलो वा नदी तर्न पाएनन, बाढी आयो, पुल बगायो । कसको के लाग्छ ? प्राकृतिक प्रकोप र दैवदेखि । ऊ यसरी सफाइ दिन्थ्यो ।

केही समयपछि ऊ जिल्लाको नेताबाट खुस्क्यो र त्यसको धाक-रवाफ पनि केही तल ओल्यो । वीरेले आफ्नै गाउँका लागि क्यै गरेन । जिल्लाको नेता हुँदा पनि ऊभन्दा पाका मान्छेहरू सार्वजनिक रूपमै पनि त्यतिसम्म मुख फोर्न थालेका थिए ।

"म पूरै जिल्ला हेर्नुपर्ने मान्छेले आफ्नो गाउँलाई मात्रै हेरेर पक्षपात भित्र्याउन चाहन्नथैं यो गाउँमा ।" ऊ यसरी सफाइ पेस गर्थ्यो ।

कमसेकम एउटा प्राइमरी स्कुल त बन्न सक्यो गाउँमा । त्यसमा पक्षपातको कुरै के हुन्थ्यो र ? ऊसित सबाल-जवाफ गर्न डराउन भन्थाने व्यक्तिहरूले त्यतिसम्म भन्ने भएर निस्केका थिए ।

कुरो हो पनि । वीरबहादुरले यसरी सोच्यो एकदिन र ऊ सहर उकालो लाग्यो ।

हजार प्रयत्नपछि, उसले एउटा प्राथमिक स्कुलको स्वीकृति पायो— शिक्षक तलबदेखि लिएर सम्पूर्ण खर्च निजी स्रोतबाट बेहोर्ने सर्तमा ।

"नहुनु मामाभन्दा कानो मामा निको ।" वीरबहादुरले यस्तै सोच्यो र चित्त बुझायो ।

बेलुकी भएपछि, उसलाई धेरथोर, राम्रो-नराम्रो हुनै पर्थ्यो, नभई हुन्थेन— एउटा भट्टीमा पस्यो । यस कथाको उपनायक विष्णुलालसित उसको त्यहीं भेट भयो । तिनीहरू नजिक-नजिकै बसेका थिए । सुरुमा नबोली खाए । भोका थिए होलान् । खाँदै गए, पिउँदै गए, पिउँदै गए र बिस्तारै बोलचाल, चिनापर्ची, विचारको आदान-प्रदान सुरु भयो । विष्णुलालले उसको पूरै इतिहास फर्काइसकेको थियो वीरबहादुरको अगाडि । र अन्त्यमा वीरबहादुरले उसलाई "मास्टरी खाने ?" भनेर धाप मान्यो । प्रत्युत्तरमा विष्णुलाल फिस्स हाँस्यो मात्र । त्यसपछि, विष्णुलाल

मास्टर भयो । मास्टरमात्र होइन हेडमास्टर नै । तर विष्णुलाल को थियो ? अर्थात् त्यसको इतिहास के थियो ? मेरा प्रिय पाठकवृन्द ! तपाईंहरू सबैलाई उसबारे थाहा नहुन सक्छ । पख्नोस् त्यसबारे म बताउँछु ।

एकपटक विष्णुलालको तालुमा आलु फल्यो । आजभन्दा छ वर्ष अगाडि । अर्थात् वि.सं. २०३६ सालमा उसले दोस्रो श्रेणीमा एस.एल.सी. पास गयो, बाकाइदा साथ । पढन-लेखन खुबै भन्नफट मान्यो ऊ, र त्यसपटक उसले ढोकामा दूध दुह्यो । उत्तरपुस्तिकामा ऊ आफैले कहिल्यै एक अक्षर लेख्नु परेन । खेताला सस्तोमै पाइन्थे, मौकाको फाइदा उठायो जुवान्ते ।

जस्तो कि ऊ सहरमा बस्थ्यो, नजिकै एउटा हाइस्कुल थियो । सञ्जोगको कुरा, एक साँझ त्यस स्कुलका हेडसरसित उसको त्यही चौतारीमा भेट भयो जहाँ उसले पछि वीरबहादुरलाई भेटेको थियो । त्यो चौतारी जहाँ मानिसहरू दिनभरका आफ्ना शारीरिक थकाइ र मानसिक तनावलाई थन्क्याएर एक प्रहर रातको मीठो विश्रामलाई अङ्गाल्ने रहरमा भित्रिएका हुन्थे, एउटा समुद्र नै थियो— को ढाके, को सिपाही सब एकनास ।

विष्णुलाल र ती हेडसरले त्यस साँझ एकअर्कालाई साथ दिए, खाए, पिए र मनोरञ्जन गरे, एउटा मित्रता गाँसियो र त्यसको परिणाम रामै निस्क्यो— कमसेकम विष्णुलालका लागि ।

एस.एल.सी.को नतिजाको प्रतिशत बर्षेपिच्छे घट्दो थियो, तथापि स्कुल सञ्चालन गर्न खर्चले पुग्न पनि धौ-धौ पर्दै थियो । त्यसका लागि स्कुलले एउटा सरल सिद्धान्त अवलम्बन गरेको थियो— लट्ठी पनि नभाँचियोस्, सर्प पनि मरोस् । त्यो कार्यक्रमलाई व्यावहारिक रूप दिने उद्देश्यले केही दिन पहिलेमात्र स्कुलले बढी तलब खाने स्नातक शिक्षकहरूलाई सरुवा अथवा खारेज गरेर अन्डरम्याट्रिक र बढीमा एस.एल.सी. पासबाला गुरुहरूलाई सस्तो दाममा खरिद गर्दै थियो जसअन्तर्गत विष्णुलालले आफूलाई पनि बेच्न सफल भयो । यसरी एकदिन ऊ 'सर' भयो ।

धुमाई-फिराई फेरि कुरो आउँछ उही । साँझ नपरुन्जेल त्यस्तो कठिनाई केही हुन्थेन, तर डाँडाबाट घाम ओरालो लागेपछि, विष्णुलालको गिदी त्यसै छचल्कन थाल्यो र जतिसुकै प्रयत्न गर्दा पनि दुई-चार चुस्की नलगाई ऊ भागै बस्न सक्येन । सजिलो के थियो भने बरु ठैं सही, काम चल्यो ।

खल्तीमा कौडी पनि नहोस् र त्यस्तो दिनमा कुनै 'दोस्त' पनि भेट नहोस्— त्यतिबेला विष्णुलाललाई पर्नुसम्म पीर पर्थ्यो । रासन-पानीको भए कुरो बेरलै, तर त्यो फर्माइसी मनोरञ्जनमा जुन नगदानगद नै पुऱ्याउन मुस्किल पर्छ— उधारोमा बेच्न पसलेहरू अनकनाउँथे । फेरि, रक्सी खानु छ त्यो पनि उधारो ?

कहिलेकाहीं भाँक चलेको बेलामा भट्टीवालहरू त्यसरी मुख नछाइने पनि होइनन् । त्यस्तो बेलामा विष्णुलाललाई अति हीन भावनाले पिरोल्थ्यो, तसर्थ ऊ भरिसबके त्यस्तोबाट जोगिगने प्रयत्न गर्थ्यो । बरु विशेष इमर्जेन्सीमा यदि ऊ घरका जहानहरूको आँखा छल्न सक्षम भएको अवस्था हुन्थ्यो भने एकाध माना तोरी अथवा चामल-मौकाले जे भेटिन्छ लुङ्गीको फेरमा पोको पारेर बाहिर निस्कन्थ्यो तर त्यस्तो खाले दुर्घटना भने कमै हुने गर्थ्यो ।

अरु कुरो सामान्य थियो र असामान्य जे थियो त्यो त्यही थियो जे मैले भर्खर उल्लेख गरें । कालान्तरमा विष्णुलाललाई एउटा रोग लाग्यो— पेस्कीको र कहाँसम्म भने त्यसले त्यसको जागिरे चिलिम पारिदियो ।

स्कुलमा थुप्रै शिक्षकहरू थिए । स्थायी र अस्थायी दुवै थरी । बूढो, पुरानो र स्थानीय यी त्रिकोण मिलेको एउटा शिक्षक थियो— हेमन्त । ऊ आफूलाई निकै मै हुँ ठान्थ्यो, तर अरूहरू भने उसलाई भुसुनुजति पनि गन्दैनथे । त्यसैले ऊ अक्सर रिसाएर आँखीभौं तन्काउदै धुमधुम्ती बस्थ्यो जसबाट उसको अनुहार हेर्न लायक देखिन्थ्यो । नामी कन्जुस थियो त्यो, लिखाको बोसो दुहुन्थ्यो । जति तलब पाउँथ्यो त्यो सबै पूराका पूरा, औलामा थुक लगाएर सात पटकसम्म गन्थ्यो र बल्ल घरको बाटो लाग्यो । अरूले खर्च गरेको पनि ऊ रुचाउँथेन । विष्णुलाल प्रत्येक महिना पेस्की माग्यो, हेमन्तलाई त्यो मन पर्येन । बूढो, पुरानो शिक्षकको नाताले उसले पेस्कीमा प्रतिबन्ध लगाउने दबाव दियो । विष्णुलालले त्यो सहनै सकेन ।

“म पेस्की लिन्छु त मेरो तलब कट्टिन्छ, मेरो पसिना मैले खाँदा तेरो आत्मा जल्नु पर्ने कारण के छ ?” एकदिन विष्णुलाल जङ्गिचो । ख्याल-ख्यालमा नै निस्कएको कुरो यति माथि पुग्यो ।

“ताँ पाजी मसित निहुँ खोज्ने ? पछू तँलाई ।” प्रत्युत्तरमा हेमन्त गज्यो । त्यसको परिणाम के भयो भने विष्णुलालले चाँडै नै त्यहाँबाट अवकाश पायो ।

“छोरो भएर जन्मेपछि मान्छेले एउटा न एउटा इलम गरेर खानुपर्छ ।” बेइलमी विष्णुलाललाई घोच्तै उसको बाबु बचन लगाउँथ्यो । विष्णुलाल टाउको निहुराएर त्यो सुन्थ्यो र सहन्थ्यो ।

एस.एल.सी. दिँदाको खेतालो सुरेशसित खुवै बसउठ चलेको थियो त्यतिबेला विष्णुलालको । दुवै जना बेरोजगार थिए र एकअर्काका हितकर थिए ।

“पार्टनरसिपमा काम थालौं एउटा । सधैं यसरी मात्रै कति दिन हल्लिएर बस्नु ?” एक साँझ खानपिनको सुरुमै सुरेशले कुरो निकाल्यो ।

“खै के काम गर्ने ? गर्ने जस्तो काम क्यै देखिँदैन ।” विष्णुलाल अलमलमा थियो ।

“फेन्सी पसल खोल्ने ।”

“गाँठ चाइएन र ! कहाँबाट ल्याउने ?”

“खोज्ने नि ! तिमी अलि-अलि खोज, त्यै अनुपातमा म पनि जोर्छु । सुरु मात्रै त गरौं न । साहूको माल बेच्न पाइन्छ ।” यसरी तिनीहरूले योजना बनाए ।

विष्णुलाल वचनको पक्का थियो, रोई-कराई गन्धो घरबाट नगद भान्धो । तर सुरेशले अलमल्यायो । “खै यार मैले त जोरैं सकिनैं ।” उसले यस्तो उत्तर दियो ।

“ऐले तिम्रो यही रकमले सुरु गरै गरौं म विस्तारै हाल्छु हुन्न र !” सुरेशले सल्लाह दियो ।

विष्णुलालले नाईं भन्न सकेन । आखिर एकलै उद्योग गर्ने आँट पनि त थिएन उसमा ।

फेन्सी पसल राम्रै चलेको थियो, नाफाको एउटा मोटो रकम हात लागी हुन्थ्यो, तर त्यो भाग लाग्यो, सुरेशले त्यो निको मानेन । त्यसपछि सामान्य कुरामा सनोमालिन्य बढ्यो र एकदिन सुरेशले गलहत्ती लगाएर निकालिदियो विष्णुलाललाई ।

फेन्सी पसलबाट निस्केको केही दिनसम्म नगद पनि हातमा थियो र दिन राम्रै चल्दै थिए । त्यही बीचमा एक साँझ विष्णुलालले वीरबहादुरलाई भेट्यो र ऊ गाउँतिर पस्यो ।

गाउँको माझमा एउटा पोखरी थियो । त्यसको डिलमा एउटा भयाम्म परेको ठूलो आँपको रूख थियो । त्यो सार्वजनिक थलो प्रस्तावित प्राथमिक स्कुलको लागि उपयुक्त ठहर भयो । गाउँलेहरूसित पनि जादुको छडी त थिएन नै । त्यसैले, भन्नेबित्तिकै स्कुल तयार हुने सम्भावना थिएन । तत्कालै काम चलाउनका लागि त्यो ठूलो आँपको छहारीमा स्कुल घरको काम लिने ठहर भयो । चक, डस्टर त आवश्यक थिएन, हाजिरी रजिस्टरचाहिँ विष्णुलाल चोकको चिया दोकानमा थन्क्याउँथ्यो, बिहान त्यो च्यापेर पोखरीको डिलतिर लाग्यो र बेलुकी फेरि त्यसरी नै फर्कन्थ्यो ।

गाउँमा स्कुल खुलेको छ, त्यस कुरामा मानिसहरू गर्व गर्ये । त्यति मात्र होइन, अभ स्कुल सञ्चालन गर्न र भवननिर्माणका लागि आफू सख्खे चन्दा पनि लेखाएका थिए तिनीहरूले । तर तिनीहरूले यसरी जीवन धानिरहेका थिए कि बिहान-बेलुकी हातमुख जोर्न नै कठिन थियो । सबैले नदिने भए हामीलाई मात्र के खाँचो जेसुकै होस् न, आफ्ना छोराछोरी त काठमाडौं लगेर पनि पढाइन्छ ।

सक्नेहरू यसरी ध्वाँस लगाउँथे, गफ चुट्थे । नंसक्नेहरूका त्यस्ता सपना नै थिएनन् र स्कुल पठाउन नपरे भुराहरूले सक्तो काम सधाइदिन्ये भन्ने ठान्ये यिनीहरू । स्कुल एक किसिमले थापना मात्र थियो ।

सुरुमा स्कुल रजिस्टरमा नाम लेखाउने भन्डै पचास जना पुगेका थिए तर नियमित हाजिरी भने बीसदेखि पच्चीसका बीचमा रहन थाल्यो, सामान्य अवस्थामा हापछुडीसम्म पढाइ हुन्थ्यो, तर धेरैजसो विशेष विदा नै पर्थ्यो । चर्को घाम लागदा र पानी पर्दा दुवै समयमा विदा हुनै पर्थ्यो जुन विलकुलै स्वाभाविक थियो । कारण, प्रस्त छ स्कुलको न बार थियो न छानो ।

त्यस्तो विशेष बेलामा विष्णुलाल औधी रमाउँथ्यो । चोकको त्यो चियापसल जसलाई उसले बिस्तारै ‘आनन्द कुटी’ अथवा ‘मनोरञ्जन गृह’ भन्न रुचाउँथ्यो । उसको जीवनको भन्डै अभिन्न अङ्ग नै बनिसकेको थियो र त्यस्तो विशेष बेलामा ऊ निर्बाधरूपमा त्यहाँ जम्न सक्थ्यो । यद्यपि नयाँ जागिरबाट तलब पाइने कुनै सम्भावना बचेको थिएन, तथापि समय मोजमज्जामा बितेको थियो र परिआउँदा खर्च गर्नका लागि ऊसँग अझै पनि स्टक छैदै थियो । भोलिको विषयमा सोच्ने भन्फट भने उठाउनै चाहन्थ्येन ऊ । फेरि त्यसो गरिरहने फुर्सद पनि त थिएन उसलाई ।

विष्णुलाल भित्री कोठामा बसेर ठरा सुर्क्याउदै थियो र बेलाबेलामा चियापसली साहुनी उसको फर्माइस पूरा गर्न अर्थात् सितन-पानी थप्न त्यहाँ भुल्कन्थिन् । मासु नै पाकेको रहेछ त्यो दिन-ऊ निकै खुसी देखियो ।

विष्णुलाल खानमा तल्लीन थियो र त्यस्तोमा ऊ कमसेकम गफ गर्न एउटा साथी होस् भन्ने चाहन्थ्यो । एकलै भएको हुनाले त्यतिबेला उसले त्यो कमीलाई चियापसली साहुनीबाटै पूरा गरिरहेको थियो । जति-जति ऊ खाँदै जान्थ्यो त्यति ऊ भावुक हुँदै जान्थ्यो ।

कसैले बोलायो र साहुनी बाहिर निस्किइन् । फेरि विष्णुलालले भित्रबाट रिकापीमा चम्चाले हानेर टिडिटिड घण्टी लगायो, र साहुनी फेरि भित्र पसिन् ।

“को रैछ हँ ?” विष्णुलालले साहुनीतिर हेच्यो ।

“को हुन्थ्यो नै, त्यै मोरो भीमे ।” साहुनी भक्तो मानी-मानी बोलिन् ।

“के भन्छ ?” विष्णुलालले छाडेन ।

“के भन्थ्यो नै, रक्सीले भन्छ । कौडीसौडी छैन, घिच्न भने सधैं पर्ने ।” विलकुलै अनास्थापूर्वक उनले भनिन् । विष्णुलालले त्यो आइमाईको अनुहार ताकेर हेच्यो । उसले भीमेको अनुहार सम्भयो । माटो रडको मैलो कछाड र हरियो रडको थोत्रो कमिज भिर्थ्यो ऊ नित्य । बिहानैदेखि ऊ त्यस चियापसलमा

देखा पर्थ्यो र जब खाल जम्ह्यो ऊ त्यसको सक्रिय दर्शक हुन्थ्यो । घण्टौसम्म, अझ दिनभरि ऊ जुवाडेहरूको हातका पत्ती नियाल्थ्यो । अरूहरू नगद लेनदेन गर्थे, भीमे लोभी आँखाले ती प्रत्येक नोटलाई हेर्थ्यो, घुटुक्क थुक निल्थ्यो, र त्यसैमा ऊ एक किसिमको आनन्दको अनुभूति गर्थ्यो । जब खाल उठ्थ्यो, ऊ अल्छी तालले आड मर्काउदै उठ्थ्यो र घरतिर लाग्थ्यो । त्यहाँ प्रत्येक दिन ऊ जस्तै दर्शकहरूको एउटा ठूलो जत्था हुन्थ्यो ।

“भीमेको जग्गाजमिन छैन ?” भीमेको सोचाइमा तल्लीन विष्णुलालले चिया-पसल्नीलाई लक्ष्य गरेर यो प्रश्न राख्यो ।

“केको जग्गा हुनु अभागी मुर्दारको ? अर्काको कटेरीमा बसेको छ ।” पसल्नी अब वास्तवमा विष्णुलालदेखि भिँझो मान्न थालेकी थिइन् ।

“त्यसो भए स्वास्नी, छोराछोरी के गरेर खान्छन् त त्यसका ?” वास्तवमा विष्णुलाल अब धेरै गम्भीर भइसकेको थियो ।

“के गर्नु ! बेच्दी हो नि रक्सी, त्यसले नपुगे आफैलाई बेच्दी हो । यो मुर्दार अल्छी सधैं त्यसरी नै रुडेर बस्छ केरे । खेर गएको हुतीहारा बज्जया ।” पसल्नीले एउटा तीतो सत्य ओकलिन् ।

“अर्को एउटा दिदी !” स्तब्ध भएको विष्णुलालले रक्सीको फर्माइस गन्यो ।

“पुर्यो अब त, कति धिच्न सकेको मास्टर भएर पनि । छैन रक्सीसक्सी ।” साहुनीले विष्णुलालमाथि एक लात जमाइन् । ऊ मर्माहत भयो सायद ।

“ज्ञानबहादुर ! अलिकति लगाउने ?” साँझपख बाटोमा टहलिदै हिँडदा विष्णुलाल विस्तारै कन्याउँथ्यो । “नाई म त खान्नै । मनै लाग्दैन ।” सुरुका दिनहरूमा ज्ञानबहादुर यसरी प्रतिवाद गर्थ्यो ।

“हिँड-हिँड जाऊ, अलि-अलि लिझै । दुई दिनको जिन्दगी के छ यार । मरेको भोलिपल्ट दुई दिन भै हाल्छ । यो अपार चोला फेरि पाइने होइन, खाऊ, पिऊ, मोज गर यै त हो जिन्दगी ।” यसरी ऊ ज्ञानबहादुरलाई सुरुमा त्यस्ता कुराहरू भन्नै मन पर्थेनन् तर उसको त्यसको प्रतिवाद पनि त गर्न सक्येन ।

“विष्णुलाल दाइ जाने होइन ?” केही दिनपछि गएर यस्तो पनि समय आयो कि साँझ धरतीमा खस्न नपाउदै ज्ञानबहादुरले विष्णुलाललाई कोट्टचाउन थाल्यो ।

अन्नको कमी थियो र पनि गाउँलेहरू त्यसलाई उसिन्थे, जाँड बनाउँथे, अझ मोटा-मोटा कीरा परुन्जेलसम्म त्यसलाई कुहाउँथे । बौसेलुजस्ता देख्दैमा डरलाग्दो र सम्भँदैमा आड जिरिङ्ग हुने खालका ती कीराहरूलाई भट्टीवाल्नीहरू

आँखा चिम्लेर गज्याडगज्याड मुच्छये, त्यसको रस बेच्ये र बचेखुचेको भोक्रामा अलिकति भेली मिसाएर फेरि कुहाउँथे, अनि रक्सी बनाउँथे । ग्राहकहरू त्यो स्वाद मानीमानी खान्थे र परमानन्दको अनुभव गर्थे । विष्णुलाल र ज्ञानबहादुर त त्यस्तोमा भनै रमाउँथे ।

गाउँमा भट्टीहरू थुप्रै थिए । तर विष्णुलाल र ज्ञानबहादुरका मन परेका चाहिँ दुइटा थिए— चोकको चियापसल र भीमेको घर । चियापसल यस अर्थमा मन पर्थ्यो कि त्यसले कहिलेकाहीं नगदको कमी हुँदा पनि काम चलाउँथ्यो । भीमेको घर यस अर्थमा आकर्षक थियो कि त्यहाँ ताजा र दुई पैसा सस्तो माल मिल्यो । थप भीमेकी छोरीसमेत अब दिनप्रतिदिन बैसका खुड्किला उक्लाउँदै थिई र भित्र-बाहिर गर्दा फुकुफुकु उफ्ऱाउँदै नाच्ने त्यसको आकर्षक नितम्बले ग्राहकहरूको चित्त हर्थ्यो । ज्ञानबहादुरसमेत अब त्यसलाई टोलाएर हेर्न थालिसकेको थियो ।

एक बिहान । शनिवारको बिहान थियो त्यो, यसो टहलिने विचारले चिया खाइसकेपछि म बाहिरातिर निस्केको थिएँ । एक जना साथीसित भेट भयो । चिया खाउँदै गफ गर्ने सुरमा हामीहरू त्यो चोकको चियापसलभित्र पस्यौँ । आँखा सोभै भित्रतिरको एक लडमा पर्न पुरो । गुन्दीमा तीन जना मानिसहरू थिए र तिनीहरूका अधिल्तिर तीनोटा सिसाका ग्लास र एउटा बोतल । हामीहरू भित्रतिर हेँदै थियौँ र तिनीहरू हामीतिर । एकछिन आँखा जुधे । त्यसपछि विष्णुलाल र ज्ञानबहादुरले टाउको निहुराए । हामी निःशब्द थियौँ, तर पनि वीरबहादुरले सफाइ पेस गन्यो— “हिजो गुड फाइडे मनाएको, अलि बेसी भएछ, टाउको दुख्यो र औषधीस्वरूप ऐले यसो अलि-अलि लगाएको ।” त्यसपछि उसले आफ्ना लेउ जमेका दाँत देखाउँदै हाँस्ने प्रयत्न गन्यो ।

मलाई भन्न रिँगटा लाग्यो । मैले बलै खटाएर आँखा उधाने प्रयत्न गरौँ । मैले आँखा खोलें र के देखें भने तिनीहरू गजगज हिलो भरिएको एउटा खाडलमा भासिँदै थिए र त्यो गजगजे हिलो त्यो खाडलको बिटबाट उम्लिएर कमशः सफा आँगनतिर बढ्दो थियो, जहाँ दुधे नानीहरू बालकीडामा मस्त थिए ।

●
वैशाख, २०४२

मेरो पुरानो गाउँ

एउटा सानो खोला तरेपछि केही बेरसम्म मैले बगरलाई पछ्याएँ र अलि परबाट एउटा कान्लो हुंदै गएको गोरेटोबाट डिलमा उक्लै। अब मेरो अगाडि सानो टारीखेत, त्यो खेतलाई चिदै गएको गोरेटो बाटो र अलि पर एउटा सानो गाउँ देखियो। कुमालहरूको बस्ती थियो त्यो।

मैले नजरलाई उचाल्दै हेरै— पाखो, बारी, चौतारो र केही घरहरू, केही गोठहरू, आँप, सिमी, वरपिपल र बारीको डिलमा सुन्तलाका बोटहरू, बान्नो र सिंढीका अस्पष्ट आकृतिहरू मेरो नजरमा परे। त्यो मेरो पुरानो गाउँ थियो। म त्यसै भाव-विभोर भएँ।

लगभग पाँच वर्षपछि म पहिलो पल्ट गाउँ फक्कदै थिएँ र त्यो निर्वासित गाउँमा के चमक थियो कुन्नि, मलाई लट्ठ्याएको थियो र म हतार-हतार आफ्ना पाइला उचाल्दै थिएँ।

अलि परबाट हेर्दा एकआपसमा ठोकिकएका जस्ता देखिने दुईवटा स-साना डाँडा थिए र नदी तिनीहरूको नाभि छेडेर ती पहाडहरूको छाती चिदै धरतीको पल्लो छेउबाट उछिट्टिएर आएको हो कि जस्तो देखिन्थ्यो। निकै माथिबाट एउटा गल्छेडी थियो। म बगरै बगर, नदीको किनारै किनार नित्य अगाडि बढ्दै थिएँ र मेरा खुद्दाहरू पाइताला मुन्तिरको

बालुवालाई अँठ्चाउदै चल्दै थिए । मेरो पदचापबाट एक किसिमको आवाज आइरहेको थियो ।

मेरो देब्रे हाततिर अथवा पश्चिमपट्टि म जन्मेको गाउँघरको डाँडो थियो । यतिवेला त्यो प्रायः शून्य उराठलाग्दो देखिए थियो । माथितिर हटिया र बाहुन गाउँमा एकाध घरहरू देखिन्थ्ये, निकै पुराना भइसकेका । गाउँको पुछारमा भने सापेक्षिक रूपमा केही बाक्ला घरहरू थिए र तिनीहरूको बाहिरी भित्तामा रातो माटो र कमेरोको टहक केही बढी देखिन्थ्यो । यो गाउँको पुछार दमाई, कामी र सार्कीहरूको आबादीबाला क्षेत्र थियो । तिनीहरू माथिका अलि हुने-खाने विष्ट-बराजुहरू बैंसीमा बसाइ सरेका थिए र म बैंसीमै जाई थिएँ ।

एकै छिनपछि गाउँको त्यो दृश्यलाई गाउँदेखि बैंसीको बीचमा पर्ने सालघारी र आकाश छुने डाँडो, त्यो डाँडाका फेदीबाट एउटा सानो गोरेटो समातेर निरन्तर अगाडि बढौदै गरेको मैले मेरो बैंसीको पारिपटि सिरानमा एउटा खुरिखण्डे डाँडो लमतन्न सुतिरहेको देखेँ । त्यो डाँडापारि अर्को डाँडो र अझ पारितिर अन्लपूर्णा हिमालको विशाल हिमराशि मेरा नजरमा परे । मेरो दाहिनेतिर मादी स्वाँ ... गर्दै सुसाउदै निरन्तर दक्षिणतिर बगिरहेको थियो र त्यस पारिको पाखामा घामका किरणहरू चर्किएका थिए । म सजीवन र सिउँडीको बारबीचको सानो गल्ली हुदै गइरहेको थिएँ कि परालको भारी बोकेर विपरीत दिशाबाट आइरहेको एक जना मानिससित जम्काभेट भयो । मैले भित्तातिर ढेपिकएर उसलाई बाटो छोडेँ । त्यसले सहज रूपमा नाम्लोलाई दुवै काननेर दुई हातले समातेर टाउकोलाई आड दिई दुन्टो छाच्च दोबारेर मतिर हेच्यो । यसरी हेर्दा उसका आँखा अनुहारको धरातलबाट उछिद्धिएर बाहिर निस्कने पो हुन् कि जस्ता देखिए ।

उसले मलाई केही बेर घोरिएर हेच्यो र ऊ नै अगाडि बोल्यो-

“हैन, चिने-चिनेभै लाग्यो, कसो पच्यो कुन्नि !” उसको भारी पिठ्यूँमा अडिएको थियो, नाम्लो टाउकोमा, हात नाम्लोमा र दृष्टि मेरो अनुहारमा ।

“खै कुन्नि त, चिन्नु पनि भयो होला कि ?” म विस्तारै हाँस्ने प्रयत्न गरेँ ।

“दूलाकान्छा मास्टरको भाइ हैन त बाबु !” त्यसले मेरो हुलिया लिएर छाडचो । मैले विस्तारै हाँसेर टाउको हल्लाएँ र त्यसपछि त्यसले सङ्क्षेपमा त्यस्तो भेटघाटमा सोधन सकिने अर्थात् चलनचल्तीका केही सीमित प्रश्नहरू गच्यो, जस्तै : काम, जागिर, तलब, स्वास्नी, छोराछोरी, पढाइ-गुनाइ, जग्गा-जमिन र इष्टमित्र आदि । मैले उसका सबै प्रश्नहरूको सङ्क्षेपमा उत्तर दिएँ र बाटो लागेँ ।

ठूलाकान्धा दाइ गाउँको प्राइमरी स्कुलमा शिक्षक थिए त्यतिबेला, अर्थात् मेरो बसोबास गाउँमै हुँदा र अझै पनि शिक्षक छन्। म गाउँमा बस्न छाडेको पनि भन्नै बीस वर्ष भइसकेको थियो र पाँच-सात वर्षको अन्तरमा म एकासि एउटा परदेशीसरह गाउँमा भुलुक भुलकन्थैं र फेरि बिलाउँथैं। त्यसैले मेरो अस्तित्व मध्येसमा म आफैमा अडेको भए पनि गाउँधरमा ठूलाकान्धा दाइको आड लागेर मात्र देखा पर्थ्यो, तथापि, मेरो प्रशंसामा मानिसहरू फूलबुटा जोडेर कथा हाल्ये। सबभन्दा ठूलो कुरो त उनीहरू मैले कसरी अक्षर चिनैं र कसरी अहिले ठूलाकान्धा दाज्यैको आड नलागीकन आफै एउटा सिङ्गे अस्तित्व कायम गर्न सकेको छु भन्ने कुरा सम्फेर छक्क पर्थे।

फाँटमा पुगेपछि काजीमान भेट भए। हाम्रो आपसमा भलाकुसारी चल्यो, सन्चो-विसन्चोको हालखबर आदान-प्रदान भयो। निकै वेरसम्म सँगै हिँडचौं।

“रहल-पहल क्यै यसो छ कि नामेट पार्नुभो बाबुहरूले!” कुराका सन्दर्भमा उनले सोधे। मैले उनको मनसाय नबुझेको पनि होइन। तर म त्यै समयमा नै धेरै अन्तर्मुखी हुदै गइरहेको थिएँ। मैले एकछिन त उनको प्रश्नको कुनै उत्तर नदिई टारूँ कि जस्तो पनि सोचैँ, तर आखिरमा त्यसो गर्न उचित मानिन। हाम्रो नबेचेको थुप्रै खेतबारी अझै पनि त्यहाँ थियो र अहिले त्यसमध्ये केहीमा दाजुहरूले आफ्नो घरबार बसाउनुभएको थियो भने केही गाउँका ठालुहरूको कब्जामा थियो। त्यसो हुनुमा अत्यन्तै स्वाभाविक थियो। मेरी आमाको अनुहारसम्म पनि सम्झना नहुने मलाई बाको पनि राम्रो हेक्का छैन। आमा वितेको केही महिनापछि बा पनि खस्नुभयो र म ठूलाकान्धा दाजुहरूको गाई चराउने काममा खटिएँ। जमिनको र मेरो रेखदेखको जिम्मा अब त्यता पुगेको थियो। दिनभरि गाई चराइन्थ्यो र बेलुकी ढोड बालेर चण्डी पाठ गरिन्थ्यो, बुद्धिविनोद पढिन्थ्यो र कपाली तमसुकको अभ्यास गरिन्थ्यो। गाउँमा प्राइमरी स्कुल खुलेपछि मैले विद्रोह गरैं र गाईको लट्ठी र दाम्लो छाडेर स्कुल धाउन थालैं।

काजीमान यी सबै कुराका जानकार थिए र कमसेकम मलाई उकासेर दाइहरूको र मेरो बीचमा एउटा दरार पैदा गराउन चाहन्थे र त्यो मेटाउने निहुँमा गाउँको भलादमी बनेर भोलि आएर जुँगामा ताउ लगाउन पाइयोस् भन्ने इच्छा राख्ये उनी। तर मलाई तब त्यो भूमिप्रति कुनै मोह थिएन, लालसा थिएन। मलाई त जन्मेको त्यो अनकन्टार गाउँको सम्झनाले घरीघरी आएर चिमोट्थ्यो र त्यै सम्झनाको घिडघिडो मेट्न म केही वर्ष बिराएर मेरो पुरानो गाउँ पर्थ्यैं, बस्।

मेरो आगमनको कुरो गाउँमा विजुलीको लहरसरि फैलियो । थुप्रै मान्छेहरू भेटिए । जो-जो भेट भए तिनीहरूमध्ये सबैले एउटैजसो प्रश्न सोधे— जागिर, तलव, जग्गाजमिन, छोराछोरी आदि र मैले गाहो मानी-मानी पटक-पटक एउटै कुरो दोहोच्चाएर तिनीहरूको प्रश्नको जवाफ दिएँ ।

बेलुकी ठूलाकान्छा दाइको पिँडीमा लालटिन बल्यो । पिँडीभरि खचाखच मानिसहरू थुप्रिए । अनेक गफ भए । तिनीहरूमध्ये केहीले विकासबारे पनि चर्चा उठाए ।

मादीपारि गाउँ बाक्लो थियो र त्यहाँ एक किसिमले जीवन सुखमय थियो । तर त्यो पारिकै लागि मात्र थियो । गाउँमा एउटा हाइस्कुल थियो, हुलाक थियो, हेल्पोस्ट थियो । त्यसबाहेक पानीले चल्ने एउटा मिल थियो बैंसीमा । गाउँ र बैंसी दुवै ठाउँमा बस्ती थियो, तर तुलनात्मक रूपमा बैंसी घना थियो । बैंसीमा मिल थियो, दाउरा-पानीको सुविस्ता थियो र उञ्जाउ फाँट थियो । हिउँदमा पनि हराभरा हुन्थ्यो त्यो फाँट ।

पारिको त्यो गाउँलाई परैबाट हेरेर भने पनि विकासबारे त्यहाँ पनि चर्चा चल्यो, तर साँचो अर्थमा त्यसको मूर्त रूप कस्तो हुँदो हो भन्ने सोचेर मानिसहरू आ-आफ्ना किसिमका चित्र कुँदथे मनमा । त्यो भेकमा पनि विकास हुल्ने तिनीहरूको रहर थियो ।

विगत बीस वर्षको अवधिमा गाउँ निकै फेरिएको थियो । मेरा दौँतरीहरू लगभग फुल्न थालेका थिए र त्यतिबेला जो अधबैसे थिए तिनीहरूमध्ये धेरैजसो मरिसकेका थिए भने बाँकी पनि चाउरी परिसकेका थिए । थप गाउँको जनसङ्ख्या दोब्बरजस्तो भइसकेको थियो, थुप्रै नयाँ तन्नेरीहरू, बालबच्चाहरू हुर्केका थिए । पाखा-पखेरा र कान्ला-कान्लीसमेत आबाद गुल्जार भएका थिए । तर एउटा कुरो फेरिएको थिएन । तिनीहरूको सोचाइ उस्तै थियो, विचार उस्तै थियो । फेरिनुको नाममा शोषणको तरिका फेरिएको थियो, शोषण ज्यूकात्यू थियो । त्यतिबेलाका जिमुवाल र बैदार, मुखिया यतिबेला प्रधान, उपप्रधान र सदस्य भएका थिए ।

भोलिपल्ट भाइ यज्ञ भेट भयो । मैले ऊसित थुप्रै कुराहरू सोधैं र भक्तबहादुरको बारे पनि उसले मलाई भन्यो । भक्तबहादुर मेरो बालदौतरी हो । नजिकै थियो हामी दुवैको घर । तल्लो उपल्लो । एउटै उमेरका हामी अरू पनि कति कुरामा उस्तै थियौँ । उसकी आमा पहिल्यै वितिसकेकी थिइन् र घरमा त्यतिबेला उसको बाउले कान्छी भित्र्याएको थियो । यसरी आमाबारे हाम्रो अनुभूति एकैनासको हुँदो हो । हामी एउटै कक्षामा पढ्थ्यौं र खुबै मिल्थ्यौं पनि ।

ऊ राम्मा बाटुला अक्षर लेख्यो, त्यो देखेर म लोभिन्यैं र त्यस्तै बनाउने प्रयत्न गर्थैं, तर सक्तिन्यैं । कक्षामा हामीहरू दुवै लगभग उस्तै अङ्ग पाउँथ्यौं ।

पाँच कक्षा पास गरेपछि हाम्रो अध्ययनमा बार लाग्यो । गाउँनजिक मिडिल स्कुल थिएन । खर्च भरेर पोखरा बस्ने औकात भक्तबहादुरको थिएन । मेरो चैं भए पनि त्यो लङ्घडो भएको थियो । तथापि दुई वर्षसम्म विद्रोह गरेर बस्ने म, सात पास गरें र त्यसपछि मधेस भरें ।

मधेसबाट फर्केर पहिलोपल्ट गाउँ जाँदा अन्तिम पटक भक्तबहादुरसित भेट भएको थियो । त्यो पनि बीस वर्ष अगाडिकै कुरा हो । त्यतिबेला म कछारको एउटा गाउँमा मास्टर बनेको थिएं र महिनाको पचहत्तर पाउँथ्यैं । भक्तबहादुर कलम-कापी पन्छाएर हलोको अनौ समात थालेको थियो । त्यसो गर्नु लगभग जरुरी नै भएको थियो । उसको बाउ बिस्तारै बुद्ध्यौलीतिर ढल्काउदै थियो र ऊ समयमै भक्तबहादुरलाई तालिम दिन चाहन्थ्यो ।

त्यस पटकको भेटमा भक्तबहादुर र म दिनभरिजसो नै सँगै हिँड्यौं, बस्यौं, हाम्रा बालककालका सम्फनाहरू बढुल्दै फुकाउदै गच्यौं । हाम्रो प्रेम कति व्यक्त र कति अव्यक्त रूपमा पोख्यौं ।

अहिले भक्तबहादुर त्यहाँ थिएन । म हिँडेको केही वर्षमै ऊ इन्डिया पसेछ र आसाम राइफल्समा भर्ती भएछ । केही वर्षपछि उसका बाउ बितेछन् र उसको घरबारीको त्यो चकला पनि उनको काजकिया गर्दा काकाको हातमा गएछ ।

त्यसपछि भक्तबहादुरसित मेरो भेट भएको छैन । तर उसकी सौतेनी आमा र उसको भाइ भने अझै त्यहीं रहेछन् । बूढी निमेक माउलो गरेर गुजारा गर्दी रहिछिन् र छोरो काकाको हली रहेछ ।

काकाको नाम लिनासाथ आतङ्को एउटा लहर छाउँछ, मनमा । पहिले जिबाको हैकम थियो गाउँमा । जिबा गाउँका तालुकदार मुखिया थिए । गाउँलेहरू निया-निसाफ मार्ग, तिरो-भरो तिर्न र यावत् चीजका लागि हरदिन हाम्रो आँगन टेक्न आइपुग्ये र जिबाको नजिक पर्नासाथ लज्जावन्ती भारभै भुक्ये, नुहुन्ये । ठाडो शिर लगाएर बोल्न सक्तैनथे कोही उनको अगाडि । जिबाको शेषपछि त्यो हैकम काकामा हस्तान्तरण भयो । काका अहिले प्रधानपञ्च भएका रहेछन् ।

म आँगनमा बसेर पाहार ताप्तै थिएँ, र मेरो बरिपरि केटाकेटीहरू भुमिमएका थिएँ । पाका मान्छेहरू जो आउँथे तिनीहरू सबै मसित भलाकुसारी गर्थै, हालबात सोध्ये र एकछिनपछि बाटो लाग्ये ।

"हैन को मान्छे हो यो नौलो ?" परतिरबाट आउँदै गरेकी एउटी अधबैसे आइमाईले आश्चर्य प्रकट गर्दै मतिर हेरिन् । मैले पनि त्यतै हेरौं । "आँबोइ, कति चाँडै बूढो भइसकेको यो त ? हेर, फुली पनि सकेछ । मलाई चिनिस् त बाबु ! लौ-लौ भन म को हुँम् ?" एकैचोटि यतिका प्रश्न गरिन् उनले । उनी मलाई हेरेर हाँसिरहेकी थिइन् र उनका लेउ जमेका मोटा दाँत र नीला गिजा माथिसम्म देखिएका थिए । मैले उनलाई ठम्याउन सकिन् । उनले चिनेको हुनाले म आफूले पटकै चिनिन भन्न पनि असजिलो मानौं ।

"बस्नोस् न, नचिने पनि चिनजान होला नि, भर्खर त भेट भा'छ ।" शिष्टतापूर्वक मैले भनौं ।

"दुहुराका दिन फर्कन्छन् भन्ये, नभन्दै र'च । मेरो बाबु तँ यस्तो होलास् भनेर कसले ठानेको हुँदो हो र !" ती नारी त्यसै पगिलइन् र खुसीका आँसु पुछिन् । एकछिनपछि उनी पनि आफ्नो बाटो लागिन् ।

म पारिपट्टिको फाँट, मिदिम खोलाको नागबेली आकृति र त्यसको सिरान नालमातिर र त्यसभन्दा पनि परतिरको आकाशलाई ताकेर विविध तर्कना खेलाइरहेको थिएँ । मेरो दृष्टि त्यतै एकोहोरिएको थियो । एउटा शिथिल स्वरले मेरो ध्यान भङ्ग गच्यो ।

"बाबु हरि, कैले आइपुगिस् ?" उनी मलाई लक्ष्य गरेर सोधै थिइन् ।

मेरो मुटु त्यसै निचोरिए जस्तो लाग्यो । माटो रडको घरबुनाको धोती र त्यस्तै चोलो लगाएकी अलि पातलो नैनसुतको सेतो मुजेत्रो ओढेकी उनको अनुहारमा समयका कठोर बज्जले प्रहार गरेका अनगिन्ती धर्साहरू थिए । त्यो अनुहारमा कुनै कान्ति थिएन । बरु मुजा परेको त्यो अनुहार भोल्लिएको थियो ।

"आमा ! ..." उनको त्यो अवस्था देख्दा म वित्वल भएँ । अग्लो जीउ हाँसिलो मोहोडा र स्नेहमयी मन, साइँली आमा असाध्यै जाती थिइन् । कानभरि सिरमुन्द्री भक्षेका थिए उनका । ठूलो निधारमा रातो टीका औथी खुल्यो उनलाई । मातृविहीन म उनलाई आमा भन्यैँ ।

वितेका पाँचवर्षभित्र धुप्रै कुरा फेरिएछन् । साइँला बा वितेछन् । कान्छी बहिनी आमालाई साथी थिई । त्यो पनि पराई घर गैछ । आमाको कोख सात-सात वटा छोरी जन्मेर पनि रित्तो थियो । बुढेसकालका दिनहरू आँसुका धारामा मुछेर बगाउँदै रैछिन् उनी । सिरको सिन्दूर र निधारको टीका मेटिएपछि उनको बाँकी भन्नु नै केही रहेनछ । भित्री बारी र पिलेको खेत पनि उडेछ । अब हाड्घालाको पिँजडाभित्र अनगिन्ती हन्डर र गोता खाएको एउटा अत्यन्त पीडित आत्मा रहेछ त्यहाँ । उनको भौतिक सम्पत्तिका अधिकारी अब काका हुने भएछन् । मैले आमाको अनुहारमा हेदै दुःखित मुद्रामा आँसु पुछैँ ।

साइंली आमाले थुप्रै दुःख-सुखका गफ गरिन् । गुनासो गरिन्, रोइन्, हलुङ्गो पाँदै मन धोइन् र निकै बेरपछि घरको बाटो लागिन् ।

दिउँसो यज्ञ आयो र हामी दुवै फाँटिर भन्याँ । फाँटमा अपेक्षित रूपमा मानिसहरूको घुइँचो थियो । मैले यज्ञसित सोधेँ र उसले भन्यो— त्यो दिन पुलको शिलान्यासको कार्यक्रम थियो । मानिसहरू त्यो सेरोफेरोभरि फुरुङ्ग परेका थिए, त्यसै-त्यसै रमाएर तीन बित्ता उचालिएका थिए । त्यो सेरोफेरोका, त्यो अनकन्टार गाउँका मानिसहरू पनि अब पुलको बाटो पारि पुगेर पानी मिलमा धान कुट्ने र मकै, कोदो पिँध्ने सपना देख्न थालेका थिए । त्यति मात्रै होइन, त्यस गाउँका केटाकेटीहरू पनि अबदेखि हाइस्कुल पढ्न पाउने भएका थिए । नदीमा पुल बन्ने भएको थियो । यसरी त्यो गाउँमा विकास पसेको थियो ।

त्यो खोँचको, अभ त्यो वरपरको आकाशलाई थर्काउदै एउटा चर्को आवाज आयो । मानिसहरूको ध्यान त्यतैतिर खिचियो र आकाशमार्गबाट एउटा हेलिकोप्टर त्यतै ताकेर आयो र फाँटमाथिको आकाशमा फन्का मान्यो । हेलिकोप्टर आकाशमा जतातिर लाग्यो भुइँमा मानिसहरू वेगबान् पाइला उचालेर त्यतै दौडन्ये । सायद त्यसको वेगलाई पकड्ने जमर्को हुँदो हो त्यो तिनीहरूको ।

आखिर मादी नदीको किनारमा रहेको त्यो फाँटको एउटा ठूलो गरोमा हेलिकोप्टर उत्रियो, बिस्तारै त्यसका पझखाको चाल मलिन हुँदै गयो र अन्त्यमा त्यो टक्क अडियो । अनि त्यसबाट स्थानीय विकास मन्त्री उत्रिए । उनले देखे, उनको स्वागतका लागि, सिर्फ उनको स्वागतको खातिर, त्यो अनकन्टार खोँचमा पहाडका कुनाकाप्चादेखि लङ्घ्दै र पङ्घ्दै आएका असङ्घ्य मानिसहरूको भीड लागेको थियो त्यहाँ । निमुखा, असत्त र निर्बलियाहरू अलि परै थिए, छक्क परेर हेर्दै थिए, मन्त्रीजी र उनको बाईपङ्खी घोडा-हेलिकोप्टरलाई । टाठाबाठाहरू कुनै युद्धमा दिगिवजय हासिल गरेमै आफैमा अभिमानले घुर-घुर घुर्दै र सोभा निमुखाहरूतिर कर्के आँखा फर्काएर डर-डर गर्दै फुल्दै थिए । तिनीहरूका हातमा फूलका माला थिए र त्यसरी माला लिनेहरूको लहरमा सबभन्दा अगाडि काका थिए ।

फूलमालाले लचक्क थिचिएका मन्त्रीजी फाँटको छेउमा आयोजित त्यो सभाको मुख्य अतिथिको आसनमा जमेर बसे, त्यसपछि औपचारिक समारोह सुरु भयो । समारोह काकाकै सभापतित्वमा भयो । मन्त्रीजीले पुलको शिलान्यास गरेपछि काकाले आफ्नो भाषणको क्रममा प्रजातन्त्र र समानताबारे थुप्रै गफ हाँके, शोषणको जरो उखेल्न आफू कटिबद्ध भएको कुरा हावामा जोसिलो मुड्की उचालेर पोखे । भाषणको बीच-बीचमा स्वरको उतार-चढाव विशेष जोसका साथ देखाए र ताली मागे । तर उनको भाषणको अन्त्यमा कसैले पनि ताली ठोकेन । कूर अनुहार बनाएर उनी आफ्नो आसनमा थचक्क बसे ।

एकछिनपछि समारोह सकियो र मन्त्रीजी केरि अधिकैभैं जुम्ला हात जोड्दै पछाडि फर्किए र हेलिकोप्टरभित्र पसे । काका उनलाई हेलिकोप्टरको ढोकासम्म नै पुऱ्याउन गएका थिए ।

एकछिनमा हेलिकोप्टर मन्त्रीजीलाई बोकेर उड्चो र आकाशमा बिलायो ।

त्यसपछि केही दिनसम्म त्यो इलाकामा हाम्रो गाउँको उज्ज्वल भविष्यबारे थुपै तर्कहरू चले । थुपै तुक्काहरू जोडिए । भनिए । म केही दिनपछि मधेस फर्के ।

पहाडतिर नफर्केको पनि तीन वर्ष भइसकेछ । यसबीच म जान चाहेर पनि अनुकूल मिलाउन सकिरहेको थिइन ।

वसन्त कृतुको एक साँझ । म घर छेउको मेरो सानो फूलबारीबीचमा रहेको दुबोमाथि वसेर अखबार पढ्दै थिएँ, हुलाकीले आएर मेरो नामको एउटा पत्र बुझायो मलाई । मैले त्यसलाई खोलेर पढौँ, यज्ञले लेखेको रहेछ पहाडबाट । पत्र पढिसकेर म त्यसै टोलाएँ । उसले पत्रमा आफ्नो निजी खबर लेखेको थियो र गाउँमा बनेको भोलुङ्गे पुलबारे पनि लेखेको थियो—

हिउँदको एक दिन । नयाँ पुलको उद्घाटनको हल्ला चल्यो र तीन वर्ष अगाडिभैं नै त्यस वरपरका मानिसहरू ओइरिए त्यहाँ । पहिलेभैं नै स्थानीय विकास मन्त्री हेलिकोप्टरबाट उन्ने र पुलका दुई खम्बाबीच टाँगिएको रातो रिबन काटे । यसरी पुलको उद्घाटन भयो । एकछिनपछि मन्त्रीजीको हेलिकोप्टर उड्यो र धितिजमा बिलायो ।

अफसोस ! मानिसहरूका मनका कलिला रहरका दुसाहरू पटकै भाँचिए । विकासबारेका कल्पनाहरू धराशायी भए । गएको बर्खामा एउटा असमेल बाढी उठ्यो र त्यो पुल गल्याम्म ढलेर त्यो नदीको पानीमा होमियो । फेरि मानिसहरू पारिपट्टिको विकासलाई तिर्सनाका आँखाले हेरेर लामो सास फेर्न लागे, बस ।

काका, आजकल काकाको बसाइँ सरेको छ । उनी पोखरामा बस्छन् । पुलसँगै काकाको एउटा सुन्दर हबेली तालैको किनारमा ठडिइसकेको थियो ।

यज्ञको चिठी पढिसकेर मैले आँखा अखबारमा केन्द्रित गरेँ । त्यसको एक कलममा काकासम्बन्धी खबर र उनको फोटो छापिएको थियो । काका जनहितकारी कार्यका लागि प्राप्त पुरस्कार थप्दै थिएँ र मन्त्रीजी उनलाई त्यो प्रदान गर्दै थिए । मैले आँखा चिम्लेर एकपल्ट बोलेँ, मेरो देश । मेरो संसार ।

माघ, २०४२

गौरवगाथा

पुस महिनाको अन्तिम हप्ताको ढल्ल थालेको एउटा दिन थियो त्यो । धाम सुदूर पश्चिमको रक्तिम क्षितिजलाई पछाडि धकेल्दै ढाँडापारि लुक्न लागिरहेको त्यो समयमा अत्यासलागदो रात र जाडोको लहरलाई डो-याउँदै सडक किनाराका घरहरू र बोट-बिरुवाहरूका छाया क्रमशः वरवर आइरहेका थिए । म स्कुल समय सकिएपछि गरुङ्गो मन लिएर घर फर्क्दै थिए । सडक किनाराका घरहरूमा सेतो चुनले रङ्गाएका ती घरहरूका भित्ताहरूमा 'शिक्षकहरूका जायज माग पूरा गर', 'शिक्षकहरूको न्यायिक सङ्घर्षमा साथ दिऊँ' आदि वाक्यहरू अङ्गित थिए ।

त्यतिबेलासम्म सात जना शिक्षक साथीहरू गिरफ्तार भैसक्नुभएको थियो र भोलिपल्टको कार्यक्रमलाई सफल बनाउन एउटा गम्भीर चुनौती हामी शिक्षक समुदाय अगाडि आइपरेको थियो । मनमा अनेक तर्क खेलाउँदै म आफ्नो साइकल पेल्दै अगाडि बढौदै थिए र सँगै सानो बेबी सिटमा बसेको पाँचवर्षे कान्छो छोरो सुनिलका अनेक तर्कहरूको हलुका जवाफ दिई बाटो काटौतै थिए ।

"घनश्याम अड्कल र हरि अड्कल पुलिसको मोटरमा बसेर काँ जानुभएको बुवा ?" सुनिलले मसित बालसुलभ शैलीमा सोध्यो ।

“तिमीले अङ्कलहरूलाई कहाँ देख्यौ र ?” मैले त्यो अबोध बालकसित प्रश्न गरेँ।

“हाम्रो स्कुल अगाडि मोटर रोकिएको थियो र मैले देखेको ।” उसले तुरन्तै जवाफ दियो ।

“अङ्कलहरूले तिमीलाई के भन्नुभयो त ?” त्यस बालकको मनमा कुनै घात नपरोस् भनेर मैले कुरो बटार्ने सुरले अर्को हल्का प्रश्न गरेँ ।

“टिफिनमा थुप्रै केटाहरू बाहिर निस्केका थिए, अङ्कलहरूले मलाई देख्नु भएन, मैले मात्र देखेँ ।”

“ए !” मैले कुरो छोटचाउन खोजेँ ।

“भन्नोस् न बुवा, किन लगेको पुलिसले अङ्कलहरूलाई ?” उसले जिदी गन्यो ।

“तिमीले लगेको देखेकै हो र ?” यसपटक उसको कुरामा रमाइलो मानेर मैले मायालु स्वरमा सोधेँ ।

“हो, मैले देखेको, म बज्यैको पसलमा खाजा खाँदा पुलिसको मोटरमा अङ्कलहरू जानुभएको ।” उसले प्रमाण पेस गन्यो ।

म चुप थिएँ, तर ऊ मानेन ।

“भन्नोस् न बुवा । अङ्कलहरूले के गर्नुभयो र लगेको पुलिसले !” अब ऊ रुन्धे स्वरले जिदी गर्न थालिसकेको थियो ।

“मिटिङ गरे भनेर लगेको अरे ।” मैले सुख नपाएर भनेँ ।

“मिटिङ भनेको के हो बुवा ?” सुनिल अत्यन्त व्याकुल थियो ।

“मिटिङ भनेको धेरै जना मान्छे जम्मा भएर सर-सल्लाह, कुराकानी गर्ने काम हो ।” मैले उसलाई सम्झाउने प्रयत्न गरेँ ।

“ए !” केही बुझेमै ऊ एकछिन चुप लाग्यो ।

“तपाईंलाई पनि पुलिसले लान्छ बुवा ?” सुनिलका कण्ठबाट एउटा डरले भरिएको स्वर निस्क्यो ।

“मिटिङ गन्यो भने लान्छ ।” मैले सहज उत्तर दिएँ । त्यो अबोध शिशुसितको यो वार्तामा मलाई एक किसिमको रमाइलो अथवा आनन्दको महसुस भैरहेको थियो ।

“मिटिङ नगर्नोस् है बुवा !” उसले अनुहारलाई गम्भीर बनाएर अनुरोध गन्यो ।

“किन ? तिमीलाई डर लाग्यो र ?” अनुहारमा हल्का मुस्कान छरेर मैले सोधेँ ।

“अँ ...!” उसले सही धाप्यो ।

“केको डर लाग्यो तिमीलाई ? नडराऊ छोरा, केही हुैन !” मैले सस्नेह सम्भाएँ ।

“नाईं, पुलिसले लान्छ ।” रुचे अनुहार बनाएर उसले कटु सत्य बोल्यो ।

“लगिहाल्यो भने पनि के भयो त ? सधैं राखो होइन, दुई-चार दिनपछि छाड्छ, अनि फेरि म आइहाल्छु नि ...?” मैले उसलाई सम्भाउन खोजें ।

“नाईं-नाईं, म कोसित स्कुल जाने नि ...?” ठुस्के स्वरमा ऊ बोल्यो ।

“तिमी दाइसित जाऊ न भैहाल्छु नि ?”

“नाईं म त जान्न ...,, म हिँदैन सक्तिनैं, नाईं-नाईं ...!” चल्दै गरेको साइकलबाट भरुँलाई गरेर सुनिल उफ्रचो । मेरा आँखाबाट आँसु झर्लाजस्तो भयो । मैले बलै खटाएँ ।

“नचल न राजा ! साइकलमाथि बसेर उफ्रनु हुन्न । लडिन्छ ।” मैले उसलाई थुमथुम्याउने प्रयत्न गरें ।

“मिटिड नगर्नोस् है त ? भोलि स्कुल नजानोस् है त ?” उसले मसित सम्झौता गर्न खोज्यो ।

पाँच बजेतिर घरबाट निस्केको म, त्यस बेलुकी झन्डै साढे नौ बजेतिर घर पुगें । त्यतिबेलासम्म सुनिल अझै निदाएको थिएन । मेरो आहट सुनेपछि ऊ जुर्मुराउडै उठ्यो ।

“बुवा ! यति रातिसम्म काँ जानुभएको थियो ? मिटिड गर्न जानुभएको हो ?” उसले मसित स्पष्टीकरण माग्यो ।

“होइन, होइन, सुत खुरुक्क, निदाऊ ।” मैले आदेशको स्वरमा भनें ।

“नाईं म तपाईंसितै सुल्छु, तपाईं पनि सुल्लोस्न ।” उसले सहज रूपमा भन्यो । मैले उसलाई फकाएर सुताउने प्रयत्न गरें तर ऊ धेरै वेरसम्म निदाउन सकेन ।

“बुवा ?” मौनतालाई चिरैं सुनिलले मेरो ध्यान ऊतिर तान्यो ।

“के बाबा ?” आँखाको नानीमा हाले पनि नविभाउने उसको त्यो सानो, सुन्दर र शान्त अनुहारमा दृष्टि केन्द्रित गर्दै म बोलें ।

“मानिस ठूलो दिलले हुन्छ, जातले हुैन भन्ने किताब हुन्छ ?” ऊ अब गम्भीर थियो । मसित सोध्यो ।

“तिमीलाई कसले सिकायो यस्तो कुरो ?” एकटकले उसको अनुहारमा हेरेर मैले सोध्यैं ।

“हाम्रो हेडसरले भन्नुभएको । मलाई राइटिन लेख्न दिनुभा’छ ।” म हार खाएँ । केही बोलिनैँ ।

“बुवा ?” उसले फेरि मलाई घचघच्चायो ।

“किन ! के चाहियो अब !” थकित र ब्लान्ट स्वरमा मैले सोधैँ ।

“हातका मैला सुनका थैला ... पनि हुन्छ ?” ऊ यथावत् गम्भीर थियो ।

“हुन्छ ...” मैले सामान्य किसिमले भनैँ ।

“मलाई भोलि हातका मैला सुनका थैला भएको किताब ल्याइदिनोस् हैं ?” उसले आग्रह गन्यो । म त्यो बालआग्रहमा परिलैँ । एक किसिमले म मर्माहत भरैँ ।

“हुन्छ, हुन्छ, अहिले सुत, म भोलि बाबुलाई किताब ल्याइदिन्छु” मैले फकाएँ ।

“ल्याइदिनोस् है त ? ल्याइदिनु भएन भने त म तपाईंलाई के गर्दू, हर्नौस् नि । म स्कूलै जान्न क्यारे ।” उसले धम्की र धुर्की एकैपटक लगायो । म कायल भरैँ र उसलाई थुमथुम्याउन थालैँ । भोलिको उज्यालो भविष्यको ढोका खोल्ने उसका सुकोमल हात मैले विस्तारै मुसारैँ । त्यस रात धेरै बेरसम्म निद्रा परेन ।

दुई हजार एकचालीस साल पुस पच्चीस गते मझ्गलबार । विहानको छ; बजिसकेको थियो । त्यतिबेला म बाहिरतिर हिँड्ने तरखरमा उभिएरै कालो चियाको सुकों तान्दै थिएँ । सुनिल मस्त निदाइरहेको थियो । मैले छिटो-छिटो चिया पिएँ र बाटो तताएँ ।

पूर्व क्षितिजतिरबाट प्रकाशको पातलो च्यादर कमशः फैलदै थियो । तथापि मुटु कमाउने चिसो क्षणको ताजा अनुभूति भने प्रत्येक बटुवाहरूले गर्न सक्ये ।

ढीकमा पुगेपछि भिरालो बाटो सुरु भयो र मैले दुबै हातले साइकलको ब्रेक अँठ्याएँ । त्यो सेरोफेरो बाक्लो कुहिरोको सेतो खोल ओढेर कठचाइग्राएको थियो । अलकत्रा पोतिएको त्यो सडक कालो अजिझ्गारभै लम्पसार सुतिरहेको थियो । वातावरण चकमन्न, सुनसान र निर्जन महसुस हुन्थ्यो ।

बजारको छेउमा पुगेपछि आफ्नो साइकल एक ठाउँमा थन्क्याएर म मूल सडकमा निस्किएँ । प्रत्येक चोकका पेटीमा केही माञ्छेहरू उभिएका थिए । म तीमध्ये एक ठाउँमा मिसिन पुर्गे । बजारका बीचबीचमा रहेका केही घरका पलेटा खुलेका थिए र ती खुलेका पलेटाका किनाराका पेटीमा सिरक, डस्ना र

तकियाका खात चाड लगाएर राखिएका थिए । केही साथीहरूसँगै मैले त्यस बजारको सिरानसम्म एक चक्कर लगाएँ र हात जोड्दै शिक्षक समुदायप्रति सद्भावना व्यक्त गरिदिनका लागि अनुरोध गर्दै बढें । प्रत्येक चोक र प्रत्येक टोलमा त्यसरी नै अनुरोध गर्ने शिक्षक टोलीहरू क्रमशः अगाडि बढिरहेका थिए ।

त्यस सुनसान र सशाङ्कित वातावरणबीच त्यो चकमन्न सडकको छातीमा टेकेर जिस्किएको अरिङ्गालसरह कुदै खैरो हुड भएको एउटा जिप हुर्रिएर आयो र म हिँडिरहेको पेटीको हाराहारीमा पुगेर घचक्क रोकियो । मैले निमेषभर त्यता दृष्टि फ्याँकै । त्यस जिपमा सशस्त्र प्रहरीहरू थिए । म घोसेमुन्टो लगाएर सरासर आफ्नो बाटो लाग्ने क्रममा अगाडि बढें । त्यतिबेलासम्ममा सडकको दुवैतिर पेटीमा मानिसहरूको भीड निकै बढेको थियो । म त्यहाँबाट पचास गजजति मात्र पर पुग्न सकेको थिएँ, एउटा जवान आएर मेरो अगाडिका साथीलाई बोलायो । अब स्थिति अनुकूल नभएको महसुस गरेर लम्काई थिएँ कि टक्कै रोकिनुपन्यो । खैरो पहिरन, टाउकोमा फलामे टोप र हातमा दुई मिटरजिति लामो लाठो लिएको त्यो जवान दौड्दै आएर मेरो बाटो छेक्यो । म टक्क अडिएँ । उसले सहज रूपमा मोटरतिर जान आदेश गन्यो र म यन्नवत् त्यतै लागें ।

“तपाईंको नाम के हो ?” पुलिस भ्यान अगाडि बसेका अधिकृतले मलाई लक्ष्य गर्दै सोधे । मैले त्यस प्रश्नको सोभो उत्तर दिएँ ।

“कुन स्कुलमा पढाउनुहुन्छ तपाईं !” उनले दोस्रो प्रश्न गरे । त्यो प्रश्नको पनि मैले सहज उत्तर दिएँ ।

“तपाईं पसल बन्द गर्दै हिँड्नु, भाँच्छ, हैन ?” उनले मेरो मुटु छाम्न खोजे ।

“हो श्रीमान्, हामीहरू त्यस्तो गरिदिनका लागि अनुरोध गर्दैछौं ।” मैले सर्व भनें ।

“यसको मतलब ?” उनले मलाई गहिरिएर हेरे ।

“हामी मानिसहरूको ध्यान आफूतिर खिच्न चाहन्छौं श्रीमान् ! पक्षपातपूर्ण सरकारी नीतिको विरोध...”

“भित्र बस्नोस् त तपाईंको परिचय लिऊँ ।” उनले टेडो लवजमा भने । यसरी मलाई त्यो पुलिस भ्यानमा बस्ने आदेश दिइयो । भ्यान बजारको सिरानदेखि पुछ्चारसम्म पुगदा कस्तो वातावरण देखिइरहेको थियो भने अब त्यो शिथिल बजार पूरै सलबलाइरहेको छ र प्रत्येक मान्छेहरूमा एउटा विद्रोह सञ्चार भैरहेको छ ।

मोटर दौडँदा चिसो सिरेटो भन् चकेको आभास भयो । जाडोले मुटु कमाइरहेको थियो । बजारदेखि ठानाको बन्दीगृहसम्म पुगदा अनेक तर्क खेले मनमा । देशको शिक्षा र संस्कृतिका खम्बा, देशका भावी कर्णधारका निर्माता

शिक्षकहरूको कामको ज्याला खोज्न सडकसम्म उत्रन बाध्य हुनुपर्ने, त्यति मात्रै नभएर बन्दीगृहका कटु क्षणहरू सहै गुजार्नुपर्ने, अपमान, लाञ्छना र कुटिल व्यवहार खप्नुपर्ने यो स्थितिको समाधान के हो ? म आफै छक्क पर्दू ।

लगभग साडे आठ बजेको थियो होला हामीलाई प्रहरी क्याम्पमित्र पुऱ्याउँदा । त्यस क्याम्पमित्रको एउटा कोठामा हिजो गिरफ्तार भएका साथीहरूलाई हामीले भ्यालबाट बाहिरतिर हेरिरहेको देख्यौं । हामीहरूले एकआपसमा अभिवादन साटासाट गच्यौं । एक किसिमले हामी सबैलाई केही रमाइलो लागेको महसुस भयो ।

त्यहाँ एउटा भिन्दै संसार थियो । भन्डै एक विघा जमिनमा फैलिएको त्यो क्याम्पको उत्तर-पश्चिमपट्ठि एउटा बाँकेघर थियो र त्यो प्रहरी व्यारेक रहेछ भन्ने कुरो दुई दिनसम्म त्यहाँ रहेदा थाहा पाइयो । दक्षिण-पूर्व कुनामा दुइटा घर थिए, एउटा दुई पाखे टिनको छाना भएको र अर्को एक पाखे केही सानो । त्यो दुई पाखे घरको उत्तरपट्ठि एउटा हरियो लिचीको बोट ढकमक्क फैलिएर बसेको थियो जहाँ हामीहरू साँझपछ शीतबाट बच्न ओत लाग्यौं । यसबाहेक केही हरियो चौर थियो र त्यसको उत्तरपट्ठि दुई कोठा भएको सानो शौचालय थियो जसको नाल फुटेर उत्तरतिरको जमिनभरि छताछुल्ल भएको थियो र नजिकैको बाटोबाट अस्पताल ओहोरदोहोर गर्ने मानिसहरू त्यहाँनेर पुगेपछि नाक थुनेर आफ्ना कदमलाई छिटोछिटो बढाउन बाध्य हुन्ये ।

कुहिरोले धरतीबाट विस्तारै आफ्नो आँचल उठायो र पृथ्वीमा घामका न्याना किरणहरू फैलन थाले । जाडोमा कठचाद्गिएको हाम्रो शरीर थुरथुर कामिरहेको थियो । हामीहरू अब त्यही लिचीको बोटको समीपमा आफ्नो आड पूर्वतिर फर्काएर टुसुक बसिरहेका थियौं । हाम्रो शरीर त्यस चौतारामा बन्द भए पनि हाम्रो मन बाहिरी वातावरणलाई नियाल आतुर थियो । हाम्रा दृष्टिहरू निरन्तर बाहिर सडकमा पुग्ये र अलि परतिरबाट आएको मोटरको धुइयाँ आवाजले आजको हाम्रो 'नेपाल बन्द' आह्वानलाई चोट पुऱ्याएको लाग्यो । अनि हामीहरू सबैका नजर कौतूहलतापूर्ण हिसाबले सडकतिर तानिन्ये । तर नजिकैबाट आएको त्यसै आवाजमा हामी के देख्यौं भने उही खैरो हुडको प्रहरी भ्यान अथवा सेतो प्लेटबाला हरियो ल्यान्डरोभर अथवा हरियो ट्रक सडकमा बुङ्ग धूलो उडाउदै दौडिरहेको हुन्यो । हामी केही आश्वस्त हुन्यौं ।

हामीहरू चौरमा घाम तापिरहेको थियौं । बन्धन थिएन, खुला थियौं र पनि हामी मन खोलेर बोल्न सक्तैनथ्यौं । हामीहरू अमुक भाषामा आफ्ना भावनाहरू व्यक्त गर्यौं । हामीहरू बन्दी थियौं ।

बिहानको एधार बजेसम्ममा प्रहरी भ्यानले लगातार हाम्रा साथीहरूलाई ओसाँै रह्यो र अब हाम्रो सङ्ख्या जम्माजम्मी चौबीस पुग्यो । त्यो खेपमा मेरा दुई जना विद्यार्थीहरू पनि आइपुगे ।

“कसरी समातियौ त तिमीहरू ?” मैले अनुहारमा हल्का मुस्कान छेरेर तिनीहरूसित सोधैं ।

“सिङ्गो वातावरण सलबलाएको छ सर ! सारा अभिभावक, विद्यार्थी, किसान, मजदुर र व्यापारीहरू सडकमा मार्च गरिरहेका छन् । हामीहरू त्यस समूहको अधिल्लो पडक्किमा थियौं र आकाशै थर्काउदै नारा लगाउदै अगाडि बढिरहेका थियौं ।” सगर्व तिनीहरूले भने ।

“पसलहरू पूरै बन्द छन् ?” हामीहरूमध्ये एक जनाले सोधे ।

“सारा पसल बन्द छन्, तरकारी पसलसम्म खुलेका छैनन् ।” तिनीहरूले सगर्व भने ।

“काठमाडौंतिरबाट मोटरहरू आएका छन् कि छैनन् !” हतार-हतार अर्को एक जना साथीले प्रश्न गच्यो ।

“एउटा पनि छैन । रिक्सासमेत बन्द छन् । सारा सडकभरि मान्छेहरू नारा लगाएर मार्च गरिरहेका छन् । तिनीहरूले फूर्तिसाथ भने । एउटा लडाइ जितेर फर्केका वीर योद्धाजस्तै थियो तिनीहरूको अनुहार ।

बाहिर भीडका बीचमा उत्तरपट्टिको ढिकमा बाटाको अग्लो एउटा पेटीमा सुनिल देखा पन्यो । उसले भित्रको त्यो जमातमा मलाई नियालेर हेच्यो र मलाई देख्नासाथ तारको बारबाट छिरेर खुर्र दौडै हामीतिर आयो । ऊ म नजिकै आएर घोसेमुन्टो लगाएर लुटपुटियो । मैले उसको कलिलो जीउ मुसारैं र ‘बाहिर जाऊ’ भन्दै फकाएँ । सुरुमा उसले इन्कार गच्यो, आखिर मैले उसको हातमा एक मोहर राखिदिएँ । बल्ल ऊ फेरि उफ्रैदै बाहिरतिर लाग्यो तर उसको अनुहारबाट भने हिजो-अस्तिदेखि नै प्रसन्नता हराएको थियो ।

त्यो वातावरणमा एकाएक हलचल आयो, सुतेकाहरू जन्याकजुरुक उठे । चेसका गोटी चाल्दै गरेका हातहरू बीचमै टक्क रोकिए । हाम्रो ध्यान निकै परतिरबाट निस्केको आकाशमार्ग हुँदै नजिक आइरहेको त्यस गगनभेदी आवाजतिर तानियो । त्यो आवाज क्रमशः नजिकै आयो र प्रस्त बुझिनेगरी हामीहरूले सुन्यौं । त्यो आवाज एउटा प्रहरी ट्रकमा कोचिएका शिक्षकहरूको थियो ।

“हाम्रो माग - पूरा गर ।”

“शिक्षक एकता - अमर रहोस् ।”

त्यस ट्रकमा खचाखच भरिएका शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकहरू आफ्ना मुठीहरू कसेर माथि हावामा उराल्दै थिए । लाग्यो, तिनीहरू आफ्नो मुटु भिकेर हत्केलामा राख्दै प्रदर्शन गरिरहेका छन् र त्यसबाट छरिएका अनन्त किरणहरूले पूरै सेरोफेरो ढाकेको छ ।

एक, दई, तीन, चार, ... असी, पचासी, अठासी । हो, त्यस ट्रकमा जम्माजम्मी अठासी जना प्रदर्शनकारी शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावक थिए । त्यो गगनभेदी स्वरले त्यो सेरोफेरोलाई सर्लबकै आफूतिर खिच्यो । मानिसहरू रानोको पछाडि दौडेका माहुरीका बथानभैं चारैतिरबाट खनिए । एकैछिनमा त्यस कम्पाउन्डबाहिर दर्शकहरूको एउटा अपार भीड जम्मा भयो ।

तर त्यो क्रम धेरै वेरसम्म रहन सकेन । ती अठासीका अठासीलाई एउटा हलमा हुलियो र भ्याल-ढोका थुनिए । बाहिरको भीड पनि हट्न बाध्य भयो ।

दिन विस्तारै ढल्काउदै गयो । एकैछिनपछि चिसो साँझले आफ्ना कठोर पन्जा फैलाउदै धरतीतिर फुत्रुक्क ओल्यो । दुकीको मधुरो प्रकाश र विजुलीका बल्बहरूले त्यो अँधेरो रातको प्रतिरोधमा प्रदर्शन गरे । तर रात भन्नभन्न गाढा हुँदै गयो र हामीहरू लिचीको बोटमुनिको ओतलाई त्यागेर त्यो उत्तर-पश्चिमपट्टिको बाँकेघरको एउटा कोठामा आश्रय लिन पुग्यौं ।

दुःख-सुखले काम चलाउने हो भने छ जनासम्म सुल सकिने त्यो सानो कोठामा हामीहरू चौबीस जना थियौं । सबै कोचाकोच गरेर धुँडोमुन्टो एकै ठाउँमा जोतेर टकचाकटकुक्क बस्यौं । मानसिक तनाव र भोकले लखतरान परेका, कोही कसैको धुँडामा टाउको जोतेर उड्न थाले भने कोही गम्भीर सोचाइमा ढुबे । तलबाट सिमेन्टको चिसोले तालुसम्म भस्का दिएको सजिलै महसुस गर्न सकिन्थ्यो, तर पनि मान्छे-मान्छेको शरीरबाट निस्केको बाफले एकअर्कालाई पोलिरहेको थियो । असजिलो भइरहेको थियो । कहाँसम्म भने हामीमध्ये कतिका त पसिना पनि निस्केका थिए । मुटु कठचाउने पुसको रातको त्यो महाठन्डीमा पनि यो अनौठो अनुभव हामीहरूमध्ये कतिपयका लागि जीवनको नौलो अनुभूति नै थियो ।

रातको भन्डै बाह बजेको हुँदो हो, एउटा सानो भोलामा केही चिउरा लिएर एउटा जवान हाम्रो कोठामा प्रवेश गन्यो । हाम्रो त्यस बेलुकीको खाना । पेट बाउँडिएको थियो । आन्द्रा बटारिएका थिए र हामी भोकले चूर थियौं । तर त्यो अपमान खाएर हामीले पेट उकास्न चाहेनौं । हामीले त्यो भोला जुन बाटो आयो जसरी आयो त्यसरी नै त्यही बाटो फर्काएर पठाइदियौं र पेट दावेर बस्यौं ।

चिप्लेकीराको गतिमा यिसिरहेको त्यस रातका अल्छी क्षणहरूलाई हामीले अर्ध-निद्रित अवस्थामा कुनै किसिमले घचेटै रह्यौं र घडीको सुईको घुमाइसितै धरतीतिर ओर्लन लागेको उज्यालोको विम्बलाई प्रतीक्षापूर्वक भ्यालको पलेंटो खोलेर हेदै बस्यौं । आखिर एउटा अविस्मरणीय कालो रातको अन्त्य भयो र केरि वातावरणमा उज्यालो छरियो । यसरी त्यस कालकोठरीभित्रको दोस्रो दिनको सुरुआत भयो ।

बिहान बिस्तारै उज्यालिई गयो । पूर्व क्षितिजलाई रगतको फागुमा मुछेर डाँडाको कापबाट फुत्त बाहिर निस्केका सूर्यका न्याना किरणहरू हाम्रो त्यो साँगुरो कोठाको भ्यालको खापाबाट हानिएर भित्र पसे । त्यो पहिलो किरणको ज्योति परेको भित्तो मुसुक हाँस्यो । रातभर कथ्याङ्गिएको जीउ तताउन हामी बाहिर निस्क्यौं । बाहिर निस्कनेबित्तिकै मेरा आँखा उत्तरपूर्वको ढोकामा आकुल मुद्रामा उभिइरहेको एउटा बालकमा परे । उसले एउटा पातलो धर्के गन्जी र स्कुल ड्रेसको कट्टु लगाएको थियो र भिसमिसेमा नै उठेर आँखा मिच्चै घरबाट भागेर आएको थियो । उसको कट्टुको फित्ता पछाडिपट्टि भुन्डिएर हल्लिएको थियो र उसका आँखा कम्पाउन्डभित्रको हाम्रो त्यो हूलमा मलाई ठम्याउन व्याकुल थिए । आखिर उसले मलाई देख्यो नै । त्यसको अनुहारमा आतुरताका रेखाहरू कोरिए । उसले यताउता पल्याकपुलुक हेच्यो र पालो बसेको पुलिसलाई छक्याएर उसैको नजिकबाट फुत्त छिरेर भित्रितर दौडै आयो र मलाई भ्याप्तै समात्यो । मैले स्नेहवश उसको कपाल मुसारैं । बिहान जतिजति छिप्पै गयो, हामीहरूलाई हेन आउने मानिसहरूको भीड पनि कम्पाउन्डबाहिर त्यति नै बढै गयो । हामी भित्रकाहरू आपसमा सामान्य गफगाफ गर्न पाउँथ्यौं तर बाहिरकाहरूसित भने कुराकानी गर्न स्वतन्त्रता हामीलाई थिएन । उनीहरू स्नेहवश हामीहरूलाई हेरेर हात हल्लाउँथे ।

समय आफ्नै गतिमा अगाडि बढै गयो; सूर्य पनि मध्याकाशको चरम चुलीमा पुगेर पश्चिमतिर कोल्टे फर्कियो । बल्ल हामीहरूको खानपिनको तयारीको सिलसिलामा गोटा गन्तीको क्रम सुरु भयो । त्यतिबेला कोटगार्डमा पाले बसेको जवानले दिउँसोको एक बजेको घण्टी हानिसकेको थियो ।

“हिजो बेलुकी हामीलाई खाना दिने कुराको खोजी किन हुन सकेन श्रीमान् ? के हामी जीवात्मा होइनौं ? ...फेरि अहिले बल्ल यस बेलामात्र खान दिनुपर्छ भन्ने कुरा तपाईंहरूलाई कसरी सुभयो ?” हामीहरूले प्रहरी अधिकृतसमक्ष एउटा प्रश्न राख्यौं ।

“मैले के नै गर्न सक्छु र गुरुवर्ग !” मुखाकृतिमा कूटनीतिको छनक सहज रूपमा देख्न सकिने ती अधिकृतले अत्यन्त शिष्ट हुने प्रयत्न गर्दै भने— “मत आदेशको पालन गर्ने मान्छे, थुन् भने थुन्ने, छाड भने छाड्ने, तर खाना दिने कुरो त थुन्न आदेश दिने प्रशासकको हो ।” उनी मुसुकक मुस्काउदै एउटा व्यङ्ग्यात्मक हाँसो हाँसे । उत्तरदायित्वहीन मानिसहरूका कुटिल व्यवहारले पीडित हामीहरू छक्क पन्यौं । हाम्रो मुटु अमिलो भएर आयो । हामीहरू त्यसै-त्यसै निचोरियौं । हाम्रो सुख्खा आत्मामा विद्रोह भरिएर आयो । आखिर हामीहरूले हामी निरीह शिक्षक, विद्यार्थीहरूउपर थुपारिएको मानसिक र अप्रत्यक्ष शारीरिक यातनाउपर विरोध जनाउन त्यस छाकको खाना बहिष्कार गर्यौं ।

अनिदो र भोकले शिथिल हाम्रो शरीरमा त्यस साँझको खाना खाएर हामीले इन्धन थप्पौं । हिजो बेलुकीको अनुपातमा आजको सुताइ पनि सुगम हुने निश्चित थियो । केही साथीहरू हिजो राति नै छुटिसक्नुभएको थियो । बाँकी हामी एकासी जना थियौं । सुगम हुनेहरूले घरबाट एकाध लुगाफाटो भिकाएका थिए । त्यत्रो हलचलबीच पनि हिजो भुसुकै विसिएको रेडकस सोसाइटीले समेत आज केही कम्बल पठाएर हामीहरूप्रति आफ्नो सौहार्दता व्यक्त गरेको थियो ।

खानु र सुत्नु, बस् त्यतिबेला हाम्रो काम त्यति मात्रै हुन पुगेको थियो । थप हामीहरू अधिल्लो रातको अनिदो थियौं, त्यसैले सबैरै निद्राले छोप्यो । लगभग राति १० बजेको हुँदो हो, हामीहरू उठाइयौं, अर्थात् यन्त्रवत् उठ्यौं भन्नौं । हाम्रा ओढने, ओछ्याउने लुगाफाटाहरू बलपूर्वक तानिए र हामीलाई बाहिर निस्क्ने आदेश दिइयो । कुरो राम्ररी बुझन प्रयत्न त गरिएको थियो, तर पाइएन । जवानहरूले हामीहरूलाई अगाडिको ट्रकमा बस्ने आदेश गरिरहेका थिए । बाहिर निस्कँदा मैले के देखें भने धेरैजसो बन्दी साथीहरू मोटरमा चढिसकेका थिए र केही चढने तरखरमा थिए ।

“हामी कता जाँदै छौं यो रातबीच ?” मनमा एउटा अज्ञात भय पलाएर आयो । सोधपुछ भयो पनि, त्यसको उत्तर भने मिलेन । एउटा अत्यासलाग्दो, कहालीलाग्दो अवस्था थियो त्यो । हाम्रो ट्रक त्यस कालो रातलाई चिर्दै एउटा प्रलयकारी आवाज निकालेर त्यो कठोर अन्धकारको गहिराइमा सिँगौरी खेल्दै निरन्तर अगाडि बद्यो । मैले मुटु छामैं । मुख बाएर आँ ... गर्दै एउटा अजिङ्गरको ओडारतिर क्रमशः लम्काँदै रहेमै लाग्यो आफूलाई ।

एउटा घना जङ्गल पार गरेपछि हामीलाई बोकेर दौडेका ती दुवै नीला ट्रक मूल सडक छाडेर देव्रे मोडिए र जङ्गलकै किनारमा रहेका स-साना दुई-चारवटा सरकारी क्वार्टर अगाडि पुगेर रोकिए । हामीमध्ये धेरैले बल्ल लामो सास

फेन्याँ । त्यो अन्धकार रातबीच हिंस्रक जनावरहरूले भरिएको त्यस अत्यासलागदो जड्गलमा छाडिनुबाट पार पाएकामा हामीहरू हर्षित थियाँ ।

अब हामीहरू एकासी जना बाँकी थियाँ र हाम्रो बन्दी शिविर पनि नयाँ थियो । त्यो नयाँ शिविरमा हाम्रा लागि अरू पनि केही नयाँ कुराहरू थिए । हामी सुविस्तासाथ दिसा, पिसाब गर्न सक्याँ र कमसेकम घाम ताप्न बाहिरको आँगन अथवा कम्पाउन्डको चउरमा निस्कन सक्याँ ।

त्यहाँ हामीहरू तुलनात्मक रूपमा सुखी थियाँ, खुसी थियाँ तर पनि हामीलाई खानपिनको भने त्यही प्रकारको कष्ट थियो । ठीक समयमा खाना मिल्दैनथ्यो । जड्गल नजिकै थियो । थालको काम पातवाट लिइन्थ्यो, तर फसाद के पथ्यो भने ती पातहरूमा धूलोको गतिलै पत्र जमेको हुन्थ्यो । पखाल्ने अनुकूलसमेत मिल्दैनथ्यो र त्यो पनि खाइन्थ्यो । जीवन धान्न हामी वास्तवमा कति लालायित र विवश थियाँ ?

हाम्रो त्यो नयाँ ठाउँको बन्दी शिविरमा अरू पनि थुप्रै कुराहरू नौला थिए । हामीलाई भेट्न आउने मानिसहरूको लहर चल्यो । आफ्नो हराएको रानोलाई कतै भेट्दा हुर्रिएका ज्यामी माहुरीहरूसरह, पूर्व-पश्चिम, उत्तर र दक्षिण चारैतिरका प्रत्येक गाउँ र सहर, टोल र छिमेकबाट मानिसहरूको धुइरो चल्यो र हाम्रो त्यो सानो कम्पाउन्डवरपरको वातावरणमा एउटा जिउँदो गति सञ्चार भयो । असङ्गत्य मानिसहरूको भीड लाग्यो ।

हाम्रा मलिन अनुहारहरू उज्याला हुन थाले । हाम्रो विश्वास विजयको अटल शिखरतिर चुलिँदै गयो र हामीले हाम्रो मुटुलाई भन् दहो बनाएर धैर्य गच्याँ । हाम्रा चाउरिएका गालामा भुस्स देखिने दारी बढेका भए पनि हाम्रो अनुहारको कान्ति भने मलिन भएको थिएन । हामी शान्तिपूर्ण तरिकाले न्यायको बाटो खोल्दै अगाडितिर लम्केका थियाँ । न्यायको खोजीमा लम्केका हाम्रा पाइलाहरू र हाम्रो पवित्र मनसायले मानिसहरूको मुटु पगालेको थियो ।

बिहानको समयमा हामी आफ्ना पिठ्यूमा कलिलो घामको स्पर्श पाएर तातिने प्रयत्नमा थियाँ । सेतो कुर्ता र सेतै धोती बेरेको एक जना मानिस हातमा सानो काठको बाकस भुन्ड्याउँदै त्यो कम्पाउन्डमा पस्यो र हाम्रो नजिक आएर अभिवादन गच्यो । हामीमध्ये केहीले दारी बनाउने सुर भिक्याँ । ऊ हजाम थियो । मैले दोस्रो नम्बरमा दारी बनाएँ र अन्त्यमा खल्तीबाट दुईको नोट भिकेर ऊतिर तेस्याएँ । ऊ भन्डै रोएन ।

उसले विनम्रपूर्वक हात जोड्यो र अनुरोध गच्यो— “सरहरू, जिन्दगी सधैँ यसरी नै चल्दो छ; आज मलाई पुण्य कमाउन दिनुहोस् । न्यायको खोजीमा,

उज्यालोको खोजीमा, हिँडनुभएका तपाईंहरूप्रति म आजको एकदिन समर्पण गर्दछु ।"

उसका यी शब्दहरूले हाम्रा कण्ठ अवरुद्ध भए ।

"तपाईंको नाम के हो ?" मैले ऊसित सोधें ।

"राम एकबाल ठाकुर ।" अत्यन्त प्रसन्न भएर उसले जवाफ दियो ।

त्यसरी ती ठाकुरजी दिनभरि छुरा र कैचीसंगै निरन्तर खेल्दैरहे र साँझमा घर फर्किए । फर्कदा दिनभरिको कमाइ साथमा एक कौडी पनि थिएन र पनि उनको अनुहारको चमक यस्तो थियो कि उनको जीवनमा पहिलो चोटि वसन्त आएको थियो । उनको मन यति प्रफुल्ल थियो कि उनले साँचो आनन्दको अनुभव बल्ल त्यस दिन पहिलो चोटि गरेका थिए । न्यायको खोजीमा अगाडि बढेका हामी शिक्षकका सहयोगी सच्चा श्रमिकप्रति हामीहरूले हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दै शिर भुकायाँ ।

हामीहरूले समयमा भात खान पाउदैनथ्यौं, थुन्नेहरूदेखि तिरस्कृत थियौं र पनि हामी भोका थिएनौं, स्याउ र सुन्तलाले हामीहरूलाई काश्मीर र पोखरा बिसाएका थिए, जनसमूहबाट पुरस्कृत थियौं । चिया, चुरोट, खिर, तरकारी, रोटीको त लेखोजोखो नै थिएन । थप, प्रतिदिन साँझ-विहानै विविध क्षेत्रबाट जनताले हाम्रा लागि उपहारस्वरूप खसी ढोन्याएर आउने क्रम चल्यो । यो क्रम सात दिनसम्म चल्यो र दिनप्रतिदिन जनसमूहको भीड यति बढ्यो कि त्यो सेरोफेरो कुनै एउटा विशिष्ट पर्वमा रङ्गिएको महसुस भयो ।

न्यायको ढोका खोल्न अगाडि बढेका हामीहरूलाई थुन्ने प्रशासकहरू त्यो अथाह जनसमर्थनको लहरले त्यसै-त्यसै आत्मिएर कालानीला भएका थिए र मलिन अनुहार बनाउदै चिन्तामा ढुबेका थिए । त्यो अपार जनसमर्थनले हाम्रो त्यस गौरवगाथालाई यति माथि उचाल्यो कि हाम्रो विरुद्ध हुँकार बोल्ने ती मतिहीन अन्धाहरूले पनि आखिरमा हाम्रो अगाडि शिर निहुराएर हाम्रो अभिवादन गरे ।

●
चैत्र, २०४२

देश/परदेश

मध्य चैतको एक मध्य-दिन । वातावरण धपक्क बलेको थियो । सूर्य आगाको फिलिङ्गोभै आकाशमा तुर्जुङ्ग भुन्डिरहेको थियो र त्यसले ह्वार ह्वारी आगो उकेलिरहेको थियो । यस्तो स्थितिले आलस र तालस परिरहेको म, घर-छेउको एक सानो टुक्रा जमिनमा बनेको सानो कटेरामुनि बसेर सुस्ताइरहेको थिएँ । छानो गहुँको छ्वालीको थियो र आनुपातिक रूपमा त्यो शीतल थियो ।

यस्तैमा, त्यो वातावरणसित लाप्पा खेल्दै हिँडेको शेरबहादुर मेरो आँगन अगाडि आइपुगेपछि यतै अर्थात् मतिर तेरियो ।

“नमस्कार हाजुर ।” त्यसले मलाई सलाम ठोक्यो ।

“कता हिँड्यौ त शेरबहादुर दाइ यस्तो चर्को धाममा ? बस शीतलतिर ।” मैले उसलाई शीतलतिर बस्ने सझेकेत गरेँ ।

“हैन हाजुर, हाजुरले पनि यसो मदत गर्नु पाच्यो भनेर आएको थ्यो मा त ।” शेरबहादुरले अत्यन्त शिष्ट हुने प्रयत्न गर्दै मतिर हेच्यो ।

यसबीच मैले थुप्रै तर्क गरेँ । त्यो यसरी नै बेलामौकामा भुल्कन्थ्यो र पछि गर्ने काममा कटाउने गरी पेस्की माग्थ्यो र त्यस्तो रकम मैके गोड्दा, धान कुट्दा वा चामल केलाउँदालाई राख्य्यो, तर

कम दोहोरिन्थ्यो । निमेक जति लिन्थ्यो त्यो कमै बचाउँथ्यो र यस रीतले धनको सधैं सडकट नै हुन्थ्यो त्यसलाई ।

“शेरे मोरो आज पनि ठग्न आइपुग्यो ।” मैले ठानैं । त्यसको अनुहारबाट पसिनाका धारा अफै सुकेका थिएनन् । उसले टोपी फिकेर त्यसले एकपटक सर्लक्क मुख पुछ्यो ।

यसै सिलसिलामा शेरबहादुरको हुलिया पेस गरौं । खरानी रडको पुरानो मैलो पाइन्ट र घिउ रडको पोलिस्टरको पुरानो खुइलिइसकेको सेतोसेतो खैरोखैरोजस्तो देखिने कमिज, खुद्दामा हात्तीछाप पुराना चण्पल र अनुहारमा सहस्र मुजा देखिने मुख, त्यसमाथिको सेतै फुलेको टाउको र त्यस टाउकोलाई छोजे एउटा पुरानै ढाका टोपी । यी यावत् चीजहरूभित्र आफूलाई उभ्याएर राखेको अन्दाजी अन्ठाउन्न वर्षको शेरबहादुर तामाड ।

“के पन्यो तिमीलाई त्यस्तो मैले मदत गर्नुपर्ने ?” मैले कम उत्सुक भएर बिस्तारै ऊतिर हेरौं ।

“हैन हाजुर ।” त्यसले गोजीमा हात हालेर एउटा कागज फिक्यो र त्यसलाई मतिर तेस्याउदै ऊ बोल्यो— “हेर्नोस् आरुहारुले पनि लेखेको छ । यसपालि ता मलाई सबै हाजुरहरूले मदत गर्ने भा’छ ।”

“पञ्चायतले क्यै कागज लेखिदिएछ छोला यसलाई ।” मैले यस्तो सोचौं । मगन्ते हुने त्यस्ता थुप्रै प्रमाणपत्र बोकेर माग्न हिँड्ने अनि त्यसरी जम्मा भएको रकमले सुटुक्क भट्टीभित्र पसेर बिजुली पानी तनक्क तन्काउने, अनि यो छेउदेखि ऊ छेउसम्म सडकमा हैकम चलाउने ‘क’ वर्गका मगन्तेहरूका थुप्रै कथा सुनेको छु मैले ।

“के शेरबहादुरले पनि त्यै बाटो खेप्यो ?” म भित्रभित्रै आतङ्गित भएँ ।

“अनि, तिमीले भैसी हेर्न छाड्यौ त ?” मैले ऊसित सोधौं ।

“अँ हाजुर । छाडै पन्थ दिनजति भो, यै काममा हिँड्दैछु ।” उसले सगर्व भन्यो ।

“म अब विश्वस्त भएँ कि ऊ पनि अबदेखि ‘क’ वर्गको मगन्ते भएछ ।” तिमीले बिलकुलै ठीक काम गरेनौं हेर शेरबहादुर दाइ ।” मैले उसलाई सम्भाउने शैलीमा भर्ने अर्थात् उपदेश दिएँ - “यो काम बिलकुलै राम्रो होइन ।”

“किन र हाजुर ? हेर्नोस् न, सबैले राम्रै काम भनेको छ । सबैले लेखेर दिएको छ ।” उसले निधार खुम्च्याउदै मतिर हेरिरह्यो । मैले भ्रम महसुस गरौं । आखिर त्यो कागज बिस्तारै खोलेर हरौं । हेरेपछि म तीनछक्क परैं र बल्ल कुरो बुझौं । त्यो कागज पढ्दै गर्दा मैले बिस्तारै मुन्टो हल्लाउदै गएँ र मेरो आकृतिमा केन्द्रित त्यसको दृष्टि क्रमशः उज्यालो अनुहारमा फेरिदै गयो ।

“बल्ल कुरो बुभ्नुभो हाजुर।” त्यसले आफ्ना पहेला दाँत मतिर देखाउँदै डिच्च्य हाँस्यो।

“तिमीलाई यो भाउंतो कसले लगाइदियो शेरबहादुर दाइ?” मैले अत्यन्त गम्भीर भएर त्यसलाई हेरें।

“कसले होइन हाजुर, म आफै उठेको। मेरो आफ्नै मनको कुरा होयो।” ऊ बोल्यो।

म अबाक् त्यसको अनुहार हेरेर बसिरहें केही बेरसम्म।

“के लेखेको छा हाजुर त्यो कागतमा?” शेरबहादुरलाई कालो अक्षर भैंसी बराबर छ र त्यस कागतका अक्षर ऊसित बोल्दैनन्। त्यसमा इनेगिनेका, ठूलाठालुका, नेता, उपनेता र अभिनेतासमेतका मन्तव्यहरू थिए, सान्त्वनाहरू थिए, तर्क थिए, जसको बेलीविस्तार लगाउन सम्भव छैन। त्यसमध्ये नमुनाका रूपमा म यहाँ दुइटा व्यक्तिका दुइटा उद्गार पेस गर्दैछु—

“चुनाव जितेर बनमन्त्री भएपछि म एक लाख दिनेछु।” यो एउटा फर्निचर कारखानाका प्रोप्राइटरको कबोल थियो।

“यो भन्फटमा लाग्नुभन्दा तुरुन्त भैंसी हेर्न जानु श्रेयस्कर छ।” यो अर्को एक नागरिकको टिप्पणी थियो। मैले शेरबहादुरलाई यै पछिल्लो वाक्य सुनाएँ र त्यो सम्मतिदाताको नाम पनि पढें।

“हैन हाजुर! हाजुरले ढाँटेको होला। उसले त मलाई चुनाप जितेपछि पचास हजार दिन्छु भन्या छा।” शेरबहादुरले मलाई पछार्न खोज्यो।

मैले त्यससित विवाद गर्ने प्रयोजन देखिन्नै।

“त्यसो भए तिमीले माननीय नै हुने विचार गच्छै ...?” मैले सुस्त त्यसको अनुहारतिर हेरें।

“चुनाव जितेपछि तिमी के-के गछौं त शेरबहादुर दाइ?” मलाई त्यससित एकाध कुरा सोधन रमाइलो लाग्यो।

“म हाजुर ...।” शेरबहादुरले कनीकुथी शब्दहरू सम्झौदै भन्यो।

“म हाजुरहरूको जे-जे काम पर्छ सबै गर्दिन्छु। बाटो बनाउँछु। पुल, स्कुल, हास्पिताल, पानी सप्तै बनाउँछु। अनि हाजुर, म त्यो नम्मरी काजीमानेलाई पनि ठिङ्कामा कोचार्दू।” यसरी शेरेले त्यसको सपनाको पोको फोयो।

“काजीमानलाई तिमी कसरी ठिङ्कामा कोचार्दौ? उनी पनि त माननीयका उम्मेदवार हुँदैछन् होइन र ?” मैले जिज्ञासा राखेँ।

“त्यसैले त हाजुर म उठेको, त्यस पाजीलाई म पछारेर छाड्दू।” शेरबहादुर रन्कियो— “त्यसलाई म हराएरै छाड्दू। त्यो दुई नम्मरी साइँदुवालाई ...।” शेरबहादुरको अनुहार धपक्क बल्यो।

काजीमानसित शेरबहादुरको वैरभाव कसरी सुरु भयो भन्नेबारे सानो एउटा दुर्घटनाको टिपोट शेरबहादुरको बयानअनुसार मैले तयार गरेको छु । त्यो यस्तो छ-

शरदऋतुको एक नीरव शान्त साँझ । शुक्लपक्षको चन्द्रमाका शीतल किरणहरू चाँदीको चहकिलो पछ्यौराजस्तै त्यस वरपरमा फैलिएका थिए । न जाडो थियो न गर्मी । न हिलो थियो न धूलो । एक किसिमको मनमोहक बेला थियो त्यो, एउटा सुरम्य क्षण । कोठामा बत्ती बलेको थिएन, तथापि भ्यालको एक छेउबाट भित्र पसेको जूनको टहकले त्यहाँ रोशनी छरेकै थियो र यसरी हेर्दा कोठा एक किसिमले उज्यालो देखिन्थ्यो ।

जीवनको गोरेटोमा पाइला टेकेर बामे सर्न थालेदेखि आजपर्यन्त, अर्थात् अन्ठाउन्न वर्षको उमेरसम्म अनेक हन्डर र सहस्र गोता खाएर हैरान परेको शेरबहादुर नितान्त एक्लो थियो । पारिवारिक भन्हट र भमेलामा परेर पीर र चिन्ताको महासागरमा नित्य पौडी खेल्दै त्यसैमा आफ्नो दुपीसम्म ढुबाउँदा पनि सन्तोषको सास फेरेर आरामपूर्वक दुई पहर रात बिताउन लालायित हुनुपर्ने अभागीहरू त्यसको जीवनलाई हेरेर अनेक तर्क गर्थे, उसलाई देखेर लोभिन्थ्ये । उसबारे अत्यन्तै सहज रूपमा टिप्पणी उठ्यो— “शोक न सुर्ता भोक न भकारी, जता जाला जोगी त्यतै खाला भात - रिन पनि छैन, धन पनि छैन । क्या गजब छ यसको जीवन ।” आदि ।

उसबारे मानिसहरूका टिप्पणीहरू जस्तासुकै होऊन् ऊ त्यसको पर्वाह गरेर टाउको दुखाउने अवस्थामा कैल्यै भएन । पर्यवेक्षकहरू जे भनून् ऊ बिलकुलै सरल शब्द र शैलीमा त्यसको छोटो जवाफ दिन्थ्यो र चुप लाग्यो ।

मेरो यस कथाको पात्र त्यै मान्छे अर्थात् शेरबहादुर यतिबेला उल्लिखित कोठाको एउटा बेन्चमा पल्टेको थियो र बेन्चको एक छेउमा रहेको हात अद्याउने बिटमा भुस कोचारेर बनाएको सिरानीमा अडेस लाएर त्यसैमा मुन्टो टेकाएर पल्टेको थियो । त्यसको बूढीऔला र चोरऔलाका बीचमा रहेको भन्डै तुरिनै लागेको बिँडीको ठुटोलाई घरीघरी मुखतिर लगेर तान्थ्यो र एउटा सामान्य खोकीसँगै धूवाँ बाहिर प्याँक्यो ।

मानिसहरूले उसलाई जेसुकै भनून्, जसरीसुकै अर्थाऊन्, त्यो उनीहरूकै खुसीको, तिनीहरूकै इच्छाको कुरा हो, तर शेरबहादुरका मनमा भने नसम्भूँ भन्दाभन्दै पनि विगतका दुखदायी दिनहरू, जालभेल र छलकपटको खोल ओढेर उसको घाँटी अँद्याउन आएका ती दुष्ट दिनहरूको रन्को त्यसका मानसपटमा आएर प्रतिविम्बित हुन्थ्ये र ऊ त्यसै आकुल-व्याकुल हुन्थ्यो, कुद्द हुन्थ्यो । त्यसैले

भरसक ती दिनहरूको सम्फना नआओस् भनेर ऊ सधैं कुनै न कुनै उपाय गर्न खोज्यो । साँझमा कमसेकम एक गिलास ठर्चा मिलोस्, ऊ यस्तो चाहन्थ्यो, र त्यसो भएको खण्डमा निकै खुसी हुन्थ्यो, भपक्क निदाउँथ्यो, बस् ।

पित्रु भइसकेको बिँडीको ठुटोलाई शेरेले मुखमा जोन्यो र स्वाँढृ तान्यो । त्यसका दुई औंलाबीचमा रहेको बिँडीको पित्रु भइसकेको त्यस ठुटोबाट धूवाँको एउटा सानु मुस्लो निस्क्यो र त्यसको घाँटीको नलीलाई तातो बनाउदै भित्र पस्यो । त्यो त्यसको फोक्सोको भित्तामा गएर रुमल्लियो । त्यसको प्रत्यक्ष प्रभाव के भयो भने त्यसको फोक्सो ह्वास्स फुलेर आयो र त्यो नीरव क्षणलाई चिर्दै त्यसको गलाबाट एक लहर खोकी बाहिर निस्क्यो । शेरबहादुरले बिँडीको शेषांश ठुटोलाई भित्तामा ठोसेर निभायो र कोल्टे फर्कियो । ढल्कँदो उमेर र नित्य परिश्रमको दोभान त्यसको शरीर त्यसै-त्यसै लोलाउँथ्यो, गल्थ्यो र लव्रङ्ग पर्थ्यो । आज पनि त्यस्तै भयो र ऊ एकै छिनमा भपक्क निदायो ।

“शेरबहादुर !” यो आवाजले ऊ एकाएक भल्याँस्स बिउँभयो । त्यसका कान ठाडा-ठाडा भए । उसले आँखा खोल्यो र द्वाल्ल हेच्यो । उसको दृष्टि चनाखो भयो ।

“शेरबहादुर सुतिसब्यो कि बया हो ?” शेरबहादुरले अब प्रस्त जानकारी पायो, त्यो आवाजले उसलाई खोजिरहेको थियो ।

“किन हाजुर ? को हुनुहुन्छा कुन्नि !” शेरबहादुर उठेर भ्यालसम्म गयो र बाहिरतिर चियायो ।

“ए ! हाजुर ! अनि कताबाट आउनु भाथ्यो यतिबेला हुँदि ... ?” शेरबहादुरले उसलाई चिन्यो र शिष्टतापूर्वक यति भनेर ढोका खोल्यो ।

“बस्नुहुन्छ कि हाजुर ?” शेरे आग्रहको स्वरमा बोल्यो ।

“शेरबहादुर !” आगन्तुक बोल्यो ।

“ज्यू हाजुर !” विनयपूर्वक शेरेले त्यसको अनुहारतिर हेच्यो ।

“रक्सी खाने ?” स्वरलाई अत्यन्त आकर्षक बनाउदै नरम किसिमले त्यसले शेरबहादुरलाई कुतकुत्यायो ।

“हो रा, हाजुर ?” त्यसको अनुहारमा आँखा अड्याएर अविश्वासपूर्वक शेरबहादुरले उसलाई हेच्यो । त्यसपछि तिनीहरू दुवै सँगै बाहिर निस्के ।

त्यस दिनदेखि तिनीहरूका बीचमा मित्रताको एउटा सानो धुलेपुल बाँधियो ।

“शेरबहादुर !” काजीमान भन्दै थियो— “तँलाई म जापान पठाइदिन्छु बुझिस्, राम्माराम । पर्खेर मात्र बस् । अनि देख्लास्” शेरेलाई एकैचोटि हर्ष र

बिस्मातको अनुभूति भयो । जापान जाने मसिनो तृष्णाको डोरीले बाँधिएको त्यसको मुटुमा काजीमानको मुखबाट निस्केका 'त' र 'बुम्फिस्' जस्ता अपमानजनक शब्दहरूले चसक्क घोचे । त्यो अवाक् काजीमानको अनुहार ताकेर बस्यो मात्र ।

"शेरबहादुर !" काजीमानले उसको अनुहारमा त्यसका चर्का आँखा गाढै साउतीको स्वरमा बोल्यो— "कसैले थाहा नपाओस्, खुरुक्क जानू र लिएर आउन् । म अबदेखि तिम्रो मदत गर्दु बुभ्यौ ?"

शेरबहादुर नतमस्तक भएर ब्वारब्वार्ता त्यसलाई हेरिरह्यो ।

"के हेरिराखेको ? कुरो बुझेन कि क्या हो ?" काजीमानले त्यसको नाकको टुप्पीनिर औलो पुन्याएर घुमायो ।

"नाइँ हाजुर म त सक्तैनं ।" शेरबहादुर बोल्यो ।

"के रे ?" नाक र निधार एकैचोटि खुम्च्याएर मुख बिगाई काजीमानले शेरबहादुरलाई हेन्यो ।

"म त्यस्तो काम गर्न सक्तैनं ।" शेरबहादुरले आफ्नो स्वरलाई कठोर बनाएर त्यसको अनुहारतिर सोभै हेन्यो । तिनीहरूका आँखा जुधे । काजीमान भन् रातो भयो ।

त्यसपछि शेरबहादुर फरकक पछाडि फक्यों र बाटो लाग्यो । काजीमानले त्यसलाई एकपटक हकारेर बोलायो, तर उसले फर्केरसम्म हेरेन, सरासर अगाडि बढ्यो र केही बेरमा अदृश्य भयो ।

"बुम्नुभो हाजुर" शेरबहादुरले एउटा रहस्यको उद्घाटन गर्दै भन्यो— "काजीमानले सहरमा त्यत्रो घर कसरी बनाएको रैछा, त्यो कसरी सधैं कार चेरेर हिँडू रैछ । हाम्रो मन्दिरको देवी-चौता कसरी हराउँदो रैछा भने कुरा मैले त्यो दिनदेखि बल्ल बुभ्यो हाजुर ।"

मैले त्यसको कुरा सुनेर बिस्तारै टाउको हल्लाएँ । त्यसले भन्दै गयो— "तेस्तो चोरबजिया फेरि माननीयाँमा उढ्ने रे । मलाई त औधी भोँक चल्यो हाजुर ।"

अलि दिनपछि ऊ फेरि मलाई भेट्न आयो ।

"अलिकता सहयोग गर्नुपन्यो हाजुर, धरौटी राख्न अलि पुगेन ।"
विनाभूमिका उसले मलाई आग्रह गन्यो ।

"कति चाहिँदो रहेछ र ?" मैले अनायासै सोधैं ।

"पन्थ से" उसले तत्काल उत्तर दियो ।

"कति पुगेन त ?" मैले फेरि सोधैं ।

“दुई से जति नपुग भा’छ हाजुर, अरू त जम्मा भा’छ।” उसले मलाई आश्वस्त गराउन चाह्यो ।

यी सबै कुराको संयोगले मलाई चकित पारिरहेको थियो ।

“कसरी जम्मा गच्छौ त त्यत्रो पैसो ?” मैले सोधैँ ।

“जम्मा गरिसक्या त छैन । के भन्देखिन् हाजुर, आरू ठाम्मा उठार ल्याऊ म पान्से दिन्छु भन्या छ दयाराम बाज्याले ।....” र यसरी त्यसले कुल तेह्न सयको हिसाब सुनायो मलाई । म हाँस्न पनि सकिनं र रुन पनि सकिनं । एकछिनपछि त्यसको अनुहारमा गौड गरेर हेरैं र एक रुपियाँको ढ्याक त्यसको अगाडि तेस्याएर मैले एउटा टिप्पणी गरे— “यसको चिया खाऊ, र अब केरि पनि चुनावको कुरा लिएर यहाँ नआऊ, जाऊ ।”

शेरबहादुरले मलाई एकटक हेच्यो एकछिन र जुरुक्क उठ्यो । “त्यो हाजुरले नै राखुहोला । म हाजुरसित भिक्षा माग्न आएको छुइना । सहयोग माग्न आएको हो ।” त्यो मेरो अगाडि उभिइरहेको थियो र म जमिनतिर दृष्टि गाढै थिएँ ।

ऊ सरासर बाहिर निस्क्यो ।

“शेरबहादुर दाइ ।” त्यो मेरो तगारोबाट बाहिर निस्कनै लाग्दा मैले विस्तारै बोलाएँ ।

त्यसले सके सुनेन कि, फर्केर हेरेन, मैले केही चिस्सिएको अनुभव गरेँ ।

शेरबहादुरले दरखास्त दर्ता गर्ने दिनको अन्तिम घडीतिर त्यै बाटो हुँदै म घरतिर फर्कै ।

“दरखास्त कति जनाले दिए हैं ?” त्यहाँ पुगेर एक जनासित मैले खुसुक्क सोधैँ ।

“साठी जनाले” त्यसले जबाफ दियो ।

“शेरबहादुरले पनि हाल्यो ?” मैले उत्सुकतावश सोधैँ । “शेरबहादुर !” त्यसले सम्भन्ने प्रयत्न गर्दै निधार खुम्च्यायो र भन्यो— “अँ, हो आएको थियो त्यो पनि । तर त्यसको नागरिकताको प्रमाणपत्र रैनछ, अनि मतदाता नामावलीमा पनि नाम भेटिएन रे त्यसको त !”

म एकैचोटि पानी हालेको तातो फलामको साप्लाजस्टै भएँ । घर फर्कदै गर्दा बाटोको पेटीमा एकत्रित एक सानो भुन्ड, एउटा सानो जनसमूहले ध्यान खिच्यो । बीचमा एउटा सुन्तलावाला मधेसे थियो, त्यसको सामु शेरबहादुर ।

“के हेर्दै थिइस् ताँ बूढो ? सुन्तला चोर्ने दाउ थियो हैन तेरो ?” मधेसेले देशी बातमा शेरबहादुरलाई हकार्दै थियो ।

“साला देशी, तेसै चोर न ला, तँ पाजीको सुन्तोला किनेर पनि खान नहुने हाम्ले, ... लाई गालामा रन्काइदेला ऐले, जोरी नखोज् ।” शेरबहादुर आगो उकेल्दै थियो ।

“बढी फुटनी गर्छ बूढो, तीसित पैसा छ ? ल देखा !” मधेसे निर्धक्क शेरबहादुरलाई पिसिरहेको थियो ।

त्यो वाक्युद्ध हेर्ने जमात अब ठूलै भइसकेको थियो । शेरबहादुरले तिनीहरू सबैलाई आफ्नो हातको नोट देखाएर सुन्तला किन्न रोजै गरेको कुरो बुझाउने प्रयत्न गच्यो । मधेसे त्यसको प्रतिवाद गर्दै थियो ।

यथार्थमा कुरो कस्तो थियो भने दर्खास्त दर्ता गराउन निर्वाचन आयोगको अफिसमा पुगेको शेरबहादुर निराश-निराश भएर फर्केको थियो र फर्कैदै गर्दा बाटामा सुन्तलाको टोकरी देख्यो । त्यसको आँत हरहराएर आयो । उसले आफ्नो खल्ती छाम्यो । नभन्दै एउटा पुरानो नोट रहेछ । त्यै नोट हातमा लिएर टोकरीतिर बढ्यो र एउटा सुन्तला रोज्यो । वस् सुरु र अन्त्य यस्तो थियो ।

“शेरबहादुरले त्यस जमातमा हेच्यो, मान्छेहरूका अनुहार पढ्ने प्रयत्न गच्यो । कान्तिहीन र सशङ्कित तिनीहरू कोही केही बोल्न सकेनन् । शेरबहादुर आफै देशमा आफू एकलो भएको महसुस गच्यो । त्यसले एकपटक चिच्याएर भन्यो— “साले देशी, तेरो देशमा जस्तो नठान् ! बुझिस् । हामी गोर्खालीको छोरा । तँ जस्तो लुच्याइँ गरेर, फटाइँ गरेर खाँदैन, बुझिस् ? वरु भोकै मर्छ, तर बैझमान गर्दैन, बुझिस् ?”

मलाई लाग्यो, सुन्तला र तरकारीको टोकरी, थोत्रा सिसी र प्लास्टिक ब्यागका बोरा, लिलामी र चोरी कपडाका गुन्टाहरू काँधमा भिरेर अनगिन्ती हातहरूले शेरबहादुरको घाँटी थिचिरहेका छन् र शेरबहादुर त्यसको प्रतिरोध गर्न बलपूर्वक कराइरहेको छ; तर त्यसको आवाज पटकै सुनिएको छैन र दर्शकहरू केवल त्यसका फिरफिर गर्दै चलमलाइरहेका शुष्क ओठलाई टोलाएर हेरिरहेका छन्, केवल हेरिरहेका छन् ।

●

जेठ, २०४३

बमको छिक्का

अक्टोबर महिनाको सुरुको एक बिहान, भित्ते घडीले ट्वाड-ट्वाड पाँच पटक हान्यो । कीम भल्याँस्स बिउँभी । हेरी, ठीक पाँच बजेको छ । ऊ ओछ्यानबाट उठेर जीउ तन्काई र स्नान-कोठाभित्र पसी । एकछिनपछि हल्का छरितो जीउमा जाँगर र जोस भरेर कोठामा फर्किई । कफीका लागि चाहिनेजति पानी अड्कलेर चिनियाँ माटाको भाँडामा हाली र त्यसको प्लकमा टुपिन घुसारी ।

कीमको कपाल खजमजिएको थियो, त्यसलाई तह लगाउने सुरले उसको मुन्टो यस्सो भट्कारेर पछाडि फाली र काँगियो टिपेर कोर्न बसी । कपाल मिलाउदै गर्दा त्यसले अनायास भित्तामा झुन्डेको ऐनामा हेर्न पुगी ।

गाढा कालो रडको फर्र फुकेको बाक्लो कपाल, ससानो मृगको बछेडाकाजस्ता लोभलाग्दा आँखा, दाढिमका बियाँजस्ता टन्न मिलेका मोतीजस्ता सेता दाँत, भरिला गाला र सानो गोलो अनुहारमा एउटा सानो नेप्टे नाक- हेर्दा ऊ कछारकी कुनै मगर्नी बालाजस्तै देखिन्थी । त्यसको उन्नत वक्ष र सुडौल हात-पाखुराले त्यसका रूपमा थप जादु भरेको थियो । ऊ निकै आकर्षक देखिन्थी ।

उसले आफैलाई घोरिएर हेरी एकपटक । त्यसका नजर ऐनाको प्रतिविम्बमा देखिएको देव्रे

पाखुराको खतमा गएर अडे । उसको मन एकासि चिसो भयो । ऊ फरक्क पछाडि फर्की र उत्तरतिरको भ्यालनेर कुर्सीमा गएर थचक्क बसी । सत्र वर्ष अगाडिको त्यो बीभत्स दृश्यको सम्फनाले त्यसको मुटुमा चसक्क घोच्यो ।

मनलाई अन्तै लगाएर अलि हलुङ्गो हुने र बियालिने उद्देश्यले त्यसले विस्तारै भ्यालको पर्दा खोली । भ्यालै अगाडि सफा सुन्दर फूलबारी र त्यसमा फुलेका मनमोहक फूलहरू, ठाउँ-ठाउँमा ससानो बाटो र बीच-बीचमा हरियो दुबोको चौर, अलि पर नरिवल, सुपारी र ताडका अग्ला रुखहरू र त्यसभन्दा पर फैलिएर रहेको विशाल समुद्र । हभाना सहरको उत्तरी किनारमा अवस्थित एक मेडिकल क्लेजको कोठाबाट बाहिर हेदै कीम उसको दुखदायी अतीतको स्मृतिलाई बिर्सने प्रयत्नमा थिई ।

त्यो अगाध जलराशिले भरिएको समुद्रलाई उसले निकै बेरसम्म टोलाएर हेरिरही; नजरलाई सकेसम्म फैलाएर उसले क्षितिजको किनारा पक्डने प्रयत्न गरी । आँखा घुमाउदै जाँदा उसले देखी, समुद्रको पूर्वी किनाराको पानी फागुमा मुछिएर राताम्मे हुंदै उठिरहेको थियो र ठूल्हूला छालका लहरहरू उचालिदै पछारिदै थिए । हेदहिदै उसले देखी, पूर्व क्षितिजको एक किनारामा सुनौलो सिँदुरे उज्यालो छरियो र एकछिनपछि सागरको नाभि नै छेडेर निस्केको हो कि भैं गरी अनन्त प्रकाशको एक पुञ्ज पानीबाट फुत्त बाहिर निस्कियो । कीमले त्यो दृश्य टोलाएर हेरी । उसलाई कताकता त्यसको प्यारो गाउँको सम्फनाले आएर अँचेट्यो ।

दक्षिण भियतनाम, समुद्र तटको एक सानो गाउँ । त्यहाँ पनि कीमले कैयाँ पटक यसरी नै सूर्य एकाएक पानीको सतहबाट उठेर आकासिदै गएको र उसको सेरोफेरोमा उज्यालो भरेको देखेकी थिई । उसले सोची, भन्डै बाह्र घण्टा अघि उसको आँगनमा पनि सूर्य यसरी नै भरेको हुँदो हो, र यतिबेला दक्षिणी चीनसागरलाई पहेला किरणले कुल्चैदै भियतनामतिर साँझको पातलो पर्दा फिँजाउदै होला ।

वेस्ट इन्डिजको एक छेउमा बसेर इस्ट इन्डिजतिरको सम्फना सागरमा दुबेकी कीमलाई उसकी आमा, भाइ भान र बैनी लीको सम्फनाले औधी सतायो । मनलाई अन्तै ढोन्याउन उसले खुबै प्रयत्न गरी, तर सकिन । फेरि, गतहप्ताको घटनाले पनि त्यसको मन गहुङ्गो भैरहेको थियो । विरह र वेदनाले थिच्चिएको मन रोएर धुन उसलाई ठीक लागेन, त्यो दर्दलाई उसले कागजका सेता पानाभरि पोखेर बाँड्ने विचार गरी । उसले कागज र कलम लिई र लेख्न बसी ।

“ममतामयी प्यारी आमा,

तपाईंहरूसित बिदाइको हात हल्लाएर भित्र जानेबित्तिकै म एउटा सिटमा बसेर भ्यालबाट मानिसहरूको भीडमा तपाईंहरूलाई हेरिरहेँ। एकैछिनपछि जहाजको ढोका लाग्यो। इन्जिन चल्न सुरु गरेपछि मैले पेटी कसेँ। केही छिनमा नै जहाजले गति लियो र हामीहरू जमिन छाडेर माथि उठ्यौं। केही माथि पुगुन्जेलसम्म मैले भ्यालबाट बाहिरतिर हेर्दा मानिसहरूका अस्पष्ट आकृति देखिन्थे, पछि ती विस्तारै हराए। म अझे हेर्दैरहेँ, तर केही बेरमा नै हामी चढेको जेटविमान एरोफ्लोटले हामीहरूलाई भन्नफन् माथि उचाल्दै लाग्यो र पूरै होचीमिन्ह सहर हाम्रो दृष्टिबाट ओफेल भयो। मैले निकै गौड गरेर तलतिर हेरेँ, गाउँ, सहर र जङ्गलको नाम-निसान थिएन। पानी-पानी, सर्वत्र पानी, विमान सार्गरमाथि उडिरहेको थियो। मैले नजरलाई बाहिरबाट मोडेर भित्र ल्याएँ, सहयात्रीहरू विभिन्न थिए, सामान्य कुराकानी, गफगाफ गर्दै रहेका, शान्त र सौम्य। मैले बाहिरी सन्सार विसेर त्यहीं हराउने प्रयत्न गरेँ। निकै बेरपछि म भुसुक्क निदाइँछु।

होचीमिन्ह सहरको हवाई मैदान छाडेर उडेको भन्डै बाह्य घण्टापछि म बसेको जहाज विस्तारै तल ओलंदै गरेको मैले अनुभव गरेँ। मलाई लाग्यो, अब मेरो गन्तव्य स्थान नजिकिँदै आइरहेछ। मैले भ्यालबाट बाहिरतिर हेरेँ, मेरो दृष्टिभरि मैले पानी-पानी देखेँ। त्यसको पूर्वी किनारामा ठीक अहिलेकै भैं सूर्यका रक्तिम किरण छारिएका थिए। विमान भुइँमा उत्रेपछि मैले घडी हेरेँ, विहानको छ बजेर तीस मिनेट गएको थियो। विमानबाट तल भरेपछि एकाएक फ्राइफर्ट सहरको एक भाग मेरो नजरमा भवास्स पन्यो।

पश्चिम जर्मनीको फ्राइफर्ट सहरको चार घण्टे बसाइपछि हाम्रो विमान फेरि उह्यो। घरी फ्रान्स र घरी इंलिसच्यानलको आकाशमाथि हुँदै त्यो वायुयान लगातार पश्चिमतिर बढ्दै गयो। केही घण्टापछि, त्यो आन्धमहासागरको विशाल फैलावट माथि दरो पखेटा भएको आँधीमय पेत्रेल चरोभैं हावामा कावा खाँदै अगला भीमकाय बादलका पहाड छेडेर नित्य अगाडि बढ्दै गयो।

भोलिपल्ट विहान लगभग यति नै बेला विमान विस्तारै तल ओल्यो र एकै छिनमा त्यो हवाना अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा अवतरण गच्यो। मैले देखेँ, समुद्र आजकै भैं शान्त फैलिरहेको थियो र सूर्य त्यसको सतहबाट विस्तारै माथि सर्दै अकासिँदै थियो।

विमानस्थलमा मलाई स्वागत गर्न मेरा केही नयाँ क्युवाली मित्रहरू उपस्थित रहेछन्। म विमानबाट तल भर्नेबित्तिकै तिनीहरूका चञ्चल आँखाहरूले मलाई खोजे।

'मिस् कीम ...?' एउटा दोभासेले मलाई सोध्यो ।

'ज्यू म फान् थी कीम । भियतनामबाट आउदैछु, औषधीविज्ञान अध्ययन निर्मित ।' मैले सहर्ष भनेँ ।

त्यसपछि मलाई सरासर मेरो कलेजको होस्टेलमा ल्याइयो, जहाँ बसेर अहिले म तपाईंहरूलाई सम्झौदैछु ।

सुरुका दिन रमाइलै रहे । नयाँ ठाउँ र नयाँ मित्रहरूसितको उठबस । मूल रूपमा हेर्ने हो भने हवाना र होचीमिन्ह सहरको हावापानीमा त्यति फरक रहेनछ । म खुसी नै थिएँ ।

गत हप्ता, आइतवारको दिन । क्युवाली मित्रहरूको आग्रह र सुभावमा म हवानाका केही स्थानहरू हेर्न निस्केँ । केही समयसम्म जडीबुटी उचान घुमेपछि मलाई मेरा मित्रहरूले राष्ट्रिय कला सङ्ग्रहालय घुमाउन लगे । त्यो विज्ञान सङ्ग्रहालयमा नूतन र पुरातन, सिर्जना र निर्माण, बीभत्स र कोमल सबै खाले चित्र थिए । त्यहाँ भिन्नी र पिकाशोदेखि ललितकलामा ख्यातिप्राप्त यसै शताब्दीका कलाकारसम्मका चित्रहरू थिए । मैले ती सबै चित्रहरूलाई सरसरी हेर्दै गएँ । एउटा चित्र अगाडि पुरेपछि म भन्डै खड्गदृढ भैनँ । म टक्कै अडिएँ । मैले देखेँ, त्यो चित्रमा लगभग नौ वर्षकी निर्वस्त्र एक बालिका अत्यन्तै त्रसित मुद्रामा चिच्याउदै र कराउदै हातखुटा फ्याँकतै खुला सडकमा जोडले दौडौदै थिई र त्यसको पछाडि अलि परतिरबाट बिस्तारै त्यतै आइहेको थियो एक सैनिक । मैले देखेँ— 'युद्धको आतङ्ग' नामक त्यस तस्विरको सिरानमा लेखिएको थियो— 'फान् थी कीम ।'

मेरो मुटुको गति रोकिएँ लाग्यो मलाई । म स्तब्ध भएँ । सत्र वर्ष अगाडिको त्यो दुखदायी दिनको सम्फनाले आएर मेरो मुटु निचोन्यो ।

आमा । विर्सने प्रयत्न गर्दा पनि म ती कुराहरू किन मेरो स्मृतिपटलबाट हटाउन सकिनँ? म आफै अनौठो मान्छु । तपाईं पनि त हजार प्रयत्न गर्दा पनि ती दिनहरू विर्सन सक्नु हुन्थेन । सके युद्धपीडित प्रत्येक भियतनामी नागरिकहरूको यही मनोदशा होला । हाम्रो त्यतिबेलाको स्थिति सम्झौदा मात्रै पनि आडै सिरिङ्ग भएर आउँछ ।

त्यतिबेला हाम्रो आकाशमाथि हरसमय, हरघडी बमवर्षक विमानहरूले चबकर काटिरहेका हुन्थे । कुन बेला कुन ठाउँमा बम खस्ने हो र को कतिबेला त्यसको सिकार हुने हो त्यसको कुनै ठेगान थिएन । हामी भियतनामीहरू आपसमै विभाजित थियौँ, उत्तर र दक्षिणमा । बन्दुकको सिरानी हालेर सुलुहुन्थ्यो बुवा, खुकुरीको धारमा टेकेर हिँड्ये मानिसहरू । कस्तो त्रासदीयुक्त वातावरण थियो त्यो !

आजभन्दा भन्डै सब वर्ष अगाडि, जून महिनाको एक बिहान। बुवा बिहान सबैरे काका होलाई घरबाट बिदा गरेर खेततिर लाग्नुभयो। भाइ र बहिनी अफै उठेका थिएनन्। म मेरो हिजोको पाठ लेख्न कापी र कलम लिएर बसेकी थिएँ, तपाईंले मेरो हातमा सानु खानदानको बट्टा थमाइदिनुभयो। गुरुकी एउटी आज्ञाकारी चेलीभैं म खुरुक्क उठेँ र बाटो लागेँ।

बिहानैदेखि आकाशमा विमानहरू चक्कर काटिरहेका थिए। त्यस्तो सधैं हुने गर्थ्यों, मलाई कुनै नौलो अनुभव भएन। घरपारिको ढिस्कामा पुगेपछि मैले एउटा फराक सडक र त्यसभन्दा पर खेत देखेँ। केराबारी पार गरिसकेपछि मैले देखेँ, बुवाले एउटा ठूलो गरो जोतिसक्नुभएको रहेछ।

म मूलसङ्कमा ओलेकी मात्र थिएँ, ममाथिको आकाशमा निकै चर्को आवाज निकालेर एउटा विमान नजिकै आयो। रोटी, तरकारी र अचार भएको बुवाको खाजाको बट्टालाई बेस्करी च्यापेर म छिटछिटो बुवातिर दौडेँ। म बुवा भएको ठाउँमा पुग्न भन्डै सय मिटरजस्ति थियो होला, आकाशमाथि विमानको आवाज भन् नजिकिँदै आयो। म डरले काँपेर यस्सो माथि आकाशमा हेरेँ। नभन्दै त्यो विमान हामै खेतमाथि चक्कर काटिरहेको थियो। मैले बुवातिर हेरेँ, बुवा हलोको अनौ छाडेर बन्दुकको बटीतिर हात लगाउदै हुनुहुन्यो। एककासि त्यो विमानबाट केही भर्दै गरेको देखेँ मैले। त्यो जमिनतिर भन्यो र बुवा भएकै ठाउँमा खसेर ढ्याम्म पढ्क्यो। मेरा आँखा तिर्मिराए। मैले बुवालाई यताउता हेरेँ, त्यहाँ कतै पनि बुवा देखिनु भएन। मैले देखेँ, वारीको बीचोबीचबाट धूवाँको मुस्लो उठिरहेको थियो र निकै परसम्म वस्तुहरूमा आगो सल्केको थियो। मैले एककासि मेरो जामा ह्वारह्वार बलिरहेको देखेँ। मलाई पाखुरा, पिठ्यूं र पिँडुलामा आगोको लप्काले पोल्यो। मैले न्वारानदेखिको बल निकालेर मेरो जामा च्यातैं र फ्याँकैं, अनि म चिच्याउदै, कराउदै र हातखुट्टा फ्याँकै दौडेँ।

ओहो ! त्यो त्रासदीयुक्त वातावरणबीचको त्यो बीभत्स दृश्य ...। जब म त्यो समयबारे सोच्छु, मेरो मनै चिसो भएर आउँछ।

आमा ! आजकल हरदम मेरो मनमा एउटा प्रश्न उठ्ने गर्दै। युद्धको कठोर प्रहारबाट पीडित भियतनाम आज किन फेरि अमेरिकीहरूलाई देशबाट निकालेको एक दशक नहुँदै, काका होको वार्षिक तिथि पार नहुँदै कम्पुचियाका लाखौं निर्दोष मानिसहरूउपर बुट्ले कुल्चैदै र ट्याइक गुडाउदै जाँदो छ ...? स्वतन्त्रताको सबभन्दा ठूलो प्रतिमूर्ति स्थापना गर्ने अमेरिका किन सधैं गाजा क्षेत्रका निहत्या प्यालेस्टिनी जनताउपर इजरायलमार्फत दमनचक्र चलाएर तिनीहरूका हात तातो फलामले डाम्डैछ ? म बुभिदनै आमा सबभन्दा ठूलो

स्वरमा प्रजातन्त्रको गीत गाउने भारत आज किन निर्दोष, अबला लाखौलाख तमिलहरूमाथि हत्या, बलात्कार र लुटपाटको दमनचक चलाइरहेछ...?

आमा ! यद्यपि यो एउटी परदेशी छोरीले उसकी जननीहरूलाई पनि यो दुःखदायी कथा सुनाउनु हुन म आग्रह गर्दछु । कमसेकम भविष्यको पिँढीले त्यो कटु अनुभव गर्न नपरोस् भन्ने म चाहन्छु ।

औषधीविज्ञानसम्बन्धी मेरो पढाइ पूरा भएपछि म चाँडै नै तपाईंको घाउमा मलम लगाउन आउनेछु । ऐले बिदा ।"

यति लेखेर कीम टक्क अडिई । त्यसपछि बल्ल त्यसले आफ्नो टाउको हलुङ्गो भएको महसुस गरी । उसले टाउको उठाएर बाहिरतिर हेरी, समुद्रमाथि अनेक सामुद्रिक चराहरू कावा खाँडै थिए । उसले तिनीहरूलाई हेरेर लामो सास केरी ।

●
माघ, २०४६

नीलो सुन

मध्य-माघको एक बिहान । पूर्वतिरबाट उज्यालो विस्तारै भुइँमा खस्तै थियो । त्यै अनुपातमा भुइँबाट पातलो कुहिरोको बाफ उडेर आकाशतिर पस्तै थियो । मैले घडी हेरैं, सात बजै आँटेको रहेछ । सुरुमा त मलाई लाग्यो घडी केही छिटो भएछ । मेरो ठाउँमा यो समयमा भलमल्ल भइसकेको हुन्थ्यो । यस्तो किन भयो होला ? एकद्विनसम्म म अलमलिएँ । जब मलाई भूगोलको भिन्नता याद आयो, मेरो मनबाट भ्रमको जालो पनि विस्तारै हट्यो ।

घामका न्याना किरणहरूले धरतीलाई स्पर्श गरेपछि वातावरणमा एउटा भिन्दै रौनक ढायो । तुवाँलो सर्लकै हट्यो र त्यो सेरोफेरो मेरो अगाडि मुस्कुरायो ।

मूल बजारदेखि भन्डै डेढ किलोमिटरको दूरीमा दक्षिणतिर रहेको त्यो एकान्त आवास-कोलोनी एक किसिमले मनमोहक र शान्त लाग्यो । भौतिक आवश्यकताका प्राथमिक कुराहरूले युक्त चेसका गोटीजस्ता ती आवासगृह र त्यो सिङ्गो क्षेत्रले यत्नपूर्वक मिलाएर गरिएको योजनाले मेरो देशका जुनसुकै कुनालाई पनि उज्यालो बनाउन सक्छ भनिरहेहैं लाग्यो मलाई ।

म अतिथिगृहबाट बाहिर निस्केर चउरको आँगनमा उभिएँ । जन्मधरलाई छाडेर पहिलोपल्ट अर्को गाउँमा पुगेकी नयाँ दुलहीलाई हुने अनुभूति भैरहेको थियो मलाई । आफ्नै माटोभित्र पनि एक किसिमको विरानोपन, तर त्यो मलाई नितान्त क्षणिक लाग्यो ।

मैले आफ्ना नजरलाई क्षितिजको पल्लो कुनासम्म फ्याँकै । उत्तरतिरको पहाडी शृङ्खला मेरो जन्मथलोतिर जस्तो थियो ठीक त्यस्तै देखियो । मेरो मन एक किसिमले भित्रभित्रै आह्लादित भयो । म त्यसै फुरुझ्ग परेर रमाएँ । पूर्व-पश्चिम लम्पसार परेर सुतेका ती पहाडी शृङ्खलाहरूलाई मैले निकै वेरसम्म टोलाएर हेरेँ । महेन्द्रनगरको पुछारबाट फैलिएको मेरो दृष्टि बैतडी र दार्चुलाका पहाडहरू हुँदै नैनीतालको पूर्वी भेकसम्म टकराउन पुग्यो । त्यो शृङ्खलाबीच, ती पहाडहरूबाट धरतीको नाभि छेडेर निस्केको महाकाली नदी ! त्यसको उद्गमस्थल मलाई थाहा छ । पकै पनि त्यो मेरा अरू नदीहरूसरह हिमालयकै फेदबाट हिउँको थुप्रो रसाएर निस्केको छ । पकै पनि त्यो अन्लपूर्णाको फेदबाट हुर्इएर सिक्लेस र मकैखोलाका घाँचहरू हुँदै जसरी मेरो मादी नदी करापुटार निस्कन्छ, र समुद्रको खोजीमा निरन्तर अगाडि बढ्छ, त्यसरी नै त्यो दार्चुला र बैतडीका घाँचहरू हुँदै अगाडि बढेको छ । तर त्यसलाई समुद्रमा पुग्न भने त्यति बिध्न हतार छैन । त्यसले कञ्चनपुरको उर्वर भूमिभित्रका सुख्खा आँतहरू देखेको छ । त्यसले त्यो भेगका अँध्यारा गाउँहरू देखेको छ, र त्यसले तराईको उत्तरी किनाराबाट पहाडको घाँचैघाँच बन्न सक्ने बृहत् योजनाअन्तर्गतको भीमकाय नहर, त्यसमा दौडन सक्ने स्टिमर र मोटरबोट, हराभरा फाँटहरू अनि उज्याला गाउँहरू देखेको छ । त्यो त्यसै फुक्त कसरी भाग्न सक्छ, नेटोपारि ?

मेरो मनको बाइपङ्खी घोडा कल्पनाको सागरमा डुबुल्की मारेर यति धेरै दौडियो कि मैले तत्क्षणका लागि सबै कुरा भुसुकै बिर्सै ।

“प्रकाशजी, आउनुहोस् यता बसौँ ।” त्यो आवाजले मेरो तन्द्रा भत्कियो र म भनौँ, एक किसिमले भल्याँस्स भएँ । जीवन आफ्नो आँगनमा निस्केर पाहुनाहरूको स्वागत निमित उत्सकुतापूर्वक उभिइरहेको थियो ।

म त्यतै लागेँ । चउरमा केही कुर्सीहरू गोलाकार वृत्तमा राखिएका थिए । म तिनीहरूमध्ये एकमा बसैँ ।

म बसिसकेपछि, मेरा सहयात्री मित्रहरू आनन्द, महेश र नारायण पनि आइपुगे । एकैछिनमा एउटा केटाले चिनियाँ माटाका कपमा बाफ उड्दै गरेको कफी ट्रेमा राखेर हामीतिर बढायो ।

कफीको चुस्कीसँगै हामीहरूले केही बेर शृङ्खलाहीन गफ गच्छौं । त्यसैबीच दुई जना युवकहरू दक्षिणपूर्वको क्वार्टरबाट निस्केर हामीतिर बढे । नजिकै आइपुगेपछि तिनीहरूले पहिले जीवन र त्यसपछि त्यै लहरमा हामीलाई पनि नमस्कार गरे । त्यसपछि औपचारिकतावश हामीहरूले एकआपसमा परिचयको साटासाट गच्छौं ।

समय विस्तारै घर्कंदै थियो र त्यसरी नै पूर्वको आकाशतिरबाट सूर्य आकाशमार्गमा उकालो चढौदै थियो । हाम्रो शरीरमा न्यानोपनको मात्रा क्रमशः थपिँदै गयो । यसबीच त्यस्तो समयमा हुनसक्ने किसिमका गफगाफ चले । त्यसपछि केही समयका लागि जीवनले हामीलाई घुमाउने सिलसिलामा कम्पाउन्ड बाहिरतिर ढोन्यायो ।

एउटा महाविद्यालयको प्रयोगशाला । अझ्गेजी अक्षर E आकारको विशाल दुईतले भवनका हरेक कोठाहरूमा रहेका यावत् वस्तुहरूको जानकारी दिने हिसाबले एउटा कुशल पथप्रदर्शकभै जीवनले हामीलाई व्याख्या गर्दै गयो । हामीहरूले भन्डै आधा घण्टा लगाएर त्यो प्रयोगशाला अबलोकन गच्छौं ।

वास्तवमा भन्ने हो भने मेरो मन त एक किसिमले उडिरहेको थियो । तनका आँखाले अगाडिका वस्तुहरूलाई हेरिरहेका भए पनि मनका आँखाहरू निर्दिष्ट यात्राका काल्पनिक चित्र कुँदून तल्लीन थिए । मेरो मन पटकै केन्द्रित थिएन ।

खाना खाइसकेपछि जीवनले हामीलाई दिउँसोको यात्रामा ढोन्यायो । हामी एउटा जिपमा वस्यौं र त्यो हामीलाई बोकेर कुद्यो । त्यसपछि मेरो मन अलि हलुङ्गो भयो ।

बिफरको खतले बिगारेको अनुहारजस्तै जीर्ण पिचमाधि केही बेरसम्म उफिँदै र थेच्चिदै पश्चिमतिर दौडिसकेपछि एउटा चौबाटोमा पुगेर हाम्रो वाहन उत्तरतिर मोडियो । पश्चिमतिर गएको बाटोलाई देखाउदै जीवनले हामीलाई भन्यो— “त्यो बाटोबाट शारदा व्यारेज पुगिन्दू ।”

धूलोको बादल उडाउदै नागबेली शैलीमा उत्तरतिर हानिएको हाम्रो जिप कहिले दशगजावारि र कहिले पारि गर्दै दौडियो र पहाडको घाँचमा पुगेर टक्क रोकियो । —“अब हामी ब्रह्मदेवमन्डी आइपुग्यौं ।” मोटरको रोकाइसँगै जीवनले हामीलाई बतायो ।

बिहानसम्म क्षितिज-किनारामा टाँसिएको पहाड अहिले परेलाअगाडि थियो । म केही क्षण त्यहाँ उभिएर टोलाएँ । बालुवा र गेगरको बगर, अलिपरतिर

उत्तरपूर्वबाट नागबेली खेल्दै दक्षिणपश्चिमतिर लम्पसार परेर सुतेको एउटा ससानो पहाडजस्तै बाँध र त्यसपारिको आकाशमुनि देखिने मुगलानको बस्ती । मैले नजरलाई उचाल्दै लगें । भन्डै डेढ किलोमिटर टाढा बालुवाको बगरबीच आकाश ताकेर ठडिएको फलामे पुल, मेरा नजर त्यहाँ पुगेर रोकिए ।

हाम्रा अधिअधि जीवन थियो । हामी बालुवामाथि घस्याक-घस्याक गर्दै हिँड्यौं र केही बेरपछि त्यो सानो पहाडजस्तो लाग्ने बाँधको थाप्लातिर उकिल्यौं । बाँधमाथिको मैदानमा पुग्नेवित्तिकै हाम्रा अगाडि एकाएक नीलो जलराशिको विशाल फाँट फैलियो । त्यसो त मैले कर्णाली, कोसी अथवा नारायणीको अथाह जलराशि देखेकै थिएँ, तर एकै ठाउँमा त्यति धेरै जमिनमाथि फैलिएर रहेको जलराशि मैले रूपाताल वा वेगनासताल अथवा फेवातालबाहेक अन्यत्र देखेको थिइनँ । मैले निकै बेरसम्म टोलाएर त्यो विशाल जलराशिलाई हेरिरहें, त्यो नीलो सागरमा उठेका स-साना पानीका तरङ्गहरूलाई हेरिरहें र मेरो भू-भागको दुबानमा परेका रूखहरूलाई हेरिरहें ।

“यो रूख छ नि मित्रहरू”, बाँधको किनारामा एउटा पहरेदार सिपाहीमै एकलै ठिङ्ग उभिएर रहेको एउटा सिखो रूखलाई सङ्केत गर्दै जीवनले भन्यो— “यो नै हाम्रो सिमाना हो । पाँच सय सतहत्तर मिटर लामो एल्फल्क्स बन्ड भनेको यही भाग हो । यहाँबाट सुरु भएर जङ्गलको त्यो छेउसम्म पुगेको यो भाग हाम्रो जमिनमाथि बनेको भाग हो ।” जीवन भन्दै गयो र म उसका कुराहरू सुन्दै र गुन्दै गएँ ।

त्यो बाँधमाथि उभिएर मैले दक्षिणपूर्वतिर हेरेँ, बालुवाको विशाल मैदान, तीखाले छटपटाएर ओसिला ठाउँ खोज्न हिँडेका गाईबस्तुहरू र मुर्दा जलाइसकेपछि शुचि-निची गर्न पानी खोज्दै गरेका मानिसहरू; मरुभूमिनजिकै रहेको एउटा सानो बस्ती जस्तो देखिने ब्रह्मदेवमन्डी र त्यसपरको सुख्खा फाँट, त्यसको बरपनमा रहेका शुष्क रूखपातहरू ! मलाई एक किसिमको अत्यासले अँठचायो । मैले आफ्ना नजरलाई त्यताबाट हटाएर उत्तर-पश्चिमतिर बिसाएँ । बाँधको कैदमा जकडिएको नीलो पानीको सागर र उत्तरको पहाडबाट हतारहतार दौड्दै आएर त्यसको गर्भमा बिलाएको महाकाली नदी, सागरको बीचमा अवस्थित मेरो माटोको सानो जङ्गल र कटिकटिसम्म पानीमा ढुबेर उभिइरहेका रूखहरू । तिनीहरूलाई हेरेर म एक किसिमले लाटो भएँ ।

“पारिपट्टिको त्यो सानो गाउँ जस्तो इलाका देख्नु भो मित्रहरू ?” दाहिने हात उचालेर सीमापारितिर चोर औलो देखाउँदै जीवनले सोध्यो । हामीले सही थाप्यौं ।

“टनकपुर भनेको त्यै हो । एउटा सानो देहाती बजार ।” हामीहरू टनकपुर व्यारेजतिर निरन्तर अगाडि बढ्दै गयौं र जीवनले बीचबीचमा हामीलाई जानकारी दिलाउन क्रमशः व्याख्या गर्दै गयो ।

व्यारेजनजिकै पुगेपछि पूर्व काँधको एउटा नहरको मुहानजस्तो देखिने ठाउँमा पुगेर उसले हामीलाई रोक्यो । सिमेन्टेड त्यो खण्ड नहरको मुहानजस्तो देखिन्थ्यो, तर त्यहाँ नहर भने थिएन ।

“यो के नि ?” हाम्रो मिसनको एक सदस्यले उत्सकुता जाहेर गच्यो । “हामीलाई प्राप्त हुने भनेको पानी दिने ठाउँ यै हो ।” जीवनले सम्फाउने प्रयत्न गच्यो ।

“अनि पानी कसरी जान्छ त ?” एकले प्रश्न गच्यो ।

“त्यो त नहरबाट जान्छ नि ।” उसले छोटो उत्तर दियो ।

“नहर खै त ?” हाम्रो प्रश्न फेरि दोहोरियो ।

“त्यो त प्रोभिजनको कुरा हो मित्र । योजनामा यस्तो छ । कार्यान्वयन कहिले हुन्छ, नहर कहिले बन्द त्यसको जवाफ त सरकारसित होला ।” उसले अनिश्चितता व्यक्त गच्यो ।

हामी क्रमशः अगाडि बढ्यौं । यतिबेला हामी महाकाली नदीको पुलमाथि हिँड्दै थियौं । एक, दुई, तीन र म गन्दै जान्छु, पूरा बाइसवटा ढोका । ती बाइसैवटा ढोकामा अजङ्गका फलामे पाताका स्ल्याब घुसारिएका छन्— जो बढी भएको पानी तर्काउन पर्दा विद्युत्शक्तिबाट चल्ने मोटरको सहायताले माथितिर खिचिन्छन् । यतिबेला भने तिनीहरू बन्द छन् र नदीको पानी चिप्रिकै सुकेको छ । तलतिर काकाकुल रोइरहेको छ ।

पुलको पश्चिमी किनारामा पुगेर हामी रोकियौं । पश्चिमी किनारामा पुगेपछि देखियो— सिङ्गो नदी अटाउने एउटा निर्मित नहर छ र त्यसको मुहानमा ठूलूला छवटा गेट छन् । बाँधको परिधिमा कैद महाकाली नदीको नीलो पानी सागरको पश्चिमी किनारामा निर्मित तिनै छवटा खुला ढोकाबाट हुरुराउदै नहरमा हाम्फाल्दो छ र त्यो पानी माटाको म्वाइं खादै एउटा भीमकाय अजङ्गरफै अगाडि बढ्दो छ ।

मुहानमाथि रहेको फलामे डन्डीको बारमा समातेर निकै बेरसम्म मैले ती ढोकाहरूबाट हुरुराउदै नहरमा हाम्फालिरहेको नीलो जलराशिलाई हेरिरहें । हेर्दै जाँदा मलाई लाग्यो, त्यहाँ पानी होइन सुन बगिरहेछ । म त्यसैत्यसै स्तब्ध भएँ र धेरै बेरसम्म टोलाइरहें ।

अल्मोडाको आकाशतिरबाट घाम तल भर्नै लागदा बल्ल हामी फर्कियौँ । थकाइले मलाई चूर पारेको थियो । मलाई तीखाले पनि खुबै सतायो । मैले यताउति हेरै । मेरो अगाडि पानीको सागर फैलिएको थियो । मैले हात लम्काएर सागरबाट पानी भिक्न खोजै । मेरा हात छोटा थिए । मैले पानी भेटाउन सकिनै । मेरा ओठ सुक्दै गए । मेरा आँखामा बादल छायो । मैले हेर्न कोसिस गरै । मैले देख्न त देखै, तर केवल बालुवाको बगार । तिर्खाएको मृगसरि म त्यसको किनारमा देखिने टलकलाई पछ्याउँदै फर्कै । पूर्वी किनारमा आइपुगेपछि नहरको ढिकबाट तल भरेर मैले बालुवा खोस्नै र पानीको सानो ढुबुल्को बनाउन चाहै । मैले निरन्तर खोस्दै गए र अलिकति चिसो बालुवा फेला पारै ।

पानी खोज्ने प्रयत्नमा तल्लीन म, मेरा शिथिल हातहरूलाई निरन्तर उचाल्दै र बजाई छु । मेरा प्रिय सन्ततिहरू ! आऊ मलाई सधाऊ ।

फागुन, २०५३

विगत-आगत

म सामान तह लगाउन व्यस्त थिएँ, सरिता भने त्यसको आफै संसार, पुस्तकको संसारमा दुबिरहेकी थिई । कस्तो किसिमको लगाव हो त्यो कुन्नि, ऊ फुर्सत पायो कि पुस्तकका पानाहरूमा दुबिहाल्यी र कहिलेकाहीं भने त्यो स्थितिप्रति मलाई वाक्क लाग्यो । म चाहन्यै, त्यो मसित धेरैभन्दा धेरै समय गफ गरोस्, हाँसोस् र खेलोस् । मानिसहरू हामी आमाछोरीलाई देखेर दडदास पर्थे । मान्छेको स्वरूप पनि कसरी हुन सकेको होला काटीकुटी ठचाबकै उस्तै ! मलाई देखेका मानिसहरूले उसलाई पहिलोपल्ट देख्दैमा चिन्दथे र उसलाई देखेकाहरूले पनि मलाई देख्नेबित्तिकै परिचय गराइरहनु आवश्यक ठान्दैनये । मेरो नाक, मुख, आँखा, अनुहार र सम्पूर्ण स्वरूप नै त्यसमा गएर टाँसिएको थियो । हामी दुवै ठीक उस्तै थियौं र हामीबीचको एउटै मात्र अन्तर थियो हाम्रो उमेर । ऊ र मबीच समयको एउटा पर्खाल ठडिएको थियो, तथापि त्यसका कठोर प्रहारहरूले मेरो मुहारलाई क्षतविक्षत पार्न भने भ्याइसकेका थिएनन् । ऊ यतिबेला बाइसकी भइसकेकी थिई भने म चालीस । सरिताको जन्मपछि, फेरि त्यस्तो दुर्दशा खजु र बेहोर्नु नपरेको हुनाले मेरो शरीर बलियो-बाङ्गो नै थियो । जें होस्, हामी एउटा बर्गैचाका एकै जातका

दुइटा गुलाफका थुँगाजस्ता थियौं, ऊ भर्खरमात्र फकिएको कोपिला र म फुलिसकेको एउटा फूल । सरितालाई कहिलेकाहीं म गहिरएर हेरिरहन्थैं र त्यसको स्वरूप देखेर मुग्ध हुन्थैं; त्यसको स्वरूपले मलाई आफ्नो विगत बयको सम्झना गराउँथ्यो र म भित्रभित्रै आनन्दले पुलकित हुन्थैं । मेरो तीतो विगतका कटु दिनहरूलाई बिस्ने एउटै सहारा आखिर सरिता नै त थिई !

सामान तह लगाउँदा-लगाउदै बीचमा एकपटक मैले ऊतिर नजर उठाएँ । ऊ अविचल पुस्तकमा ढुबिरहेकी थिई र मैले देखें; त्यसको अनुहारमा प्रौढताको गहिराइतिर उन्मुख आभा प्रज्वलित भैरहेको थियो । त्यसको सम्पूर्ण व्यक्तित्व देखेर म भित्रभित्रै गद्गद भएँ, मेरो मन मुस्कुरायो । म दङ्ग परेँ ।

अनायास मेरा आँखा उठे र भित्ताको घडीमा टाँसिन पुगे । देखेँ, दस बजै आँटेछ ।

सरसामान तह लगाइसकेपछि भने कोठाको भद्रगोलपनमा सुधार आयो र त्यो अब व्यवस्थित देखियो । मैले भ्यालको पर्दा उचालेर यसो बाहिरतिर हेरेँ, रात साँझको छिपछिपे अँध्यारोको पातलो पर्दालाई उधिनेर गाढा कालो क्यानभासतिर लम्किरहेको छ र सङ्क किनारका ल्याम्पोस्टबाट भरेको प्रकाशले त्यो कालो क्यानभासमा लगातार प्वाल पारिरहेको छ । रात्रिसेवाका वाहनहरू चकमन्न, सुनसान रातको निस्तब्धतालाई चिँदै घरीघरी बीभत्स आवाजमा दोहोरो कुदिरहेका छन् ।

मैले भ्यालको पर्दालाई तानेर लगाएँ र खाटमा बसेँ । म खाटमा बसेकी मात्र के थिएँ, ढोका ढकढक्याएको आवाज आयो र त्यसले म लगभग भस्किएँ । मेरो शरीरभरि जुरुङ्ग काँडा उभ्रिए । मैले सरितातिर हेरेँ, त्यसले एकपटक मतिर हेरी र फेरि हामी दुवैका नजर ढोकामा नै गएर टाँसिए ।

“कुनै चोर पो हो कि ?” यस्तै शङ्का उठ्यो मनमा । सरिताको बिहेको निधो भएदेखियता म त्यसको विशेष तयारीमा जुटेकी छु भन्ने कुरा हाम्रो वरपनमा प्रायः सबैलाई जानकारी भइसकेको थियो र मेरो तयारीलाई देखेर ईर्ष्या गर्ने मानिसहरू पनि कम थिएनन् । आखिर एउटी छोरी, साँच्नुपर्ने कुरा मेरो लागि क्यै थिएन र म आफै पनि उसको मन दुख्ले गरेर कुनै कुरा गर्न चाहन्नथैं । फेरि, मलाई नगदको कमी पनि त थिएन ।

चोर हो कि भन्ने आशङ्काले म अलि बढी नै सशङ्कित भएँ । फेरि चोरी गर्ने मानिसहरू पनि आजकल त नयाँनयाँ तरिकाहरू अपनाउन थालेका छन् । केही दिन अगाडिको कुरा हो, छिमेकको एउटा घरमा चोरीको एउटा अनौठो घटना घटेको थियो । उज्यालैमा यसो अनुकूल मिलाएर चोर घरभित्र

पसेछ र खाटमुनि लुकेर बसेछ । राति जब सबै सुते, उसले जे सक्ष्यो त्यो लिएर भागेछ ।

त्यो दुर्घटनाको सम्फनाले मेरो आड जिरिङ्ग फुलेर आयो । ठीक त्यै बेला ढोकामा दोस्रो पटक ढकढक गरेको आवाज सुनियो ।

“प्रतिभा पो हो कि ।” मनको एक कुन्तरमा त्यस्तो प्रश्न उठ्यो । ऊ आफ्नै छिमेकी शिक्षिका थिई र मेरा हरसुखदुःखका क्षणमा मेरी सहयोगी मित्र थिई । मैले उसलाई यस ठाउँमा बसेदेखि नै एक सहकर्मीका रूपमा ग्रहण गरेकी थिएँ । उमेर र विचारमा पनि उस्तै हामी दुई, एकआपसमा हितचित मिलेका साथी थियाँ । ऊ जतिबेला आवश्यकता पर्दै, त्यति नै खेर हामीकहाँ आइपुग्थी । अहिले पनि आइपुगी कि भन्ने लाग्यो मलाई । तथापि मैले निधो नै गर्न भने सकिनँ । मैले स्वरलाई अलि कडा बनाएर सोधैँ— “को हाँ त्यहाँ बाहिर ?”

“म हुँ, ढोका खोल न जानकी ।” बिस्तारै मुलायम स्वरमा बाहिरबाट आवाज आयो । सरिताले त्यो स्वर चिनिहाली तर मलाई भने अलि स्पष्ट भएन । मैले दोहोन्याएर सोधैँ - “म भन्या को ?” मेरो स्वर अझै कडा थियो ।

“म क्या म, वसन्त ।” त्यसले स्वरलाई अझै मुलायम बनाएर आफ्नो नाम उच्चारण गन्यो ।

वसन्तको आवाजले सरिता र मेरो मनमा तत्कालै एउटा आतङ्कको लहर फैलियो । डरले भन्दा पनि बढी घृणाले हामीहरू दुवै तात्याँ र कुद्द भयाँ । म किंकर्तव्यविमूढ भएर छोरीतिर हेँ खाटको डिलमा बसिरहेँ । सरिता कुर्सीबाट जुरुक्क उठी, एउटी सिहिनीभै लसक-लसक गर्दै ढोकातिर बढी र चुकुल खोली ।

ढोका उघ्नासाथ भन्याडको सिरानमा बरन्डाको उज्यालो फैलियो । त्यो उज्यालोमा वसन्त देखियो । गोरो, उज्यालो मुहारमा सुनौला फ्रेमबाला पावरदार चस्मा र विराट ललाटमाथि सर्लक्क मिलाएर कोरिएको कपाल, नजानिँदो गाढा धर्सा भएको घिउरडको हाफ सर्ट र डार्क-ग्रे रडको टेरिकटनको पाइन्ट, अनि बाटा कम्पनीका छालाका स्लिपर, भट्ट हेर्दा वसन्तको बाहिरी व्यक्तित्व निकै भव्य र आकर्षक थियो ।

ढोका खोलिसकेर सरिताले त्यसलाई खाउँलाभै गरेर हेरिरही । त्यो भने आफ्नो मालिक बाहिरबाट घर आइपुग्दा खुसी भएर पुच्छर हल्लाउदै र थुतुनो नचाउदै खुट्टातिर लुटपुटिन आइपुगेको पाल्तु कुकुरभै आफ्ना भावभङ्गिमालाई स्नेहमयी बनाउदै कोठाभित्र हामीतिर च्याइरत्यो । उसले अनुहारमा उज्यालो पोत्ने प्रयत्न गन्यो, तर त्यो निर्बाध रूपमा त्यति चहकिलो भने हुन सकेन । न होचो न अग्लो, न दुब्लो न मोटो, एउटा सिपालु कारिगरले मिहिनेतसाथ कुंदेको

मूर्तिजस्तै थियो वसन्तको स्वरूप । हेर्दा एउटा भद्र पुरुष देखिने ऊ बोल्दा पनि झिँगासमेत चिप्लिने शैलीमा पेस हुन्थ्यो ।

प्रकृतिको विचित्र स्वभाव देखेर म कहिलेकाहीं त साहै अनौठो मान्दछु । वसन्तको अनुहार देखेपछि ऊ अवश्य नै विशिष्ट व्यक्तित्व होला भन्ने भ्रम जोसुकैमा पनि उत्पन्न हुन्थ्यो । दन्त्यकथामा वर्णित देवदूतभैं लाग्ने उसको त्यो सुन्दर आकृतिको खोलभित्र एउटा कुरूप मानिस लुकेर बसेको छ भन्ने कुरा कसले अनुमान गर्न सक्ने ?

“छोरी... !” एउटा अपराधीले जनअदालतसामु आफ्नो अपराध स्वीकार गरेभैं स्नेहपूर्ण र विनीत स्वरमा त्यसले सरिताको अनुहारतिर हेरेर सम्बोधन गन्यो । विगत बाइस वर्षमा सरिताको अगाडि उसले पहिलो पटक प्रयोग गरेको शब्द थियो त्यो । सरिताले त्यसलाई एकछिनसम्म एकटक लगाएर हेरिरही । म देखिरहेकी थिएँ, सरिताले आफूलाई रोक्न सकिन र वसन्तको नाकैमा ठोकिएला कि भैं गरेर ढ्याम्म ढोका लगाइदिई । ढोकाको गजबार लगाइसकेपछि ऊ फरक्क फर्केर आई र खाटमा थचक्क बसी । मैले आफूलाई खूब सन्धो भएको अनुभव गरें ।

भित्र कोठामा केही समयसम्म हामी दुई आमा-छोरी निःशब्द बसिरह्यैं र बाहिरबाट पनि कुनै आवाज आएन । निकै बेरपछि मन्द गतिमा कोही भन्याड भर्दै गरेको आभास भयो मलाई । मैले भ्यालबाट बाहिर हेरें । देखें, बत्तीको घुम्लो प्रकाशमुनि पिच्चसडक हुँदै वसन्त अगाडि बढ्दै गइरहेको छ र मलाई लाग्यो गाउँको एक शान्त बस्तीबाट निस्केर हरियो चौरको किनारा हुँदै एक कालो साँप जङ्गलतिर पसिरहेछ ।

भ्यालको पर्दा तानेर मैले त्यताबाट आफ्नो दृष्टि हटाएँ ।

“आमा, सुतौं होला अब ।” मानौं केही भएकै छैन कि भैं गरी सरिताले मतिर हेरेर भनी । म अत्यन्त आह्लादित भएँ । त्यसपछि हामी स्विच अफ गरेर ओच्यानमा पलियैं ।

सरिताको बिहेको दिन जतिजति नजिकिंदै आयो, मैले आफ्नो जिम्मेवारीको बोझ पनि त्यति नै मात्रामा थपिएको महसुस गर्दै गएँ । यसैबीच मेरो विगतले पनि मलाई घरीघरी आएर च्वास्सच्वास्स घोच्न थाल्यो । मेरो दुर्दशाका ती दिनहरूको सम्फनाले मलाई निरन्तर आक्रान्त पार्न थाल्यो ।

हाम्रो गाउँ पहाडको टाकुरामा थियो र उत्तरतिर फर्केर हेर्दा सेतो हिमालय पूर्व-पश्चिम लम्पसार परेर फैलिएको देखिन्थ्यो । मुलुकबाट राणाशाही

शासन-व्यवस्था ढलिसकेपछि पहाड़का कुनाकाज्वातिरसमेत विकासको हावा चलेको थियो । त्यै क्रममा हाम्रो गाउँमा पनि एक मिडिल स्कुल खोलियो ।

त्यतिबेला गाउँघरमा पढेलेखेका मानिसहरू खोज्न सिटा बालेर हिँड्नुपर्थ्यो । धेरैजसो गाउँमा पढाउने शिक्षकहरू सहरबाट आउँथे । त्यै क्रममा एक दिन वसन्त हाम्रो गाउँ टेक्न आइपुग्यो ।

गाउँमा एक किसिमको चहलपहल थियो । गाउँलेहरू प्रत्येक बिहान एक मुठी चामल उठाएर राख्ये र त्यो आम्दानीबाट स्कुल चल्यो । केटाकेटीहरूको सदृख्या स्कुलमा बराबर जस्तै थियो । स्कुल पद्न पाएर म औंधी खुसी थिएँ ।

म त्यतिबेला पन्द्रजतिकी किशोरी थिएँ र मलाई कहिलेकाहीं आफैदेखि लाज लागेजस्तो हुन्थ्यो; त्यसै हासूँहासूँ, नाचूँनाचूँ जस्तो लाग्यो । वसन्त भने त्यतिबेला भन्डै पच्चीसको हुँदो हो ।

वसन्त हाम्रो गाउँमा आएका शिक्षकहरूमध्ये रोजा थियो । रूपको धनी त्यसको बोलीमा पनि जादु थियो । प्रत्येक मान्छे त्यसका अगाडि परेपछि चुम्बकवरिपरि छारिएका फलामे कणभै लाग्दथे ।

अर्धवार्षिक परीक्षाको समय थियो । हिसाब सिक्नका लागि म त्यसको डेरामा पुगें । त्यसले सौहार्दपूर्ण किसिमले मेरो स्वागत गन्यो र सङ्गोचको लेखोसम्म कतै नदेखाई मलाई पढायो । पढ्दै जाँदा समय बितेको पत्तै भएन । एकैचोटि साँझ परेपछि म भस्किएँ ।

साँझको तिरभिरे छाया धरतीतिर फैलदै आयो र म हतारहतार गरेर कापीकलम टिपेर उठैँ । तर परिस्थिति भने फेरिएर अकै भइसकेको रहेछ । सुन्दर आकृतिबीच लुकेको वसन्त त्यहाँबाट फरार भइसकेको थियो । हिस्क वसन्तमात्र त्यहाँ थियो ।

लुटिएको तन र क्षतिविक्षत मन लिएर त्यो साँझ धरतीमा अँथ्यारो राम्रैसित खसिसकेपछि मात्र म घरभित्र पस्न पुर्यो । बत्तीको मधुरो प्रकाशमा मेरो उडेको मुहार देखेबित्तिकै कुनै अनिष्टकारी दुर्घटना घटेको कुराको आमाले लख कादनुभयो ।

“कहाँ गएकी थिइस् यतिबेलासम्म ?” ममाथि तीखो दृष्टि गाड्दै आमाले हपार्नुभयो । ओठबाट फुस्कनै लागेको हिक्कालाई देब्रेहातको हत्केलाले थिचेर घोसेमुन्टो लगाउदै घरभित्र पसेँ र आफ्नो कोठामा पुग्नेबित्तिकै सिरानीमा अनुहार लुकाएर घुप्लुक्क सुतेँ ।

साँझको खाना खाने बेलामा भान्साबाटै आमाले बोलाउनुभयो । तर म उठिनँ । निकै बेरसम्म पनि भान्सामा नपसेको हुनाले आमा मेरो कोठामा पस्नुभयो र मलाई उठाउनुभयो । आमाले देख्नुभयो मेरो सिरानी आँसुले लच्यापै भिजेको थियो, दुवै आँखाहरू रुँदारूदै फुलेर राता भइसकेका थिए र कपाल खजमजिएर छरपस्ट भएको थियो । मेरो हिक्का भने अझै रोकिएको थिएन । सुरुमा एकछिनसम्म त मलाई देखेर आमा गाली गर्दै र फतफताउदै बस्नुभयो, तर निकै बेरसम्म मबाट हिक्काबाहेक अरू क्यै प्रतिक्रिया नपाएपछि खाटमा मेरो नजिकै आएर थुचुक्क बस्नुभयो र मेरो टाउको मुसार्नुभयो । मेरो हिक्काको धड्कन भन् बढ्दै गयो । मैले आफ्नो शरीरको भार आमातिर ढल्काएर उहाँको काखमा मुन्टो लुकाएर धेरै बेरसम्म सुँक्क-सुँक्क गर्दै रोएँ । मेरो मुटुको धड्कनसँगै निस्केको हिक्काले आमाको मनसमेत पग्लिएछ, आफ्ना स्नेहमयी हातले मेरो टाउको र जीउ मुसादै आमा पनि मसँगै आँसुका बलिन्दधारा खसालेर रुनुभयो ।

दिनहरू बित्तै गए र मेरो शरीरको रड पनि केही बदलियो । आखिर मैले एक दिन आमासित सारा कुरा जस्ताको तस्तै भनिदिएँ ।

त्यसपछि हाम्रो परिवारमा एउटा अनिष्टकारी बादल मढारिन थाल्यो । मेरा बाआमा, परिवारका अन्य सदस्यहरू र नजिकका इष्टमित्रका लागि म एउटा समस्या हुन पुगेँ ।

परिवारमा आन्तरिक सल्लाहका लागि निकै समय खर्च भयो र अन्त्यमा केही रकम खर्च गरेर भने पनि मलाई आफ्नै जातमिल्दो मनवीर श्रेष्ठको जिम्मा लगाउने निधो गरे । सुरुमा त तिनीहरूले मेरो गर्भ तुहाउन भित्रभित्रै योजना बनाए, तर जब मैले त्यसको घोर विरोध गरें, तिनीहरूले यो दोस्रो जुक्ति सोचे ।

मनवीरको घर हाम्रो गाउँको पूर्वी छेउ बगालथरमा थियो र लगभग पैंतीस वर्षको हट्टाकट्टा अध्यैंसे त्यो मान्छे काम गर्नमा नामुद थियो । खेती-किसानी गरेर एकमानु खानलाउन उसको जेथाले यथेष्ट पुग्यो । केही महिना पहिले दुई जना लालाबाला उसको जिम्मा छोडेर त्यसकी जहान परलोक भै र त्यसपछि, त्यो एकलो भयो । मलाई एकान्तमा राखेर आमाले फकाउनुभयो, बाले हप्काउनुभयो र त्यसरी हरेकले आ-आफ्नो स्थानबाट मलाई पन्छाउन निकै प्रयत्न गरे । तर मैले ज्यान गए मानिनँ । समाजमा विद्यमान कुरूप परिपाटी देखेर मलाई धृणा लाग्यो । आखिर मेरो बदमासी पनि त केही थिएन । म पथभ्रष्ट नारी पनि त होइन । मेरो मनले नमान्दा-नमान्दै जबरजस्ती स्वीकार्नु किन ? यसरी मेरो मनमा विद्रोहको लहर उम्ल्यो ।

मलाई मनवीरको जिम्मा लगाउने योजना भत्किएपछि हाम्रो घरको वातावरण एक किसिमले भुसको आगोजस्तो हुन पुग्यो । हिजोसम्मको उल्लासमय प्रिय वातावरण आज एकाएक हराएर गएको थियो । आफै परिवारका सदस्यहरूबीचमा पनि संवाद बिलकुलै औपचारिकतामा सीमित भएको थियो । हाम्रो पारिवारिक वातावरण एक किसिमले उकुसमुकुस परिस्थितिबाट गुञ्जिरहेको थियो ।

गाउँमा हाम्रो रिस गर्ने मानिसहरूको सङ्ख्या पनि कम थिएन । हामीमाथि आइपरेको विपत्तिको आड लिएर हाम्रो दोहोलो काढन खोज्ने र हाम्रो दुखमाथि काखी ठोक्ने दुराशयपूर्ण विचार भएका मानिसहरू पनि नभएका होइनन् । त्यस्तै मानिसहरूको प्रेसरमा परेर एक दिन गाउँमा मेरो विषयमा कचहरी बस्यो । मलाई केरकार गरियो र मैले एक अक्षर पनि नढाँटीकन जस्ताको तस्तै बताइदिएँ । मानिसहरूले वसन्तलाई पनि त्यहाँ उपस्थित गराए र सोधपुछ गरे । वसन्तले त्यो कुरालाई पटकै स्वीकारेन । बरु, आफ्नो व्यक्तित्वमा अँच पुऱ्याउने उद्देश्यले उसका विरोधीहरूले त्यो फल्तुर लगाएका हुन् भन्दै पानीमाथिको ओभानो बन्न खोज्यो । मैले बुझेँ, वसन्त बाहुनको छोरो भएको हुनाले म नेवारकी छोरीसित त्यसले जीवन गुजार्न चाहेन । फेरि, त्यसको घरमा पनि त कलकलाउँदी दुलही थिई । गाउँको कचहरीले मलाई वसन्तकै जिम्मा लगाउने ठहर गन्यो र त्यो साँझ केही भलादमीहरूसमेत गएर मलाई वसन्तको डेरामा हुलिदिए । ती मानिसहरू फर्केको केही बेरमा नै वसन्त त्यहाँबाट गायब भयो र निकै समयसम्म हाम्रो गाउँतिर फर्केन । बेसहारा म लुरुलुरु आमाको घरतिर फर्किएँ ।

समयको कठोर पन्जाले मलाई हान्दै लग्यो । नानावलीका कुरा सुनेर मेरा कान टट्टाए । आखिर एक दिन मेरी छोरी जन्मिई ।

छोरीको न्वारन गर्न मलाई त्यै आपत् भयो । गाउँमा कुरा काटनेहरूको मुख थुनेर पनि सकिएन । म चाहन्यै, वसन्त मलाई पत्नीका रूपमा स्वीकारोस् र हाम्रो जीवन निर्बाध चलोस् । तर त्यसले मलाई लत्याएर हिँड्यो ।

एक किसिमले अवैध सन्तान लिएर सधैँ आमाबाबुको घरमा बसिरहँदा अरूहरूले पनि हजार थरीका कुरा काटिरहे र मलाई पनि त्यो स्थिति पटकै राम्रो लागेन ।

आखिर एक दिन घरमा रोइकराई गरेर केही पैसा हात पारें र एउटी नाबालक छोरी बोकेर पहाडको साँगुरो गाउँघरलाई पछाडि पार्दै आगतको नयाँ गोरेटो कोर्न तराईतिर भरेँ ।

तराई भरिसकेपछि पनि मलाई सुविस्ताले सास फेर्न धौधौ पन्यो । किशोरावस्था पनि पार गर्न नपाउदै आफ्नो अस्मिता गुमाउन परेकी म भर्खर

युवावस्थामा प्रवेश गरेकी थिएँ र मेरो शरीरको मासु लुच्छन च्याल काढ्ने पशुहरूको कुदृष्टिबाट हरदिन म प्रताडित हुनुपर्थ्यो । कहिलेकाहीं त मलाई औथी नरमाइलो महसुस हुन्थ्यो ।

तराईमा भरेको केही दिनमा नै मैले देहातको एउटा सानो बजारमा आफ्नो डेरा जमाएँ । पहाडको साँगुरो घेरामा बसेर हातमुख जोर्न समेत धौ-धौ पर्ने आफ्नो गाउँका केही मानिसहरू बसाइ सरेर त्यही पुगेका रहेछन् र उनीहरूबीच आफूलाई पाउँदा मैले आफूलाई आफ्नै गाउँमा भएको ठानें ।

त्यतिबेला तराईको जग्गाको मूल्य निकै कम थियो र मैले त्यहाँ आएको लगतै पछि आफ्नो पुरानो गाउँका इष्टमित्रहरूको सहयोगमा केही जमिन किनेँ । जस्तो कि म परिबन्दमा परेकी एक निष्कलहु नारी हुँ भन्ने कुरा मेरो पुरानो गाउँका मानिसहरूलाई राम्ररी थाहा थियो, मेरो पढाइको उच्चताबारे पनि तिनीहरू जानकारी राख्नथे । तिनीहरूले एक दिन गाउँमा एउटा प्राइमरी स्कुल खोल्ने निधो गरे, र म शिक्षिकाका रूपमा त्यसमा नियुक्त भएँ ।

समयको क्रूर पञ्जाले प्रताडित मेरो विगतलाई मैले तराईको आफ्नो बसाइपछि विस्तारै बिसैदै जान थालेकी थिएँ । देहातको एक कुनामा अवस्थित हाम्रो त्यो सानो बजारले विस्तारै त्यसको स्वरूप फेर्दै लग्यो । जिल्लाको सदरमुकामसित जोड्ने एउटा बाटो खुलिसकेपछि त्यसको मूल्यमा एककासि वृद्धि भयो र त्यसले मेरो स्थितिमा समेत निकै सुधार ल्यायो ।

उता सरिताको पढाइबाट पनि मलाई एक किसिमको सन्तुष्टि प्राप्त भएको थियो । ऊ पाँच वर्षकी हुँदा-नहुँदा उसलाई राम्ररी अक्षर बाँच्न सक्ने बनाइसकेकी थिएँ मैले ।

समयको क्रममा सरिताले आफूलाई एउटी मेधावी छात्राका रूपमा परिचय गराउन सक्षम भई । त्यसले प्रत्येक तहमा आफूलाई प्रथम स्थानमा राख्न सफल भई । सरिताको सफलतामा म हर्षले गद्गद भएँ ।

हाम्रो देहातको बजारको बाटो सदरमुकाममा पुग्ने मूलबाटोमा जोडिएपछि मैले एक टुका जमिन बेचेँ र त्यहीं घर बनाएँ जहाँ बसेर अहिले म पूर्वस्मृतिको धमिलो छायामुनि घोत्तिइरहेकी छु ।

केही वर्ष पहिलेको कुरा हो, एक दिन कामविशेषले सहर जाँदा बाटामा मैले वसन्तलाई एककासि भेटै र भन्डै म भसङ्ग भइन्न । ऊ सहरको एक घरको बगैँचामा गोलाकार वृत्तमा राखिएका बेतका सेता कुर्सीहरूमध्ये एकमा बसेर दुई जना मानिसहरूसित गफ गाँदै थियो । नजिकै पुगेपछि मैले टाउको निहुराएर

त्यसलाई नदेखेभैं गरी लमक-लमक अगाडि लम्किएँ। अलि पर पुगेपछि फर्केर यसो हेरें, उसले पनि मतिरै हेरिरहेको रहेछ। मैले त्यताबाट दृष्टि हटाएर आफ्नो बाटो लागें।

त्यतिबेला सरिता आई.कम. अन्तिम वर्षमा अध्ययनरत थिई। घरतिर फर्कदा बाटाभरि मैले मनमा निकै बेर कुरा खेलाएँ र आज जे भयो, त्यसबारे सरितासित केही नभन्ने विचार गाई थिएँ, तर घर पुगिसकेपछि भने मैले कुरा लुकाउन सकिनँ।

“नाम नलिनोस् त्यस पापीको।” उसको बाउ भनाउँदो मान्छेको नाम सुन्नासाथ केही कडा शब्दमा सरिताले धृणा व्यक्त गरी।

समय वित्तै जाँदा मैले थाहा पाएँ, वसन्त तराईको हामै जिल्लाको सहरको बासिन्दा रहेछ र पेसाले ऊ ठेकेदार रहेछ।

वसन्तलाई सहरको त्यस ठाउँमा देखेकै दिनदेखि मेरो भित्री मनमा भने आशाको एउटा सानो टुसो पलायो। अन्तर्दृढ्द्वको भुमरीमा परेर म निकै पिल्साएँ। आखिर म एक दिन फेरि सहर पुगेँ र त्यसको कम्पाउन्डमा छिरेँ।

चिटिक्क परेको आधुनिक घर र त्यसको अगाडि सानो एक बगैँचा, त्यहाँका हरेक चीज आ-आफ्नो स्थानमा थिए। म बरन्डातिर लम्कै र कलबेल थिचेँ।

वसन्त माथिल्लो तलाको बरन्डामा निस्क्यो। त्यसले अहिलेकै भैं हाफसर्ट, खैरो पाइन्ट र छालाका चप्पल लगाएको थियो र त्यसको विराट ललाटमुनि उज्यालो अनुहारमा नाकको डाँडीका दुवैतिर चस्माले बनाएका दुई साना काला दाग टल्किरहेका थिए। सुनौलो फ्रेमको उसको चस्मा भने दुई छेउमा कालो मिहिन धागोको सहारामा त्यसको छातीनेर भुन्डिरहेको थियो। त्यसले एक हातमा ‘द राइजिङ नेपाल’ समातिराखेको थियो र दाहिने हातले चुरोट। बरन्डामा देखा पर्नेवित्तिकै त्यसले एकपटक चुरोटको कस तान्यो र हावामा धूवाँ उकेल्यो। त्यसपछि मतिर दृष्टि फ्याँकतै भन्यो— “भन्नोस् यहाँलाई के चाहियो?”

भन्डै सब्र वर्षपछि पहिलोपल्ट प्रत्यक्ष भेट भएको थियो हाम्रो, र मलाई लाग्यो सायद उसले मलाई चिनेन।

मैले केही असजिलो भावभूमिमा त्यसलाई छइके नजरले मात्र हेरिरहें, तर मेरो मुखबाट कुनै आवाज आएन।

एकछिनसम्म निःशब्द म त्यहाँ उभिइरहेपछि उसले छातीमा भुन्डिरहेको चस्मा उठायो र नाकको डाँडीमा धुसान्यो। त्यसपछि भने त्यसको अनुहारमा

एककासि परिवर्तन आयो । उसले एकपटक चस्मा फुकाल्यो र हातका औंलाले आँखाका दुवै कोस पुछेर फेरि चस्मा घुसान्यो । त्यसपछि पनि त्यसको अनुहारमा त्यही भावभङ्गिमा छाइरह्यो ।

अब भने सायद उसले मलाई चिनेछ ब्यार, एकछिनसम्म मलाई घोरिएर हेरिरह्यो ।

“कसलाई खोजेको ?” लगभग हप्काएको लवजमा त्यसले मलाई प्रश्न गच्छो ।

“वसन्त, के तिमीले मलाई साँच्चै नै बिर्सिएकै हौ त ? के तिमीले मलाई चिनेनौ ?” मलाई चिच्याई-चिच्याई यो प्रश्न सोधौं जस्तो लाग्यो उसलाई । तर अनौठो के भयो भने मेरा ओठ खुल्दै खुलेनन् । बरु मेरा आँखा रसाएर बर्बर आँसु भरें । मैले रुमाल फिकेर आँखा पुछें ।

निकै बेरसम्म टोलाएर मलाई हेरेपछि ऊ बिस्तारै भन्याडका खुट्किला गन्दै तल भन्यो र मेरो अगाडि आएर उभियो ।

मेरो अगाडि उभिएको उसलाई हेरेर आँसु रोकतै बिस्तारै मैले फेरि उसलाई सोधें— “वसन्त, के मलाई तिमीले साँच्चै बिस्यौ ? के तिमीले तिमी जानकीलाई भुल्यौ ?”

“को जानकी ? तिमी को ? म तिमीलाई चिन्दिनँ ।” त्यसले कूर आवाजमा मलाई जवाफ दियो ।

मैले दझ परेर एकछिनसम्म त्यसलाई हेरें । त्यसले हात तनकक तन्काएर चोरऔंलाले कम्पाउन्ड गेटिर देखाउदै मलाई हकान्यो । “यू गेट आउट ।” यो पछिल्लो टिप्पणी गर्दा स्वरलाई बिलकुलै दबाएर सासले मात्र, तर दाहा किटेर आँखीभुइँ खुम्च्याउदै त्यसले मतिर थुतुनो तेस्यायो ।

त्यसपछि मैले एकछिनसम्म त्यसको अनुहारमा आँखा गाडेर हेरें र फरकक पछाडि फर्केर हिँडें । त्यसपछि मैले फर्केर पनि त्यता हेरिनँ ।

वसन्तसितको पछिल्लो दुर्धनापछि केही समयसम्म म अत्यन्त आकुल भएँ । यो संसारको चुत्योपन र त्यसमा पनि मानिसहरूका तुच्छ प्रवृत्तिदेखि मलाई असाध्यै वाकक लागेर आयो । के मान्छेको नियति यै हो त ? भूट, प्रपञ्च, बेइमानी र धूर्तताको आडभा छलकपटपूर्ण व्यवहारद्वारा मानिसलाई नै शोषण गर्नु के आजको मानवीय मूल्य यै हो ? यो सब टुलुटुलु हेरेर चुपचाप कसरी, किन बस्न सकिरहेछ मेरो समाज ?

मैले आफ्ना प्रश्नहरूका उत्तर खोजेकममा एकान्तमा घोरिएर कैयौं समय बिताइसकेकी छु र अभ कतिपटक त निद्राविहीन कैयौं रातहरू धकेलेकी छु । तर म यो सारा चुपचाप सहन कति विवश छु ?

समयको गर्भमा पुरिदै जाँदा मेरो हृदयमा लागेको घाउमा पनि विस्तारै खाटा बस्तै गयो र खासमा भन्दा सरितालाई हेरेर मैले सबै कुराहरू भुल्ने प्रयत्न गरेँ ।

सरिताको पढाइमा अवरोध नपुगोस् भनेर उसलाई मैले राजधानीको एउटा राम्रो कलेजमा भर्ना गरेकी थिएँ । त्यसले आफ्नो अध्ययनलाई जारी राखी र गत साल मात्रै त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट प्रथम श्रेणीमा एम्.कम्. पूरा गरी । अध्ययन समाप्त भएको लगतैपछि त्यसले राजधानीकै एउटा क्याम्पसमा पढाउने काम पाई र त्यसपछि त भन् उसको बसाइ त्यतै नै भयो ।

मलाई कुनै कुराको कमी थिएन । मैले आफ्नो एक मात्र सन्तान सरितालाई उच्चशिक्षाको उपल्लो शिखरसम्म पुऱ्याइसकेकी थिएँ र मेरो आफ्नो समाजमा आफै प्रतिष्ठा पनि कम थिएन । भौतिक सुविधाको समेत ममा कुनै कमी थिएन । तथापि मेरो एकाकीपनले भने मलाई सधैँ नियासो महसुस भै रहन्थ्यो र त्यस्तो समयमा म प्रतिभालाई सम्भन्धैँ । कहिले ऊ मकहाँ आउँथी, कहिले म उसकहाँ जान्थैँ । यतिसम्म कि हामीहरू साँझ-विहान पाक्ने अचार-तरकारीसमेत आदान-प्रदान गथ्यौं, बाँडीचुँडी खान्थ्यौं ।

मैले स्कूल पढाउन सुरु गरेको एक वर्षपछि पहिलो पटक भेट भएको थियो प्रतिभासित मेरो । हाम्रो स्कूलमा शिक्षिकाका रूपमा नियुक्त भएर आएदेखि नै ऊ मेरी साथी बन्न पुगी । मनमा क्यै क्लेश नभएकी ऊ असाध्यै स्नेहमयी बोलीवचन भएकी नारी थिई । त्यसको शिष्ट र सौम्य व्यक्तित्वले मलाई चाँडै नै प्रभावित पान्यो र हामी एकआपसमा नजिकिंदै गयौं । संयोगको कुरा, मेरै छिमेकीसित त्यसको घरजम बस्यो र त्यसपछि त भन् हामी अभिन्न मित्र नै भयौं ।

शरद् ऋतुको एक साँझ, प्रतिभा र म सँगै बसेर गफ गर्दै थियौं, हाम्रो घरैअगाडि आइपुगेर बस घचकक रोकियो । यन्त्रवत् हामीहरूले आँखा उठायौं र त्यता हेच्यौं । बसको अधिल्लो ढोकाबाट तल भरेर सरिताले त्यसको हातको सुटकेस पेटीमा राखी र लत्रनै आँटेको सललाई काँध पछाडि फालेर हल्लिइरहेको लड व्यागलाई हातले समाती । पहेलो कुर्ता-सलवार उसलाई असाध्यै खुलेको थियो र त्यो भर्खरै फकेको गुलाबको एउटा सुन्दर थुँगाजस्तै देखिई । त्यसलाई देखेपछि मेरो मन हर्षले पुलकित भयो । प्रतिभा र म दुवै आ-आफ्नो ठाउँबाट उठेर बाहिर निस्कियौं । सरितासँगै एउटा सुन्दर नौजवान पनि बसबाट उत्रियो । त्यसपछि बस कालो धूवाँ उडाउदै अगाडितिर दौड्यौं र हामी भित्र पस्यौं ।

हामी भित्र पसिसकेपछि सङ्गोचपूर्वक पेटीमा उभिइरहेको त्यस युवकलाई सरिताले भित्र बोलाई । ऊभित्र पसिसकेपछि प्रतिभा र म त्यसलाई हेरेर अन्यमनस्क स्थितिमा उभिइरत्यौं र त्यै बीचमा सरितातिर हेरेर मनको भाखामा केही कुरा सोधैँ । उसले मेरो कुरा बुझिहाली ।

नवागन्तुक त्यस पुरुष र हामी दुईलाई समेत सङ्गकेत गर्दै भनी- “पहिले परिचय गराऊँ है । उहाँ मेरी आमा र उहाँ मेरी अन्टी प्रतिभा ।” यसो भन्दा त्यसले आफ्नो अनुहार हामीतिर फर्काएर उसलाई बताइरहेकी थिई । लगतै उसले आफ्नो हातले त्यस पुरुषतिर सङ्गकेत गर्दै भनी- “उहाँ डाक्टर सुरेन्द्र के.सी., मेरा सहकर्मी साथी ।”

त्यसपछि तत्कालै त्यो युवकले जुम्लाहात जोड्दै टाउको थोरै भुकाएर हामीलाई नमस्कार गन्यो । हामी दुवैले त्यसको प्रत्युत्तर दिइसकेपछि शिष्टता प्रदर्शन गर्ने क्रममा मैले कुर्सीतिर सङ्गकेत गर्दै उसलाई बस्न आग्रह गरैँ ।

“धन्यवाद” सौहार्दपूर्ण लबजमा त्यो युवकले आफ्नो शिष्टता व्यक्त गन्यो र बस्यो । त्यसपछि हामी सबै बस्यौं ।

केही बेरसम्म हामीले सोधपुछ र भलाकुसारी गन्यौं । हामीले आपसमा आत्मीयता साटासाट गन्यौं । एकछिनपछि म भान्सामा पसैं र केही बेरमा नै चार कप चिया लिएर बैठकमा फर्किएँ । चिया पिउँदै गर्दा केही बेरसम्म हामीले अनौपचारिक रूपमा थुप्रै कुरा गन्यौं ।

सुरेन्द्र हामै जिल्लाको मान्छे रहेछ र आफ्नो मास्टर्स डिग्री पूरा गरेपछि लगतै प्राध्यापन कार्यमा जुटेछ । आफ्नो व्याचको मेधावी छात्र त्यसले तत्कालै अनुसन्धान कार्य थालेछ र त्यसको प्रतिफल गत वर्ष उसले विश्वविद्यालयबाट पी.एच.डी. उपाधि प्राप्त गरेछ । उसको त्यस्तो सफलता सुनेर हामीलाई निकै खुसी लाग्यो ।

चिया पिइसकेपछि, पनि हामीले निकै बेरसम्म गफ गरेर समय बितायौं ।

“अब विदा पाऊँ आमा ।” करिब आधा घण्टापछि जाने अनुमति मार्गदै त्यसले मतिर फर्केर जुम्लाहात जोड्यो । सरिताले उसलाई बीचमा एकपटक हाम्रो घर आउन आग्रह गरी । त्यसले स्वीकृतिसूचक मुद्रामा टाउको हल्लायो र त्यहाँबाट बाहिर निस्क्यो । केही बेरसम्म सङ्गकमा उभिएपछि त्यसले आउदै गरेको बसलाई हात दियो र त्यसमा चढेर गयो ।

सुरेन्द्र गैसकेपछि, सरिता र ऊ एकआपसमा मायाप्रीति गाँस्न इच्छुक रहेछन् भन्ने कुरा मैले बुझें, र त्यसपछि त म भन् हर्षले गद्गद भएँ ।

घामछाया रहेछ, मानिसको जिन्दगी, कहिले उज्यालो कहिले अँध्यारो । जीवनबारे जब म एकान्तमा बसेर चिन्तन गर्न थाल्दछु, आफ्नै उकाली र ओरालीहरूलाई नियाल्दै जाँदा यस्तो लाग्न थालेको छ मलाई आजकल ।

पहाडको साँगुरो गाउँलाई छाडेर मधेस पसेको पनि बीस वर्षभन्दा बढी भइसकेछ, अब त । सुरुका ती दिनहरू र अहिलेको मेरो स्थितिमा आकाश-जमिनको फरक भइसकेको छ । यस अवधिमा म एक किशोरीबाट युवती र त्यस अवस्थाबाट पनि माथि चढेर एउटी प्रौढ महिला भइसकेकी छु र तराईको सानो इलाकामा मैले आफूलाई एक कर्मशील शिक्षिकाका रूपमा स्थापित गरिसकेकी छु । स्थापित शिक्षिकाका रूपमा आफूलाई ठड्याउन मैले प्राप्त हरेक अवसरहरूको सदुपयोग गरेँ र बेलैमा एउटी तालिमप्राप्त शिक्षिका बनेँ । विश्वविद्यालयस्तरीय शिक्षा हासिल गर्न भने मैले सकिनँ । जिनतिन गरेर प्राइभेट रूपमै भए पनि मैले आई.ए. सम्म पास गरेँ । त्यसपछि अगाडि बढिनँ । बरु उच्चशिक्षा हासिल गर्ने मेरो चाहना मैले सरितालाई पढाएर पूरा गर्न खोजेँ । मेरो त्यो चाहना यतिबेला राम्ररी परिपूर्ति भएको छ, किनभने सरिताले पोस्टग्राज्युएट पूरा गरेर यतिबेला त एउटा कलेजकी प्राध्यापिकासमेत बनेकी छ । त्यति धेरै समय पुस्तकमा घोत्तिलएर बसेकी त्यसलाई देखेर घरीघरी त आफैलाई थकाइ लागेर आउँछ । तथापि ऊदेखि म अत्यन्तै खुसी छु ।

मेरो जीवनमा आएको परिवर्तनलाई हेरेर कहिलेकाहीं म आफै दङ्ग पर्छु । न उतार छ, न चढाव, समधर मैदानमा बगेको एउटा नदीजस्तै । कठिन परिस्थितिसित सद्घर्ष गरेर कसरी जिएँ भन्ने कुरा कमसेकम मेरो वरपनका मानिसहरूलाई थाहा थियो । थप, मेरी छोरी सरिता पनि यस देशकी प्रबुद्ध र शिक्षित प्रमुख नारीहरूमध्ये एक भएकी थिई र हाम्रो गाउँदेखि सहरलाई जोड्ने पक्की बाटो बनेपछि हाम्रो आर्थिक स्थितिमा समेत सुधार आएको थियो । त्यसैले त मैले आफ्नी छोरीलाई खर्च भरेर सहरमा पढाउन सकें ।

मानिसहरू मेरो हिम्मत देखेर छक्क पर्थे र त्यस अर्थमा कसैलाई उत्साहित गर्नुपन्यो भने मानिसहरू मेरो उदाहरण दिन्थे । अप्रत्यक्ष रूपमा आफ्नो प्रशंसा सुनेर म भिन्नभित्रै रमाउँथे ।

रहँदा-बस्ता त्यो देहातको बजार, हाम्रो बस्तीमा निकै परिवर्तन आयो । जनसङ्ख्याको चापले थिचिएका हाम्रा आम आबादीसरह त्यहाँको जनघनत्व पनि दिन-प्रतिदिन बढ्दै गयो । सहरीकरणको हावाले समेत हाम्रो बस्तीलाई छोयो । गाउँमा बिजुलीबत्ती आयो र त्यसपछि हाम्रो स्थानीय बजारदेखि सहरसम्म पुग्ने बाटो पिच बन्यो । भौतिक सुविधाको सुखभोगमा हाम्रो टोलसमेत चुर्लुम्म ढुब्यो ।

सरिताको बिहेको तयारीमा जुटेकी थिएँ म, र हाम्रो घरमा आबातजावत गर्ने मानिसहरूको सझख्यामा पनि वृद्धि भएको थियो । अधिपछि अत्यन्त कम आउने मानिसहरू पनि त्यतिबेला आउन थालेका थिए र तिनीहरू आफ्नै घरका जहानभैं देखेको कुरा खुरुखुरु गर्थे र जान्थे । आफूलाई एकलै छु भन्ने कुरा मलाई तिनीहरूले पटकै महसुस हुन दिएनन् । ठूलो परिवारको मूलीसरह मैले आफूलाई क्रियाशील राखेकी थिएँ । मेरा हरेक व्यवहारमा शालीनता थियो र हडबडी भन्ने कुराको लेशसम्म कतै देखिन्दैनथ्यो । मैले ठानै, अब ममा प्रौढता आएछ ।

अप्रत्याशित रूपमा एउटा घटना घट्यो एक दिन । बिहान सबैरै म भित्र आन्तरिक धन्दामा व्यस्त थिएँ, बाहिर कोही आएको आभास भयो मलाई । गर्दागर्दैको कामलाई चटकै छोडेर मैले त्यता नजर लगाएँ, र मैले जे देखें त्यसले मलाई चकित तुल्यायो । वसन्त जुत्ताको धूलो भार्न बरन्डामा खुट्टा टकटक्याइरहेको थियो । वषाँदेखि बसिरहेको घरको मूली मानिसभैं त्यो भित्र पस्यो र अनुहारमा अलिकति उज्यालो छाँदै बोल्यो— “के गर्दै छौ जानकी ?”

मेरो मुटु एकपटक हुप्प फुलेर आयो । के भन्ने के गर्ने भन्ने कुराको मैले केही मेसो पाउन सकिनैँ । एक किसिमले म त्यसै अत्तालिएँ । मेरो असजिलोपनलाई पन्छाउँदै त्यो पछाडिको ढोकाबाट सहज रूपमा बाहिर निस्क्यो र मानाँ हरेक कुराहरू ठीक ठाउँमा छन् कि छैनन् भन्ने हिसाबमा निरीक्षण गरेभैं हेच्यो । म निःशब्द जहाँको तहीँ ठिङ्ग उभिइरहैँ । एकछिनसम्म पछाडिपट्टि बाहिर ठहलिएर ऊ भित्र पस्यो र बैठककोठामा पुगेर सोफामा बस्यो । त्यसपछि म भान्साकोठातिर पसेँ । मैले आफूलाई रोक्न हजार प्रयत्न गरेँ तर सक्तै सकिनैँ । आँसुको मुहान, मेरो मन फुटेर ह्वालह्वालती बगिरहेभैं लाग्यो मलाई । म भान्सामा बसेर निकै बेर एकलै रोइरहेँ ।

निकै बेरपछि एउटा ट्रेमा दुई-चार पिस बिस्कुट र दुई कप चिया लिएर म बैठककोठामा फर्कै । त्यतिबेला ऊ घरीघरी चुरोट तान्दै र धूवाँ उडाउँदै गम्भीर मुद्रामा बसिरहेको थियो । अगाडिको टी-टेबुलमा लगेर ट्रे राखेँ । एक कप चिया उसको अगाडि सारै, एक कप हातमा लिएर पछाडि हट्टै, अनि छेउको टुलमा आएर बसेँ ।

“धन्यवाद जानकी !” चियाको गिलासतिर हेँ उसले भन्यो । निकै बेरसम्म ऊ केही बोलेन । त्यसबीचमा उसले चिया पियो । “अनि छोरी कहिले आउँदै छिन् त जानकी ?” हामीबीचको मौनतालाई तौड्दै त्यसले कुरा उठायो । नचाहैंदा-नचाहैंदै मैले आफ्नो विगतलाई एकपटक नियाल्न पुगेँ । उसलाई गुरु मानेर शिक्षा हासिल गर्न जाँदा एउटी अबोध किशोरी मलाई लुटेर मेरो जीवनलाई

अँध्यारो खाडलतिर धकेल्ने मान्छे यै थियो । मेरो समाजले ममाथि कलझिको कालो दाग छ्वेर हमला बोल्दा मैले ऊसित सहाराको भीख मार्गे, त्यतिबेला मेरो पिठ्यूपछाडि लात्तीले हानेर भाग्ने धूर्त पुरुष यै थियो । समाजको कठोर प्रहार खप्तै म जिन्दगीका कटु क्षणहरूसित जुद्दै रहें तर मैले आफ्नो आचरणलाई कहिल्यै खराब दिशातिर लाग्न दिइनँ । समयको निकै लामो अन्तरालपछि जब मैले एक दिन वसन्तलाई भेटै, मैले बितेका कुरा सबै बिसेर ऊसित सम्झौता गर्न चाहें । उसलाई खोज्दैखोज्दै म सहरसम्म पुर्गे । मैले ठानेकी थिएँ, सहारा खोज्न ऊतिर बढेका मेरा हातहरूलाई उसले स्नेहपूर्वक च्याप्प समात्नेछ र मेरो पीडादायी पूर्व-जीवनको अन्त्य हुनेछ, म जीवनको नयाँ आयाममा प्रवेश गर्नेछु । तर त्यस्तो कुनै कुरा हुन सकेन । म वसन्तको नयाँ घरमा पुगेर उसलाई भेटिसकेपछि, जब उसले मलाई नचिनेको अभिनय गच्यो र मलाई प्रताङ्गित गर्दै उसले कम्पाउन्डबाहिर निकाल्यो, हातबाट फुत्केर ढुङ्गाको छपनीमा थेचारिन पुगेको काँचको गिलाससरि मेरो आकाङ्क्षा चकनाचूर भयो । मनको नदेखिने कुनामा लागेको घाउलाई भन् बल्भाएर म त्यहाँबाट फर्के ।

मैले ठानेकी थिएँ, वसन्त अब मेरो जीवनमा कहिल्यै आउने छैन र विगत केही समयदेखि मैले त्यस प्रकारका कुराहरू मनमा ल्याउनसमेत छाडिसकेकी थिएँ । तर आज एकाएक जसरी वसन्त मकहाँ टुप्लुक्क आइपुग्यो, मानौं आफ्नै घरभै त्यसले यहाँका प्रत्येक कुराहरूमा हैकम जमाउने व्यवहारको मलाई आभास भयो, म त्यसै अवाक् भएँ । यसरी एकाएक त्यसमा कसरी परिवर्तन आयो ? के मान्छेको जात हरक्षण, जब चाह्यो आफ्नो आवश्यकतालाई पूर्ति गर्न यसो गर्न सक्छ ? के वसन्तको मनमा दुराशाको कुनै लेश छैन त अब ? जब म सरितालाई पाठशालामा भर्ना गर्न भनेर पहिलोपल्ट स्कुल पुगेकी थिएँ, भर्ना रजिस्टरमा बाबुको नाम लेख्नुपर्दा मैले कम पीडाबोध गर्नुपरेको थिएन । सरिताले तोतेबोली फुट्नेबित्तिकै त्यसले पापा, मामा र बाबा-आमा भन्न सिकी । जब ऊ अलि ठूली भई, हरेक दिन त्यसले उसको बाबु खोई भनेर मलाई हैरान गर्थी । मुटुमा गाँठो पादै मैले त्यसलाई भूटा उत्तरहरू दिएर चित बुझाएँ । जब ऊ जान्ने भई र यथार्थ कुरा बुझी, उसको बाबुप्रति त्यसमा एक किसिमको वितृष्णा पैदा भयो । बाबुको प्रसङ्ग उठ्नासाथै त्यो अत्यन्त कठोर हुन थाली । सायद त्यसको बालमनमा कुनै अदृश्य घाउ लागेको थियो । उसका दौतरी केटाकेटीहरू जब उनीहरूका बाबुका स्नेहमयी व्यवहारबाट ओतप्रोत भएको देख्थी, ऊ भित्र पसेर धेरै बेरसम्म रोझरहन्थी । त्यतिबेला वसन्त आएर फुल्याउन किन सकेन सरितालाई ? अहिले सरिता समाजको उच्च शिखरमा छ र मेरो आफ्नै पनि

सामाजिक र भौतिक प्रतिष्ठा कम छैन । के वसन्तलाई यिनै चीजहरूले खिचेका होइनन् होला हामीतिर ? मैले ठानें, वसन्तभिवको लोभी र स्वार्थी पुरुष यस्तै कुराहरूमा लुटपुटिएको छ । जसरी उसले मलाई डाँटेर निकालेको थियो त्यसरी नै घोकचाउन मन लाग्यो मलाई पनि एकपटक त । तर कुनि किन हो मैले त्यसो गर्न भने पटककै सकिनँ । तैपनि फिनो स्वरमा मैले भनें- “तिमी त्यै वसन्त हौ कि अरू नै क्वै ?”

“कृपया मलाई माफ गर जानकी । आऊ हामी सम्झौता गरौँ ।” वसन्तले विनयपूर्वक मसित याचना गन्यो । जिन्दगीको अस्तित्व अलिम्ने ठाउँहरूमध्ये अलिकति सम्झौता पनि रहेछ, मलाई यस्तो लाग्यो ।

सरिताको विवाहको दिन नजिकिंदै आयो र केही दिनको विदा लिएर ऊ पनि घर आई । सरिता घर आउनुभन्दा अगाडि वसन्त कैयौं पटक हाम्रो घर आइसकेको थियो र उसप्रतिको मेरो दृष्टिकोणमा पनि धेरै परिवर्तन भइसकेको थियो । म उसप्रति लगभग विश्वस्त हुन थालिसकेकी थिएँ र सायद ऊ पनि मलाई अब बढी नै स्नेह गर्न थालेको थियो । सरिता आइपुग्नेवित्तिकै वसन्तबारे नालीबेली लगाएँ, तर उसले त्यो कुरालाई अत्यन्त अप्रिय ठानी । मैले सरिताका कुरा काट्न पनि सकिनँ । फेरि प्रतिवाद गरिराखुपर्ने कुनै जरुरी पनि थिएन । त्यसैले म चुप लागेँ । त्यसो हुँदाहुँदै पनि त्यो अन्योलको स्थिति कहिलेसम्म विद्यमान रहला भन्ने कुराले भने मेरो मनलाई छोड्रह्यो ।

दिउँसो दुई आमाछोरी मिलेर सहर गयौं र किनमेल गन्यौं । वास्तवमा सरिता परम्पराबाट बिलकुलै पृथक् एउटा नमुना विवाह गर्न चाहन्थी र अनावश्यक तडकभडकलाई त्यसले सामाजिक विकृतिका रूपमा बुझेकी थिई । मैले पनि केही मात्रामा उसका कुराहरू बुझेकी थिएँ र पनि परम्परालाई पूरै त्यागेर जान भने मेरो मन मानेन । म जुन समाजमा बसेकी र बाँचेकी थिएँ त्यसबाट बिलकुलै पृथक् रूपमा जान म चाहेर पनि सक्तिनयेँ । फेरि व्यक्तिगत रूपमै पनि मेरा आफ्नै इच्छा-आकाङ्क्षाहरूसमेत छैदै थिए । त्यसैले उसलाई मेरो आग्रह मान्नका लागि एक किसिमले विवश नै पारेकी थिएँ । सरिता भने मेरा सारा कुराहरूको त्यति वास्ता राखिदनथी, बरु यसो भनौं मलाई स्वतन्त्र छाड्थी ।

सहरबाट फर्केपछि, केही समयसम्म दुवै आमाछोरी घरको नियमित कार्यमा जुट्यौं । साँझको खाना खाइसकेपछि, म सामान तह लगाउन थालैं, सरिता भने त्यसको आफ्नै संसार, पुस्तकको संसारमा ढुब्न थाली ।

जेठ, २०५३

चोरी

अस्पतालको वातावरण उकुसमुकुसयुक्त थियो । मनमा उर्दिएको पीडादायक व्याकुलतालाई त्यसले छटपटीमा गुजार्यो । ऊ प्रतीक्षालयको बेन्चमा बसेको थियो र अपरेसन थिएटरभित्रको अमूर्त स्थितिले त्यो व्याकुल थियो । एउटा सानो पर्खालबीचको दोसाँध, भित्र उसकी स्वास्नी छै, एउटा निर्जीव वस्तुसरि अचेतन अवस्थामा लडिरहेकी । बाहिर ऊ छ, स्वास्नीको पीडालाई कसरी कम गर्न सकिन्छ र कसरी बचाउन सकिन्छ, भन्ने तापमा छटपटिइरहेको ।

एक समय यस्तो थियो, पार्वती र शङ्करको जोडी देखेर मानिसहरू चित पर्थे । ती दुईको पिरतीको गाँठो खूब कसिलो थियो । मिलेका जोईपोइको उदाहरणमा तिनीहरूकै नाम आउँथ्यो । कतिपय मानिसहरू त तिनीहरूको सुखी जीवन देखेर ईर्ष्यासमेत गर्थे । तिनीहरूले निर्बाधरूपमा त्यो अनुपम दाम्पत्य जीवनको एउटा निकै लामो अवधि आनन्दपूर्वक बिताए ।

दैवको लीला, त्यो सुखको पोखरीमा एक दिन अकस्मात् एउटा सानो विषको थोपा खस्यो र एकाएक त्यो सुखी परिवारको जगमा खलबल उत्पन्न भयो । पार्वतीको स्तनमा एक दिन चसकक घोचेर सुरु भएको पीडा क्रमशः बढौ गयो र त्यो असह्य वेदनामा परिणत हुन पुग्यो ।

त्यस दिनदेखि चन्द्रमाजस्तो उज्यालो पार्वतीको मुहार लोलाउन थाल्यो । शङ्कर त्यसैको प्रतिच्छाया थियो । उसको विम्ब त्यसमा सोझे पन्यो । टोलका हकिम, वैद्य हुँदै छिमेकका कम्पाउन्डरको ढोका नाघेर ऊ सदरमुकामका डाक्टरहरूकहाँ पुग्यो । वसन्त मेलाको बहाना पारेर स्टलपिच्छे खोलिएका जुवाघरजस्ता जनसेवाको नाममा खोलिएका सहरका विलनिकहरू र अस्पताल चाहाँ उसले स्थानीय नर्सिङ होमका कोठा धुम्यो । परीक्षणका नाममा योदेखि त्यो भन्दै र गर्दै ऊ यहाँदेखि त्यहाँसम्म पुग्यो र युवावस्थाको रगत सुकाएर कमाएमध्येको थोरतिन सञ्चितिको ठूलो हिस्सा त्यसले तिनीहरूका लामा बिलको भुक्तानीमा गुमायो । यसरी उसले पार्वतीलाई बचाउन हुनसम्म प्रयत्न गन्यो, तर धेरै दिनसम्म रोगको किटान भएन ।

एउटा दिग्भ्रमित यात्रुले साँझपछ बाटो देखेभै बल्लतल्ल पार्वतीको रोगको ठेगान लाग्यो । तिनी एउटा विशेष प्रकारको क्यान्सरबाट पीडित थिइन् ।

त्यसपछि शङ्करले पार्वतीलाई सहरका नामी डाक्टरहरूले सेवा उपलब्ध गराएको एउटा अस्पतालमा पुऱ्यायो । त्यो त्यही ठाउँ हो जहाँ अहिले उता पार्वतीको अपरेसनको तयारी भैरहेको छ र पार्वतीलाई विशेष यत्लपूर्वक ओ.टी.मा राखिएको छ । बाहिरतिर अस्पतालको प्रतीक्षालयमा यता शङ्कर ढुकढुक गर्दा मुटु मिचेर अत्यास र छटपटीमा समय धकेलिरहेछ ।

अपरेसनका लागि जम्मा भएका डाक्टरहरूले प्रि-अपरेटिभ वार्डमा पुगेपछि समेत एकपटक पार्वतीको परीक्षण गरे । तिनीहरूमध्ये प्रमुख डाक्टरको मन एककासि लोलायो । त्यसपछि तिनीहरू तत्कालै बैठक बसे । तिनीहरूलाई थाहा थियो, अपरेसनले कुनै काम गर्नेवाला छैन । तिनीहरूमध्ये एक जनाले समस्यासमाधानको बाटो देखेको थियो तर त्यो त्यति सहज भने थिएन । आखिर तिनीहरूले त्यही पछिल्लो नीति अवलम्बन गर्ने निधो गरे ।

अपरेसन स्थगित भयो । तिनीहरू सबै वार्डबाट बाहिर निस्के । प्रतीक्षालयमा प्रतीक्षारत शङ्कर प्रि-अपरेटिभ वार्डको ढोका खुलासाथ जुरुक्क उद्धयो र प्रश्नसूचक दृष्टिले चिकित्सकहरूतिर हेच्यो । त्यसको अनुहार अत्यासमा पिसिएर मलिन भएको थियो ।

“हामीहरूले एउटा नयाँ सन्देश ल्याएका छौं तपाईंका लागि ।” शङ्करलाई आश्वस्त पार्ने प्रयत्न गर्दै प्रमुख चिकित्सक बोले ।

“त्यो के हो डाक्टर साहेब ! कृपा गरेर मलाई छिटो सुनाउनुहोस् ।” आतुरतापूर्वक त्यसले अनुरोध गन्यो ।

“त्यस्तो आतिनुपर्ने खास कुरा क्यै छैन। यत्ति हो कि हाल हामीले अपरेसन स्थगित गर्ने निर्णय गरेका छौं।” सम्भाएको लवजमा डाक्टर बोले।

“किन डाक्टर साहेब? के कारणले तपाईंहरूले त्यस्तो निर्णय गर्नुभयो?” शङ्कर डाक्टरको भन् नजिक पुग्यो।

“हेर्नुस् शङ्करजी!” शङ्करको कुममा धाप लगाउदै सम्भाएको शैलीमा उनले भन्दै गए— “हामीले सुरक्षित बाटो रोज्यौं। अपरेसन आखिर अपरेसन नै हो र त्यो पूर्ण जोखिमयुक्त हुन्छ।”

उनका कुरा सुनेर शङ्कर स्तब्ध भयो। त्यो भन् आतियो। “त्यसो भए अब हुँदैन त?” अत्यासले भरिएको अनुहारमा उसले डाक्टरलाई सोध्यो।

“हामीले एउटा उपाय पत्ता लगाएका छौं।” रहस्यको पोको च्यापेको शैलीमा डाक्टर पेस भए।

“त्यो मलाई तुरुन्तै भन्नोस्, डाक्टर।” त्यो सुरुदेखि नै अद्यैर्य थियो।

“हालै सहरका एक जना डाक्टरले यसप्रकारको क्यान्सरनिमित्त उपयोगी औषधी पत्ता लगाएका छन्। त्यसबाट तपाईंको विरामीलाई आराम हुन सक्ने सम्भावना हामीले देख्यौ।” डाक्टरको मुखबाट यति कुरा खस्न नपाउदै उसले त्यो अनुसन्धाताको ठेगाना मार्ग्यो।

निर्दिष्ट स्थानमा पुगेपछि त्यसका नजर कम्पाउन्डयुक्त एउटा आधुनिक बझलामा पर्न पुगे। मूलसडकलाई छाडेर ऊ कम्पाउन्डभित्र छिन्यो।

त्यो परिसरमा अग्रभागमै रिसेप्सन थियो। हलको दक्षिणी र पूर्वी लड हरियो नेपोथिनका कुर्सीहरूले भरिएको थियो। बीचो-बीचमा उत्तरतिर दक्षिण मोहडा फर्केको काउन्टरमा एक छारितो युवक थियो र त्यसको पछाडितर विरामीका रेकर्डहरू राख्ने पिजनहोल डिजाइनको स्टिल दराज थियो। एल. आकारको त्यस काउन्टरको ठीक पूर्वपटि उत्तर-पूर्व किनारको ढोकामा ‘डा. एस.के. शर्मा’ लेखिएको एउटा नेमप्लेट भुन्डिइरहेको थियो।

त्यहाँ पुगेको केही बेरमा नै शङ्करले डाक्टर एस.के. शर्मासित भेट गर्ने सौभाग्य पायो। त्यसले उनका अगाडि आफ्ना कुराहरू खुलस्त राख्यो।

“म तपाईंलाई औषधी त उपलब्ध गराउँला, तर त्यो अलि महँगो छ।” डाक्टरले अलि बटारिएको लवजमा यस्तो अभिव्यक्ति दियो।

“कृपया, डाक्टर साहेब, मेरो मदत गर्नुस्, म अत्यन्त अनुगृहीत हुनेछु।” शङ्कर विनयशील थियो।

“पैसा लिएर औषधी दिने कुरा हो यो । अनुग्रहको के कुरा छ ?” डाक्टर मानौं संवेदनाहीन थियो ।

“त्यो म तिर्न तयार छु डाक्टर साहेब, भन्नोस् कति लाग्छ ?” शङ्कर दृढ़ देखियो ।

“एक मात्राको दस हजार ।” डाक्टरले पर्दा खोल्यो । ऊ भन्दै गयो— “यसको पूरा ढोज दस मात्रा हो । घटी वा बढी कुनै काम छैन ।”

“डाक्टर साहेब, कृपया त्यसो नभन्नोस् !” रोदनमिश्रित स्वरमा त्यसले अनुनय गन्यो— “मेरी श्रीमती पीडाले छटपटाइरहेकी छिन, कृपया तिनलाई बचाउनोस् ।”

“होला ! होला !!” टाउको हल्लाउदै र शङ्करतिर रबाफिलो मुहारमा हेदै उसले भन्यो— “यो मेरो जीवनभरको कमाइ हो । मैले यसको अनुसन्धानको क्रममा कैयौं वर्ष प्रयोगशालामा विताएको छु । हेर्नुस्, म औषधी दिन भनिरहेको छैन । तर म मेरो मूल्य चाहन्छु, बुझ्नु भो !” डाक्टरले शङ्करतिर हेरेर भन्यो । शङ्करको अनुहार लोलायो । उसले भुझ्नीतिर हेन्यो । त्यसका आँखाबाट तुरुक्क आँसु खसे । गोजीबाट रुमाल फिकेर उसले अनुहार पुछ्यो ।

शङ्कर धेरै बेरसम्म एकान्तमा बसेर घोरिइरह्यो । त्यो क्रममा त्यसले उसका भएभरका साथीभाइ र इष्टमित्रहरूलाई सम्भयो । उसले एउटा कागजको पानामा तिनीहरूको नाम लेख्यो, प्राथमिकता-क्रम निर्धारण गन्यो, फेरि जाँच्यो र त्यसलाई पुनर्लेखन गन्यो । त्यसपछि उसले त्यसका गह्रौं पाइतालाहरू तिनीहरूका आँगनतिर सोभयायो ।

प्राथमिकता-क्रमको लिस्टमा पहिले साथीभाइहरू थिए । सुरुमा ऊ त्यतै लाग्यो ।

“सरी शङ्कर, म तपाईंको कठिनाइलाई महसुस गर्दछु, तथापि के गरौं मित्र ! म पनि उपायहीन छु ।” पहिलो मित्रको जवाफ थियो । प्रथम ग्रासे मक्षिका पात ।

एबम् रीतले त्यसले सबैको दैलो चाहायो तर हात लाग्यो शून्य । त्यसपछि ऊ इष्टमित्रहरूका घर पुग्यो र वेदनाको पोको फुकायो । तिनीहरू जो रित्ता थिए, खूब सहानुभूति दिए, जो अलिअलि हुने थिए, मानौं कतै नचिनेका, परचक्री जस्ता देखिए । तिनीहरू घुण्ण फुलेर बसे । राम्ररी बोल्नसम्म बोलेनन् ।

उपाय नास्ति अवस्थामा परेको शङ्कर किंकर्तव्यविमूढ अवस्थामा घर फर्क्यो । त्यसले हरेक जुक्ति रच्यो तर क्यै उपाय चलेन ।

भोलिपल्ट त्यसले घरको अन्नपात, भाँडाकुडा, गरगहना जे-जे थिए ती सब जम्मा गन्यो र बजार पुगेर बेच्यो । त्यसपछि दौड्डै डाक्टर एस्.के. शर्माको प्रयोगशालामा पुग्यो । उ त्यहाँ पुगदा साँझ परिसकेको थियो र काउन्टर खाली थियो, तर भित्रपटि प्रयोगशालामा भने प्रशस्त उज्यालो थियो । आतुर मनःस्थितिमा भएको शङ्करले ढोकाको चौकोसनेर देखिएको कलबेल अनायास थिच्यो ।

“एस्. प्लिज्, कम् इन् ।” भित्रबाट आवाज आयो । शङ्कर विस्तारै ढोका खोलेर भित्र पस्यो । उसले देख्यो— डाक्टर काममा व्यस्त थियो ।

“डाक्टर साहेब ! कृपया मलाई मदत गर्नुस् । मैले अहिले यस्ति मात्र ल्याउन सकैं । मेरो विश्वास गर्नुस्, म तपाईंको औषधीको मूल्य अवश्य चुक्ता गर्नेछु । कृपया मेरी पार्वतीको ज्यान बचाउनुहोस् ।” हजारहजारको एउटा सानो गड्ढीलाई दुई अँजुलीका बीचमा राखेर शङ्कर विनयपूर्ण शैलीमा हात जोड्दै थियो । डाक्टरले विस्तारै उसको हातबाट नोटको बिटो थुत्यो र गन्न सुरु गन्यो । एक, दुई, तीन ...।

“जम्मा बीस हजार ...?” गनिसकेर नोटको गड्ढीलाई एक छेउमा समातेर देब्रे हातको पौँठामा विस्तारै प्याटप्याट हानेर रूखो स्वरमा भन्यो— “दुई मात्रा मात्र लाने ?”

“कृपया डाक्टर साहेब, त्यो नभनिबक्सियोस् । म हजुरको पैसा जसरी पनि तिर्छु । म त्यो खाएर मर्दिनै ।” शङ्कर रुनै खोज्यो ।

“मायामा काया फाल्न को सक्छ भाइ !” डाक्टरले त्यसको अनुहारलाई कठोर बनाएर एकपटक औषधीको च्याकतिर औल्याउदै भन्यो— “हेर्नुस् भाइ, मसित ग्राहकको कमी छैन । यो औषधीको फर्मुला मेरो आविष्कार हो र अहिलेसम्म यो मसित मात्रै सुरक्षित छ । एक मात्रा औषधी तयार गर्न म आफू दुई दिन खट्नुपर्दछ र भन्डै दुई हजारको त मेरो आफ्नै खर्च छ यसमा ।” डाक्टरले लामै बेलीविस्तार लगायो ।

“अनि दुई हजारको औषधीको दस हजार ?” शङ्कर आश्चर्यचकित भएर डाक्टरको अनुहारतिर हेच्यो । यतिबेला त्यसका आँखीभौं खुम्चिएका थिए र त्यसका आँखा ठूल्ठूला देखिए ।

मन्द मुस्कानसाथ डाक्टरले अनुहार उज्यालो बनाउदै भन्यो— “मलाई नाफा चाहिएन ? म मेरो जति पन्यो त्यतिमै बेचूँ ?” रिटाका गेडाजस्ता आँखाले शङ्करतिर हेदै केही निहुरेको शैलीमा डाक्टर पेस भयो ।

“डाक्टर साहेब ! कृपया त्यसो नभन्नुस् । जीवनभर म तपाईंको ऋणी हुनेछु ! मलाई मदत गर्नुस् । एउटी अबला नारीलाई मृत्युशम्याबाट उठाउनुहोस् ।” शङ्कर अनुनय गर्दै थियो ।

डाक्टरले शङ्करलाई एकछिनसम्म क्वारक्वार्टी हेरेर भन्यो— “भाषणले हुनेवाला क्यै छैन हेर भाइ ! रोगीलाई चाहिन्छ औषधी । हेर्ने औषधी ?” प्रश्नपछि उत्तरको प्रतीक्षा नगरीकनै उसले कोठाको पश्चिमी लडमा रहेको सानो दराज खोलेर त्यसको सिरानको खण्डबाट स-साना सिसीहरू निकालेर हातमा लिई तिनीहरूमध्ये एउटालाई बूढी औला र माझी औलाले त्यसको आसन र शिरमा अँथ्याउदै देखाएर भन्यो— “यो सिसी यति सानो छ, तर यसमा जीवन छ । पूरे पाँच मात्रा ।” त्यसपछि त्यसलाई हत्केलामा राखेर मुठीभित्र दबाउदै शङ्करतिर तीखो नजरले हेरेर अलि दबेको स्वरमा भन्यो— “तर बुझ्नुभो ? चाहियो टक्का, ... नगद, ... मनी ... ।” शङ्करलाई लाग्यो—त्यहाँ डाक्टर होइन— आजकल नेपाल टी.भी. वा दूरदर्शनतिरका कार्यक्रमहरूमा आवकलभुक्कल देखापर्ने यन्त्रमानव उपस्थित छ । उसलाई त्यसको मुखमा थुकिदिऊँ वा त्यसको घाँटी अँथ्याइदिऊँ जस्तो लाग्यो । तर शङ्करले आफूलाई खूब सम्हाल्यो र निःशब्द डाक्टरको आँखामा आँखा गाडेर हेरिरह्यो । डाक्टर पनि ऊतिर हेर्दै थियो— एकछिनसम्म तिनीहरू निःशब्द हेराहेरको स्थितिमा रहे । त्यसपछि भने डाक्टरलाई कताकता भित्री मनमा अलिकति डर उज्जिएर आएजस्तो लाग्यो ।

पैसाको बिटोलाई शङ्करतिर तेस्याउदै सोहोरिएको अनुहारमा डाक्टर बोल्यो— “गोट आउट !”

शङ्करले डाक्टरको हातबाट पैसा फिर्ता समात्यो र गोजीमा हाल्यो । त्यसपछि फरक्क पछाडि फर्केर बाटो लाग्यो ।

रात निकै छिपिइसक्ता पनि डाक्टर एस.के. शर्मालाई निद्रा परेन । केही दिन पहिलेदेखि उनी ‘मानव कल्याण कार्यमा चिकित्सकको भूमिका’ नामक ग्रन्थको तयारीमा लागेका थिए । त्यसैका केही पृष्ठहरू लेखेर निद्रादेवीलाई बोलाउने हेतुले उनी बिछूयैनाबाट उठे र अध्ययनकक्षमा बसे ।

उता पनि उस्तै थियो । रात निकै छिपिइसक्ता पनि शङ्कर निदाउन सकेको थिएन । पार्वती अगाडिको खाटमा छटपटाइरहेकी थिई र शङ्कर निःसहाय त्यसको मलिन अनुहार हेरेर घोरिइरहेको थियो ।

शङ्करले एकपटक भ्यालबाट बाहिरतिर हेच्यो । जगत् चकमन्त रातमा मस्त घुरिरहेको थियो । त्यसका मनमा अनेक विचार उब्जे, तरङ्ग चले । आखिर त्यो जुरुक्क उठ्यो र बत्ती निभाएर बाहिर निस्क्यो । सडक सुनसान थियो ।

दिलो सुताइको प्रत्यक्ष असर स्वाभाविक रूपमा धेरै बेरसम्म निद्रा लाग्यो र डाक्टर एस.के. शर्मा घाम एक टाँगो माथि आएपछि मात्र बिउँभ्यो । त्यसपछि उसले बिहानको नित्यकर्मबाट निवृत्त भएर ब्रेकफास्ट लियो र प्रयोगशालातिर सोभियो ।

प्रयोगशालाको ताला ढोकामा झुन्डिएकै थियो तर ढोका ढेपिकएको मात्र थियो । उसले ठान्यो— “रातिको काम, ढोका लगाउन छुट्यो होला ।”

भिन्न पसिसकेपछि उसले देख्यो— पश्चिम लड्को सानो दराजको साँचो पनि लागेको थिएन । हत्तरपत्त उसले त्यसलाई खोल्यो र जाँच्यो । उसको लामो अनुसन्धानको प्रतिफल, त्यसको आविष्कारको प्रत्यक्ष उपज— औषधीका सिसीहरू— त्यहाँ एउटा पनि थिएनन् ।

जेठ, २०५४

एउटा प्रेमको कथा र त्रूर सत्य

शरद् ऋतु त्यसको पूर्ण बैसमा थियो । प्रकृति हराभरा थियो । आकाशमा कताकति बादलका थुम्काहरू त देखिन्थे, तर तिनीहरू रुइका थुप्रा जस्ता मात्र थिए । पानी पर्न बन्द भइसकेको थियो । बाटोघाटो र सडकहरूमा न हिलो थियो न धूलो । लेखनाथको कविताजस्तै थियो त्यो याम ।

भफक्क साँझ पर्दानपदैं फूलमायाले कुखुरा थुनी, बाखाका पाठा खोरमा हुली, गोठको धन्दा सकी र बाहिरतिरको थान्कोमान्को गरेर भित्र पसी । भित्र अगेनामा ओदानमाथि भात गुद्गुद गर्दै छड्किरहेको थियो । चमेली र राजु छेउमा बसेर दाउरा ठोस्तै भात चलाउदै थिए । लालटिनको मधुरो प्रकाश घरभित्र छरिएको थियो ।

राजु, चमेली र फूलमाया मझेरीमा ढुकुक्क बसेर सँगै खाए र चुठे । चमेलीले धन्दा गर्न आमालाई सधाई । यसरी तिनीहरूले चाँडै नै काम सके । त्यसपछि फूलमायाले ढोका लगाई र तिनीहरू सुल्ल गए ।

तिनीहरू ओछ्यानमा पल्टिएका मात्रै थिए, निदाएका थिएनन् । बाहिर टहटह जून लागिरहेको थियो । अलि पर नेपथ्यतिर घ्यान्तुड-घ्यान्तुड गर्दै मादल घन्केको सुनिन्थ्यो । चाँपसारेको चौतारो

नजिकै रोटेपिड चुइँचुइँ गर्दै घुमेको थियो र गाउँले युवा-युवतीहरू 'चररर...' गर्दै मच्चिएको आवाज पनि आइरहेको थियो । गाउँका गल्लीहरूमा मानिसहरूको आवतजावत चली नै रहेको थियो ।

साँझ क्रमशः राततिर घर्कंदै गयो । केटाकेटीहरू दुवै जना अलि बेरपछि भुसुक्क निदाए । तर फूलमायालाई भने निद्राले पटकै छोएन । त्यसका मनमा अनेक तर्कना खेले । त्यसले अनेक कुरा सम्भिर्दै ।

भन्डै दस वर्षअगाडिको कुरा थियो त्यो । नेपथ्यतिर अहिलेभै नै ध्यान्तुड ध्यान्तुड मादल घन्केको थियो । रोटेपिड चुइँचुइँ गर्दै घुम्दै थियो र गाउँका गल्लीहरूमा मानिसहरूको आवतजावत चलिरहेको थियो । युवा-युवतीहरू दसैको रमझममा भस्त, व्यस्त थिए ।

चाँपसारेको चौतारो सदाभै त्यो दिन पनि बिउँधियो । त्यहाँ एक किसिमको चहलपहल र जीवन्तता थियो । दोहोरी गीतको स्वरलहरीले वातावरणमा विशेष रैनक थपेको थियो । फूलमाया गीतका गेडा भिक्थी, उसका साथीहरू त्यसलाई छोप्ये । ठूले अर्थात् दलबहादुर घर्ती बुरुक-बुरुक उफँदै मादल पिट्थ्यो-धिन्ताड मच्याड धिन्ताड ।

गाउँले ठिठाठिटीहरू एकआपसमा मिलेर घाँस-दाउरा गर्दै, पर्म लगाउँथे, मेलापात जान्थे र खेतीबाली धान्थे । सदियौंदेखि चल्दै आएको त्यो क्रम त्यतिबेलासम्म पनि कायम थियो । ठूले र फूलमायाका बीच अड्कुरण पैदा भएको पिरतीको गाँठो यी अवसरहरूको सरस वातावरणमा विस्तारै हुर्कंदै गयो र एउटा अमर प्रेमका रूपमा भाङ्गियो ।

फूलपातीको रात थियो त्यो । रात निकै घर्किइसकेको थियो । चौतारोमा मानिसहरूको उपस्थिति पनि अब निकै कम बाँकी थियो । यतिबेला ठूले फूलमायाको काखमा मुन्टो राख्ने पलिटइरहेको थियो । फूलमाया त्यसका कलिला नरम हातहरू ठूलेको टाउकोमा बिसाइरहेकी थिई । तिनीहरू दुवै जना स्पर्शसुखको एउटा सागरमा पौडिइरहेको अनुभूति गरिरहेका थिए ।

ठूले त्यो समयमा लगभग बाइस वर्षको थियो । हेर्दा खाइलागदो देखिने त्यो युवक पौराणिक कथाको हर्कुलसजस्तै थियो । पितृविहीन त्यसका घरमा एउटी किशोरी बहिनी सरिता र बूढी आमा थिए । सम्पत्तिका नाममा तिनीहरूको एउटा सानो दुईपाखे घर र पाँच-छ हलको पाखो बाली थियो । जीवनयापनका लागि तिनीहरू निमेकमाउलो गर्थै । जिन्दगी सामान्य गतिमा चलिरहेको थियो ।

त्यस रात सबै जना घर फर्किइसक्ता पनि फूलमाया र ठूले घर फर्केनन् । त्यसपछि तिनीहरू भागेको हल्ला एक कान दुई कान हुँदै मैदान भयो ।

यो सानो र साँगुरो संसारमा तिनीहरू धेरै दिनसम्म लुकेर बस्ने अथवा गाउँ छाडेर अन्तै गुजारा गर्ने परिपञ्च मिलेन । दस-आठ दिनको लुकामारीपछि तिनीहरू आखिर एक दिन फेरि गाउँधरमा देखिए । सुरुका दुई-चार दिन तिनीहरू गाउँको चर्चाको शिखरमा रहे । तर कमशः सबै कुरा स्वाभाविक रूपमा अगाडि बढन थाल्यो र तिनीहरूले आफ्नो दाम्पत्य जीवनको बिहानीलाई सहज रूपमा अझीकार गरे ।

फूलमाया र ठूले केही समयसम्म आनन्दपूर्वक रहे । तिनीहरूका इच्छा-आकाङ्क्षाहरू बिलकुलै सीमित थिए । तिनीहरू पारिवारिक काममा एकअर्कालाई सधाउँथे, सँगै मेलापात जान्थे र फर्कन्थे । तिनीहरूले आफूलाई पाखुराको भरमा पालेका थिए । तैपनि जीवन कष्टकर नै थियो । अन्नपातदेखि लिएर लत्ताकपडासम्म क्यै चीज छोइसक्नु थिएन । आजको कमाइ आजै र भोलिको कमाइ भोलि नै ठिक्क हुन्थ्यो । वर्षैपिच्छे धुम्दै-फिर्दै नेपालीका घरदैलामा विविध चाडपर्वहरू आइपुग्थे, त्यस्तो समयमा ठूले र फूलमाया दुवै तिनीहरूको अभावग्रस्त जिन्दगीको पीडाले अलि बढी छटपटिन्थे । यो बीचमा तिनीहरूकी एउटी छोरी पनि जन्मिइसकेकी थिई । ती दुवै जोइपोइले त्यो सुखद क्षणको अनुभूतिलाई हरेक किसिमले अजर-अमर बनाउन चाहे । तिनीहरूलाई लाग्यो, त्यो तिनीहरूको पिरतीको बर्गेचामा फुलेको सुन्दर फूल थियो । चमेली - त्यै कुरा सङ्गेत गर्ने किसिमको नाम छाने तिनीहरूले छोरीका निम्नि ।

दिन-प्रतिदिन ठूलेको पारिवारिक ढुङ्गा जटिलताको भुमरीतिर धकेलिई जान थाल्यो । उसकी आमा समयको कूर चकमा पिसिई जाँदा निकै कमजोर हुँदै गएकी थिइन् । उता बहिनी सरिता त्यसको किशोरावस्थाबाट उकालो लाग्दै जाँदा यौवनावस्थाको शिखरतिर पुग्नै लागेकी जस्ती देखिन्थी । त्यसका गालामा गुराँस फुल थालेको थियो, ओठमा रगत भरिएको थियो र त्यसको सम्पूर्ण शरीरभरि मान्छेहरूका आँखा तान्ने चुम्बक छरिएको थियो । ठूले त्यसको चालढाल देखेर त्यसै अत्तालिन्थ्यो ।

एक दिन गाउँभरि गल्ला आएको हल्ला फिँजियो । गाउँका सारा युवाहरूको ध्यान त्यता खिचियो । तिनीहरू सबै हतारहतार गाउँको सिरानमा रहेको मैदानमा भेला हुन पुगे ।

गोरखा भर्तीकेन्द्रको एजेन्ट तुलबहादुर हाटबजारमा विक्रीनिमित्त थुपारिएका खसीको हूलबाट खसी छानेभैं युवाहरूको हूलबाट युवाहरू छानिरहेको थियो । त्यै क्रममा ठूले अर्थात् दलबहादुरले पनि त्यसको नाम लेखायो ।

फूलमायाले ठूलेलाई रोक्न निकै प्रयत्न गरी, त्यो ठूलेसित एकलै बसेर खूब रोई, तर त्यसको केही चलेन । ठूलेले फूलमायालाई सुनौलो भविष्यको सपना बाँझ्यो, सम्झाउने प्रयत्न गच्छो र आखिर एक दिन गल्लाको साथ लागेर ठूलेले गाउँ छाड्यो । त्यसका साथमा त्यसका दाँतरीहरू श्यामबाबु र काजीमान पनि थिए ।

नौतुना पुगेपछि गल्लाले ती युवाहरूलाई कम्पनीको जिम्मा लगायो । त्यसपछि ती युवाहरूको अरू परीक्षण सुरु भयो । गएकामध्ये केही पास भए र केही फेल । जो पास भए तिनीहरूले आफूलाई खूब भाग्यमानी ठाने । जो फेल भए तिनीहरू उदास चेहरा र खिन्न मन लिएर घर फर्के । ठूले र श्यामबाबु आफूलाई भाग्यमानी ठान्ने समूहमा परे, तर सँगै गएको काजीमान भने फेल भयो र खिस्तिक पन्यो । त्यो ढाढुजत्रो मुख लिएर घर फर्क्यो । तर साथीहरूका अगाडि आफू फेल हुन परेकामा उसले अपमानबोध गच्छो । त्यै दिनदेखि त्यसको आन्तरिक मनमा उसका दाँतरीहरूप्रति प्रतिशोधको भावनाको बीजारोपण भयो ।

ठूले र श्यामको जीवन-पद्धतिमा एक किसिमको आमूल परिवर्तन आएको थियो । तिनीहरूका हरेक कुराको समय-तालिका निर्धारण गरिएको थियो । तिनीहरू निश्चित समयमा उठ्नुपर्थ्यो, निश्चित समयमा खेल्नुपर्थ्यो र निश्चित समयमा खानुपर्थ्यो । तिनीहरूको आराम गर्ने समयसमेत तोकिएको थियो । यतिवेला तिनीहरू देहरादून छाउनीमा तालिम लिई थिए । बिहान सबैरै घण्टी बज्यो र त्यसपछि तिनीहरू जन्याकजुरुक उठ्ये, अनि एकैछिनमा मैदानमा फालिम हुन पुग्नुपर्थ्यो । “डरर डम डरर डम...” गर्दै डम बज्यो । तिनीहरू गच्चापगच्चाप बुट बजाईं ‘लेफ्ट-राइट’ परेड खेल्ये । त्यहाँ एक किसिमको जीवन्ताता थियो । तर पनि तिनीहरूको मनमा वेदना र छटपटी थियो । उता छाउनीमा एक किसिमको जीवन थियो । पालिस, खाकी परेड, राइफल र त्यसको च्याटलयुक्त आवाज, पाइलैपिच्छेको स्यालुट र अपशब्दहरूको ओइरो । जीवन यति विघ्न कूर किन हैं ? सुरु-सुरुमा ठूले र श्यामका मनमा यस किसिमका प्रश्नहरू उठ्ये र त्यो जीवनपद्धति देखेर तिनीहरूलाई असाध्यै दिक्क लाग्यो, तर विस्तारै तिनीहरू त्यो वातावरणमा घुलमिल हुई गए र तिनीहरूले त्यहाँका हरेक कुराहरूलाई सहजरूपमा स्वीकार गर्न थाले ।

यता पनि समय त्यसका क्रूर पञ्जाहरू फैलाएर निरन्तर अगाडि बढ़दै थियो, निरीह मानिसहरू त्यसको पछिपछि विवशतापूर्वक तानिंदै थिए।

भर्ती हुन नसकेपछि अपमानबोधको पीडाले छटपटाउदै घर फर्केको काजीमानले गाउँको चोकमा एउटा पसल खोल्यो र त्यताको कुरालाई विसर्जन प्रयत्न गन्यो। तर पनि ठूलेको परिवारका सदस्यहरूलाई देखेपछि त्यो भित्रभित्रै त्यसैत्यसै डाहले जल्यो। त्यसमा पनि भन् सरितालाई देख्दा त त्यसका मनमा व्यभिचारका कुभावहरू ठेलमठेल भएर आउँथे। त्यसले मौका कुरेर बसिरहेको थियो।

एक दिन गाउँभरि सरिता हराएको हल्ला चल्यो। पल्लो गाउँको एउटा लोके ठिटो मनोहरले भगाएको थियो त्यसलाई। त्यो घटनाले ठूलेकी आमा र फूलमाया दुवैलाई चिन्ता थपिदियो। तिनीहरू एकआपसमा वेदना साटासाट गरेर खूब रोए, दुखको पोकोलाई आँसुले धोए।

ठूले पल्टनमा गएको पनि अब पाँच वर्ष पुगिसकेको थियो। बल्ल यसपालि उसले दसैमा छुट्टी पाउने भएको थियो। त्यसले आमा र ठूलीलाई त्यै बेहोराको चिठी लेख्यो।

त्यो ठाउँबाट सरिताको पलायनपछि पनि काजीमानको मन शान्त हुन सकेन। त्यसले त्यसपछि बेला-कुबेला फूलमायालाई छेडछाड गर्न थाल्यो। फूलमायाले त्यसको प्रतिवाद गर्दै गई।

एक दिन अकस्मात् गाउँको गल्लीमा भरियालाई भारी बोकाएर गन्यापगन्याप गर्दै दुई जना लाहुरे प्रवेश गरे। तिनीहरू ठूले र श्यामबाबु थिए। पिंडीमा भरियाले भारी बिसायो, बूढी आमै ढोकाबाट बाहिर निस्किइन्, ठूलेले काँधको भोला किलामा भुन्द्यायो र जुता खोल्यो, अनि आमालाई ढोग दियो। “मेरो राजा बल्ल आइपुगिस्।” बूढीले भन्न खोजेर पनि शब्द निकालन सकिनन्। तिनका आँखाबाट आँसु बर्से। तिनको छाती हर्षले गदगद भयो। तिनले ठूलेको टाउको, गाला र काँध मुसारिन्। त्यतिबेलासम्म ठूली र चेमली पनि आइपुगे। त्यसपछि अरू छिमेकीहरू पनि भेला भए।

यसपालिको दसैं सुख, समृद्धि र प्रगतिको प्रारम्भ बोकेर पसेको थियो तिनीहरूका घरमा। तर श्यामबाबुको पारिवारिक जीवनमा भने तुषारापात भएको थियो। ऊ विदेशिएको केही समयमा नै उसकी एकली आमा पनि बितिसकेकी थिइन् र उसको भएको गरो-फोहोटो र हाँडोभाँडो दाजुभाइ नामका

आफन्तहरूले भित्र्याइसकेका थिए । उसलाई असाध्यै नरमाइलो लाग्यो । ऊ तिनीहरूका घरदैलो टेक्नसम्म पुगेन । ठूले र श्यामबाबु दुवै छुट्टीभर ठूलेको घरमा सँगै बसे ।

घर बस्ताका समयमा ठूलेले गाउँको परिस्थितिलाई केही बुझ्न पायो । यसबीच काजीमानले उनीहरूलाई कसरी सताउने गरेको थियो भन्ने कुरासमेत ठूलीले खुलस्त पारिसकेकी थिई । सुरुमा तिनीहरूले उसलाई सम्भाए । तर काजीमानको बेहोरा फेरिएन । सम्हालिंदा सम्हालिंदै पनि नसकेर ठूले र श्यामबाबुले एक दिन काजीमानलाई दुई-चार थप्पड लगाए ।

दसैंको रमझम सकियो र ठूलेहरूको छुट्टी पनि सकियो । छुट्टी सकिएपछि तिनीहरू पल्टनमा हाजिर हुन गए । त्यै सालबाट चमेली पनि स्कुल जान सुरु गरी । ठूले पल्टनतिर फर्केको एक-डेढ वर्षसम्म पनि समय सामान्य किसिमले बित्यो । आमा केही कमजोर हुदै गएकी थिइन्, तर यता चमेलीसमेत फूलमायालाई सामान्य काममा सधाउन सबै भइसकेकी थिई । त्यै बीच फूलमायाको एउटा छोरो जन्मिएको थियो । त्यो खबरले ठूले र श्यामबाबुले विदेशमा समेत उत्सव मनाए । चमेली स्कुल जान्थी, बूढी आमा नाति हेरेर घर बस्थन् र फूलमाया मेलापात गर्थी । तिनीहरूको पारिवारिक डुङ्गा राम्ररी चलेको थियो । त्यो सुख-शान्ति देखेर काजीमान भने भित्रभित्रै त्यसै भुट्भुट्न्यो ।

ठूलेको पारिवारिक आकाशमा विस्तारै विपत्तिको बादल मडारिन थाल्यो । बूढी आमा एक दिन अकस्मात् विरामी परिन् र त्यसपछि तिनी लामु समयसम्म थला परिन् । यता भारत र पाकिस्तान सीमामा युद्ध सुरु भयो र ठूले तथा श्यामबाबु दुवै जना युद्धमोर्चामा खटिएर गए ।

विरामी परेकी ठूलेकी आमा फेरि उद्धन सकिनन् । फूलमायाले आफ्नो बर्कतले भ्याएसम्म औषधीमूलो गरी, तर कालान्तरमा उनको प्राणपखेर उडेरै गयो । युद्धमोर्चामा खटिएको ठूलेले आमा बितेको कैयौँ दिन भैसक्ता पनि थाहा पाएन ।

तिनीहरूको सैनिक टुकडी बम र बारुदका गोलाहरू, राइफल्स र मेसिनगनका गोलीहरू र रसदपानीको भारीले लच्चिंदै अगाडि बढ्दै थियो, अकस्मात् तिनीहरू शत्रुपक्षको गोलीको घेरामा परे । तिनीहरू भुइँमा सोत्तर परेर सुते र प्रत्याक्षमण सुरु गरे । केही बेरसम्म अन्धाधुन्ध गोली चल्यो । दुवै पक्षका कैयौँ सैनिकहरू गोलीका सिकार भए । त्यै समयमा एउटा गोली आएर ठूलेको काँधमा बज्ञियो र त्यसले त्यसको बलिष्ठ शरीर छेडेर बाहिर निस्क्यो । उसको हातबाट मेसिनगन भुइँमा खस्यो । श्यामबाबुले ठूले छटपटिरहेको देख्यो । केही बेरसम्म ऊ सास दबाएर बसिरह्यो । एकछिनपछि गोलीको वर्षा हरायो । श्यामबाबु

विस्तारै ठूलेतिर घस्दै गयो । ठूले असह्य वेदनाले छटपटाइरहेको थियो । श्यामले त्यसलाई उठाउने प्रयत्न गच्यो । तर त्यसको शरीर पूर्ण शिथिल भइसकेको थियो र त्यसको रगत जमिसकेको थियो । श्यामले ठूलेको शरीरलाई आफ्ना शिथिल हातहरूले छाम्यो र धुँक-धुँक गर्दै रोयो । एकछिनपछि उसको ग्रुपका अरू सिपाहीहरू पनि त्यहाँ आएर र तिनीहरू सबै मिलेर ठूलेको निर्जीव शरीर बोकेर बेसक्याम्पतिर लागे ।

भारत-पाक सिमानामा युद्ध मच्चिएको कुरा विश्वघटनाको प्रमुख चर्चामा थियो । यता धेरै लामो समयसम्म गाउँमा चिठीचपेटा क्यै आएको थिएन । गाउँका स्कुल, पाठशाला, बाटोधाटो र चियापसलहरूमा समेत युद्धको कुरा सुनिन्व्यो । आमाको मृत्युपछि टाकिसएको फूलमायाको जीवन युद्धको चर्चाले भन् आक्रान्त भयो । उसले हप्तैपिच्छेजसो ठूलेलाई चिठी पठाई, तर त्यसको प्रत्युत्तर भने पाउन सकिन ।

यतिबेला श्यामबाबु युद्धमोर्चाबाट छाउनीमा फर्किइसकेको थियो । ठूलेले वीरगति प्राप्त गरिसकेपछि त्यसको मनमा अत्यन्त आघात पन्यो । त्यसले दुनियाँ अङ्घ्यारो देख्यो । ठूले र ऊ बचपनदेखिका अभिन्न मित्र थिए । तिनीहरूले दुःख, सुखसित पौँठेजोरी खेल्दै बिताएका थिए । तिनीहरू दुई शरीरका एक मुटु थिए । पल्टनका दिनहरूसमेत तिनीहरूले सँगै बिताएका थिए । युद्धमोर्चामा एक दिन ठूलेले अत्यन्त भावुक मुद्रामा भनेको थियो— “जिन्दगीको के भरोसा भाइ, अलिकति यताउता भयो कि खेल खतम । मलाई त आमा र परिवारको खूब पीर लाग्छ श्याम !” त्यसलाई आश्वस्त पार्दै श्यामले भनेको थियो— “हिम्मतहारा कुरा नगर ठूले । जिन्दगी उबडखाबड धरातलबीच बग्ने एउटा नदी हो । यसलाई भेल्ने साहस हुनुपर्छ मर्द भएपछि ।” त्यो त श्यामले केवल ठूलेलाई सम्झाउन मात्र भनेको थियो, त्यसको मनमा पनि त्यस किसिमको भावना छैदै थियो ।

छाउनीमा फर्केपछि त्यसलाई त्यहाँ बस्न पटकै मन लागेन । उसले आफ्ना यावत् चीज बुझायो र पल्टनबाट नाम कटाएर घर फर्क्यो ।

पछिल्लो पटक घर आएर गएको पनि चार वर्ष बितिसकेको थियो । यो समय गाउँमा पुग्दा उसले गाउँमा एक किसिमको नौलोपनको अनुभव गच्यो । ऊ गाउँ त फर्क्यो, तर जाने ठाउँ कतै पनि थिएन त्यसको । आखिर त्यसले आफ्नी आमासरहकी ठूलेकी आमालाई सम्भयो, भाउजूको थान्कोकी फूलमायालाई सम्भयो, ठूलेका दुई स-साना प्यारा छोराछोरीहरू चमेली र राजुलाई सम्भयो— आखिर ऊ साँझमा वास बस्न त्यतै सोभियो ।

श्यामले आँगन टेक्नेबितिै कै घरभरिका सबैले ठूले पनि आएको छ होला भन्थाने । तिनीहरूले परको बाटो र त्यसको उता छेउसम्म ठूलेलाई आँखा तानेर हेरे, तर ठूले कतै देखिएन ।

“ठूले खै त ?” फूलमायाले श्यामबाबुतिर हेदै प्रश्न गरी ।

“बुवा खै त अड्कल ?” राजु र चमेली दुवैले श्यामको हात समातेर सोधे । श्याम निरुत्तर थियो, स्तव्य मुद्रामा उभिइरत्यो । त्यसपछि फूलमायाको डाँको छुट्यो । आमा रोएको देखेर तिनीहरू पनि रुन थाले ।

“नरोऊ नानु बाबु, अब नरोऊ । म छु, तिम्रो अड्कल ।” श्यामबाबुले यसो भन्न चाह्यो तर त्यसको गलाबाट बोली फुटेन ।

त्यसको केही समयपछि बल्ल श्यामबाबुले आमा वितेको थाहा पायो । त्यो दुःखद क्षणलाई तिनीहरूले एकआपसमा वेदनाका पोकाहरू फुकाउदै बाँडचुँड गरेर बिताए ।

श्यामबाबु आएको दिनदेखि नै ठूलेले युद्धमा वीरगति प्राप्त गरेको कुरा गाउँघरमा फैलियो । धेरै सहानुभूति प्रकट गरेर दुःख मनाए । काजीमान भने खूब खुसी भयो । त्यसले खुच्चिउँ ठोक्यो ।

श्यामबाबु अन्त जाने ठाउँ पनि थिएन । ठूलेका बालबच्चा र भाउजू फूलमायालाई असहाय छोडेर हिँड्न पनि त्यसले रास्तो मानेन । त्यसपछि त्यो तिनीहरूको संरक्षकका रूपमा त्यहीं बस्न थाल्यो ।

उता काजीमानको मनमा दन्केको प्रतिशोधको ज्वाला अझै शान्त भएको थिएन । त्यसले एउटा षड्यन्त्रको जालो बुन्यो ।

चमेली त्यतिबेला नौ वर्षजितिकी भइसकेकी थिई, त्यो गाउँको प्राइमरी स्कुलमा पढ्थी । शुक्रवार एक दिन ऊ एकलै स्कुलबाट घरतिर फर्कदै थिई, काजीमानको पसलनेर आइपुग्दा उसले त्यसलाई बोलायो, त्यो टक्क अडिई । त्यसले चमेलीलाई फेरि बोलायो र पसलतिर डाक्यो, ऊ त्यसपछि त्यहाँ गई । पसलमा अर्को एक अध्यबैंसे मानिस थियो ।

“ऊ तेरो मीतमामा, तँलाई भेट्न आ’को ।” अध्यबैंसेतिर देखाउदै काजीमानले भन्यो ।

“इस्कुल ग’र आ’को भान्जी ?” अध्यबैंसेले साखिल्लो पल्टेर सोध्यो ।

“अँ ...” अलिअलि डर मानेभै गरी भुइंतिर हेदै चमेलीले छोटो उत्तर दिई ।

“अनि आमाहरू सन्चै छन् त ?” त्यो मान्छेले फेरि सोध्यो ।

“अँ...” डराई-डराई त्योतिर हेदै उसले मुन्टो हल्लाई । त्यसपछि त्यसले चमेलीको हातमा एउटा विस्कुट राखिदियो र बस्नका लागि बेन्च देखायो । चमेली असजिलो मान्दै बसी ।

“तेरी हजुरआमा सिकिस्त विरामी छन् रे ! तेरी आमा, तेरो भाइ र अझल दिउँसै गैसके । तँलाई पर्खेर बसेका तेरा मीतमामा ।” काजीमानले दुरुस्त पारेर भन्यो ।

चमेली एककासि आतिर्ई ! त्यो अधबैंसे जुरुक्क उठ्यो र पसलबाहिर निस्क्यो । चमेली पनि उठी ।

“ल अब लाग् मामाको पछि ।” काजीमानले आदेशको स्वरमा भन्यो । खोरमा परेको खरायोभै चमेली लुरुलुरु त्यसको पछि लागी ।

रात निकै छिप्पिइसकेको थियो । करिब पाँच घण्टा हिँडिसकेपछि त्यो अधबैंसेले चमेलीलाई एउटा घरको आँगन टेक्न पुऱ्यायो । तर त्यो त्यसको परिचित मामाघर-आँगन थिएन । पिँढीमा लालिटनको उज्यालो छरिएको थियो । एउटी अधबैंसे आइमाई भित्रबाट बाहिर निस्किई ।

“कल्लाई ले’र आयौ यतिबेला ?” त्यसले चमेलीतिर हेँ अधबैंसेसित सोधी ।

“तँलाई साथी ल्याइदिएको नि, सधैं कचकच गर्धिस् धन्ना गर्ने मान्छे भएन भनेर ।” त्यसले कसिएर उत्तर दियो ।

“यस्ती पिलन्द्यरे रै’छे, आफै स्याहार गर्न त सक्ने हो कि हैन ?” अलिअलि उज्यालो अनुहार बनाएर त्यो आइमाई बोली ।

बल्ल चमेलीले आफूलाई भुक्याएर त्यहाँ पुऱ्याएको कुरा थाहा पाई । त्यो डाँको छोडेर रुन थाली । अधबैंसेका लोग्नेस्वास्नी मिलेर त्यसलाई फुल्याएर र भित्र लिएर गए ।

उता रातिसम्म पनि चमेली घर नफर्केकी हुनाले टोल-छिमेकमा समेत खलबल मच्चिएको यिथो । छिमेकीहरूसमेत मिलेर चारचौरास चाहारे, खोजतलास गरे, तर कसैले क्यै पत्तो लगाउन सकेन । श्यामबाबु र फूलमायाहरू रातभर निदाउन सकेनन् । भोलिपल्ट बिहान धरतीमा उज्यालो खस्न नपाउदै फेरि चमेलीको खोजी सुरु भयो । खोलानाला, भीरपाखासमेत छामच्छुम गरे मानिसहरूले । तर कतै क्यै सङ्गेतसम्म मिलेन । फूलमाया र श्यामबाबु पीडाले छटपटाइरहे ।

श्यामबाबु शनिवार साँझपख भोक्काएर बसिरहेको थियो, दुई जना पुलिसहरू आँगनमा देखा परे ।

“श्यामबाबु भनेको को हो ?” तिनीहरूमध्ये एउटाले सोध्यो ।

“म हुँ, किन र ?” श्यामबाबुले उत्तर र प्रश्न एकैचोटि राख्यो ।

“तपाईंलाई एकछिन ठानामा बोलाएको छ, हिँडनुस् ।” त्यसले थप्यो ।

“किन ? के काम छ ?” श्यामबाबुले मानौँ भस्किएको लवजमा सोध्यो ।

“त्यो त हाम्लाई था’छैन, बोला’र ल्या मात्रै भन्या’छ ।” उसले यस्तै लबजमा भन्यो ।

त्यसपछि तिनीहरू ठानातिरको बाटो सोभिए । भम्कक साँझ पर्दा तिनीहरू ठानामा पुगे ।

ठानामा पुगेपछि श्यामबाबुले थाहा पायो— काजीमानले ठानामा उजुरी हालेको रहेछ । उजुरीमा श्यामबाबु र फूलमाया मिलेर चमेलीको हत्या गरेको हुनसक्ने जिकिर गरिएको रहेछ । त्यो कुरा सुनेर श्यामबाबु एकैचोटि छाँगाबाट खसेको जस्तो भयो । त्यसले पुलिस-ठानामा आफ्नो प्रतिवाद र इन्कारी जारी राख्यो तर त्यसको कुरा कसैले सुनेन । त्यो रात त्यसले निर्मम यातना पायो । भोलिपल्ट त्यसको शरीर हल न चल भइसकेको थियो । थिलथिलिएको जीउ र रगतपच्छे अनुहार लिएर त्यो क्वाटरगार्डको चिसो छिँडीमा तड्डिपैदि बसिरत्यो ।

त्यसको भोलिपल्ट फूलमायाको आँगनमा फेरि पुलिसहरू देखिए । फूलमायाकाको मुटु डरले ढक्क फुल्यो । विरालाको चपेटामा परेको मुसोझै त्यो त्यसै लोलाई । त्यसलाई ठानामा जान भनियो । उम्कने छाँट नदेखेपछि उसले ढोका ढेपी, साँचो लगाई र चारवर्षे छोरो राजुलाई बोकेर पुलिसको अगाडि लागी ।

बाटाभरि पुलिसहरूले कहिले फूलमायालाई छेडछाड गर्दै, इतरिदै र कहिले डरधाक देखाउदै, सम्फाउदै गए । “तिमीले हो मात्रै भन, तिमीलाई क्यै हुँदैन ।” तिनीहरू भन्दै थिए— “तर हेर, होइन मात्रै भन्यो भने उही हो कुरा, तिम्रो छाला काँडिन्छ ।” फूलमाया डरले थरथर काँपी । त्यो आत्तिएर रुन थाली । रुँदैरुँदै बाटो लागी ।

ठानामा पुगेपछि पुलिसको हाकिमले फूलमायासित सोधपुछ सुरु गन्यो । सुरुमा त्यसले इन्कारी बयान दिई । तर जब त्यसलाई नाङ्गेभार पार्ने तयारी भयो, त्यसले पुलिसले उसलाई बाटामा सिकाएअनुसार आफू र श्यामबाबु मिलेर आफ्नी छोरी चमेलीको हत्या गरेको कुरा बताई । त्यसपछि मुचुल्का तयार भयो र तत्कालै अदालतमा मुद्दा दायर भयो । त्यो कथित हत्याको खबर सुकेको खरमा लागेको आगोसरि यत्रतत्र सर्वत्र फैलियो । पत्रपत्रिकाहरूले समेत सविस्तार घटना विवरण लेखे ।

चमेलीको मीतमामाको भूमिकामा पेस हुने अधबैंसे त्यै जिल्लाको अलि परको एउटा गाउँको बासिन्दा थियो । पेसाले त्यो ठेकेदार थियो । मान्छे पट्याउनका लागि त्यो जे पनि गर्न सक्थ्यो । साम, दाम, दण्ड, भेद र त्यसलाई हरेक कुरा थाहा थियो । गाउँधरमा आउने विकासे कार्यक्रमहरूमा एक किसिमले त्यसको

एकाधिकार नै थियो । मिलेको बेलामा ठेक्कापट्टाको काम गर्थ्यो, फुर्सदको समयमा राजनीति । ठेक्कापट्टामा लागेपछि त्यसले केही धन जम्मा गरेको थियो । त्यसकी स्वास्नीसमेत आफूलाई हुनेखाने ठान्न थालेकी थिई । त्यसैले त्यो केही समय पहिलेदेखि आफ्ना छोराछोरीहरूका थाङ्ना धोइदिने र घरधन्दामा सघाउ पुन्याउने एउटी केटी भनेर सधैं कचकच गर्थी । ठेक्कापट्टाका क्रममा सदरमुकाम जाँदा-आउँदा ऊ त्यो बाटो कैयौं पटक ओहोरदोहोर गर्नुपर्थ्यो र त्यसै क्रममा काजीमानसित उसको चिनापर्ची भएको थियो ।

“हैन साहूजी, घरमा आइमाईहरूलाई सघाउने यसो एउटा सानो केटाकेटी पाइदैन यतातिर ?” एक दिन चिया सुकर्याउँदा-सुकर्याउँदै काजीमानसित सोधेको थियो उसले ।

“किन नपाइने, लात्ताले गोद्ना पाइन्छन् बाइफालेहरू !” काजीमानले फुइँ लगायो ।

“लौन त मलाई एउटा खोजिदनुपन्यो ।” ठेकेदारले अनुरोध गच्यो ।

“आजै लिएर जाने ?” काजीमान कसियो ।

“हुन्छ, आजै लाने ।” ठेकेदारले स्वीकृति दियो । त्यसपछि काजीमानले जाल बुन्यो ।

ठेकेदार त्यसको साइटिर भर्दै थियो, उतातिरबाट दुई जना नवागन्तुक त्यतै सोभिएको देख्यो । तिनीहरू उसैको नहर निर्माणको कार्यप्रगति हेर्न त्यहाँ पुगेका प्राविधिकहरू थिए । तिनीहरूले भेटधाटपछिको औपचारिकता निभाए र कार्यप्रगतिबारे छलफल गर्न थाले । त्यसपछि तिनीहरू केही समय विश्राम गर्ने उद्देश्यले ठेकेदारको साइट अफिसतिर लागे ।

प्राविधिकको हातमा एउटा नयाँ पत्रिका थियो, ठेकेदारका आँखा त्यसमा पर्न पुगे । प्रेमीसित मिलेर आमाद्वारा छोरीको हत्या पत्रिकामा एउटा यस्तो शीर्षक थियो । त्यो पढ्ने त्यसमा खुलदुली जाग्यो । त्यसले प्राविधिकको हातबाट पत्रिका लियो र पढ्न सुरु गच्यो । त्यसमा एउटी केटीको फोटोसमेत छापिएको थियो । पढ्दै जाँदा त्यसका रौं ठाडिँदै गए ।

“चमेली कतै घरबाट गायब त भैन ?” त्यो भित्रभित्रै त्यसै आत्तियो । तर त्यसलाई लाग्यो त्यो सरासर गलत थियो । “कत्रो भूट ।” रोक्न खोज्दाखोज्दै पनि त्यसको मुखबाट निस्क्यो ।

“के कुरा, के भयो ?” प्राविधिकहरू भस्किए ।

त्यो बोल्न सकेन । जुरुक्क उठ्यो । “कृपया तपाईंहरू मसित आउनुहोस् ।” त्यसले विनम्र अनुरोध गच्यो । तिनीहरू उसको पछि लागे ।

घरमा पुगदा तिनीहरूले देखे चमेली कुचो लिएर पिँढी बढाई थिई र ठेकेदारनी खुट्टा पसारेर बसिरहेकी थिई ।

“त्यो यही केटी हो हजुर ।” ठेकेदारले प्राविधिकहरूलाई लक्ष्य गर्दै भन्यो र कसरी त्यो केटी त्यहाँ ल्याइएकी हो भन्ने कुरा सविस्तार बतायो । त्यसपछि तुरुन्तै त्यसले चमेलीलाई घर जानका निमित्त तयार हुन भन्यो । त्यसका कुरा सुनेर प्राविधिकहरूसमेत छक्क परे ।

दुई जना प्राविधिकहरू, अधबैसे ठेकेदार र चमेली चारै जना तत्कालै बाटो लागे र सदरमुकामतिर तेसिए । चमेलीको मृत्यु भएको भनिएको यो बीसौं दिन थियो र आज अदालतमा फूलमाया र श्यामबाबुको मुद्राको पेसी थियो । अदालतको दुईतिर कठघरामा फूलमाया र श्यामबाबुलाई उभ्याइएको थियो । सरकारी बकिल तिनीहरूको कसुर प्रमाणित गर्न हरसम्भव प्रयत्न गरिरहेको थियो । दर्शक-दीर्घाको अधिल्लो पड्क्तिमा बसेर काजीमान प्रसन्न मुद्रामा कुम ठोबै थियो । सरकारी बकिलले आफ्नो मिसिलको अन्तिम पाना पल्टाएर त्यसलाई बन्द गन्यो । कसुरदार फूलमाया र श्यामबाबुलाई कानुनले मिलेअनुसार हुन सक्ने हैदैसम्मको सजाय तोकन विशेष जोड दिएर अनुरोध गन्यो । न्यायाधीशले निर्णयनिमित दस्तखत गर्न कलम उचालेर कागजतिर ढल्काउनै लागेको समयमा अदालत परिसरमा एकाएक हलचल उत्पन्न भयो । त्यसले सबैको ध्यान त्यतै खिच्यो । न्यायाधीशको हातको कलम हातैमा टक्क रोकियो । हेर्दाहेर्दै मानिसहरूले देखे, सबभन्दा अगाडि नौ-दस वर्षकी चमेली, त्यसको पछिपछि ठेकेदार र ऊसाँगै दुईजना प्राविधिकहरू आइरहेका थिए । तिनीहरू सरासर अदालतको बहसकक्षमा प्रवेश गरे । ढोकाबाट छिन्नेवित्तिकै चमेलीले कठघरामा उभिइरहेकी फूलमायालाई देखी । त्यो दौडै गएर त्यसको छातीमा मुन्टो राखेर धुँक्कधुँक्क गर्न थाली । फूलमायाले त्यसको टाउको मुसारी र आँसु पुछी । वातावरण बिलकुलै फेरियो । सबै मानिसहरू हेराहेर भए, स्तब्ध भए । त्यसपछि आकाशबाट एकाएक बादल फाट्यो र एउटा कूर सत्य मानिसहरूका अगाडि लम्पसार परेर फैलियो ।

भाद्र, २०५३

अनन्द यात्रा

बिहानको हुस्सु केही पातलिन थालेको थियो, तर चिसो भने भन्-भन् बढेको हो कि जस्तो आभास मिल्यो । अफिसमा मानिसहरू भित्रिने र बाहिर निस्कने क्रम लगातार जारी थियो । त्यस्तो यस कारणले भएको थियो कि पियनले भखैर घण्टी ठोकेको थियो र त्यो अध्यापकहरू कक्षाबाट आउने र जाने समय थियो । बिहानको समय, मनसमेत बोझिलो हुनुपर्ने बेला अझै भइसकेको थिएन, तथापि सुदर्शनको अनुहार कुनै अदृश्य भारले थिच्छिएको सहजे अनुमान लगाउन सकिन्थ्यो ।

“गुडमर्निङ सर !” नजिकै आएर थोरै शिर झुकाउदै र थोरै मुस्कुराउदै उदयले अभिवादन गन्यो । सुदर्शनले सानो स्वरमा प्रत्युत्तर फर्कायो र अनुहारमा अलिकति उज्ज्यालो पोल्टे प्रयत्न गन्यो ।

“किन ? सरलाई सन्चो छैन कि ?” स्वरलाई अझै तल भारेर उसले जिज्ञासा राख्यो । “होइन होइन मित्र ! म बिलकुलै ठीक छु । अलि जाडो छ, यति हो !” सुदर्शन सामान्य हुने प्रयत्नमा थियो ।

प्रयत्न त उसले गरेको हो, तर पारखीहरूका अड्कलबाट भने ऊ पर भाग्न सक्ने स्थितिमा थिएन । विद्यमान वातावरणबाट उसलाई यति वाक्क लाग्न थालेको थियो कि त्यसलाई व्यक्त गर्ने तरिकासमेत त्यसले भेटेको थिएन ।

बिहानको खाना खान घरमा पुगदा बैठकको टी-टेबुलमा एउटा 'निमन्त्रण-पत्र' फेला पान्यो उसले । एक जना इष्टमित्रकी छोरीको विवाहको निम्तो थियो त्यो । उहिले निम्तोले सामाजिक महत्त्व राख्नथ्यो, एकआपसमा सद्भावनाको साटासाट । यस किसिमको पद्धतिको सुरुआत त्यसरी भएको भए पनि अहिले त्यसको चुरो कुरो अर्कै भइसकेको थियो । बनावटी आडम्बर र प्रतिस्पर्धा । प्रदर्शनप्रिय पात्रहरूबीचको प्रतियोगिता ।

झन्डै तीस वर्ष अगाडिको एउटा विवाहको सम्फना आयो सुदर्शनलाई । ऊ त्यसबेला एउटा इन्टर कलेजको प्रथम वर्षको विद्यार्थी थियो । त्यसले जीवनलाई बुभन भर्खर सुरु गरेको थियो । स्वभावैले ऊ गम्भीर प्रकृतिको थियो; विचारमा आमूल परिवर्तनकारी । सहपाठी एक महिलाको विवाहमा निम्तो पाइसकेपछि त्यतिबेला ऊ एउटा पुस्तक पसलमा पुग्यो र विश्वसाहित्यका केही उत्कृष्ट कृतिहरू किनेर प्याकिङ गन्यो । त्यसपछि ऊ दुलहीको घरको बाटो लाग्यो । हुन त त्यतिबेला पनि ऊ कागाको बथानमा बकुल्लो बनेको थियो, तथापि दुलहीले प्रेमपूर्वक त्यो उपहार ग्रहण गरेर धन्यवाद फर्काएकी थिइन् र ऊ त्यसबाट सम्मानित भएको महसुस गरेको थियो । पछि, त्यो अभियानमा उसले अरूलाई पनि समावेश गर्ने प्रयत्न गन्यो, तर सफल भएन । एकलो बृहस्पति भूटो ।

त्यसपछि कैयौं समयसम्म उसले विवाहोत्सव कार्यक्रमहरूमा भागै लिएन । जब उसको विवाह भयो, उसले त्यै प्रचलन चलाउने अर्थात् दाइजो वर्जित कार्यक्रम गर्ने विचार गन्यो । परिस्थिति उसका लागि अनुकूल थियो । त्यतिबेला ऊ विद्यालय निरीक्षक थियो र प्रायः आफ्नो कामको सिलसिलामा गाउँतिर घुम्न गैरहनुपर्थ्यो । त्यस्तै मौकामा उसले गाउँमा विवाह गन्यो विधिवत् । उसले चाहेजस्तो दाइजोरहित विवाह थियो त्यो । ऊ आफूले समेत एकजोर लुगासम्म लिएन भन्दा पनि हुने । एकजोर स्लिपिङ सुट सिलाउन पुग्ने नीलो आकाशे रडको टेरिकटन कपडा भने करैशान्ति लिनुपर्यो त्यसले । पछि उसले त्यसको स्लिपिङ ड्रेस सिलाएर लगायो पनि । यी त थिए उहिलेका कुरा । उहिलेका कुरा खुइलिए ।

उहिलेका कुरा खुइलिए पनि अहिलेका त छैदै थिए । भोलि दिउँसो मितिनी भान्जीको विवाह थियो र विवाहमा जानका लागि दाइजो खरिद गर्नुपर्ने थियो । तर उसको खोजीमा सुको थिएन । घर पुगेपछि उसले उनको अनुहारमा हेच्यो कैयौं पटक । उनको अनुहार घुप्प फुलेको थियो । बादल लागेको पुसको दिनजस्तै । नबोल्नु बेस ठान्यो । त्यसै गन्यो । चकमल ।

“हैन बिहेमा दाइजो दिनु पर्दैन भन्या ? खै पैसा ?” राँकिकएको स्वरमा श्रीमतीरूपी ज्वालामुखी पर्वत फुटेर बाहिर निस्केको लाभा थियो त्यो । त्यसले उसको अन्तर्मनको छेउकुना ढाकेर पोल्यो । थुइक्क हुतीहारा ! त्यसले आफैलाई सराप्यो । ललकान्यो । त्यसको अनुहारको बाटो हुंदै एउटा लाचार छाया दौड्यो र त्यसको पूरै शरीरलाई लल्याकलुलुक पान्यो— आजभोलिका राजनीतिक दलका मुख्पत्रहरूले तिनका समर्थक कार्यकर्ताको दिमागलाई विषाक्त पारेजस्तै ।

त्यसले तै धैर्य गुमाएन ।

“त्यै एउटा खाना खाने थाल प्याकिङ गरेर लगिदेउ न त ।” त्यसले अन्तिम उपाय निकाल्यो र बाटो लाग्यो ।

आँगन कटेर सडकमा टेक्नेबित्तिकै त्यसलाई एउटा महासागरमा ठेलिएजस्तो लाग्यो— भखैरे गुँड छाडेर पखेटा फटफटाउदै आकाशमा हुतिएको एउटा चरीजस्तै । सय मिटरजस्ति पश्चिम हिँडेपछि एउटा चोक भेटियो । चार वर्ष छत्तीस जातको फूलबारी थियो त्यो । सडक किनारमा देव्रेतिर एउटा सानो घुम्ती थियो । अलिकति गोलभैंडा, बन्दाकोभी, बरेला, खुर्सानी, एक-डेढ दर्जनजस्ति केरा, काठको सानो पेटीमा दस-आठवटा सुन्तला र अरू खिचिरमिचिर कुरेर बस्तै थिई एउटी अध्यैंसे आइमाई । दाहिनेतिर एउटा सानो फेन्सी स्टोर थियो । त्यहाँ सो-केस पछाडि बैंसको खुट्किलो चढाउ गरेकी एउटी किशोरी कुर्सीमा बसेर एकोलिक धागो र सुझराहरूसित खेल्दै थिई । सायद त्यो स्वेटर बुन्नमा तल्लीन थिई । त्यसका हातहरू चलिरहेका थिए, आँखा भने सडकमा मानिसहरूका पदचापबाट निस्कने आवाजसँगै त्यतै तानिन्ये ।

हरेक व्यापारी प्रतीक्षारत छन्, ग्राहक अभावग्रस्त । तिनीहरूका आवश्यकता त छन्, तर त्यो पूर्ति गर्ने कसरी ? एक किसिमले तिनीहरू उपायहीन छन् । फेन्सी स्टोरसँगै एउटा भट्टी छ । त्यसको स्थिति भने तुलनात्मक रूपमा फरक छ । किनारमा दुईतीनवटा रिक्सा ठिडिएका छन् । भिन्न वरिपरि लामा-लामा काठका बेन्च छन् । पूर्वपट्टिको एउटा छेउमा सडकतिर फर्केको चुलो छ, त्यसको पछाडि काठको दराजभित्र एउटा श्यामश्वेत टी.भी. छ र त्यसमा भू-उपग्रहको माध्यमबाट विद्युतीय तरड्गहरूको बाटो हुंदै पोखिएको विषको प्याला एउटी अर्धनग्न नर्तकी कामुक शैलीमा लगातार मानिसहरूका खाली खोपडीमा खन्याउदै छे । भट्टीका लामा बेन्च अगाडि त्यै माफिकका लामा टेबुलहरू छन् । टेबुलहरूमाथि गिलास, बोतल, प्लेट आदि छन्— जड्गल किनारातिर, सडकका छेउछाउमा बसेका अव्यवस्थित बस्तीजस्तै । मानिसहरू खादै, पिउदै पनि छन्, तर मूल

रूपमा तिनीहरू दराजमाथिको श्यामश्वेत टी.भी.तिर केन्द्रित छन्, बिलकुलै ध्यानमग्न । पसले भट्टीभित्र पस्ने मूलद्वारमा नै उभिएरै पनि त्यो क्षणको आनन्द लिइरहेको थियो । उसकी स्वास्नी र अरूहरू भने खाटमा पलेँटी कसेर वसेका थिए । आँखाहरू आकाश ताकेर माथितिर हुतिएको अन्तरिक्षयान जस्तै नर्तकीमाथि टाँसिएका थिए ।

भट्टीसँगै जोडिएको एउटा बिजुली पसल, त्यसको आडमा क्यानभासमा रड पोत्दै गरेको एउटा पेन्टर, अकॉ कबलमा तीनतिर भित्तामा टाँसिएका भित्ताभरिका सिसाहरू, हजामत गर्दै गरेका मानिसहरू र मालिस गर्ने शैलीमा मानिसहरूका काँध अँट्याउदै, गाला मुसाँदै, टाउकामा जुम्लाहात पारेर ठोकिरहेका औलाहरू पड्काउदै र मुन्टो बटाँदै गरेको मोतिहारी निवासी सुरेन्द्र ठाकुर । ठाकुरको पसल उतापट्टि एउटा फोटोकपी, कम्प्युटर कम स्टेसनरी र त्यसको आडमा रेडियो-घडी मरम्मत केन्द्र, त्यसको आडको सेकुवा पसल र उतापट्टि छेउको मोटरसाइकल सर्भिसिङ सेन्टर, अगाडिपट्टिको खुद्रा पसल, त्यसको पेटीमा लाम लगाएर राखिएका ग्यास सिलिन्डरहरू, सिलिन्डरसँगै पेटी र आँगनसम्म यत्रतत्र राखिएका आलु, प्याज, खुर्सानी, लसुन, पीठो र चामलका बिट फर्काइएका बोराहरू । पसले र त्यसकी बूढी सामान दिन र दाम लिन व्यस्त थिए । ग्राहकहरूको घुइँचो, त्यो पसल राम्री आबादगुल्जार भएको थियो । घर बनाउने मिस्त्री र कुल्लीहरू, भयालढोका बनाउने मिस्त्रीहरू, स्थानीय टोल-छिमेकका घरेलु महिलाहरू, पुरुषहरू, केटाकेटीहरू, कर्मचारीहरू, शिक्षकहरू, हरेक किसिमका मानिसहरू त्यो पसलका स्थायी ग्राहक थिए । यस्तो लाग्थ्यो, त्यो सस्तो पसल हो अथवा त्यहाँ राम्रो वस्तु पाइन्छ । तर यथार्थ भने त्योभन्दा केही फरक थियो । स्थानीय मानिसहरू हरेकका त्यो पसलमा खाता थिए । तिनीहरू महिना-डेढ महिनासम्म उधारोमा चीजबीज पाउँथे ।

आडैमा एउटा फोटो स्टुडियो थियो । फोटो स्टुडियोको अगाडिको भागमा गित्र पस्ने ठाउँ छाडेर पारदर्शक सिसाले बारिएको । त्यसको आन्तरिक संरचनासमेत निकै परदेखि, सडकतिरबाटै छर्लङ्गै देखिने । थप, स्टुडियोका भित्ताहरूमा खास-खास ठाउँमा लाइफ साइजका नुड तस्विरहरू आकर्षक शैलीमा भुन्द्याइएका । त्यो बाटो हिँड्ने जोकोहीका आँखा पनि स्वाभाविक रूपमा त्यसमाथि पर्द्धन् । टोलका मुन्ड्रेहरूको जमघटको मुख्य थलो थियो त्यो । तिनीहरू साँझ-बिहान हरेक क्षण, भन्डै उदाएदेखि अस्ताएसम्म भने जस्तै त्यहाँ भेला हुन्छन् । छिल्लिने, इतरिने गर्द्धन् । ओहोरदोहोर गर्ने हरेक मानिसहरूका— खासगरी स्वास्नी-

मानिसहरूका पाइतालाका, नितम्बका र छातीका चालढालमा आँखा गाइछन् र भदा कल्पना गर्दैन् ।

मानिसहरूको दिमाग विकृतिले विषाक्त छ ।

सुदर्शन सर घरबाट निस्कियो, तर निरुद्देश्य । मूलसङ्कनेर चोकमा पुगेपछि त्यो टक्क अडियो । त्यसपछि अब कता जाऊँ र के गरौं भन्ने कुरा सोचेर त्यो धेरै बेरसम्म दुविधामा पन्यो । त्यसको अनुहार मलिन थियो ।

जिन्दगीको कठिन बाटोबाट गुज्जै गरेका मानिसहरू निरन्तर एउटा लिकबाट घसैंदै अगाडि बदै गर्दा हरेक मोडपछिका चौबाटामा पुगेर अकमकिने गर्दैन् ।

जाऊँ कि नजाऊँको दोमन हुदै ऊ बजार पुग्यो । नामै छ— बजार हजार । एउटा अनियन्त्रित वातावरण, एउटा विक्षिप्त भीड । वास्तवमा ऊ त्यो भीडबाट पर कतै एउटा एकान्तस्थल जहाँ प्रकृति निश्छल प्रवाहित भैरहेको छ, जहाँ छलकपटरहित एउटा सुन्दर स्तिथि वातावरण छ, त्यो ठाउँमा पुग्न चाहन्थ्यो । तर त्यो सम्भव थिएन । पृथ्वी दिनप्रतिदिन विषाक्त हुदै गइरहेको छ ।

पृथ्वीलाई दुई फ्याकमा चिरै एउटा कालो पिच सङ्क दौडेको छ— यो छेउदेखि त्यो छेउसम्म । सङ्कमा दौडने प्रतियोगिता नै आयोजना गरिएको हो कि भैं मोटरहरू कुदिरहेका छन् । धूलो सङ्कबाट उडेर यत्रतत्र फैलिएको छ । सङ्क किनारका रुखपातहरू, घरका छानाहरू, चियापसलहरू, हरेक वस्तुमा धूलोको साम्राज्य छ । मानिसहरू मानौं तिनीहरूले धूलो देखेकै छैनन् कि भैं पसलभित्र पस्छन्, बस्छन्, खान्छन् र निस्कन्छन् ।

बीच बजारमा पुगेपछि, ऊ एउटा सञ्चार केन्द्रमा पस्यो । काउन्टरमा एउटा युवक थियो — उसको पूर्व विद्यार्थी । त्यतिबेला पसल शान्त थियो । भीडभाडरहित । ग्राहकरहित ।

जस्तो कि उसको गोजीमा दुई कौडी पनि थिएन, केही रकम सापट मार्गौं जस्तो लाग्यो उसलाई । त्यसको अर्थ अलिकति शिर निहुन्याउनु थियो । अलिकति हात पसार्नु थियो । उसको मनले त्यसो गर्न पटबैंकै मानेन ।

तिनीहरू केही बेर गफ गर्दै रहे । बिलकुलै शूद्धखलाहीन । असम्बद्ध ।

“सरले त एउटा एन्.जी.ओ. चलाए पनि हुन्छ नि ।” युवकले कुराको प्रसङ्गमा भन्यो ।

पोखरीमा खसेको कमिलाले नजिकै पात भेटेजस्तो लाग्यो उसलाई । तर त्यसको कपुरी 'क' सम्म थाहा थिएन उसलाई ।

"सरले एकपल्ट अर्जुनलाई भेटनोस् न । त्यसलाई जम्मै थाहा छ ।" निभ्न लागेको बत्तीमा तेल थपेखै गच्यो युवकले ।

अर्जुन एस.एल.सी. दिएपछि फाल्टु भयो । त्यसपछि त्यो विनाकाम रल्लदै थियो । नेपालमा भखरै एन.जी.ओ. र आई.एन.जी.ओ.को बाढी चलेको समय थियो त्यो । ऊ कुनै जुक्ति लगाएर त्यसैमा हेलियो । त्यसपछि पढाइ जे-जस्तो भए पनि त्यसले पैसा भने केही देख्यो । त्यसपछि ऊ त्यसैको खेतीमा तल्लीनतापूर्वक समर्पित भयो । युवकको कुरा सुनेपछि अर्जुनलाई भेटन भखरै गैहालौं जस्तो लाग्यो सुदर्शनलाई । कमसेकम अर्जुनले भविष्यको काल्पनिक स्केच तयार गच्यो । त्यसपछि उसले त्यो युवकसित अर्जुनको अफिसको ठेगाना सोध्यो ।

"परिवार नियोजनभन्दा अलि पर ।" युवकले बताइदियो । त्यसपछि केही बेरसम्म तिनीहरू चुप लागे । त्यै बीचमा युवकले चिया मगायो । ती दुवैले पिए । केही बेर अरू नै प्रसङ्गका गफ गरे । गफ गर्दै जाँदा सुदर्शनले त्यहाँदिखि त्यो ठाउँसम्मको बाटो नाप्यो मनमनै, प्रकट रूपमा भने क्यै भनेन । मानौं कि अब घर जाई छ जस्तो शैलीमा ऊ उठ्यो, यसरी तिनीहरू बिदा भए ।

ऊ चोकमा पुग्यो । चोकमा पुगदासम्म पनि त्यसको मनमा द्रुन्द चलिरहेको थियो । त्यै बीचमा एउटा मिनीबस सडकमा धूलो उडाउदै आयो र नजिकै रोकियो । केही मानिसहरू भरे, केही चढे, ऊ पनि त्यसैमा उकिलयो ।

दुई बिसौनी पार गरिसकेपछि मिनीबस परिवार नियोजन चोकमा रोकियो । मानिसको भीडमाख ठेल्दै र ठेलिंदै ऊ बाहिर निस्क्यो । खलासीले बसको ढोका ढायापढायाप पारेर ठोक्नेबित्तिकै बस फेरि कुद्यो । त्यसपछि ऊ पातलो आबादी हुदै सडककिनाराबाट अगाडि बद्दै गयो ।

पसले युवकले एन.जी.ओ.को जे नाम भनेको थियो त्यसले त्यो बिर्सिसकेको थियो । केही कदम पर गएपछि बाटोको उत्तरतिर एउटा रातो, सानो, पुरानो घरको अग्रभावमा उसले एउटा साइनबोर्ड देख्यो । 'हेल्थ केयर नेपाल' त्यसमा लेखिएको थियो । त्यसले ध्यानपूर्वक त्यसमुनिका साना अक्षर पनि हेच्यो र बुझ्यो कि त्यो एउटा एन.जी.ओ. थियो । उसले त्यो त्यै हो ठान्यो ।

सानो कम्पाउन्डबालयुक्त त्यो घरको अर्थात् अफिसको फलामे गेटको सानो पलेटो खोलेर ऊ भित्र छिन्यो । नेपोथिनका नीला दुईतीन कुर्सीहरू बाहिरबाटै देखिन्थ्ये । उसको प्रवेशको सङ्केत पाएर भित्रबाट एउटा बाह्र-तेह्र वर्षको दुब्लो-

पातलो केटो ढोकासम्म आयो र बाहिरतिर हेच्यो । त्यसले यसरी हेच्यो मानौं ऊ उसको स्वागत गरिरहेको छ ।

ऊ ढोकाभित्र पस्यो र पस्नेबित्तिकै उसले जे देख्यो त्यसबाट ऊ तीनछक पच्यो । कोठाको उत्तरखण्डमा स-साना दुईटा अफिस टेबुल थिए, पूर्व र पश्चिमपट्टिको लडमा दुई-तीनवटाका दरले नेपोथिनका कुर्सीहरू थिए । अफिस टेबुलमध्ये एकमा एउटा सानो बालक खेलिरहेको थियो र अर्कोमा एक वृद्ध चुरोट तान्दै, खोक्दै र केही काम गर्दै गरेको जस्तो देखिन्थ्ये ।

“ओहो बाबु, नमस्ते है नमस्ते, आउनुस, बसूम् । आज कताबाट त बाबु ? कैल्यै नआउने मान्छे !” उनी अनुहारमा उज्यालो पोतेर सोध्दै थिए । सुदर्शनले नमस्कार गच्यो र कुरो बटारेर उत्तर फर्कायो । बास्तवमा उसले त्यहाँ अर्जुनलाई भेट्ने विश्वास लिएर पुगेको थियो । तर ती वृद्ध अर्जुन थिएनन् । उनी त सुदर्शनको स्कुले जीवनका गुरु थिए । सुदर्शन कोठामा पसिसकेपछि पनि ती वृद्ध पुरुषलाई एकपल्ट खोकीले फेरि आक्रमण गच्यो । उनी कुनातिर फर्केर केही बेरसम्म छ्वाङ-छ्वाङ गर्दै खोके । खोकी केही मत्थर भएपछि फेरि चुरोटको कस ताने ।

कोठाको वातावरण, अझ भनौं वायुमण्डलीय वातावरण धूवाँमय थियो । त्यसले सुदर्शनलाई केही खसखस लाग्यो । तथापि ऊ भित्र पसिसकेको थियो । त्यत्तिकै फुत्त निस्केर हिँड्न पनि नमिल्ने ।

“अनि कहिलेदेखि त सर यो ? कहिलेदेखि सुरु गर्नुभयो ?” सुदर्शनको प्रश्न ।

“भयो बाबु पाँचसात वर्ष ।” गुरुको उत्तर ।

“यसका मुख्य काम के-के हुन् त सर ?” अनिच्छापूर्वक अर्को प्रश्न गच्यो सुदर्शनले ।

“स्वस्थ समाज निर्माण, विश्वशान्ति, मैत्री तथा भातृत्व आदि ।” एउटा ब्रसर दिनै गुरुले व्याख्या गरे । कतै गुरु र अर्जुन मिलिजुली काम गर्दारहेछन् कि ! सुदर्शनका मनमा एउटा सानो सम्भावनायुक्त शङ्का उब्जियो । त्यसले अरू खोतल्यो ।

“अनि को-को हुनुहुन्छ त सर यसमा ?” ऊ सोध्दै गयो ।

“छौं, हामीहरू छौं । केही समाजसेवीहरू ।” गुरुले त्यसो भन्दै एउटा फाइल तेस्याए ।

सुदर्शनले फाइल पल्टाउदै गयो । त्यसमा त्यसका सदस्यहरूको सामान्य नालीबेली थियो । गुरु, गुरुआमा, गुरुका छोराछोरी, इष्टमित्र सबै त्यसका सदस्य

रहेछन् । सदस्यहरू दुई किसिमका थिए, कोही सक्रिय, कोही निष्क्रिय । त्यो फाराममा उल्लेख थियो ।

“अनि यसको सञ्चालनको स्रोत कसरी जुटाइन्छ नि ?” सरसित सोढै थियो सुदर्शन ।

“इश्वरको अनुग्रहले चलिरहेको छ यो । तपाईंहरूजस्ता शुभचिन्तकहरू आउँछन् । हाम्रो कार्यबाट प्रभावित हुन्छन्, जो सब्दो सहयोग गर्द्धन् । सहयोगीहरूको नामलिस्ट हामी यसरी लेखेर राख्ने गछौं ।” दाताहरूको नामावलीतिर सङ्केत गर्दै गुरु भन्दै थिए— “शीत उबाएर घैला भर्ने जस्तै हो यो बाबु !”

दाहिनेतिरको भित्तामा उसले देख्यो — एउटा ठूलो कार्डबोर्डमा रातो साइनपेनले केही स्वदेशी र केही विदेशी दाताहरूको नाम लेखिएको थियो र प्रत्येक नामको अगाडि केही रकम टाँगिएको थियो ।

अब सुदर्शनलाई पक्का भयो कि ऊ गलत ठाउँमा पुगेछ । सञ्चार केन्द्रको युवकसित त्यसलाई भित्रभित्रै खूब रिस उठ्यो । अहिले भर्खर गएर त्यसका गाला चड्काइदिऊँ जस्तो लाग्यो त्यसलाई । भित्रभित्रै पिल्सएको ऊ केही क्षणसम्म मौन रह्यो ।

“बाबु चुरोट खाने कि ?” मौनतालाई चिर्दै गुरु बोले ।

“धन्यवाद सर, म धूमपान गर्दिनँ !” सुदर्शनले शिष्टतापूर्वक प्रत्युत्तर दियो ।

“राम्रो, धेरै राम्रो ।” हल्का किसिमले पालिस लगाएको शैलीमा गुरुले उसको प्रशंसा गरे । त्यसपछि सलाई कोरेर चुरोट सल्काए । धूवाँ फेरि एकपटक कोठाभरि फैलियो । बातावरण फेरि एकपटक विषाक्त भयो ।

“सरसित भेटेर खुसी लाग्यो ।” निस्कने तरखरमा उठ्दै सुदर्शन बोल्यो ।

“आउदै गर्नुहोला बाबु ! हामी यहाँहरूको सहयोगको अपेक्षा राख्नाछौं ।” बूढा चुरोट तान्दै थिए ।

“हवस् त सर ! अब विदा पाऊँ !” सुदर्शन छिटो फुत्कन चाहन्त्यो । उसले उठ्दै जुम्ला हात जोड्यो । त्यसपछि ऊ बाहिर निस्कियो ।

बाहिर बातावरण प्रायः शान्त थियो ।

सङ्केत पूर्व-पश्चिम फर्केर लमतन्ल पछारिएको थियो । सुदर्शन पूर्व मोडियो र परापूर्वकालदेखि अनन्त यात्रामा हिँडेको एउटा पथिकझै सरासर अगाडि बढ्यो ।

माघ, २०५४

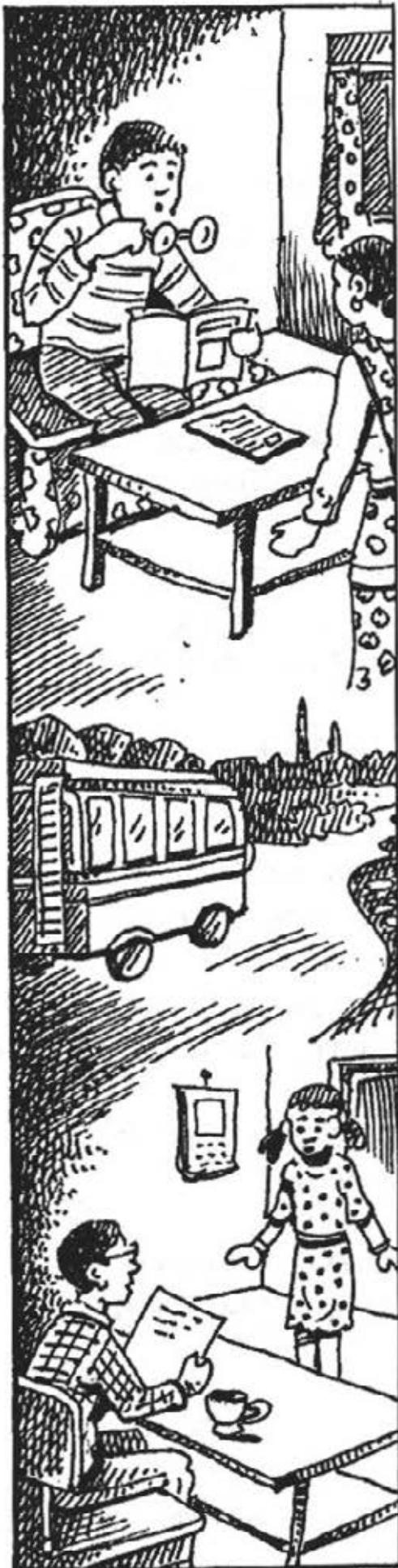
विघटन

पाँच दिन वित्तिसक्दा पनि प्रभातको आँखामा सुधार आएन् । एक-डेढ वर्षको अन्तरमा फेरि त्यै किसिमको रोग दोहोरिएको थियो । पुस्तक पढिरहेको बेला एक्कासि त्यसलाई असजिलो महसुस भएको थियो । घर फर्केपछि सरासर त्यो आफ्नो कोठामा गयो र ऐना हेच्यो । दाहिने आँखाको कोसतिरको भाग पूरै रातो भइसकेको थियो । त्यै बेला शकुन्तला पनि भित्र पसिन् । उसले उनलाई त्यो भन्यो ।

“यी, हो त नि, कति धेरै रातो भइसकेछ ।” आँखातिर हेरिसकेपछि विस्मयको स्वरमा उनी बोलिन् । “ओखती गर्दा पनि अलि राम्ररी गरे पो हुन्छ र ! मैले त पोहोरै भनेकी थिएं, अलि राम्रो ठाममा जानोस् भनेर । अर्काका कुरा सुन्ने भए पो हुन्छ ।” अलिकति दिवक मान्दै शकुन्तलाले यसरी स्नेह पोखेकी थिइन् ।

“घर जोडिएको ठाउँमा यति ठूलो अस्पताल छैदाछैदै को जान्छ त नि अन्त ?” उनको प्रत्युत्तर दिई उसले भनेको थियो । “फेरि अन्त जाने भन्ने-बित्तिकै भैहाल्छ कि क्या हो ? साँगा मिलाउनु पर्दैन ?” यी दुई जोईपोइका यस्ता आत्मीय वार्तालापपछि प्रभात अस्पतालतिर सोभिएको थियो ।

पाकिस्तानी सरकारको सहयोगमा निर्मित त्यो आँखा अस्पतालको स्वरूप बाहिरबाट हेर्दा जति

भव्य थियो भित्रतिर त्यै अनुपातमा अभावग्रस्त । उपकरणहरूको पनि कमी थियो, त्योभन्दा गम्भीर कुरा त के थियो भने स्वास्थ्य सहायकहरू नै नेत्र विशेषज्ञका रूपमा काम गर्दै थिए । अस्पताल परिसर रमणीय थियो । बाहिरतिर मुख्य भवनको अग्रभागमा यथेष्ट चौडा बाटो र त्यसको किनारमा यत्नपूर्वक हुकाइएको फूलबारी, बीचमा हरियो चौर । भित्रतिर दक्षिण मोहोडा फर्केको मूल द्वारबाट पस्नेबित्तिकै एउटा ठूलो प्रतीक्षालय र त्यसको उत्तरपूर्वी छेउमा रहेको काउन्टर, प्रतीक्षालयको पूर्व र पश्चिम दुवैतिर ममौला आकारका कोठाहरू । प्रत्येक कोठाको सिरानमा नम्बर लेखिएको थियो र प्रत्येक कोठा एउटा-एउटा कामका लागि छुटट्याइएको थियो । 'दृष्टि परीक्षण', 'चस्मा जाँच', 'चिकित्सक', 'मिनी अपरेसन' । प्रत्येक कोठाको ढोकामाथि रङ्गीन धातुका प्लेकार्डमा लेखिएका '३ बाई द' का बोर्ड भुन्डिएका थिए । प्रतीक्षालय अर्थात् हलको बीचोबीचमा विपरीत दिशातिर फर्काएर पिठ्यूं जोडेर राखेका अडेससहितका काठका लामा बेन्वहरू थिए र हल प्रतीक्षारत मानिसहरूले खचाखच थियो । भित्र प्रत्येक व्यस्त थिए । कुनै स्वास्थ्यकर्मीहरू दृष्टि परीक्षण गर्दै, कुनै ब्लडप्रेसर लिईदै र कुनै सेतो गाउन लगाएर बिरामी जाँच्दै ।

बिरामीहरूको त्यै लहरमा प्रभात पनि पस्यो र पालो पर्खिएर बस्यो । पालो आएपछि अरूसरह आफूलाई देखायो र परीक्षणपछि औषधी लेखिएको कागज लिएर फर्क्यो ।

अस्पतालबाट फर्केपछि औषधी पसलमा पुगेर उसले तत्कालै औषधी किन्यो । त्यसपछि नियमित रूपमा भने जति र भने जसरी नै त्यसले आँखामा औषधी राख्नै गयो । तर त्यसको प्रयत्न एक हिसाबले खेर गयो । आँखाको रातोपन पहिलेभन्दा नबढे पनि आज पाँचौं दिनमा समेत त्यो घटेन ।

"खुरुक्क काठमाडौं गएर नदेखाएर सधैं रोग पालिराख्ने !" पाँचौं दिनमा पनि सुधार नआएपछि शकुन्तला एक किसिमले भोक्तिकइन् । उनको त्यो विचार उसलाई अब ठिकै लाग्यो । काठमाडौं नपुगेको पनि निकै लामो समय भइसकेको थियो । नरेन्द्र फर्केपछि उसलाई देख्ने औंधी रहर लागेको थियो, तैपनि त्यसले फुर्सद मिलाउन सकेको थिएन । भान्जोलाई भेट्न पनि पाइने, उपचार पनि गर्न पाइने । एक पन्थ दो काज । शकुन्तलाको विचार त्यसलाई खूब राम्रो लाग्यो । त्यसपछि उसले काठमाडौं जाने योजना बनायो ।

काठमाडौंका लागि बस स्टेसनबाट उसले विहान एधार बजेको बस समात्यो । सौराहा-काठमाडौं ट्रिरिस्ट-कोच थियो त्यो । एक हिसाबले हेर्दा ननस्टप बस थियो त्यो, एक्सप्रेससरह । मलेखुमा बीस-पच्चीस मिनेटजति रोकिएपछि फेरि

त्यो सडकमा एकनासले दूत गतिमा कुदन थाल्यो । उत्तर-पूर्वतिरबाट हुतिदै समुद्रतिर ओइरिएको नीलो सर्पजस्तो त्रिशूली, विपरीत दिशातिर दौडिरहेका जस्ता देखिने रुख-विरुवा, भीर-पाखा । मनमा अनेक कुराहरू आए, अनेक गए । त्यसको मनमा बितेको र आउने समयका काल्पनिक चिन्हरू कोरिन लागे ।

नरेन्द्र, उसको भान्जो नरेन्द्र । उसकी साख्यै दिदीको छोरो । सानैदेखि ऊ भान्जोलाई असाध्यै माया गर्थ्यो । दिदी असमयमा नै बितेपछि एक किसिमले त्यो दुहुरो भएको थियो । भिनाजुले वर्ष दिन नवित्दै दोसो बिहे गरे । त्यसपछि नरेन्द्रको जीवनमा तुषारापात नै भयो । मातृस्नेहबाट बन्धित त्यसले राम्री स्याहारसुसारसमेत पाएन । प्रभातले त्यो विपतिमाझबाट नरेन्द्रलाई उठाएर लग्यो । आफ्नै घरमा राख्यो र पढायो, लेखायो ।

समय परिवर्तनशील छ । विगतका दिनहरूलाई इतिहासका पाइतालामुनि दबाएर त्यो नित्य, निरन्तर अगाडि बढिरहन्छ, अँधेरी रातमा समुद्रतिर दौडिइरहेको एउटा नदीजस्तै । मानिस समयको पदचापमा आफूलाई कमशः समाहित गर्दै गैरहेको छ ।

जापानको पाँचवर्ष बसाइपछि नरेन्द्र अब घर अर्थात् स्वदेश फर्केको छ । त्यताबाट फर्के पनि ऊ गाउँ फर्केन । स्वदेश फर्केको लगतैपछि उसले राजधानीमा एउटा घर किन्यो । अहिले त्यसको बसोबास त्यतै छ । भान्जाको विगत र वर्तमानलाई प्रभातले एकफेर तुलना गन्यो मनमनै, र त्यसलाई आनन्दको अनुभूति भयो । त्यो मनमनै प्रसन्न भयो ।

ठीक चार घण्टापछि बसले त्यसलाई राजधानी पुच्यायो । सडक, धूलो, धूबाँ, मानिसहरू, घरहरू । राजधानी अस्तव्यस्त थियो । प्रभातले बस स्टेसनबाट एउटा ट्याक्सी समात्यो ।

ट्याक्सी चोकमा पुगेर अडियो । पहिलो यात्रा हुनाले उसलाई बाटो थाहा थिएन । नजिकैको टेलिफोन बुथमा गएर फोन गन्यो ।

“...”

“को नरेन्द्र ?” उताबाट आएको स्वरको प्रश्न थियो त्यो ।

“नरेन्द्र क्या, हाम्रो भान्जा नरेन्द्र । म उनको मामा बोलेको ।” प्रभात बताउदै थियो ।

“पछोस् है, म सोध्यु ।” उताको स्वर ।

“दाइ त हुनु हुन्न रे ।” व्याख्या ।

“तिमी को बोलेको त ?” प्रभात ।

“म ... ?” अलि फिनो स्वर र लजाएजस्तो शैलीमा – “म सरिता !”

“को सरिता ?”

“म के म, ... काम गर्ने मान्छे ।”

“अनि भाउजू नि ?”

“दिदी त सुतिर’नु भा’छ ।”

“भन त, मामा आउनु भा’छ भनेर । मैले त्याँ आउने बाटो चिनेको छैन । म यहीं बसिरहन्छु, मलाई लिन आउनुपच्यो भन त । म गाउँबाट आएको हुँ क्या ।” प्रभातले त्यो केटीलाई सम्फाउने प्रयत्न गच्यो ।

“एकछिन पछोस् है त । म दिदीलाई भन्छु ।” उताको स्वर एकछिन रोकियो र केही समयको अन्तरालमा फेरि दोहोरियो–

“अहिले लिन आउने कोही पनि छैन । आज त्यतैतिर बसेर भोलि बिहानतिर आउनोस् रे ।” सरिताले फैसला सुनाई ।

“मैले कसैलाई पनि चिनेको छैन । भान्जो भेटन आ’को म यसै यता काँ वस्तु ?” प्रभात एक किसिमले भोक्कियो ।

त्यसपछि त्यसले फोन राख्यो । त्यसलाई असाध्यै दिक्क लाग्यो । निकै बेरसम्म त्यो काउन्टर अगाडिको बेन्चमा बसिरह्यो । निःशब्द । निरुद्देश्य ।

सहर, धूलो, धूवाँ, मानिसहरू, घरहरू । बग्दो खोलाभैं सडक बगिरहेको छ । सहर व्यस्त छ ।

बाटो बिराएको बटुवा न भयो प्रभात ! चौबाटो नजिकको सडकको पेटीमा धेरै बेरसम्म घोरिएर बसिरह्यो । सहर एकनासले व्यस्त थियो उम्लिरहेको पानीको कराईजस्तै ।

संयोग नै भन्नू, साँझपख नरेन्द्रसित प्रभातको भेट भयो, एउटा अनिश्चित सपनाजस्तै । नरेन्द्र घरतिर सोभिँदै थियो, प्रभातले मानिसहरूको हूलमा त्यसलाई देख्यो र चिच्यायो । चार आँखा मिले । त्यसपछि नरेन्द्र अधिअधि प्रभात पछिपछि बाटो लागे ।

मूलसडकबाट भित्र पसेपछि, तिनीहरू एउटा चार मिटरको नागबेली पिचसडक हुँदै अगाडि बढे । दुवै किनारमा सडकसित जोडेर बनाइएका कम्पाउन्ड र ती कम्पाउन्डभित्रका विविध आकार-प्रकारका घरहरू । भीमकाय पर्वतहरूको फेदी हुँदै दौडेको एउटा गोरेटोसरि पिच एउटा बस्तीभित्रितर ढिरेको थियो । करिब पन्थ मिनेट हिँडेपछि, तिनीहरू घर पुगे ।

घरको कम्पाउन्ड सडकसँगै टाँसिएको थियो । कम्पाउन्ड गेट खोलेर भित्र पसेपछि सिमेन्टेड आँगन हुँदै तिनीहरू भित्रिए । चिटिक्क परेको सानो घर ।

एउटा कोठा भन्न सुहाउने बरन्डामुनि कालो मारुती भ्यान थियो । देव्रेतिर भन्याड । भन्याडबाट ती दुवै माथि उक्ले ।

सहर । बाटो । सहरको बाटोमा कराउदै हिँड्ने कुरा भएन । अतः ती दुवै लगभग चुपचाप बाटो काटे । भित्र पसिसकेपछि भने प्रभातले आफूलाई रोक्न सकेन ।

“मोटर पनि किनिसकेको ! कैले किन्यौ भान्जा ?” भन्याड चढौदै गर्दा मारुती भ्यानतिर आँखा छुलाउदै प्रभातले सोध्यो ।

“मेरो होइन । तल मानिसहरू भाडामा छन् । उनीहरूकै हो ।” नरेन्द्रले सङ्खिप्त उत्तर दियो ।

यतिबेलासम्म तिनीहरू माथि बरन्डामा पुगिसकेका थिए । पूर्व फर्केको बरन्डा एउटा कोठाजतिकै फराकिलो थियो । बीचोबीचमा पोलिथिनको सेतो रडको बाटुलो टेबुल र त्यस वरिपरि चारवटा कुर्सी, छेउमा स्क्वायर पाइपको दुई फिटजति अग्लो रेलिङ र छेउछेउमा लहरै मिलाएर राखिएका गमलाहरू । मूलढोकाको बाहिरपटि जुटको डोरम्याट र भित्तातिर लहरै मिलाएर राखिएका चप्पलहरू । नरेन्द्रले कलबेल थिच्यो । एउटी दस-एघार जतिकी केटीले जालीढोकाको चुकुल खोली र यसो बाहिरतिर हेरी, अनुहारमा अलिकति उज्यालो छरी र भित्तातिर ढेप्पिई । नरेन्द्र अधिअधि प्रभात पछिपछि भित्र पसे । भित्र पस्नेवितिकै दाहिनेतिर बैठक कोठा थियो । प्रभात त्यतै छिन्यो र भोला विसायो ।

बैठक भव्य, भक्तिभक्ताउ र सजिसजाउ थियो । भित्र उत्तरको लडमा रातो सिलिकको खोल हालेको थ्री-सिटर सोफा, अगाडि प्यागोडा शैलीमा निर्मित ढलोटका खुद्रायुक्त कालो सिसाको टी-टेबुल, पूर्वतिरको लडमा बाकलो कुशनवाला स्टिलका चारवटा फोलिडड कुर्सी, दक्षिणको भित्तामा सटाएर राखिएको टिकको सो-केस र त्यसमा सजाएर राखिएका खेलौनाहरू, सेरामिकका भाँडा-बर्तनहरू, ग्लास र प्लेटहरू । त्यसको अलि पर एक कुनामा चौबीस इन्चको सोनी टी.भी. र भी.सी.आर. सेट । भुइँमा फोमयुक्त हरियो फ्लोर कार्पेट र त्यसमाथि भन्डै कोठाकै आकारप्रकारको बाकलो नेपाली गलैंचा । नरेन्द्रको बैठक पहिलो पटक पुग्ने जोकोहीलाई पनि दक्षसलागदो थियो ।

प्रभात निकै वेरसम्म बैठक कोठामा चुपचाप बसिरह्यो । बस्दाबस्दा एक किसिमले पट्यार लागेर आयो । अगाडिको टी-टेबुलमा एउटा होलो पेपरवेट थियो । त्यसभित्रको तरल पदार्थमा एउटा हाँस लगातार, निरन्तर फुत्फुत घुमिरहेको थियो । त्यो केही वेर त्यै खेल हेरेर बस्यो ।

भन्डै आधा घण्टापछि दस-एघार वर्षे त्यो केटी ढोकामा देखापरी । प्रभातले त्यसतिर हेच्यो । त्यो मुसुक्क हाँसी ।

“तिम्रो नाम के हो ?” प्रभातले त्यसतिर लक्ष्य गर्दै सोध्यो ।

“सरिता” त्यसले सहज भावमा उत्तर दिई ।

“उताको कोठामा गएर बस्नुस् अरे ।” अलिकति मस्किंदै त्यसले भनी । त्यसपछि प्रभात भोला टिपेर उताको कोठातिर लाग्यो ।

उताको कोठामा पसेपछि प्रभातले बुझ्यो— त्यो स्टोर कम गेस्टरुम थियो । कोठाको अधिकांश भाग मालसामानले खचाखच थियो । एकातिरको भित्तातिर एउटा सानो खाट थियो । डनलप, सिरानी र एउटा पातलो सिरक, बस् । प्रभातले सिरानीतिरको एक कुनामा भोला राख्यो र खाटमा थुचुक्क बस्यो । ऊ खाटमा बसिसकेपछि सरिताले बाहिरबाट विस्तारै पलेंटो तानी । ढोका ढेप्कियो ।

नरेन्द्र भित्र पसेको आधा घण्टाजति समय बितिसकदा पनि क्यै साइंसइँ शब्द आएन । विरानो गाउँमा पुगेको एउटा पथिकभै त्यसलाई असाध्यै नरमाइलो लाग्यो । त्यसको मनमा हुरी चल्यो । नरेन्द्रलाई बोलाउँछु अब त ! जे त पर्ला । आफ्नै भान्जो न हो । त्यस्तै सोच्दै थियो, त्यै बेलामा ढोका उधियो । उसको दृष्टि त्यतै तानियो । सरिता हातमा चियाको गिलास लिएर आउदै थिई ।

“नरेन्द्र खोई त ?” प्रभातले सरितासित सोध्यो ।

“दाइ त सुल्भाँछ ।” सरिताले स्वाभाविक उत्तर दिई ।

“अनि नरेन्द्रकी दुलही नि ?” प्रभात अभै उत्सुक थियो ।

“दिदी पनि सुल्भाँछ । सन्चो छैन अरे ।” त्यति भनेर केटी मुसुक्क हाँसी र ढोका ढेप्क्याएर हिँडी ।

प्रभातले चिया पियो, तर त्यसको स्वाद भने अनुभव गरेन । उसले भान्जो नरेन्द्रबारे थुप्रै कुराहरू कल्पना गच्यो । किसिम-किसिमका आकृतिहरू त्यसका मनमा आउदै-भत्किंदै गरे । ऊ त चाहन्थ्यो भान्जो ऊसित आएर सँगै बसोस्, दुःख-सुखका गफ गरोस् । विदेश बसाइँको आफ्नो गाथा कहोस् । ऊ नरेन्द्रसित मनको भाखामा गीत गाउन चाहन्थ्यो । रगतको साइनो । ऊ नरेन्द्रमा आफ्नै रगत बगिरहेको अनुभूति गर्दै थियो ।

तर नरेन्द्र निस्किएन । ऊ फेरिएको थियो । उसकी दुलहीको त भन् कुरै भएन ।

बेलुकी अबेलासम्म प्रभात एकलै टोलाएर बसिरह्यो । बीचमा उसले सरितामार्फत नरेन्द्रलाई बोलाउन पठायो । त्यतिबेला त्यो बाथरुम पसेको थियो ।

नरेन्द्र आउला भन्ने आसमा प्रभात निकै बेरसम्म पर्खेर बसिरह्यो । पर्खदा-पर्खदा पट्यार लागेर आयो । त्यसपछि ऊ बाहिर निस्क्यो र यताउति टहलिन लाग्यो । त्यै बेलामा उसले नरेन्द्रलाई भान्सामा देख्यो । त्यो भात-तिहुन पकाउदै थियो । सरिता ऊसंगै भान्सामा सगाइरहेकी थिई । प्रभात पनि भान्सामा पस्यो र भान्साको गतिविधि हेरेर उभिइरह्यो । एकछिनसम्म कोही केही बोलेन ।

“नरेन्द्र, तिमी त बाहिर पनि निस्कँदै निस्केनौ । हालखबरसम्म पनि सोधन पाएको छैन ।” प्रभात अझै आशावादी थियो ।

“ए ... ल, म एकैछिनपछि आउँछु ।” चुलाको तरकारी चलाउदै नरेन्द्रले उत्तर दियो । त्यसपछि वातावरणमा मौनता छायो । प्रभात केही बेरसम्म भान्साको भयाइँभुइँ सुन्दै रह्यो र एकछिनपछि बाहिर निस्क्यो ।

बाहिर एक किसिमको सुनसान व्याप्त थियो । ऊ फेरि कोठामा पस्यो । ऊ कोठामा धेरै बेरसम्म धुडधुड्ती बसिरह्यो र त्यसरी बसिरहैदा त्यसलाई असाध्यै वाक्क लागेर आयो । उसले ठानेको थियो— नरेन्द्र ऊसंग बसेर बेलीविस्तार लगाएर गफ गर्नेछ । तर उसले त्यसो गरेन । उसले ठानेको थियो— उसकी भान्जी बुहारी पनि ऊ पुगेको आभास पाउनासाथ बाहिर निस्कने छ, नमस्कार गर्दै शिष्टाचार निभाउने छ, र घरतिरको सन्धो-विसन्धो आदि हालखबर सोध्ने छ । तर त्यसो भएन । प्रभातले उसको अनुहारसम्म देखेन ।

राति साडे नौ बजेतिर सरिताले फेरि ढोका खोली र भात खान बोलाई । प्रभात भान्सामा पुरेपछि देख्यो डाइनिङ टेबुलमा भात, दाल, तरकारी, अचार सबै चीज पस्किएर राखिएको थियो । तर त्यहाँ नरेन्द्र थिएन ।

“दाइ खोई त ?” प्रभातको अनुहारमा बादल मडारिइरहेको थियो । तैपनि त्यसले सरितातिर सङ्केत गर्दै सोध्यो ।

“तपाईं खानुस् रे ! दाइ पछि खाने रे !” सरिताले सहज उत्तर दिई ।

भोलिपल्ट विहान फिसमिसेमा नै त्यसको निद्रा छुट्यो । प्रभातले सबैरै उठेर शुचिनिची गच्यो, कपडा लगायो, भोला मिलायो र बाहिर निस्क्यो ।

ऊ बाहिर निस्कनै लाग्दा नरेन्द्र उसको कोठाको ढोकामा देखापच्यो । सायद ऊ बाथरुमतिर जान चाहन्यो ।

“लौ त नरेन्द्र बस । म जान लागै ।” प्रभात शब्दहरूलाई फारोतिनो गरेर बोल्दै थियो ।

“ए ..., मामा जाने ? हुन्छ त ।” नरेन्द्र पनि शब्दहरूलाई फारोतिनो गरेर बोल्दै थियो ।

प्रभात भन्याङबाट तल भन्यो । सिमेन्टेड आँगन कटेर मूलद्वारको पलेंटो खोल्यो र सडकमा निस्कियो ।

सडक । सडक वरपरका बालुवाका थुप्राहरू, दुझगाहरू । निर्माणाधीन घरहरू र चाड लगाइएका इँटाहरू । पिचसडक बस्तीबीच नागबेली परेर दैडिरहेको थियो । प्रभात सडकमा पुगेपछि मूलबाटोतिर मोडियो । त्यसको अगाडिको क्षितिज उधेको थियो । त्यसले हिँडै गर्दा कैयौं पटक टाउको उठाएर हेच्यो । नीलो आकाश, रातो आकाश र आकाशमा सुतेका पातलो रईको थुप्रोजस्ता स्ट्राटा बादलका लहरहरू । त्यो निरन्तर अगाडि बढै थियो र भित्तेघडीको लङ्गुरबाट खसेभैं त्यसको पदचापबाट कमशः टकटक आवाज निस्किरहेको थियो ।

●
माघ, २०५६

देशमित्र देश खोजदै

जेठ-असार महिनामा नारानधाटको गर्मी खपिनसक्नु हुन्छ । पानी पर्दा तै बिसेक हुन्छ, एक-दुई दिन चर्को घाम लाग्नेवित्तिकै फेरि उस्तै । मूलसङ्कमा हिँडा एउटा यातनागृहभित्र पसेजस्तै लाग्छ । धूलो, धूबाँ र अनियन्त्रित ट्राफिक, अनि सडकका दुवै किनारामा अस्थायी पसलहरू, प्लास्टिक ओछाचाएर खिचिरमिचिर बेच्नेहरू, डोका र ठेलामा तरकारी र फलफूल बेच्नेहरू, त्यै माफिकका फेन्सी पसलहरू, मासु पसलहरू, औषधी पसलहरू, पत्रिका पसलहरू; त्यो सिङ्गो क्षेत्र एउटा हाटबजारजस्तो देखिन्छ ।

सिङ्गो सडकको आयतन निकै फराकिलो छ । सडकका दुवै किनारामा ढल बनेको छ, तर सडक सडक नभएर हिलो र धूलोको फाटक हो कि भैं भ्रम पर्दै । बीचोबीचबाट एउटा लामो अजिझरजस्तो पुरानो पिचसडक दौडेको छ र त्यो सडकभरि ठाउँठाउँमा पिच भत्केर ठूल्ठूला खाल्टा परेका छन् । बिफरको खतले बिगारेको एउटा वृद्ध अनुहारजस्तो लाग्ने त्यो सडकको दुर्दशा भरतपुर हाइटदेखि पुलचोकसम्म त हेरिनसक्नु छ ।

त्यसो त के छ र, हामी एसियाली, त्यसमा पनि नेपाली । हामी हरेक कुरामा एक प्रकारले अभ्यस्त भइसकेका छौं । हेरिनसक्नु भए पनि

निरन्तर-लगातार हामी त्यो हेरिरहेछौं, खाइनसक्नु विषाक्त अखाद्यलाई खाद्य ठानेर र कतिपय अवस्थामा मानेरसमेत खाइरहेछौं । यो उक्समुक्सयुक्त दुर्गन्धी वातावरणमा हामीहरू यति धेरै भिजिसकेका छौं र हामी त्यसअनुसार चल्न यति अभ्यस्त भइसकेका छौं कि हामीलाई त्यो सबै असाध्यै स्वाभाविक लाग्न थालेको छ । हामी असाध्यै शान्त, सौहार्द र सज्जन जनता जस्ता देखिन्छौं ।

सङ्कको भीमकाय आयतनमाथि त्यसरी धावा बोलेर त्यसलाई आफ्नो कब्जामा लिन आतुर साना व्यापारी र ठेला, डोका पसलेहरूको त्यो पातलो पत्रलाई चिरेर उत्तर वा दक्षिणतिर जता छिरे पनि सबभन्दा पहिले भर्खरभर्खर नगरपालिकाद्वारा निर्माण गरिएको फुटपाथमा टेक्न पुगिन्छ । त्यसपछि हाती पसलहरू आउँछन् । हाती पसलहरूका कुरै अकै छन् । जङ्गल पसेको हातीले बाटातिर फेला पारेका केरामा थाम आदिलाई फेदैदेखि उखेलेर कन्यापच्याप पारेखै तिनीहरू ग्राहकरूपी मनुवालाई समात्छन्, तान्छन् र लान्छन् । मेघौलीको एउटा किसान जितपुरको फाँटमा गैँडा र चिन्नीसित कुस्ती खेल्दै धान फलाउँछ, तोरीखेतको अर्को किसान बरन्डाभारको बेंदेलसित लुकामारी खेल्दै गहुँ उमार्छ र पटलहराको अर्को चौधरी तोरी र मुसुरो फलाउँछ, सङ्गमचोकको बेखालाल साहू बेलचोकको घडानन्द शर्मा र सहिदचोकको जगदीशप्रसाद जयसवाल त्यो सबै आफ्नो गोदाममा स्टोर गर्दछ । त्यस्तो अन्न साहूजी आफूमात्र उपयोग गर्दैन । ऊ बडो विवेकी पनि छ । फारोतिनो गर्नसमेत साहै सिपालु । बद्दो जनसङ्ख्यालाई ध्यानमा राखेर चामल कम खर्च गर्न इच्छुक त्यसले बगरका ढुङ्गलाई समेत कुटेर, पिनेर मसिनु बनाउँछ, चामलमा मिसाउँछ र तौल मिलाउँछ । चामल पनि सेतो, ढुङ्गाको रड पनि सेतो । काग पनि कालो कोइली पनि कालो ।

किसान नि ? किसानहरू साहै भद्र छन्, वर्षभरिको मिहिनेत विनामोलतोल साहूजीको गोदाममा ढुकुटी गरिसकेपछि नुनतेल र लत्ताकपडाको गर्जो टार्न बेला बेलामा साहूजीको गढीमा पुग्छन्, अलिकति खर्चको जोहो गर्दैन् र फर्कन्छन् । साहूजी तिनीहरू सबैको हिसाब वर्ष दिन पुग्दानपुग्दै दुई-चार पैसा लत्ताकपडामा मिलाउँछ । त्यसपछि ती दुवै थरी आ-आफ्ना काममा पूर्ववत् तल्लीन हुन्छन् । वि.सं. २०१६ सालदेखि सूक्ष्म रूपमा चलिआएको यो चलन अहिले भाङ्गिएर एउटा विशाल वृक्ष जस्तो भएको छ । त्यसमा थप, चितौनको बाँझो धरती आबाद गर्दाका समयदेखि अधिपछि मर्दापर्दाका समयसम्म चितौनवासीको गर्जो टार्ने साहूमहाजनका घरमा चितौनका जनताको सुन-चाँदी धुप्रिएको छ । चर्को ब्याजमा पैसा दिएर के भो त ? घरसारको कुरो, कतै उजुर- बाजुर गर्ने कुरा पनि भएन । गरे फेरि अर्को पटकदेखि बाटो बन्द । कतिपय साहूजीहरू त आफ्नो

चलाकीदेखि आफै दङ्ग पर्छन् । निश्चित समय तोकेर दिएको ऋण, किसानले म्यादभिन्न फिर्ता गर्न सक्ने होइन क्यारे, यसपछि त धरौटी पच । क्या मजा, नेपाली काइदा दुवैलाई फाइदा !

त्यसरी धन थुपारेर के भो त ? क्यै गर्न र भन्न सक्ने कसैको ताकत भएन क्यारे ! अहिले त तिनीहरूमध्ये नै बैंकुन पाटीमा बैंकुन । काठमाडौंबाट आएका नेता होऊन् वा जिल्लातिरका स्थानीय प्रतिनिधि, सबै आउने, बस्ने र खाने ठाउँ चाहियो र त्यस्तो जहाँतहीं उपलब्ध हुन सक्ने कुरा पनि भएन ।

जता गहिरो त्यतै पानी ।

एउटै देशका नागरिकहरू, एउटै जिल्लाका बासिन्दाहरू, अझ एउटै गाउँठाउँ र टोलछिमेकका मानिसहरूबीचको असमानताको यस्तो भ्याङ्गिंदो दूरी देखेर कहिलेकाहीं त नोर्बु छक्क पर्छ । एउटा नेपालीले अर्को नेपालीलाई हेपिरहेको, चेपिरहेको र पिसिरहेको देखेर त्यसलाई पटकै चित्त बुभदैन । कोही कजाइरहने र कोही कजिइरहनुपर्ने, कोही उब्जाइरहने र कोही त्यो उब्जनीलाई बलपूर्वक खोसेर आफ्नो भकारीमा थुपारिरहने परिपाटी त्यसलाई असाध्यै नराम्रो लाग्छ । भोक लाग्दा सबैले एक पेट राम्ररी खान पाउने शरीर ढाक्न सबैले एकधरो राम्रो लाउन पाउने, आफ्नो कौशलअनुसारको काम पाउने, संसार चिन्ने आँखा खोल्न शिक्षाको अबसर पाउने, विरामी हुँदा औषधी पाउने र कसैको डरधाकविना निर्धक्कसित बस्न पाउने ठाउँ यो संसारको कुनै छेउमा होला कि कतै भन्ने कुरा सोच्चासोच्चै कहिलेकाहीं त त्यो त्यसै टोलाउँछ ।

नोर्बु एउटा सामान्य नागरिक हो यो देशको । त्यसका इच्छा-आकाइक्षाहरू सीमित छन् । बाबु, आमा, दुलही र एउटा भाइ- त्यसको एउटा सानो परिवार छ । त्यो सानो परिवारको ऐलानी जग्गामा बनेको एउटा सानो दुईपाखे घर छ, खरको । नोर्बु दिनभरि ज्यालामजदुरी गर्छ । त्यसकी दुलही पासाड र भाइ लाक्पा पनि त्योसितै काममा जान्छन् । त्यसकी आमा पेमा पनि कहिलेकाहीं छिमेकीका मेलापात जान्छे । बाबु बलजित यतिबेला उमेरको चापमा परेर निकै गलिसकेको छ र अहिले घरको छेउछाउ नै त्यसको जीवनको वृत्त भएको छ ।

बलजित बैंसमा निकै खाइलाग्दो थियो । बर्मामा छँदा त्यो जापानसित लडेको थियो । फुर्सतको समयमा अझै पनि उसले आफ्नो वीरताको गाथा उत्सुकतापूर्वक सुनाउँछ । एकपटक ऊ बर्माको जङ्गलमा दुस्मनको घेरामा पर्दा आफ्नो सिरुपाते खुकुरी चम्काउदै तिनीहरूबाट फुल्किएर हिँडेको थियो । उसको विगत लाहुरे जीवनको त्यो र अरू त्यस्तै कथा घरीघरी ऊ आफ्ना जहान, केटाकेटी र छिमेकीहरूलाई उत्सुकतापूर्वक सुनाउने गर्दछ ।

बलजित बर्मा कहिले पुगेको थियो, अहिले यतिबेला त्यसलाई त्यो कुराको राम्रो हेकका छैन। यति मात्रै उसलाई सम्झना छ, त्यो त्यहाँ पुरदा एउटा खाइलागदो तन्नेरी थियो। सुरुमा बर्मा पुरदा बलजितलाई त्यो विदेश जस्तो पनि लागेन। जतासुकै नेपाली छन्, गाउँका गाउँ नेपाली छन् त्यहाँ। तिनीहरू नेपालमा जस्तै नेपाली बोल्छन्। नेपालदेखि निकै पर दक्षिणपूर्वी एसियाको समुद्री किनार, उष्णाप्रदेशीय हावापानीको अर्को नेपालजस्तो। उही भाषा, उही रीतिरिवाज, उही चालचलन, उही बोलीचाली बलजितले विदेशको कुरै बिस्यो। त्यहाँ पेमासित त्यसको भेट भयो। त्यसपछि तिनीहरूले पिरतीको गाँठो कसे।

त्यो तन्नेरी छँदा पहाड उचाल्ने जोस र आँट थियो त्यसमा। फौजमा भर्ती भएपछि त्यसले युद्धमैदानमा समेत नेपालीको नाक राङ्जे किसिमले कौशल प्रदर्शन गन्यो र शूरवीर कहलियो। त्यसले एकपछि अर्को गर्दै देखाएको पराक्रमको पुरस्कारले त्यसको हौसला दिनप्रतिदिन बढौदै गयो। त्यसको वीरताको कदर गर्दै अड्ग्रेज सरकारले त्यसलाई प्रदान गरेका तक्माहरूले त्यसको छातीमा न्यानो प्रदान गरे। एक समय त्यो प्रसन्नताको शिखरमा पुग्यो।

समयको चक कहिलेकाहीं उल्टो घुम्ने गर्दै रहेछ। बर्मामा वर्षांदेखि, अझ पुस्तौदेखि स्थायी बसोबास गरिरहेका नेपालीहरूलाई सन् १९६६ ताका बर्माले एकाएक खेदन थाल्यो। नेपाली बस्तीमा आदिवासी बर्मेलीहरूले धावा बोले, धनसम्पत्ति लुटपाट गरे, हत्या, बलात्कारका घटनाहरू दिनदिनै घट्न थाले। आमप्रवासी नेपाली बस्ती आतडित र भयभीत हुन पुग्यो। देश हराउनुपर्दा अपमानबोधले पीडित नेपाली पुख्योली थलोको सम्झनामा धुरुधुरु रुदै जत्थाका जत्था भएर नेपाल पसे। बर्मामा आफ्ना देशवासी नेपाली भाइहरूमाथि भएको अत्याचारबाट आक्रोशित बलजितले त्यसको बन्दुक व्यारेकमा फाल्यो र त्यै हूलमा मिसिएर नेपाल पस्यो।

विदेशबाट धपाइएका प्रवासी नेपालीहरू पुर्खाको भूमि नेपाल फर्किए र तराईका विभिन्न भेकमा छरिएर बसे। तिनीहरूमध्ये एउटा हूलमा बलजित थियो। नेपाल पसेका यी टोलीहरूमध्ये केही चितौन आइपुगे। बलजित त्यै टोलीको एउटा सदस्य थियो।

बीस-एककाइस सालतिरको चितौन त्यति सुव्यवस्थित थिएन। इनारको पानी, लालिटनको उज्यालो, आल्मेस्टरले छाएका र फलेकले बारेका घरहरू अनि धुले सडक। त्यो बेलासम्म चितौन एउटा विकासोन्मुख जिल्ला थियो र नारानघाट त्यसको मुख्य बजार।

छिटफुट रूपमा को कहाँ बस्यो त्यो त्यति महत्त्वपूर्ण कुरा भएन । मूलरूपमा त्यसरी आएका मानिसहरूको बसोबास दुई ठाउँमा भयो, एउटा बर्मानगर र अर्को बर्मेली क्याम्प । बलजितको सानो कुटी त्यै बर्मेली क्याम्पमा छ जहाँ ऊ यतिबेला आफ्नो रुण जिन्दगीका अन्तिम वर्षहरू धकेलिरहेको छ ।

बलजित र पेमा पुनर्वासको आसमा सडकछेउको त्यो क्याम्पमा बस्तै र पख्दै गरे । छोरामान्छे होस् वा छोरीमान्छे, तिनीहरूको पहिरनले एउटा भिन्नै पहिचान कायम गरेको थियो । त्यतिबेला तिनीहरूको लुङ्गी लगाउने चलनले अरू पनि कैयाँ मानिसहरू प्रभावित भए । मेलापात वा हाटबजार जहाँ भए पनि तिनीहरूको पहिरन त्यै हुन्थ्यो । बलजित पल्टनमा छैंदा ड्राइमिड पनि सिकेथ्यो । पछि उसले त्यै इलम समात्यो । त्यसकी जहान घर समाल थाली । स्वदेश फर्केको केही वर्षपछि जन्मेको आफ्नो पहिलो सन्तानको नाम तिनीहरूले नोर्बु राखे ।

नोर्बु यतिबेला देश खाई शेष पल्टिएको छ । एकपटकको कुरा हो । त्यसका जुँगाका रेखी भखैरै बसेका थिए । एक दिन बाबु बलजित र आमा पेमाका आँखा छलेर अलिकति साँचोमुचो राखेको धन जिप्टचायो र इन्डिया हानियो । दिल्लीमा पुगेर त्यो एक प्रकारले सिल्ली बन्यो । गोजीको दाम सिद्धिएपछि कामको खोजीमा हिँडेको उसले त्यहाँ बाहिर सो-केसमा सजिएका होटलहरूको वास्तविक भित्री रूप देख्यो । सिङ्गो मान्छे अटाउने जत्रा डेक्ची र भाँडाहरू माभने काम अगाडि तेर्सिएपछि त्यो त्यसै आत्तियो । अझ 'बहादुर' भन्दै देशीले हप्काउँदा त्यो हीनताबोधले पिसिएर आकुल भयो । बर्मेली आदिवासीहरूले लखेटेका कथाहरू उसका बाबुले सुनाउँदा ती कुराहरू ऊ चाख मानीमानी सुन्दर्थ्यो । स्वदेशको महत्त्वको छाप त्यसको बालहृदयमा त्यतिबेला नै परेको थियो, यसपालि त्यो भन् मुखरित भयो ।

विरानो ठाउँको बसाइ नोर्बुलाई पीडादायी लाग्यो । देशीहरू त्यसलाई हेपेर बोल्ये, दबाउँथे । त्यसलाई त्यो राम्रो लागेन । केही दिनको प्रवासपछि फेरि त्यो स्वदेश फर्क्यो ।

घर फर्केपछि बिस्तारै त्यसले आफूलाई आफ्नै माटोमा अभ्यस्त बनाउने प्रयत्न गर्न थाल्यो । उसले आफूलाई आफ्नो माटोसित अभ्यस्त गराउने प्रयत्न गरे पनि उसको माटोले, अथवा यसो भनौं उसको देशले उसलाई त्यै भाफिकको स्नेह प्रदान गर्न अझै सकेको थिएन । वि.सं. २०२० सालदेखि बलजितले आबादकमोद गरेर खेसिआएको जमिन वि.सं. २०२६ सालको नापीमा भित्रभित्रै रकम कलम मिलाएर त्यहाँका नेता र उपनेताहरूले आफ्नो नाममा दर्ता गराएका

थिए । बर्मली क्याम्पमा बलजितजस्ता अरू पनि धेरै प्रवासी नेपालीहरू थिए र उनीहरू सबैको कथाव्यथा एकै प्रकारको थियो । नोबु त्यै क्याम्पमा जन्मेर बढ्चो, हुक्यो र अहिले एउटा वयस्क मानिस भइसकेको छ । त्यहीं उसको भाइ जन्मियो, बहिनी जन्मिई, ती केटाकेटीहरूको नाभि तिनीहरू बस्तै आएको त्यही घरको अगेनामा गाडिएको छ । यो कुरा पेमालाई राम्ररी थाहा छ । त्यो धरतीको माटो खनजोत गर्दागर्दै र खोस्न्दाखोस्न्दै बलजितको बैस गयो, पेमा बूढी भै । उनीहरू ठान्दछन् त्यो माटो उनीहरूमा मिलेको छ, र उनीहरू त्यसमा समाहित भएका छन्, तथापि कानुनले तिनीहरूको आफ्नो त्यो हक अझै प्रदान गरेको छैन, बरु त्यो उनीहरूलाई थाहा नै नदिई कसैले गुप्त रूपमा छिनेर लिएको छ । बलजित र पेमालाई मात्र होइन नोबु र त्यसको पिँढीलाई समेत त्यो कुरा अब राम्ररी थाहा भइसकेको छ र आफ्नो पसिना र रगतले आबादित त्यो माटोमाथि अरू कसैको हैकमको कल्पनाले समेत तिनीहरूमा विद्रोहको ज्वालामुखी फुट्छ । त्यहाँको पैतीसवर्षे लामो बसाइमा त्यो ठाउँका बासिन्दाहरूले कानुनी प्रक्रियाका लागि कैयौं पटक प्रयत्न गरे । तर त्यो कहिल्यै सफल भएन । देशभित्र देश खोज्ने क्रममा पर्खिइरहेका ती मानिसहरू आफूलाई त्यस क्याम्पको माटोबाट अलग गराएर सोच्नसम्म पनि सक्तैनन् । त्यस क्याम्पभित्र एक प्रकारको एकता छ र एक प्रकारको आत्मीयता छ । मानिसहरू आफ्नो क्षमताअनुसारको काम गर्दछन् र जिन्दगी गुजार्दछन् । सुरुमा तिनीहरूले सडकमजदुरसम्म भएर समेत काम गरे ।

नोबु बालक छाँदा कहिलेकाहीं पेमा उसलाई सँगै लिएर काममा जान्यी । आमाले गिरी फुटाएको हेदै ऊ सडकछेउमा खेलेर बस्थ्यो । श्रमप्रति स्नेह गर्ने कुरा उसमा त्यति बेलैदेखि एउटा बानीका रूपमा विकास हुदै आयो । त्यसैको प्रभावले हुन सक्छ अहिले ऊ निस्सङ्गोच प्रसन्न मुद्रामा सधैं काममा निस्कन्छ । त्यसका भाइबहिनीहरू र अरूहरूसमेत त्यसको अनुसरण गर्दछन् ।

नोबु सदाको भैं काममा हिँड्चो । ऊसित उसका भाइ र दुलही पनि सँगै छन् । आज तिनीहरूले एउटा इनारबाट पानी निकाल्नु छ । त्यस कामको ठेक्का उसले पाँच दिन पहिले पाएको थियो र अहिलेसम्म तिनीहरूले लगभग बीस हात गहिरो खाल्डो खनिसकेका छन् । घाम भुल्कँदा तिनीहरू भरतपुर हाइटबाट ओराली झर्दै थिए । आकाश सफा थियो । बिहानै घाम चिरिक्क चर्कियो । वातावरण झन् उज्यालियो । त्यो उज्यालोमा तिनीहरूले अनेक कुराहरू देखे । अरू कुराहरूका अतिरिक्त नारानघाट बजार ठूलठूला व्यानरहरू र पोस्टरहरूले सिंगारिएको थियो । बजारको भिलिमिली देखेर अचम्म मान्दै हिँडेको नोबुले

आफ्ना आँखा उठाएर व्यानर र पोस्टर पढ्यो । ती विभिन्न पार्टीका व्यानर र पोस्टरहरू थिए— बीसतीस मिटरको अन्तरमा हरेक चोक र दोबाटामा । मूलसङ्गकमाथिको आकाशको एउटा ठूलै भागलाई डम्म ढाको गरी टाँगिएका तूलहरू, पोस्टरका तोरनहरूले बजार रङ्गीन थियो र त्यो चुनाव-प्रचारमा चुरुम्म ढुबेको थियो । त्यो चुनावी वर्ष थियो ।

उम्मेदवारका ठूला आकारका तस्विरहरू, आकर्षक नाराहरू र आश्वासनहरू । नोबुले त्यस्ता केही पर्चा पढ्यो । तिनीहरूमध्ये एउटा नमुना :

भोकालाई गाँस !

नाङ्गलाई कपास !

घर नहुनेलाई वास !

त्यसको तल एउटा भव्य तस्विर थियो । नोबुले देख्यो, ऊ आफू जन्मिएको घरघडेरी उसबाट हड्पेर आफ्नो नाममा पास गरेर लालपुर्जा लिने उनै साहूजी त्यहाँ याचनामय मुद्रामा हात जोडेर भोट मागिरहेका थिए । नोबुले एकपटक तिरस्कारपूर्ण नजरले त्यसलाई हेच्यो र आफ्नो आँखा त्यहाँबाट उठाएर बाटो लाग्यो ।

साँझ नोबु थकाइले लखतरान परेर घर पुग्यो । त्यसका भाइ र दुलही पनि सँगै फर्के । घर फर्कदै गर्दा चोकको चहलपहल देखेर तिनीहरूले अलि अनौठो माने । सङ्गकिनाराको एउटा घरको छतमा माइक फिट गरिएको थियो र कुनै एउटा केन्द्रीय नेताको उत्तेजक भाषण त्यसले उकेलिरहेको थियो । तल मानिसहरूको चहलपहल जीवन्तरूपमा प्रस्तुत भइरहेको थियो । नोबु र पासाड खुरुखुरु बाटो लागे । लाक्पाले भने आफूलाई थाम्न सकेन । त्यो घर पुग्नुभन्दा केही समयपहिले दाजुभाउजूको आँखा छलेर चोकतिर सोम्फियो ।

चोक चुनावको नशामा लट्ठिएको थियो । एउटा मातेको उत्ताउलो हाटबजार जस्तै थियो त्यहाँको वातावरण । माथि माइक बजिरहेको छ, तल मादल । मादलको तालमा तन्नेरीहरू लोके जुल्फी हल्लाएर नाचिरहेका छन् । लाक्पा त्यहाँको त्यस्तो रमिता हेर्न त्यै छिन्यो ।

भित्र एउटा ससानो जन्ती जत्रै जमात थियो, भोज खाइरहेको । जमातमा केही चिनेका र केही नचिनेका कथुरे केटाहरू थिए र तिनीहरूको केन्द्रमा एउटा मुन्द्रे । त्यो हलमा च्याङ्गवालाई समेत देखेपछि लाक्पाको मन रमायो । ऊ त्यै भए ठाउँमा पुगेर उभियो । च्याङ्गवाले त्यसलाई सँगै बसायो । तिनीहरू भोज खादै मस्ती उडाइरहेका थिए । लाक्पाका लागि समेत खुराकको अर्दर भयो ।

भोज खाइसकेपछि मुन्द्रेले सबैका हातमा पोस्टर र पर्चाको मुठा थमायो । लाक्पा साँझ छिप्पइसकेपछि धड्घडाउदै घर पुग्यो । त्यसले हातमा पोस्टरको मुठो समातेको थियो । त्यसको मातिएको चालढाल देखेर नोर्बु त बोल्दा पनि बोलेन । बाबुआमा बत्ती निभाएर पल्टिसकेका थिए । भाउजुचाहिँले भात पस्किदिई र आफ्नो बाटो लागी । भात खाइसकेपछि लाक्पाले केही पोस्टरहरू घरको भित्तामा टाँस्यो । त्यसपछि त्यो आँगनको खाटमा गएर पल्टियो ।

भोलिपल्ट विहानै घामको भुल्कोमा पेमाले घरका भित्ताभरि पोस्टरहरू टाँसेको देखी । त्यहाँ लेखेका अक्षर त त्यसले बुझिन, तर फोटाको मान्छेलाई भने त्यसले चिनिहाली । फोटामा उनीहरूको वास खेद्ने जगतजड, जुम्लाहात जोडेर मुस्कुराइरहेको थियो । त्यसको अनुहार देखेबित्तिकै त्यसको चित्त कोक्याएर आयो । त्यसले सस्वर त्यसलाई गाली गरी र लाक्पालाई बोलाई ।

“थुक्क पाजी नामर्द ! सत्तुरको चाकडी गरेर हिँडून लाज लागेन तँलाई !” आमाको हप्काई खाएपछि लाक्पाले उज्यालोमा पोस्टर हेच्यो । उसले उज्यालोमा बल्ल देख्यो— जगत्को ज्यानी दुस्मन जगतजड मन्दमुस्कानसहित जुम्लाहात जोडिरहेको थियो । त्यसलाई आफैसित रिस उठेर आयो । आफै घरमा आगो झोसिरहेमै लाग्यो त्यसलाई । त्यसको मनमा त्यसप्रति घोर घृणाको भाव जागेर आयो । त्यसपछि त्यसले रातको अँध्यारोमा होस हराएका बेला, एक प्रकारले अनजानमा गरेको आफ्नो नकामलाई सपार्ने निधो गच्यो । त्यसले भित्तामा र यत्रतत्र टाँसिएका पर्चा र पोस्टरहरू उप्काउदै च्यात्न थाल्यो । पेमाको मन बल्ल अलिकति हलुङ्गो भयो ।

चुनावको रड्ले त्यो सेरोफेरो रङ्गिएको थियो । नारा, जुलुस, माइकिड, सभा, पर्चा, पोस्टर, मानिसहरू नचाहेर पनि दिनदिनै त्यस्ता कुराहरू सुनिरहेका र देखिरहेका थिए । त्यो तिनीहरूको नियति नै भइसकेको थियो । दलहरू, गुटहरू, समूहहरू एकआपसमा आरोप-प्रत्यारोप, घम्साघासी र लराभाँति गर्दैमा फुर्सद थिएन । एउटै गाउँ, एउटै टोल र अझ एउटै घरका मानिसहरू पनि दलको दलदलमा भासिएर संवादविहीन हुन पुगेका थिए । एकअर्कोलाई शान्तु ठान्य्यो । अर्को किन ठीक छैन र आफू अथवा आफ्नो दल कसरी ठीक छ भन्ने कुराको पुष्टि गर्न प्रत्येक मानिस प्रयत्नशील थियो । हरेकसित विवेक थोरै मात्रामा बचेको थियो, त्यसको अधिकांश ठाउँ विरोधले लिएको थियो । मानिसहरू चुनावको नशामा लट्ठिएका थिए ।

विहानैदेखि क्याम्पमा घरघरमा कानेखुसी चलिरहेको थियो । मानिसहरू आफ्ना काल्पनिक तर्क बजाएर ‘तँ भन्दा म बाठो’ भन्ने देखाउन प्रयत्नशील

थिए । टोलका आवाराहरू त्यो चुनावी अभियानको भुमरीमा फनफनी घुमिरहेका थिए ।

साँझपछि क्याम्पमा एउटा कोणसभाको आयोजना भयो । त्यो टोलका अतिरिक्त छिमेकी गाउँका मानिसहरूको पनि पातलो उपस्थिति थियो त्यहाँ । भाषण सुरु भयो । सहयोगीहरूको भूमिकाको लामो फेहरिस्तपछि उम्मेदवार उठेर भाषण सुरु गरे । भाषणको आर्कषण नारा उही थियो—‘जसको जोत उसको पोत ।’ उनले मानिसहरूलाई आश्वस्त पर्ने प्रयत्न गर्दै भने—“यदि मैले जितै भने म तपाईंहरूका नाममा यो जग्गा पास गराउनेछु । म प्रतीजा गर्दछु ।”

साँझ लाक्पा फेरि दुनमुनिदै आयो । त्यसका साथमा टोलका अरू केही युवाहरू थिए त्यै मुखमुद्रामा । तिनीहरू सबैका हातमा पचारा र पोस्टरका मुठा थिए । रातको छिपछिपे अँध्यारोमा तिनीहरू सबैले त्यो टोलका भित्ता, चोक र चियापसलहरू रङ्गाए ।

भोलिपल्ट घामको उज्यालोमा पेमाले देखी, फेरि घरको भित्तो रङ्गिएको छ, पचारा र पोस्टरहरू, फोटाहरू यन्त्रतन्त्र टाँसिएका छन् । फेरि आज पनि जुम्लाहात जोडेर मुस्कुराइरहेको मान्छेका तस्विरले भित्तो छोपिएको छ । तर त्यहाँ जगतजड नभएर हिजो साँझ भाषण गर्ने अर्को चढूखे थियो ।

चुनावको चहलपहल सुरु भएयता नोबुरु र पासाड दुई जोईपोइ मात्र काममा जान थालेका छन् । लाक्पाले तिनीहरूलाई छाडिसको थियो । ऊ अलिकिति अटेरी हुदै गद्दरहेको थियो । आजभोलि काममा नगए पनि त्यसलाई दुई-चार पैसाको कुनै कमी भइरहेको थिएन । दिनभरि पसिना काढेर काम गर्न पनि नपर्ने, भनेजस्तै खान र मस्ती उडाउन पाइने र थोरैतिनो नगदनारायण पनि दिनदिनै पाइने । लाक्पा र त्यसका जोडीहरूलाई चुनाव खूब जाती लाग्यो । त्यो सबैरै घरबाट निस्कन्थ्यो र राति अबेला मातिएर घर फर्कन्थ्यो । त्यो कहाँ के गर्थ्यो र के खान्थ्यो पेमालाई समेत थाहा थिएन । त्यसलाई छोराको त्यस्तो आवारागर्दी पटक्कै मन परेन । बलजितले पनि त्यसलाई एकाध पटक त्यसो नगर्न सम्भायो, तर उसले बूढाको कुरा सुनेको नसुन्नै गच्यो । नोबुले पनि त्यसलाई सम्भाउने प्रयत्न नगरेको होइन, तर त्यो उल्टै दाजुसित मुख लागेर भगडा गर्न थाल्यो । त्यसपछि नोबुले त्यसलाई वास्ता गर्न छाड्यो ।

एक दिन पेमा चुलोमा खाना तयार गर्दै थिइन्, लाक्पा भित्र पस्यो र नोटको सानो गड्ही आमातिर तेस्यायो ।

“कहाँबाट ल्याइस् ? कसले दियो ?” सशङ्कित भएर बूढीले सोधिन् । “तिमीलाई त्यो किन चाहियो ? राख न खुरुक्क । नुन, तेल र चामल किन्न

हुन्छ ।" लाक्पा आमालाई सम्फाउदै थियो । पैसाको गङ्गडी देख्दा एक प्रकारले तिनको मन अलिकति त्यतै लहसियो, तथापि तिनले त्यो समातिहाल्ने आँट भने गरिनन् ।

"भन् त कल्ले दियो तँलाई यत्तिको पैसा ? कि कतै जिष्टचाइस् ?" तिनले उसलाई केरकार गर्न थालिन् । आमाको पछिल्लो वाक्यले लाक्पालाई भनकक रिस उठ्यो । तैपनि त्यो समालिएर बोल्यो- "तिमी पनि कस्तो पाप चिताउन सक्छ्यौ आमा ! हिजो साँझ चोकमा भाषण गर्ने मान्डेले बाँडेको क्या !" त्यति भनेपछि लाक्पाको चित अलि शान्त भयो ।

"चाहिदैन ती वापतीहरूको पैसा । लागेर दे त्यसैलाई । दुनियामारा मुदारहरू !" पेमाले कोक्याहट पोखी । "खुरुखुरु आफ्नो काममा जान सक्तैनस् ? असत्तीहरूको पछि लागेर हिँड्छस् पाजी लाज हराएर ।"

के सोचेको, के हुन गयो । पैसा पाउँदा आमा मक्ख पर्लिन् भनेर गएको लाक्पा आमाको लोप्पा खाएर रनाहामा पन्यो । त्यसपछि त्यो फरक्क फर्किएर वाहिर निस्क्यो । आमाको वचनले त्यो धेरै बेरसम्म छटपटिइरह्यो । त्यसलाई विजुलीको करेन्ट लागेजस्तै भयो । त्यसको टाउको निकै बेरसम्म भनभनाइरह्यो ।

नोबु र पासाड सदाभै काममा जान हिँडे- अधिअधि नोबु र पछिपछि पासाड । पासाडले देखी, लाक्पा काँधमा कोदालो हालेर चुपचाप तिनीहरूको पछिपछि हिँडिरहेको छ । पासाड त्यो देखेर छक्क परी । त्यसले नोबुलाई बोलाई र त्यता सङ्गेत गरी । नोबु पछाडि फर्केर हेच्यो- लाक्पा एउटा इमानदार शिष्यभै तिनीहरूको पछिपछि हिँडिरहेको थियो । नोबुले एकफेर पासाडतिर हेच्यो । ती दुईका आँखा जुधे । नोबुको मुहार बलेर बत्तीभै उज्यालो भयो । पासाड पनि अनुहारमा अलिकति लाली छर्दै मस्किई । त्यसपछि पूर्ववत् तिनीहरू बाटो लागे ।

तिनीहरू राजमार्ग छाडेर केही बेरसम्म बस्तीको एउटा गोरेटो बाटो हुदै गए र फेरि बजारको मुखमा पुगे । बजारको ठाँटबाट उस्तै थियो- धूलो, धूवाँ र मानिसहरूको खचाखच । त्यसमाथि थप, मूलसङ्कमाथिको आकाश हिजोकै भैं चुनावका तोरन र तूलले सिंगारिएको थियो ।

तिनीहरू त्यै बाटो हुदै काममा गए । तिनीहरू मेलामा पुग्दा घाम आकाशमा एक टाँगो माथि पुगिसकेको थियो ।

टोकियोमा अको बुद्ध

पूर्वको आकाशबाट सूर्यका किरणहरू धरतीमा खस्नासाथ सेरोफोरोभरि उज्यालो छरिन्थ्यो । त्यसपछि तिनै उज्याला किरणहरूको चमकसँगै देवदत्तको नित्य कार्य सुरु हुन्थ्यो । चराचुरुङ्गीको चिर्विराहट र हात्तीहरूको हुँकारले बिहानीको सङ्केत गर्न थालेपछि माहुतेदाइहरू हौदा कस्न थाल्ये र सात बज्दा नबज्दै तिनीहरू पर्यटकका प्रतीक्षामा खडा हुन्थ्ये । देवदत्त हरेक दिन पथप्रदर्शन निम्ति आफूलाई ठीक समयमा ठीक किसिमले पेस गर्न प्रयत्नरत रहन्थ्यो ।

विगत दुई वर्षदेखि सौराहाको एउटा जङ्गल सफारी क्याम्पमा पथ-प्रदर्शन गर्दै आएको उसले शशिकलीको पिठ्यूँमा चढेर लचकलचक गर्दै चुरे पहाडको घाँचैघाँच जङ्गली जनावरहरू हेदै रापतीको बगरैबगर काँसधारीको यो छेउदेखि त्यो छेउसम्म कति पटक हिँड्यो र कति पर्यटकलाई घुमायो त्यसको कुनै लेखो छैन । घाटमा बसेको माझी न भयो । कतिलाई घाट तान्यो— त्यसको हेका पनि छैन त्यसलाई । त्यो हरेक पर्यटकसित शिष्टापूर्वक पेस हुन्थ्यो र कोसित कसरी कस्तो व्यवहार गर्ने भन्ने कुराको त्यसलाई राम्ररी जानकारी थियो । त्यसको सम्पति भन्नु नै त्यसको आकर्षक व्यक्तित्व र कुशल व्यवहार थियो ।

इन्टरमिडियट तह पास गर्दासम्म त्यसले जे जस्तो शिक्षा प्राप्त गरेको थियो त्यसको पूर्ण उपयोग त्यसले आफ्नो पेसालाई सुदृढ बनाउने कार्यमा लगाएर गरेको थियो । उसले जजसलाई गाइड गन्यो, तिनीहरूमध्ये अधिकांशले त्यसलाई बिदाइका बेलामा उपहार थुपारेर छाड्ये । टिप्स लिने कुरामा उसको खासै चाख थिएन, तैपनि उपहार नलिईकन भने त्यसले पार पाउन्नथ्यो ।

देवदत्तको जीवनमा एक दिन एक्कासि एउटा यस्तो घटना घट्यो जसले त्यसको बाँकी सम्पूर्ण जीवनलाई आफैभित्र गुटमुट्यायो । त्यसले चाहेर पनि त्यो शृङ्खलाबाट अलग हुन सकेन ।

वसन्त ऋतु भखरै सुरु भएको थियो । प्रकृति बिस्तारै जीवनोन्मुख हुँदै थियो । पुराना पातहरू पहेलिदै भर्ने र नयाँ पालुवा पलाउने कम जारी थियो । त्यै अनुपातमा तराईतिर तापकम क्रमशः चढ्दो थियो । राष्ट्रिय निकुञ्ज प्रवेश गर्ने पर्यटकहरूलाई भने मौसमले त्यति प्रभावित गर्ने बेला अझै भइसकेको थिएन ।

एक दिनको कुरा हो दिउँसो लगभग दुई बजेको थियो, उत्तरतिरबाट हुत्तिदै आएको एउटा टुरिस्ट कोच चितवनको फ्रिक स्ट्रिट सौराहाचोकमा रोकियो । यात्रुहरूले तिनीहरूका लगेज-पार्सलहरू लिएर तल भर्दा नभर्दै सदाभै स्वाभाविक रूपमा स्थानीय होटल, लजका ब्रोकर-एजेन्टहरू र केही गाइडहरू त्यहाँ पुगे । देवदत्त तिनीहरूमध्ये एक थियो । अधिकांश टुरिस्टहरूको विशेषता के हुन्थ्यो भने तिनीहरू काठमाडौंबाटै त्यहाँका लजहरू बुकिङ गर्थे । एकाध यस्ता पनि थिए जो आफै स्थानीय लजहरूमा मोलतोल गर्थे र वास बस्थे ।

देवदत्तले टुरिस्टको हूलमा छिटछिटो नजर घुमाउदै गयो । अनायास त्यसका आँखा एउटी अधबैंसे युवतीमा गएर अडिए । तीस-बत्तीसजतिकी देखिने त्यो मझेलियन युवतीको सम्पूर्ण व्यक्तित्व निकै आकर्षक थियो । न होची न अग्ली, न दुब्ली न मोटी, कविहरूले तिनीहरूका कवितामा बयान गर्ने हिउँजस्ती गोरी थिई त्यो । त्यसको गोरो अनुहार निकै सुन्दर थियो । चम्किला एकजोर आँखा, हाँस्दा देखिने मोती दानाजस्ता सेता दाँत, अनुहारको बीचमा एउटा सानो नाक र टाउकाको चालढालसँगै यताउति नाँच्ने थाईकट कपाल, त्यसको रूप त्यसलाई खुबै खुलेको देखिन्थ्यो ।

अरूहरूसरह त्यो बसबाट ओरिल्ई । देवदत्त अगाडि बद्यो र शिष्टतापूर्वक त्यसलाई अभिवादन गन्यो । त्यसपछि आफ्नो सफारी क्याम्पको कार्ड तेर्स्याउदै त्यसले उनलाई मदत गर्न सक्छ कि भन्ने अनुरोध गन्यो । ती पर्यटक महिलाले वासस्थानलगायत अन्य आवश्यक कुराहरूबारे केही प्रश्न गरिन् र अन्त्यमा ती दुवै निकिता र देवदत्त सँगै क्याम्पतिर लागे ।

त्यो दिन साँझपछि केही समयसम्म देवदत्तले निकितालाई आदिवासी थारू जातिका ससाना केही गाउँहरू, धुले सडक आदि हुँदै सौराहाको सानो सेरोफेरो घुमाइदियो । घुम्ने क्रममा देवदत्तले निकितालाई नेपालबाटे सङ्क्षेपमा नै भने पनि धेरै कुराहरूको जानकारी गरायो । विश्वविद्यालयकी स्नातक निकिताले आफ्नो विश्वविद्यालय-जीवनमा इच्छाधीन अङ्ग्रेजी पढेको यतिबेला त्यसलाई खूब काम लाग्यो । देवदत्त स्वाभाविक रूपमा नै अङ्ग्रेजीमा विचारहरू आदानप्रदान गर्न एक प्रकारले अभ्यस्त भइसकेको थियो । निकितालाई आफ्नो नयाँ गाइड खूब मन पत्त्यो ।

साँझ सफरबाट फर्केपछि सौराहाको शान्त वातावरणमा त्यो सुविस्तार्पूर्वक सुस्ताई । बेलुकी अबेरसम्म अगाडिको हरियो चौरमा बसेर त्यसले आकाशमा पश्चिमतिर उक्लैंदै गरेको हँसिया आकारको चन्द्रमालाई हेँदैं समय धकेली । टोकियोमा पनि जुनेली रातमा बाहिर फूलबारीको बीच दुबोको चौरमा अथवा उसको घरको पूर्वपट्टि बार्दलीमा बसेर चन्द्रमा हेर्न त्यसलाई खुबै रमाइलो लाग्यो ।

भोलिपल्ट विहान सात बजेतिर तिनीहरू तयार भए । माहुतेले हातीमा हौदा कस्यो, निकिता र देवदत्त त्यसमा चढे र त्यसपछि शशिकली तिनीहरूलाई बोकेर रापती नदी तरी ।

सपाट मैदान बीच शान्त गतिमा तलतिर घस्तै फैलिएको रापती नदी र हावाको मसिनो भोक्काले त्यसमा उठेका ससाना जलतरङ्गहरू, त्यसबरपरको बृहत्तर आकारको बालुवाको बगर र त्यसमाथि यत्रतत्र फैलिएको काँसधारी अनि त्यसमाथि फुलेर हल्लिइरहेको त्यसको सेतो फूल, त्यस परको चारकोसे भाडी र त्यसभन्दा पनि अरू परको चुरे पहाड, देवदत्तले क्रमशः बताउँदै गयो, निकिताले त्यो चाखपूर्वक सुन्दै र त्यो अनुपम दृश्यलाई आफ्नो क्यामरामा लुकाउँदै गई । करिब सात मिनेट जति हिँडेपछि तिनीहरू चारकोसे भाडीको किनारमा पुगे ।

चारकोसे भाडीको प्रवेशद्वारबाट नै तिनीहरूले प्रकृतिको त्यस सुन्दर बर्गेचाको मनोरम परिदृश्यको अनुभूति गरे । तिनीहरू जतिजति भित्र पुगे जङ्गल त्यतित्यति घना हुँदै गयो र बाटोमा तिनीहरूले विविध प्रकारका जनावरहरू देखे । जङ्गल प्रवेश गरेको केही बेरमा नै तिनीहरूको वाहन शशिकलीले लामो सास फेरी र हिनहिनाई । देवदत्तले त्यो सङ्केत बुझिहाल्यो र चनाखो भएर त्यसका आँखा बरपर फैलायो । दाहिनेतिर अलि पर एउटा होचो भू-भागमा तीनवटा एकसिङ्गे गैँडा थिए । निकिताले तत्कालै त्यसको क्यामराको लेन्स त्यता घुमाई ।

चारकोसे भाडीको घना जड्गलमा जड्गली चराहरूको चर्को चिरबिर सुन्दै र हिंसक जनावरहरूको स्वघन्द जीवन अवलोकन गर्दै तिनीहरू चुरे पहाडको फेदीसम्म पुगे । जहाँजहाँ जड्गली जनावरहरू देखिए निकिताले त्यसको क्यामराको बटन त्यहींत्यहीं किलक गर्दै गई । शशिकली नामकी प्रौढ हातीले एउटा पुरानो जिम्मेवार साथीले भैं विनाबिज्ञबाधा तिनीहरूलाई जड्गलको यो छेउदेखि त्यो छेउसम्म घुमाई । यसरी शरीरमा अलिकति थकान र मनमा थुप्रै अनुभूतिजन्य प्रसन्नता लिएर तिनीहरू करिब दस बजे क्याम्पमा फर्किए ।

तीन हप्ते प्रवास बसाइमा निकिताले पश्चिम नेपालका केही दुर्गम स्थलहरू-समेत घुमी । त्यसको यात्रामा त्यसले देवदत्तलाई एउटा मनकारी र भरपर्दो साथी पाई । तिनीहरूले तराईको चारकोसे भाडीदेखि उत्तरको हिमशृङ्खलाका फेदीसम्म सँगै यात्रा गरे । निकिता आधुनिक वैभवले उन्मत्त विशाल नीलो जलराशिको बीचोबीच सयाँ टापुहरू मिलेर बनेको त्यसको देश जापान र शिरमा सेतो हिमशृङ्खलाको श्रीपेच सिउरेर पूर्व-पश्चिम सुतेको विविध ध्रातलयुक्त सानो पहाडी देश नेपालको तुलना गर्थी र यी दुई मुलुकबीचका विविधता देखेर दङ्ग पर्थी ।

अन्नपूर्णा रेन्जको ट्रैकिङमा जाँदा तिनीहरू एक दिन एउटा सानो गुरुङ गाउँ घान्दुक हुँदै उत्तरतर्फ बढे । यी पहाडी गाउँहरूबाट हेर्दा आँखै खाने गरी अगाडि उभिन आइपुगेको स्निग्ध, फटिकजस्तो हिमाल, त्यसपारिको अर्को शृङ्खला अनि अझ परतिरको खर्कले त्यसको मनलाई अत्यन्त प्रफुल्लित बनायो ।

“ओ देवदत्त, तिमो देश कति बिज्ञ सुन्दर छ हँ !” त्यो घरीघरी भावावेशमा आएर यसरी नेपालको प्रशंसा गर्थी, देवदत्त त्यो सुनेर दङ्ग पर्थ्यो ।

निकिताले नेपाल बसाइको समय सकिन लागेपछि त्यो स्वदेश फर्कने तरखरमा लागी । त्यसलाई अब तुरुन्तै फर्कनुपर्ने थियो । तर जब उसले आफ्नो यात्रा-टिकट ठीकठाक गरी त्यसको मन एक प्रकारले भारी भएर आयो । उसले एउटा पर्यटकका हैसियतले यसअधि पनि केही देशको भ्रमण गरिसकेकी थिई, तर यो भ्रमणले जस्तो त्यसलाई अरू कुनैले पनि त्यसरी बाँधेको थिएन ।

देवदत्तको अवस्था पनि त्यस्तै थियो, पच्चीसको वयमा हिँडै गरेको त्यसले यसअधि पनि कैयौं पर्यटकलाई पथप्रदर्शन गरिसकेको थियो, तिनीहरू सबैसित उसको सम्झना पानीमाथि ढुङ्गाले बनाएको गोरेटोजस्तै थियो । यसपालि भने त्यसले त्यस्तो अनुभूति गन्यो जसलाई उसले कैयौं प्रयत्न गर्दा पनि मेट्न सकेन ।

“देवदत्त, तिमी विश्वास गर, म तिमीलाई भेदन फेरि अवश्य आउनेछु ।” बिदाइका बेलामा त्यसका नरम हातहरूले देवदत्तको हात अँथ्याउदै त्यसले विश्वास दिलाउने प्रयत्न गरी । देवदत्तले निकिताका आँखामा आँखा गाडेर त्यो विश्वासको अन्तरकुन्तर छाम्ने प्रयत्न गच्छो ।

नभन्दै अर्को पटक पनि निकिता देवदत्तलाई भेदन आइपुगी । देवदत्त सदाहै आफ्नो काममा व्यस्त थियो । गत वर्षहै नै वसन्त ऋतुको सुरुको एक दिन, भन्डै त्यही समय र स्थानमा एउटा टुरिस्ट बस उत्तरतिरबाट हुत्तिदै आयो र चितवनको फ्रिक स्ट्रिट सौराहाचोकमा रोकियो । पर्यटक यात्रुहरू आ-आफ्ना भिटीगुन्टा लिएर तल भरे । त्यै लहरमा निकिता पनि भरी ।

बिहान छुट्टिएका दुई युगल जोडीहरू साँझ भेट हुँदाहैं ती दुई, निकिता र देवदत्त, एकअर्कालाई देख्नासाथ तिनीहरूले भावनात्मक प्रेमको साटासाट गरे ।
त्यसपछि पूर्ववत् त्यै क्रम दोहोरियो ।

“देवदत्त, तिमी कति सुन्दर छौ ।” एक दिन भावविभोर मुद्रामा निकिताले भनेकी थिई । “साँच्चै भन्छु म देव, तिमी तिम्रो देशजस्तै सुन्दर छौ र तिम्रो निष्कलङ्घ स्वच्छ भावना त्योभन्दा पनि सुन्दर छ ।” देवदत्तको छाती त्यो सुनेर गर्वले फुलेको थियो ।

पृथ्वी त्यसको नित्य गतिमा घुम्दै थियो । एक दिन निकिताको फर्कने समय नजिक आइपुग्यो । यसपालि पनि निकिताले देवदत्तलाई रुवाएर छाडी ।

“तिमी धैर्य गर देव, म तिमीलाई जापान बोलाउँछु ।” बिदाइका बेलामा देवदत्तको अवरुद्ध गलालाई सान्त्वना दिई त्यसले भनी । देवदत्तले त्यसको हात प्रेमपूर्वक चुम्यो र बिदाइको हात हल्लायो ।

“सायोनारा” प्रत्युत्तरमा निकिताले हात हल्लाउदै भनी ।

देवदत्तको जीवनमा यसरी एकाएक एक प्रकारको परिवर्तन आयो । यद्यपि त्यो आफ्नो नियमित कार्यमा संलग्न थियो तथापि निकिताको सम्फनाले त्यसलाई एक प्रकारको बेचैनी महसुस हुन्थ्यो ।

फेरि वसन्त आयो । चारकोसे भाडीको रड फेरिदै गयो, बोट-बिरुवामा पालुवा पलाए । यतातिर पर्यटकहरू आउने क्रम बढ्दै गयो । देवदत्तलाई पनि निकिताको सम्फनाले सताउन थाल्यो । हरेक पटक त्यता भर्नै पर्यटकवाहक बसले त्यसको ध्यान त्यतै खिच्ये । ‘तैपनि त्यो आइहालेकी पो छ कि’ भन्ने सोचाइले त्यसलाई खुलदुली लगाइरहन्थ्यो र घरीघरी त्यो त्यसका विस्फारित नजरलाई त्यतैतिर बिछ्याउँथ्यो, तर त्यो त्यहाँ हुन्थिन ।

एक दिन देवदत्तले एउटा पासल फेला पान्यो । त्यो त्यसैले पठाएकी थिई । पासल खोलेर हेरेपछि देवदत्त भन् दडदास पन्यो । चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जदेखि लुम्बिनीसम्म, धान्दुकदेखि अन्तपूर्णा रेन्जको फेदीसम्म, तिनीहरू जहाँजहाँ पुगे, ती सबै ठाउँहरूको शृङ्खलाबद्ध रूपमा तस्विर खिचेकी थिई उसले । तिनीहरूमध्ये केही तस्विर छानेर पठाइदिएकी थिई उसले देवदत्तलाई । ती तस्विरहरूका अतिरिक्त त्यसले एउटा सुन्दर पत्र लेखेकी थिई । देवदत्तले चिठी पढिसकेपछि एउटा सारांश खिच्यो मनमा र आफैसित सुस्तरी भन्यो—‘नारी जाति साँच्चै तिमी कति महान् छौ । तिम्रो सम्मानमा मलाई मेरो शिर भुकाउन देउ ! भूगोलको कृत्रिम सीमामा नबाँधिने नारीका अगाध स्नेहसागरमाथि त्यसले यसरी आस्था अभिव्यक्त गन्यो ।

केही दिनपछि देवदत्तले निकिताबाट अर्को पत्र प्राप्त गन्यो । त्यसमा उसले देवदत्तलाई दुई महिनाका लागि जापान जाने निम्तो दिएकी थिई । थप, उसले त्यो अवधिका लागि लाग्ने सम्पूर्ण खर्चको ग्यारेन्टी निम्ति स्पोन्सर लेटरसमेत साथै पठाएकी थिई । चुम्बकले फलामका कणहरूलाई आफूतिर तानेभैं निकिताले देवदत्तलाई आकर्षित गर्दै थिई । त्यो पत्र पाएको दिनदेखि त त्यो एक प्रकारले बैचैनीमा छटपटिन थाल्यो ।

देवदत्त तत्कालै तयारीमा जुट्यो । पासपोर्ट बनायो, अन्य कागजपत्र तयार गन्यो र प्रवेशाज्ञा निम्ति दूतावासमा दरखास्त हाल्यो । समयले त्यसलाई राम्ररी नै साथ दियो । त्यो जेजे गर्न अघि सन्यो, त्योत्यो सजिलैसित भयो । यसरी अन्त्यमा त्यो जापानका लागि उड्यो ।

काठमाडौंबाट साङ्घाई र साङ्घाईबाट ओसाका हुँदै त्यो सूर्योदयको देश जापान प्रवेश गन्यो र अन्त्यमा टोकियो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा पुगेर ओरियो । निकिता त्यसलाई स्वागत गर्न त्यहाँ उपस्थित थिई । विमानबाट उत्रिएपछि, त्यसले अपरिचित अनुहारहरूबीच निकितालाई खोज्न भीडमा आँखा घुमायो, निकिताले त्यसको प्रिय अतिथिलाई देखिहाली र पाइला अगाडि बढाउदै गएर त्यसलाई स्वागत गरी ।

कुमालेको चक्र अब उल्टो घुम्न थालेको थियो । निकिता देवदत्तको गाइड थिई र देवदत्त एउटा पर्यटक । सुरुका केही दिन भलाकुसारी, रमभूम र घुमफिरमा बिते । निकिताको जीवनपद्धति देखेर देवदत्तलाई अनौठो लाग्यो, तर त्यसले त्यसबारे एक शब्द बोलेन । निकिता एउटा सुन्दर फ्ल्याटमा एकलै बस्थी । टोकियो विश्वविद्यालयकी स्नातक त्यो त्यसको समाजकी एउटी अग्रणी महिला

थिई । पछिपछि गएर त्यो देवदत्तलाई घरमा एकलै छाडेर बाहिर जान थाली । त्यो कहाँ जान्थी र किन जान्थीसम्म थाहा थिएन देवदत्तलाई । त्यसले त्यस्ता कुरा सोध्ने प्रयत्न पनि गरेन । अरुको व्यक्तिगत जीवनबारे चासो लिनु त्यो समाजमा राम्रो मानिंदैन भन्ने कुराको त्यसले पूर्वजानकारी प्राप्त गरिसकेको थियो ।

निकिता एकली भएर पनि एकली थिइन । विगत दुई महिनादेखि देवदत्त साथै थियो । तिनीहरू सँगै बस्थे, सँगै खान्थे र सँगै सुत्थे । देवदत्तको जीवनमा आइलागेको त्यो आकस्मिक सुखभोग, सम्पन्नता र बैभवले त्यसको जीवनशैलीमा एकदमै परिवर्तन ल्यायो ।

एक साँझ देवदत्त समुद्र किनारको एउटा बेन्चमा बसेर समुद्रमा हुब्न लागेको सूर्यलाई भावविभोर मुद्रामा टोलाएर हेरिरहेको बेला निकिताले त्यसको ध्यान आफूतिर तान्दै भनी—“देवदत्त, एउटा कुरा भनूँ है ?”

देवदत्तले त्यसतिर प्रश्नसूचक दृष्टि फ्याँक्यो ।

“तिमी अब नेपाल नजाने ल । सधैं यही मसितै बस्ने, हुन्न ?” निकिता त्यसलाई फकाउने शैलीमा भन्दै थिई । देवदत्तको मनमा एउटा भयझर डरलागदो आकृतिले आकार लियो र त्यो त्यसको अगाडि आएर उभियो । त्यो आकृति एउटा भीमकाय अजिङ्गरजस्तै देखियो जसले विस्तारै उसलाई निल्दैछ ।

“म मेरै माटोमा बाँच र मर्न मन पराउँछु । मेरो देश मेरो प्राण हो निकिता, तिमी त्यो राम्ररी बुझ ।” त्यो एककासि आवेशमा आयो र जुरुक्क उठ्यो ।

केही समयसम्म ती दुवैले एकअर्कालाई हेराहेर गरिरहे, निःशब्द ।

केही दिनपछि एक साँझ तिनीहरू फेरि घुम्न निस्के । देवदत्तको मन एक प्रकारले उदासउदास भएर उडिरहेको थियो । निकिता त्यो बुझ्यी र त्यसलाई कसरी सान्त्वना दिउँ भन्ने कुरामा त्यो आफै पनि भिन्नभित्रै छाटपटिँदै थिई । त्यसले प्रसङ्ग मिलाउने प्रयत्न गर्दै भनी—“हेर देव, मलाई मेरो देशको वरिपरि फैलिएको अगाध समुद्र र त्यसको नीलो जलराशि असाध्य मन पर्छ, तर त्योभन्दा पनि बढी मलाई विविध धरातलयुक्त तिम्रो पहाडी मुलुक, कञ्चन हिमशृङ्खला र त्यसमाथि फैलिएको सेतो हिउँ अनि सरल हृदय भएका तिमी सोभा नेपालीहरू भनै मन पर्छ ।”

देवदत्त हिँदा-हिँदै टक्क अडियो र निकिताको अनुहार नियाल थाल्यो । निकिता त्यसलाई फकाउने प्रयत्नमा थिई कि साँचो कुरा बोल्दै थिई भन्ने खुट्याउन प्रयत्नशील थियो त्यो । सायद निकिताले त्यो बुझी र फेरि भनी—“साँच्ची देव, म तिमी र तिम्रो देश दुवैलाई सम्मान गर्छु र स्नेह गर्छु । तिमी तिम्रो

देशजत्तिकै सुन्दर छौ ।” त्यसको टिप्पणीप्रति देवदत्तले कुनै प्रतिक्रिया व्यक्त गरेन । त्यो केवल मुस्कुरायो मात्र ।

“देवदत्त, तिमी कति शान्त र सरल छौ । साँच्चै देव, तिमी बुद्ध है ।” निकिताको त्यस टिप्पणीले त्यसलाई एक प्रकारको छटपटी, एक प्रकारको उकुसमुकुस अनुभव भयो । त्यसले अलि हल्का महसुस गर्नकै निमित पनि एउटा सरल प्रश्न सोध्यो— “निकिता तिमी बुद्धिस्ट है ?”

“हेर देव, म वास्तवमा नास्तिक हुँ । मलाई ईश्वरको अस्तित्वप्रति पटकै विश्वास छैन । तथापि म बुद्धको शालीन व्यक्तित्वलाई मन पराउँछु ।” त्यसले यसरी जवाफ दिई । त्यो देवदत्तलाई संवादमा ल्याउन सकेकामा खुसी थिई ।

निकितासितको त्यसको जीवन सुखमय थियो । त्यो पराई नारी त्यसकी आफ्नी नभएर पनि आफ्नै भएकी थिई । त्यसका हर आवश्यकताहरू त्यो सहज ढङ्गमा पूरा गर्थी । त्यो किन त्यसो गर्थी देवदत्त बुझ्न सक्दैनन्द्यो । देवदत्त त्यसलाई जतिजति बुझ्न प्रयत्न गर्थ्यो त्यो त्यतित्यति अगम्य र अभेद्य लाग्थी । त्यो समुद्रजस्तै लाग्यो उसलाई ।

निकिताको जीवन उज्यालो र अँध्यारो दुवै समयमा रहस्यमय थियो । दिउँसोको उज्यालोमा त्यो कहाँ जान्थी देव त्यो जान्दैनन्द्यो । जब रात पर्थ्यो अक्सर कोही न कोही त्यसको अतिथि हुन आइपुग्यो । निकिताको सबै कुरा राम्रो लागे पनि त्यो कुरा भने त्यसलाई मन परेको थिएन ।

“निकिता ! आखिर तिमी एउटी सुशिक्षित नारी है । यो घृणित कार्यमा तिमी किन संलग्न छौ मैले त्यो बुझ्न सकिनँ ।” एक दिन देवदत्तले हिम्मत बढुल्यो र निकितालाई भन्यो ।

निकिताले त्यसलाई सम्झाउदै भनी— “तिमीलाई खुला समाजको रहस्य थाहा छैन देव ! तिमी त एउटा सानो सुन्दर देशको सोभको नागरिक मात्र है ।” त्यसले एक प्रकारले देवदत्तलाई हल्का उत्तरमा भुलाउने प्रयत्न गरी ।

त्यसको त्यो जीवनशैली देखी देवदत्त विस्तारै विरक्त हुँदै गयो । त्यसले ऊसित अब आफू नेपाल फर्कने इच्छा व्यक्त गन्यो । तर त्यसको अनुरोधलाई उसले वास्ता गरिन ।

देवदत्तको भिसा अवधि समाप्त भइसकेको थियो । अब त्यो गैरकानुनी तवरले लुकेर बस्तै थियो । त्यो दिनभर निकिताको फ्ल्याटको चौधेरामा कैद थियो । बिहान-बेलुका त्यो खाना तयार गर्थ्यो । अधिपद्धि घरको हेरचाह । जब तिनीहरू सँगै खान बस्ये निकिता त्यसको प्रशंसामा पुल बाँध्यी । “तिमी कति

मीठो खाना बनाउन सक्छौ देव । मलाई तिमीले पकाएको असाध्यै मन पर्दै ।” देवदत्त त्यसको प्रशंसामा फिस्स हाँस्थो मात्र । प्रायः प्रत्येक सहवासअधि त्यो देवदत्तलाई त्यसरी नै केही न केही भनेर उत्तेजित पार्थी ।

विगत केही दिनदेखि एक प्रकारको विरक्त भावले त्यसलाई फेरि खूब सताउन थाल्यो । निकै लामो समयदेखि त्यसले इष्टमिन्न र साथीभाइबाट कुनै प्रकारको खबरसम्म पाउन सकेको थिएन । एक दिन दिउँसो निकिता बाहिरबाट अलि चाँडै फर्किई । फर्कनेवित्तिकै त्यसले भोलाबाट एउटा प्याकेट फिकेर देवदत्तलाई दिई । त्यो निकितामार्फत नेपालबाट देवदत्तलाई पठाएको प्याकेट थियो । प्याकेटमा उसका साथीभाइहरू र इष्टमिन्नहरूले लेखेका पत्रहरू र केही पुस्तक पत्रिकाहरू थिए ।

पत्रिकाहरू पढ्ने क्रममा एउटा शीर्षकमा गएर त्यसका आँखा ठोकिए । ‘टोकियोमा सानो बुद्ध’^१ । त्यसले त्यो पल्टायो र पढ्यो । पढ्दै जाँदा त्यसका ओठ-तालु सुकै गए । त्यसलाई लाग्यो त्यो पाल्देन र सिल्भयाको कथा नभएर त्यसको आफै कथा हो, देवदत्त र निकिताको कथा हो । कथा पढिसकेपछि त्यसका नौनाडी गले ।

त्यसले निकितालाई नियालेर हेच्यो— त्यसले त्यसलाई एउटी नागिनीका रूपमा देख्यो । त्यो त्यसबाट भाग्न खोज्यो, तर त्यसो गर्नु सम्भव थिएन । त्यसको मन हुरीमा परेको चरीसरि छियाछिया पच्यो । त्यसलाई त्यो साँझ भोक पनि लागेन । निकिताले खाई, त्यो अर्को कोठामा पस्यो र त्यसै पलियो । अर्धनिद्रामा त्यसले रात गुजाच्यो ।

निकिताको स्वच्छन्द जीवनमा हरेक साँझ कोही न कोही धनबान् आउँथ्यो र त्योसित रात बिताएर बिहान उज्यालो खस्न पाउँदानपाउँदै त्यहाँबाट लोप हुन्थ्यो । त्यो क्रम त्यो रात पनि जारी रह्यो ।

भोलिपल्ट बिहान सदाझै कफीको ट्रे लिएर देवदत्त निकिताको कोठामा पस्यो । निकिता घोप्टो परेर सुतिरहेकी थिई । त्यसले बिस्तारै उनलाई बोलायो । कुनै उत्तर आएन । ऊ नजिकै गएर उनलाई घचेट्यो, तैपनि कुनै प्रतिक्रिया भएन । त्यसपछि उसले निकितालाई पूरै तानेर हेच्यो । त्यहाँ कुनै गति थिएन । त्यसको जीउभरि एकैचोटि काँडा उम्हिए । ऊ औधी डरायो । त्यसले तुरुन्तै पुलिस स्टेसनमा फोन गच्यो ।

१. परशु प्रधान, ‘टोकियोमा सानु बुद्ध’, समकालीन साहित्य, अंक-२१ ।

परिबन्द कस्तो दुष्टकर हुँदोरहेछ भन्ने कुरा देवदत्तले बल्ल थाहा पायो । पुलिसले अनुसन्धानका सिलसिलामा लामो समयसम्म त्यसलाई कस्टडीमा राख्यो । अवैध किसिमले बसिरहेको एउटा विदेशी भएको हुनाले न्यायालयले पनि त्यसैलाई दोषी देख्यो । त्यसपछि त्यसले आजीवन कारावासको सजाय पायो ।

टोकियोमा केही महिना ऐयासी जीवन बिताउँदा यथार्थमा ऊ एउटा यौनदासका रूपमा बाँचिरहेको थियो भन्ने कुरा त्यसको दिमागमा कहिल्यै पनि घुसेन । निकिताको जीवनशैलीलाई त्यसले आलोचनात्मक रूपमा हेर्न थालेको भए पनि त्यसको जीवन समाप्त पार्ने कुरा त त्यसले सोचेकोसम्म थिएन । आखिर त्यो कसले र किन गन्यो ? त्यो प्रश्नले त्यसको मर्थिङ्गल खलबलिइरह्यो । अदालतको कठघरामा उभिएर त्यसले न्यायाधीशसमक्ष सयाँ पटक आफ्नो इन्कारी बयान दियो, तर एउटा विदेशी नागरिकप्रति न्यायको तुलो पनि ठीक ठाउँमा रहन सकेन । त्यसले एउटा निर्दोष नेपालीको जीवन कसरी जेलको चौधेराभित्र कोचेर बर्बाद गर्दैछ भन्ने कुराको हेक्का राख्न सकेन ।

देवदत्त यथार्थमा शताब्दी बाँच्न चाहन्थ्यो, तर त्यो कसरी ज्यूँदै मरिरहेछ भन्ने कुरा त्यसले कोसित कुन माध्यमबाट व्यक्त गरोस् ? देवदत्त आफै अवाक् थियो ।

करिब साठी वर्षपछिको एउटा सम्भावित दृश्य देवदत्तको दिमागमा आएर नाँच्न थाल्यो । टोकियोको सेन्ट्रल जेलको चिसोछिँडीमा लामा सेता दाढी-जुँगा भएको जोगीजस्तै देखिने दुब्लो, पातलो देवदत्तसित भर्खर मात्र जेलको ढोकाबाट भित्र छिरेको एउटा छोटेमोटे मङ्गोलियन भन्दै थियो—‘जीवनको अन्तिम मोडमा आएर बल्ल यसपालि म समातिएँ ।’ त्यस्तो कल्पनाले देवदत्तको टाउको भन् छड्क्यो र त्यसले त्यसपछि आँखा चिम्लियो ।

भाद्र, २०५८

घेरै जयराजहरू र एउटा प्राध्यापकको डायरी

मेरो यो कथाको शीर्षक किशोर पहाडीको एउटा कथाको शीर्षकसित मिल्दोजुल्दो छ । शीर्षक मिल्दोजुल्दो भए पनि यो कथाको त्यो कथासित कुनै प्रकारको सम्बन्ध भने छैन । किशोरका जनकराजहरूको विस्तारित रूप के हुँदो हो त्यो उनले बुझ्ने कुरा हो, तसर्थ मेरा लागि त्यो त्यति महत्वको विषय भएन । बिहान धुम्ने क्रममा एक दिन सडकपेटीमा एकाएक आफूले फेला पारेको एउटा डायरीको अन्तरमा लिपिबद्ध कुराहरूलाई जस्ताको तस्तै मैले यहाँ राख्ने प्रयत्न गरेको छु । डायरी लेख्ने प्राध्यापकलाई आफूले नचिनेको भए पनि डायरीको अन्त्यमा ‘जयराज’ को विषयमा लेखिएको विशेष टिप्पणीका आधारमा मैले त्यो गुप्त कुरा थाहा पाएको हुँ । यसलाई सजिलोका निम्ति आख्यान भनिए पनि यो मात्र एउटा प्राध्यापकको डायरी हो । उनकै इच्छाअनुसार म त्यो गाँठोलाई नखोली राख्न प्रयत्न गर्दैछु । डायरीको मुख्य अंश यसप्रकार छ—

फागुन एक गते शुक्रवार, बिहान पाँच बजेको घण्टीले निद्रा खलबलियो । एक प्रकारले भन्दा बलैशान्ति उठें । विगत पन्थ वर्षदेखिको यो कार्य अब त नियमित नै भइसकेको छ । छ बजे क्याम्पस

पुरनुपर्छ, त्यसका लागि पाँच बजे नउठने हो भने भ्याइने पनि भएन। बेलुकी धेरै बेरसम्म आँखा लोलाएनन्। मनमा अनेक कुरा खेलिरहे। सबै कुरा विस्तर चित एकाग्र गदै निदाउने प्रयत्न गर्दा पनि केही लागेन। कति बेला भकाइएछ कुन्ति, थाहा पनि भएन। एक प्रकारले अनिद्रामा वितेको रातपछिको बिहान, शरीरमा चैन छैन। शरीरमात्र होइन मन पनि अशान्त छ।

भुइँमा उज्यालो खस्न केही बेर अझै बाँकी थियो, घरबाट प्रस्थान गरें। क्याम्पसगेटमा पुग्दा छ, बज्ञ दस मिनेट बाँकी थियो। क्याम्पसपरिसर र वरपर भने चहलपहल क्रमशः बढ्दो थियो। विद्यार्थी, प्राध्यापक तथा कर्मचारीहरू मूलगेटबाट भित्रिने कार्य क्रमशः चलिरहेको थियो। केही बेरमा नै पियनले घण्टी लगायो। त्यसको आवाजले क्याम्पसपरिसर सतर्क भएर जुरुक्क उठ्यो, विद्यार्थीहरू कक्षाकोठातिर लागे। प्राध्यापकहरू पनि चक-डस्टर लिएर त्यतै सोभिए। यसरी एउटा क्याम्पसको नियमित कार्यले गति लियो।

अब तेह दिनपछि अर्थात् फागुन चौध गते स्वतन्त्र विद्यार्थी युनियनको निर्वाचन हुँदै छ। निर्वाचन विद्यार्थीहरूको भए पनि गरिदिनुपर्ने प्राध्यापकले, एक प्रकारको बाध्यता। त्यसका लागि एउटा आयोग गठन गर्नुपर्ने गृहकार्यमा लागेको छु। त्यसलाई वैधता दिनुपर्नेछ।

पौने दस बजेतिर पाँचौं घण्टी सकिएपछि विद्यार्थीहरूको एउटा ठूले लहर मूलगेटबाट बाहिरियो। विस्तारै क्याम्पसमा भीडभाड पातलियो। त्यसको लगतै मैले एउटा प्रशासनिक बैठक बोलाएँ।

बैठक सुरु भयो। बैठकको एकल एजेन्डा थियो— स्व.वि.यु. निर्वाचन आयोगको गठनका लागि गृहकार्य।

“हामी सबै भत्तावाल हाँ। निर्वाचन गराउने दायित्व हाम्रो हो। हामी यसबाट पन्छिन मिल्दैन।” छाया जयराजले तर्क राख्यो। सबैले ताली पिटे। प्रस्ताव पास भयो। त्यसको अनुमोदननिमित चार गते पूर्ण बैठक राख्ने निर्णय भयो। सबै हाँसीखुसी उठे।

चार गतेको साधारणसभाका लागि सूचना गैसकेको छ। नियमित कार्यबाहेक विशेष कुनै काम छैन। बरैचामा भार उभिएको छ। आज त्यसलाई गोडमेल गर्न लगाउनु छ। भखरै पुस्तकालयमा केही नयाँ पुस्तकहरू आइपुगेका छन्। तिनीहरूलाई हेर्नु छ।

पुस्तकालयमा गएँ। रोहिन्तो मिस्त्रीको ए फाइन ब्यालेन्स फेला पन्यो। निकै ठूलो पुस्तक, घ्यू-कमिलाका ताँतीजस्ता अक्षर, सात सय पचासभन्दा बढी पृष्ठ, मनले हरेस खाने। सानो छँदा पढेको कछुवाको कथा याद आयो। हातमा

लिएँ त्यसले आकर्षित गन्यो । रजिस्टरमा प्रवेश गराएर पुस्तकालयबाट बाहिरिएँ । साँझ घर पुगेपछि थाल्नुपर्ना ।

दिनभरि मन एक प्रकारले प्रफुल्ल रह्यो । छिमेक र देशविदेशका हालखबर सुन्दै, आगामी दिनहरूको कार्ययोजना मनमनै गुन्दै साँझ आनन्दपूर्वक समय बिताएँ । घर पुगेपछि केही छिन परिवारसित सुखदुःख बाँह्दै समय धकेलै । खाना खाएपछि पढ्न बसेँ । पढ्दै जाँदा त्यस्तै एउटा पुस्तक लेख्ने रहर जाग्यो मनमा । एधार बजेतिर सुतेँ ।

दुई गते शनिवार, क्याम्पस जानु छैन । नियमित द्युटीलाई तोडेर काम गर्न पाइने । इच्छा लागे अबेलासम्म सुल सकिने । एक प्रकारको बेरलै आनन्द, बेरलै राहत ।

आठ बजेतिर ब्ल्याक-टीको चुस्की लिँदै थिएँ, फोनको घण्टी बज्यो । एउटा साहित्यिक कार्यक्रमको निम्तो रहेछ । बोलाएको ठाउँमा नजाँदा रिसाउलान् भन्ने पीर, जाऊँ भने लेखेको केही छैन । जसरी पनि आज एउटा कविता लेख्नु । हालसालै एउटा जापानी कविता पढ्ने अवसर मिलेको थियो । त्यसको शैलीले मलाई आकर्षित गन्यो । प्रभावमा पर्ने मानिसको कमजोरी नै हो यो । केही देख्यो कि आफू पनि त्यस्तै गर्न मन लाग्ने । राम्रो काममा मात्र त्यस्तो मन लागोस् सबैलाई । मेरो शुभकामना !

मनले अठोट गन्यो । मैले कविता रचेँ । कविता-

परेवाहरू र बुद्ध
परेवाहरू
स्वयम्भूको छेउमा
खटामा काँटी
पखेटामा कराँती
खै कता गयो शान्ति ?

बुद्धको मूर्ति
दुवै आँखाछेउको
थोपाथोपामा
तपतप भरेको
आँसु हो कि रगत ?

कविता यत्तिमा दुङ्गयाऊँजस्तो लाग्यो । यति भए साहित्यगोष्ठीको शोभा, रितै हात भएन । मनले यसै भन्यो । फेरि खाना खाएर जाँदा ढिलो हुन सक्छ । तयारी गर्नैपन्यो ।

दिउँसो साहित्यगोष्ठीमा गर्ए । सुन्ने-सुनाउने क्रम निरन्तर चल्यो, चार घण्टा । त्यो पट्यारलाग्दो वातावरणबाट वाक्क भएका एक जना कवि-डाक्टर कविता पाठ नगरीकै हलबाट बाहिर निस्केर हिँडे । आफू भने मरिच चाम्पिएर्भै चाम्पिएर बसिरहनुपन्यो । अतिथि भनिटोपलिएर ड्यासमा बस्नुपर्दाका कष्टकर क्षणहरू अरूहरूले कसरी बिताउँदा रहेछन् भन्ने कुरा रामैसित जानियो ।

चार गते सोमवार, साधारणसभा छ । सौभाग्य भनौं कि दुर्भाग्य, सय जना स्टाफमा पचास पुऱ्याउन पनि धौधौ पन्यो । छाया जयराजसमेत अनुपस्थित भयो । हिजो बेलुकी जयराज नं. पाँचले मिटिड सार्ने हुकुम गर्दै फोन गरेयो । कुरो बुम्दा थाहा लाग्यो उसको पार्टीका महामन्त्री क्याम्पाचौरमा आउँदै थिए रे । विश्वविद्यालय जान कीर्तिपुर हिँडेकाहरू बीचैमा बाटातिरै रोकिए ।

तथापि एक गतेको गृहकार्य चार गते पास भयो । छाया जयराजको नेतृत्वमा निर्वाचन आयोग गठन भयो । तर राति नौ बजे उसले फोन गरेर रिजेक्ट गन्यो ।

पाँच गते मझगलवार, नेपाल बन्द छ । तथापि म क्याम्पस पुर्णे । धेरै प्रयत्नपछि छाया जयराजलाई समेत बोलाएँ ।

क्याम्पसपरिसरभित्र प्रवेश गर्नेबित्तिकै उसले एक शब्द पनि नबोली पट्याएको एउटा कागजको पाना मेरो हाततिर धुसार्ने प्रयत्न गन्यो । मैले त्यो लिन इन्कार गर्एँ ।

म : कुरा के हो, भन्नुस् न पहिले ।

ऊ : यो लिनू, त्यसपछि भनूला ।

म : पहिले भन्नुस् न, अनि लिऊला ।

ऊ : पहिले लिनू न, अनि भनूला ।

यति भन्दै उसले मेरो हत्केलामा त्यो कागज छोड्यो । मैले त्यसलाई समातिनँ । कागज भुइँमा खस्यो । पियनले त्यो उठायो र गोजीमा हाल्यो ।

त्यो उसको राजीनामापत्र थियो, जागिरबाट होइन, आयोगबाट ।

छ, गते बुधवार, शिवरात्रि, शिवशात्रिका दिन शाङ्कर विषभाडधतुरो खाएर लट्ठ छन् । शिवरात्रिका दिन एक प्रकारले देशै नशामा लट्ठिएको छ । शिवधुनी जगाउन ठाउँठाउँमा ढोरी टाँगेर केटाकेटीहरू बाटोमा अवरोध गर्दै छन् । पैसा बटुल्दै छन् । देशको शान्तिसुव्यवस्थामा जुटेको सरकार तिनीहरूका

अनुहारमा हिंसक छाया देख्छ र उसको हातको फलामे नली बारुदको क्याप्सुल खाएर आगो उकेल्छ अनि रगत बान्ता गर्दै। राजमार्गका पिचसडक रगतमा नुहाउँछन्। शिवका उपासक युवायुवतीहरूको इहलीला समाप्त हुन्छ! उफ्कस्तो विडम्बना। मलाई रेडियोको ट्युनिङ पनि मन परेन। मैले त्यसको स्विच अफ गरें।

सात गते बिहीवार, प्रजातन्त्र दिवस। कि परजातन्त्र दिवस, हैं? जे होस्, चबन्न वर्षदेखि चलिआएको चलन। पत्याउनैपर्ने। बिहानै समाचार प्रसारणपछि एफ.एम. रेडियोले भन्यो— दुईओटा कार्यक्रम, एउटा सरकारी आयोजना, अको गैरसरकारी आयोजना। औपचारिकताका लागि सरकारी आयोजना र जनसहभागिताका लागि गैरसरकारी आयोजना। दुई अलगअलग स्थान। गेस्टहाउसप्राइगण र क्याम्पाचौर। क्याम्पाचौरका प्रमुख अतिथि गिरिजाबाबु। गिरिजाबाबुले असोजतन्त्रको विरोध गर्नेछन् र संसद् पुनःस्थापनाको माग गर्नेछन्। आजकाल हुने प्रत्येक भाषणको लख काट्न त्यति गाहो छैन। आफू परियो दुई ढुङ्गाको तरुल, कता जाने? म घरै बसें।

आठ गते शुक्रवार, बिहान पाँच बजेको घण्टीले निद्रा खुल्यो। बिहानको नित्यकर्मपछि लुगा लगाईवरी क्याम्पस हिँडें। त्यो मेरो नियमित कार्य नै थियो। क्याम्पसमा क्रमशः गतिशीलता देखा पन्यो। सात बजेतिर जयराज नं. दुई क्याम्पस प्रवेश गन्यो। होओस्, नहोओस् ऊ आफूलाई सानोतिनो नेता ठान्छ। क्याम्पसपरिसरमा केही मौसमी विद्यार्थीहरू थिए। उसलाई देखेबित्तिकै तिनीहरू उसका अधिपछि लागे। तिनीहरूको अल्पवार्तापछि मौसमी विद्यार्थीहरूको त्यो भुन्ड मतिर आयो। तिनीहरूको अधिल्लो पढक्किमा छाया जयराज थियो।

“मेरो मञ्जुरीबेगर बनेको आयोगमा म बस्दिनै।” छाया जयराजले भन्यो।

“तपाईंको मञ्जुरीले बनेको हो त्यो। त्यहाँ तपाईंको दस्तखत छ।” मैले भनें।

“खै माइनुट हेरौँ, माइनुट देखाउनुस्।” मौसमी विद्यार्थीहरू कराए। मैले माइनुट देखाइदिएँ। चर्को आवाज र पाखुरा सुर्काइले वातावरण एकाएक रन्कियो र एकछिनपछि बरफमा परेको थर्मामिटरभैं त्यो बिस्तारै ओलंदै गयो।

दिउँसोतिर छिमेकी क्याम्पसका आयोगहरूले राजीनामा दिएको खबर आयो। साँझ छाया जयराजले दलबलसहित मलाई राजीनामा पेस गन्यो। चुनाव स्थगित भयो।

नौ गते शनिवार, आज बिदाको दिन। कतै जानुपर्ने छैन। एक प्रकारको मुक्ति। अर्को हप्ता एउटा साहित्यिक कार्यक्रममा भाग लिन जानुपर्नेछ। कविगोष्ठी,

कविहरूको स्वाभाविक जमघट हुने थाउँ । आफू कविता लेख्ने सीप नभएको मान्छे परेँ, कसरी काम चलाउने हो खै ? दिउँसो खाना खाएपछि पुराना डायरीहरू पल्टाउंदै गएँ । वि.सं. २०२७ सालतिरको एउटा डायरीमा एउटा कविता फेला पत्तो—

...

...

शिशिर ऋतु भखरै सकियो
र बसन्त लाग्यो — भनेर मात्र के गर्नु ?
कतै केही चीजको ठेगान छैन
सर्वत्र अन्योल छ,
ऋतुमात्र केरिएर के हुन्छ खै ?
सर्वत्र बेहाल छ,
अब त भन्
ग्रीष्मको तातो लूमा
पाल आकाश छ,
पानी परेको छैन,
धरतीमा सूर्यले आगो लगाउने डर छ,
जिन्दगीको खै के भर छ ?
प्रत्येक पाइलापिच्छे
मृत्युको राग छ,
खुकुरीको धारमा टेकेर हिँडनुपछ
सिरानी बन्दुकको नाल छ,
हिमालको शिरदेखि
तराईको मैदानसम्म
मान्छेहरूको मुटु फुटेर निस्केको
रगतको आहाल छ । ...

कविताका केही अंश उद्धृत गरिसकेपछि मलाई एक प्रकारको डरले छोप्यो । त्यो कविता मेरै थियो कि अरू कसैको ? मैले ठम्याउने प्रयत्न गरेँ तर सकिनँ । दुवै सम्भावना छ— हुन पनि सकछ र नहुन पनि सकछको दोसाँधमा छु अहिले । हो भनाँ, रैनछ भने अहिलेका कुमुदिनीहरूले उहिलेकी कुमुदिनीले शङ्कर लाभिछानेलाई सन्न्यासी बनाएभै मेरो ढन्नेसो सेकाउने हुन् कि भन्थानेँ ।

होइन भनौं, यो मोरो मन एक प्रकारले जिरह गरिरहन्छ । जे त होला, आगामी हप्ता आयोजना हुने घरदैलो साहित्यिक कार्यक्रममा त म यसलाई सुनाउँछु, सुनाउँछु । एक प्रकारले अठोट गरें मनमा ।

दस गते आइतवार, बिहान साढे तीन बजेतिर जयराज नं. सात आयोर मेरो अफिसमा ताला ठोक्यो । मैले त्यसको कारण सोधैं । त्यसले भयानक मुखमुद्रामा मतिर वक्रदृष्टि फ्याँक्यो र त्यहाँबाट बाहिरियो ।

एधार गते सोमवार, बिहान आठ बजेतिर जयराज नं. आठ मेरो अफिसअगाडि आयो र मसित प्रश्न गच्यो— “तपाईं किन अफिसमा बस्नु भएन ?”

“मेरो अफिस बन्द छ — तालाबन्दी ।” मैले भनैं ।

“कुन मूर्खले लगाएको यो ताला ?” त्यसले एकपटक भीडतिर आँखा धुमायो । कसैले आवाज निकाल्न सकेन । त्यसपछि त्यसले एउटा रड ल्यायो र ताला फुटायो ।

त्यसको लगभग एक घण्टापछि केही जयराजहरूको अर्को एक हूल आयो र मेरो अफिसको ताला फोडेर कुर्सी निकाल्यो । एउटाले माथिल्लो तलाको बरन्डाबाट कुर्सी तल हुत्याइदियो । त्यही बेला कुर्सीको एउटा खुद्दा भाँचियो । तलबाट अर्कोले त्यसलाई उठाएर चौरमा लगयो । मट्टीतेल छक्यो र सलाई कोच्यो । त्यो धूवाँको कालो मुस्लो उकेल्दै ह्वारह्वार्ती बल्यो । मेरो मन अमिलियो र मेरा आँखाबाट दुई थोपा आँसु खसे ।

बाह गते मझगलवार, शिक्षा दिवस । क्याम्पस विदा छ । शिक्षा दिवसमा जाने दुइटा निम्ता छन्— एउटा सरकारी र अर्को गैरसरकारी । कता जाने ? म बिलखबन्दमा पर्छु । आखिर घरै बसेर दिन गयो ।

तेह गते बुधवार, सधैँमै यथासमयमा क्याम्पस पुग्छु । वातावरण सुनसानप्रायः छ । एकथरी विद्यार्थीहरूले गरेको पाँचदिने लामो बन्दको आह्वान । केही प्राध्यापक र कर्मचारीहरू छन् । आज फूलबारी गोडमेल गर्ने कार्यक्रम बन्यो ।

चौथ गते बिहीवार, राजधानीका क्याम्पसहरूमा स्व.वि.यु. निर्वाचन भैरहेछ । तर यहाँ भने वातावरण हिजोकै जस्तो सुनसान छ । आज पनि फूलबारी बनाउने काममा कसिसनुपर्ला ।

पन्थ गते शुक्रवार, बन्द फिर्ताको घोषणा, तर कसैले पत्त्याएनन् । सङ्क सुनसान छ ।

सोह गते शनिवार, कविगोष्ठीमा जानुपर्ने, तर गइनँ । आफ्नो कविता सक्कली हो कि नक्कली, ठम्याउनै नसकेपछि गर्ने के ?

सत्र गते आइतवार, बन्दको प्रभाव उस्तै छ। वातावरण बिलकुलै सुनसान छ।

अठार गते सोमवार, सञ्चालक समितिका एक जना सदस्यको परिचयपत्र तयार गर्दै थिएँ, जयराज नं. सात आयो दलबलसहित, र मलाई बोलायो। मैले बुझें, तिनीहरू धेराउ गर्दै थिए। म अर्को कोठामा छिनेविति कै तिनीहरूले मलाई घेरे। म भरसक नम्र भएर बोल्ने प्रयत्न गर्थे, तिनीहरू निहुँ खोज्ने कुरा गर्थे। मैले आफ्ना सहायकहरूलाई बोलाउन पठाएँ। सबै आए, तर छाया जयराज आएन। मैले दस-आठपटक खबर पठाएँ, तर ऊ आउदै आएन। म भन्डै तीन घण्टा थुनिएँ।

उन्नाइस गते मङ्गलवार, भोलिका लागि साधारणसभा राखिएको छ। त्यसका लागि सूचना पठाएँ। दिन सामान्य किसिमले बित्यो।

बीस गते बुधवार, बिहान स्टाफ बैठक छ, यसलाई साधारणसभा भनिएको छ। बैठक सुरु हुनुपूर्व केही जयराजहरूसित अलिकति कानेखुसी चल्यो।

जयराज नं. दुई : निर्वाचन गराउने दायित्व तपाईंको हो। तपाईं जसरी गर्नुहुन्छ गर्नास, हामी केही जान्दैनौं।

जयराज नं. पाँच : अरू जे गरे पनि त्यो छाया जयराजलाई कुनै काम नलगाउनुहोला। त्यो बिचरा निर्धो छ।

सभा सुरु भयो र अरू जयराजहरूले पनि तिनै स्वरमा स्वर मिलाए। मैले एउटा निर्धो प्राणी छानें र त्यसको घाँटीमा घण्टी बाँधिएँ। त्यसपछि तिनीहरूले निर्वाचनको कार्यक्रम प्रकाशित गरे। साँझ स्थानीय रेडियोमार्फत चुनावको हल्ला मच्चियो। क्याम्पसको वातावरण चुनावमय भयो।

एककाइस गते बिहीवार, बिहान अलि ढिलो बिउँझिएँ। जीउ भारी महसुस भयो। नुवाईयुवाई गरेर क्याम्पसतिर लागें। क्याम्पस पुरदा भन्डै साडे सात बजेको थियो। अलि परैबाट अनुमान लगाउन सकिन्थ्यो— क्याम्पसको वातावरण केही फरक छ। नजिकै पुगेपछि थाहा भयो— क्याम्पसको मुख्य प्रवेशद्वारमा ताला लागेको छ। त्यसको लगतै स्थानीय एफ.एम.ले फुक्यो— छत्तीस घण्टाभित्र चुनाव स्थगित गर्ने अलिटमेटम।

चुनावी प्रतिस्पर्धामा उन्निएका विद्यार्थीहरूको चहलपहल कम थिएन। वातावरण पूरै तानावपूर्ण थियो। अन्योलपूर्ण परिस्थितिबीच गुज्जिरहेको समयमा बुलुक्क उफँदै जयराज नं. सात म भएठाउँ आयो र दाहिने हातको चोर औँलो मेरो नाकतिर तेस्याउँदै बोल्यो— “अबको बाह घण्टाभित्र ताला खोलेर चुनाव गराउन्, नभए म रगतको खोलो बगाइदिन्छु।”

त्यसको कुरा सुनेर मन भित्रैदेखि डरायो । विविध खाले मानिसहरूसित भेटधाट, विचारविमर्श र सरसल्लाह गर्दागदै समय बितेको पत्तै भएन । एकपटक एक जना प्राध्यापकको घरमा पुगेँ । प्राध्यापकहरूको एउटा सानो समूह त्यहाँ थियो, सबै म्यारिजमा मस्त । म अत्यास र छटपटीबीच फेरि क्याम्पसगेटमा पुगेँ । त्यहाँ निर्वाचन आयोगमा रहेका प्राध्यापकजातका केही सुधा प्राणीहरू थिए । मृगका हूलमा पसेको हुँडारसरि जयराज नं. सात हुत्तिदै फेरि त्यहाँ पस्यो र घोषणा गच्यो— “यो क्याम्पसचिफलाई पानीसानी हालेर मन्साएर राख्नु म खुकुरी लिएर आउँछु र यसलाई बलि चढाएपछि म ढोका फोर्छु ।”

त्यसको त्यो गर्जनले सबैका मुटु धरर काँपे । त्यसपछि म घरतिर लागेँ । घरमा पुरेपछि एकछिन सुस्ताएँ र केही बेरपछि एक पन्ना फुलस्कोप भिकेर राजीनामा लेखेँ ।

साँझ पाँच बजेको रेडियो समाचारले फुक्यो— क्याम्पस प्रमुखद्वारा स्वेच्छाले राजीनामा ... ।

सडकपेटीमा मैले फेला पारेको डायरीको क्रमबद्ध वर्णन यति हो । त्यसपछिका केही पानाहरू खाली छन् । सिरान र पुछार क्यै नभएको यो डायरीको कुनै पनि पानामा वा कतैतिर पनि कसैको नाम लेखिएको छैन । सप्रमाण कसैले दाबी गर्न आए त्यसलाई फिर्ता गर्ने विचारमा छु । छ महिनाभित्र पनि कोही नआए यो एउटा सार्वजनिक पुस्तकालयको सम्पत्ति हुने हिसाबले उपहार दिनुपर्ला भन्ने एउटा योजनाको घुम्लो खाका तयार भएको छ मनमा । एकपटक सोच्नोस्— कतै यो तपाईंकै डायरी त होइन ?

●

फागुन, २०६०

अस्तित्वको खोजी

उसको होस खुल्दा उसले आफूलाई अस्पतालको एउटा बेडमा पायो । बाहिरको वातावरण एक प्रकारले शान्त थियो । यत्रतत्र अँध्यारोको साम्राज्य फैलिएको थियो । तर अस्पतालको मूलढोका अगाडिको भाग भने सापेक्षिक रूपमा उज्यालो थियो । नजिकै मझौला उचाइको एउटा कम्पाउन्डवाल थियो र त्यसको छेउमा ठडिएको ल्याम्पोस्टबाट मर्करीले निरन्तर फालिरहेको प्रकाशले अस्पतालको आँगन भन्दा पनि हुने त्यो भागमा उज्यालो छरिरहेको थियो । मूलढोकाबाट छिन्नेवित्तिकै उत्तरतिर एउटा सोतो जस्तो देखिने लामो प्यासेज थियो । त्यसको उत्तरीखण्डमा एउटा स-सानो अर्धचन्द्राकार काउन्टर थियो र एउटी किशोरी नर्स त्यै काउन्टरको कुर्सीमा बसेर बिरामीहरूको रेकर्ड हेरिरहेकी थिई । काउन्टरको दाहिनेतिर पुरुष वार्ड थियो र देव्रेतिर महिला वार्ड । पूर्व-पश्चिम फैलिएका ती दुवै वार्डमा उत्तर र दक्षिणतिरको लडमा आठ-आठ बेड थिए र बीचको भागलाई प्यासेजका रूपमा प्रयोग गरिएको थियो । युद्ध भइकिएको समयमा भने कहिलेकाहीं त्यस्ता प्यासेजहरूसमेत बिरामी र घाइतेहरूले भरिन्थे । रणबहादुर पुरुष वार्डको उत्तरी लडको सबैभन्दा छेउको बेडमा थियो ।

होस खुलेपछि त्यसले बिस्तारै आँखा खोल्यो र वातावरणलाई नियाल्ने प्रयत्न गन्यो । वातावरण र परिवेश दुवै बिलकुलै भिन्न थिए । कोठाभित्र उज्यालो पर्याप्त मात्रामा थियो र वातावरण एक प्रकारले शान्त । बार्डका हरेक बेडहरूमा बिरामीहरू र घाइतेहरू थिए । लगभग सबैजसो बिरामीका कुरुवाहरू बेड नजिकै टुलमा बसेर तिनीहरूको हेरचाह गर्दै थिए । डाक्टर र नर्सहरूको टोली समय-समयमा बार्ड भिजिटमा पुग्यो र आवश्यक परीक्षण, सल्लाह-सुझाव र निर्देशनपछि फेरि फर्कन्थ्यो । रणबहादुरको होस खुल्दा उसले आफूलाई त्यस्तै परिवेशमा पायो । सेतो परिधानमा सजिएका डाक्टरको घाँटीमा स्टेथेस्कोप भुन्डिइरहेको थियो र उनीसंगै दुई जना नर्सहरू रेकर्ड फाइल र औषधीको ट्रे लिएर उभिरहेका थिए । डाक्टर प्रेमपूर्वक उसको हात स्पर्श गरिरहेका थिए । बिस्तारै खुलेका उसका आँखासित आँखा मिलाउदै डाक्टरले उसलाई अड्गेजीमा सोधे- “तपाईंलाई कस्तो छ अहिले ?” डाक्टरको अनुहारबाट एक प्रकारको ममतापूर्ण आभा प्रकट भैरहेको थियो । रणबहादुर त्यो सुमधुर प्रेमपूर्ण व्यवहारबाट कृतकृत्य भएको अनुभव गरिरहेको थियो । ऊ अत्यन्त आह्लादित भयो र बोल्न चाह्यो तर त्यसका ओठ खुलेनन् । उसले डाक्टरका हातलाई आफ्ना हातले बिस्तारै छाम्यो र फेरि आँखा चिम्लियो । “उसलाई आराम गर्न दिँऊ ।” डाक्टरले निर्देशन दिए र रेकर्ड फारामको प्रेस्क्रिप्शन खण्डमा उल्लेख गरिएका औषधीको मात्रामा सामान्य हेरफेर गरेर अको बेडतिर लागे ।

भोलिपल्ट बिहान ऊ व्यूभैंदा नेपल्स सहरभरि उज्यालो भइसकेको थियो । उसले भ्यालबाट बाहिर हेच्यो । अस्पताल कम्पाउन्डसँगै जोडिएर फैलिएको समुद्रको नीलो पानीमाथि खसेको बिहानीपखको सूर्यका किरणले त्यसको सतहमा एउटा मनमोहक दृश्य निर्माण गरिरहेको थियो । रणबहादुरले एकछिनसम्म त्यै दृश्यलाई नियाल्न्दै आफ्नो दर्दलाई बिसने प्रयत्न गन्यो । अस्पतालको भ्यालबाट बाहिरतिर फैलिएको त्यसको दृष्टि भू-मध्यसागरको गाढा नीलो जलराशिमाथिबाट चिप्लेर क्षितिज किनारासम्म पुग्यो । भीमकाय पानीजहाजहरूबाट त्यै सागरको बाटो ऊ कैयौं पटक जिब्राल्टर र लालसागर हुँदै आन्धमहासागर र हिन्दमहासागरका छालहरू तरेको छ, खाडीका मुलुकहरू र दक्षिणी युरोपका भू-भागहरू चहारेको छ । युद्धको विभीषिका कति भयड्कर र कति त्रासदीपूर्ण हुन्छ त्यो कुरा उसले अत्यन्तै नजिकबाट देखेको र बेहोरेको छ । मानिसको दिमागमा सल्केको युद्धको आगोले युगाँ-युग लागेर निर्माण भएको सभ्यताको पर्खाललाई कसरी गर्ल्यामगुरुलुम पारेर ढाल्दोरहेछ, भन्ने कुरा उसको विगत पाँच वर्षको दक्षिणपूर्वी एसियाका देशहरू हुँदै खाडी र युरोपेली मुलुकहरूका छाउनी र युद्धमैदानमा विताएका

दिनहरूले उसलाई राम्ररी बुझाएका छन् । जब युद्धमा हुने ज्यादती र मानव-अधिकार हननका कुराहरू सम्भन्ध उसलाई आफैदेखिसमेत घिक्कार लागेर आउँछ ।

एउटा घाइते सिंहसरि अस्पतालको शाय्यामा लडिरहेको रणबहादुरले दुवै हातका सहाराले टेकेर ओछ्यानमा कोलभै सुनिएको त्यसको दाहिने खुट्टालाई बिस्तारै पछाडितर तान्यो र सिरानीतिर अडेस लागेर बस्यो । तिघाको गोली निकालिएपछि घाउ बिस्तारै सन्चो हुँदै गएको भए पनि स्वाइलिङ्ग हुन अभै छाडेको थिएन । द्रुत गतिमा फेरिएको परिवेशले उसको सोचाइमा समेत व्यापक फेरबदल त्याइरहेको थियो । पाँच वर्षपहिले ऊ पल्टनमा भर्ती हुँदा अहिलेको यो अवस्थामा आइपुग्नु पर्ला भन्ने त्यसले कल्पनासम्म गरेको थिएन । गाउँमा उच्चोग्रथन्दा क्यै थिएन । स्कुल पाठशालाको नामनिसान थिएन । दोसो विश्वयुद्धको आगोले केही एसियाली मुलुकहरू र खासमा युरोपेली भूमिलाई आफूभित्र लपेट्दै गइरहेको भए पनि नेपालजस्तो सानो हिमाली मुलुकमा त्यसको प्रत्यक्ष असर परेको थिएन । लामो समयसम्म छिमेकी मुलुक भारतलाई आफ्नो उपनिवेशका रूपमा लिएको बेलायती साम्राज्यले नेपाली मूलका सोभका तर शूरवीर योद्धाहरूको आन्तरिक खुबीको राम्रो मूल्याङ्कन गरिसकेको थियो र त्यसैको नतिजास्वरूप गोखर्बा भर्ती केन्द्रको स्थापना गरेर केही स्टर्लिङ्ग पाउन्डसित नेपाली युवाहरूको सौदालाई संस्थागत बनाएको थियो । त्यही क्रममा सन् १९३८ तिर एक दिन अठारवर्षे लक्का जवान रणबहादुर ब्रिटिस आर्मीमा भर्ती भएको थियो । सुरुमा भन्डै एक वर्ष देहरादुन छाउनीमा तालिमको समय बिताएको उसले रोयल गार्डका रूपमा तत्कालै ब्रुनाई जाने अवसर पायो । प्रशान्त-महासागरको बीचमा अवस्थित दक्षिण-पूर्वी एसियाको त्यो उष्ण प्रदेशको भन्डै तीनवर्षे बसाइपछि एक दिन एकाएक उसको पल्टन युरोप सर्वा भएको खबर आयो । त्यसको लगतै हिन्दमहासागरको उत्तरी किनारा हुँदै उसको पल्टन युरोपको बाटो सोभियो ।

ब्रुनाईको दक्षिण-पश्चिमी किनाराबाट चिप्लेकीराको गतिमा सोभिएको उसको फौजी जहाज भन्डै दुई हप्ताको अविच्छिन्न यात्रापछि रेड-सी पार गरेर भू-मध्यसागरमा प्रवेश गन्यो । हरियो जड्गलले ढाकिएको गोर्गोन द्वीप पुगेपछि तिनीहरूको त्यो भीमकाय जहाजबाट तिनीहरूले छुटकारा पाए । जता हेच्यो पानी-पानीको संसार देखिने त्यो पट्यारलाग्दो जलयात्राबाट थकित भएका मानिसहरूका मनमा परिवर्तनका मसिना तरड्गाहरू उम्रन थाले । युद्धमोर्चामा खटिनुपूर्वका केही दिनसम्म तिनीहरूले त्यो द्वीपका छेउकुना चाहारे । समुद्रका किनारा घुमे र सार्डिन माछाका परिकारहरू चाख मानी-मानी खाए । त्यसपछि

एक दिन उसको पल्टन दुई भागमा विभाजित भयो । एउटा टुकडी जिनोवा सहरतिर लाग्यो र अर्को नेपल्सतिर । रणबहादुर नेपल्सको टिममा थियो ।

रणबहादुरलाई राम्ररी सम्भना छ, गोर्गोन द्वीपको किनारा छाडेर उत्तर-पश्चिमतिर सोभिएको उसको सेतो रडको मझौला आकारप्रकारको पानीजहाज पानीमाथि तैरिरहेको राजहंसजस्तै देखिन्थ्यो र त्यसको मस्तुलको धारिलो टुप्पाले पानीको सतहलाई चिर्दै अगाडि बढदा सागरको शान्त सतहमा एक प्रकारको वेगवान् हलचल पैदा हुन्थ्यो । त्यो मनमोहक दृश्य हेर्न समुद्रको किनारका सेता घरहरू र ती घरहरू नजिकै भएर दौडेको सङ्कपेटीबाट मानिसहरू नजिकै आउँदैगरेको जहाजतिर दृष्टि फैलाउँथे । जहाजमा सवार मानिसहरूसमेत आकाशतिर उचालिएको जहाजको अग्रभागमा अवस्थित अग्लो लिङ्गो र त्यसको दुप्पोदेखि जहाजका ठाउँठाउँमा तानेर बाँधिएका डोरीहरूमा समाएर हर्ल्याड-हर्ल्याड हल्लिदै र बारमा आड लिँदै त्यो दृश्य हेर्दै समय धकेल्ने प्रयत्न गर्थे । कतिपय ठाउँमा त विभिन्न रड र जातका माछाहरूदेखि लिएर पानीको सतहमा टाउको ठह्याउँदै तैरिरहेका पानी सर्पहरू देखिन्थ्ये र जहाजको पिंधतिर हुँदै फेरि पानीमा ढुबुल्की मार्थ्ये । पानीको सतहमाथि नानाभाँतिका रड र आकारप्रकारमा देखिने समुद्री चराहरूको चिरबिरले समेत त्यो मनमोहक वातावरणमा रमाइलो थप्न भन् धेरै सघाइरहेको प्रतीत हुन्थ्यो ।

नेपल्स सहरको बाहिरी किनारामा अस्थायी शिविर जमाएर बसेको दुई हप्तासम्म रणबहादुरले कुनै प्रकारको कठिनाइको सामना गर्नु परेन । कुनै दिन ऊ साथीहरूसँगै समुद्री गस्तीमा खटिन्थ्यो र द्रूत गतिमा दौडने विशेष प्रकारको सानो फौजी जहाजबाट भू-मध्यसागरको फन्को मार्थ्यो । उसको टुडकी साँझमा प्रायः क्याम्पमा फर्कन्थ्यो । तेस्रो हप्ताको सुरुको एक दिन उसको ढ्युटी नेपल्स सहर बाहिरको गाउँमा पर्न गयो । दुर्भाग्यवश ऊ त्यै समयमा शत्रुपक्षको गोलीको निसान बन्न पुग्यो ।

गोलीका पर्हाहरूबाट छलिदै र बँच्तै दौडेको रणबहादुरले दाहिने खुट्टाको तिधा कसरी छेडिन पुग्यो भन्नेसम्म पत्ता पाएन । भोलिपल्ट विहान आफूलाई एकैचोटि अस्पतालको बेडमा पाउँदा ऊ बिलखबन्द परिरहेको थियो ।

लगभग तीन हप्ताको अस्पताल बसाइपछि ऊ त्यहाँबाट डिस्टार्ज भयो । घाइते जवाहरूलाई फेरि क्याम्पमा लाने चलन थिएन । त्यसैले उसलाई उसको पल्टनले नेपल्स सहरको एक आवासीय क्षेत्रमा डेरा खोजेर राखिदिएको थियो ।

डेरामा उसलाई कुनै प्रकारको असुविधा थिएन । अस्पतालमा एक प्रकारको भीडभाडयुक्त वातावरण थियो, तर यहाँ त्यस्तो केही थिएन । नर्सहरू

प्रत्येक दिन दुईपटक उसलाई हेरविचार गर्न उसकहाँ पुगथे । तिनीहरूमध्ये मारियालाई किन-किन ऊ औंधी माया गर्थ्यो । मारिया पनि त्यस्तै भाव प्रदर्शन गर्थी । ब्रिटिस मूलकी मारिया युरोपमा युद्ध भइकिएपछि मानवीय सहयोग पुच्याउने हेतुले त्यहाँको सरकारमार्फत नेपल्समा पोस्टिङ भएर आएकी थिई ।

रहँदा-बस्ता रणबहादुर र मारियाको भित्रताले गाढा रड लियो । तिनीहरूमा अरु हिमचिम बढौंदै गयो । एक प्रकारले तिनीहरू अब एकअर्काका अभिन्न भित्र बने । आधुनिक भाषामा भन्दा तिनीहरू एकअर्काका व्हई फ्रेन्ड र गर्ल फेन्ड बने ।

एक दिन-दुई दिन गर्दै जाँदा तिनीहरूले समय घर्केको पत्तै पाएनन् । तिनीहरूको भित्रताले वैधता पाएको लगभग एक वर्षपछि तिनीहरूको एउटा सन्तान जन्म्यो । विदेशी मुलुकमा बसेर प्रेमविवाह बन्धनमा बाँधिएको रणबहादुर र मारियाले आफ्नो पहिलो पुत्रको नाम मार्टिन राखे ।

हस्पिटलकी परिचारिका मारियाको प्रसवकाल एक प्रकारले आनन्द र रोमान्सपूर्ण वातावरणमा बित्यो । ऊसित परिचित जोसुकै पनि त्यसलाई स्नेहपूर्ण नजरले हेर्थे र दिनप्रतिदिन फेरिर्दै गएको त्यसको शारीरिक बनोट र आकारप्रकारतिर नजाँनेदो किसिमले निरीक्षण गर्दै उसको एउटा सुखद भविष्यका लागि शुभकामना प्रदान गर्थे । सहकर्मी साथीहरूको त्यो स्नेहपूर्ण व्यवहारले त्यसको मन त्यसै पुलकित हुन्थ्यो र ऊ भित्रभित्रै मझ परेर दडदास पर्थी । स्वयम् रणबहादुर पनि कम मझ परेको थिएन । जब ऊ छाउनीबाट लखतरान्न परेर फर्कन्थ्यो, मारिया एउटी असल सहधर्मिणीले भै त्यसको कुशलक्षम सोध्थी र त्यसको सहयोगमा जुट्थी । त्यसको यस्तो व्यवहारले कृतकृत्य भएको रणबहादुर कहिलेकाहीं त भावुकतामा आएर भन्थ्यो— “मारिया, साँच्चै तिमी महान् छ्यौ । सात समुद्रपारिको यो विदेशी भूमिमा तिम्रो ममता र स्नेह नपाएको भए म उहिल्यै खरानी भै सक्यै ।”

“त्यस्तो अप्रिय शब्द मुखबाट ननिकाल मेरो प्रिय !” मारिया त्यसलाई सम्झाउँथी ।

“ल्फोरेन्स नाइटिङ्गलको भूमिमा विचरण गर्ने तिमी उनैको प्रतिरूप हौ भन्थान्छु म त, बुझ्यौ मारिया ।” यसरी ऊ मारियाप्रति आफ्नो अगाध स्नेह र आस्था अभिव्यक्त गर्दथ्यो ।

सन् १९४४ को शरद ऋतुको एक साँझ, मारिया र रणबहादुर दुवै जना मार्टिनको पहिलो जन्मोत्सव मनाउने तयारीमा जुटेका थिए । केही सैनिक अधिकारीहरू, केही चिकित्सकहरू, नर्सहरू र केही चिनाजानका अरु मानिसहरू,

साँझ तिनीहरू सबै एउटा स्थानीय होटलमा जम्मा भएर त्यो सानो समारोहको रमाइलो बाँडचुँड गर्दै थिए । मार्टिनलाई नयाँ सिंगारपटारमा सजाइएको थियो र उसको नजिकको टेबुल उपहारको थुप्रोले खचाखच थियो । उपहारकै लहरमा एउटी नसले एउटा पुस्तक ल्याएर मार्टिनको हातमा छुवाएर उपहारको त्यै खातमा राखिन् ।

करिब दुई घण्टाको जमघटपछि त्यो सजधज र चमकधमक विस्तारै सेलाउदै गयो । त्यसपछि तिनीहरू घरतिर फर्के । भोलिपल्ट सामानहरू मिलाउने क्रममा मारियाले पुस्तकको प्याकेट खोलिन् । त्यो प्याकेट मार्टिनको जन्मदिनका उपलक्षमा मारियाका लागि ल्याएको कुरा बल्ल तिनले बुझिन् । फ्रान्सिस हेमिल्टनद्वारा लिखित त्यो कृति नेपालबाटे लेखिएको इतिहासको एउटा पुस्तक थियो ।

रणबहादुर र मारिया दुवैको जीवन एक प्रकारले व्यस्ताबीच गुज्जिरहेको थियो । मारिया निश्चित समयमा अस्पताल जान्थी, बिरामीहरूको उपचारमा संलग्न हुन्थी र त्यसको आठघन्टे ढ्युटीको समयावधि अस्पताका फाइलहरूसित चल्दै, औषधीका प्रेस्क्रिप्सनहरू पढ्दै, बिरामीहरूलाई औषधी खुवाउदै र यो बेडदेखि त्यो बेडको बिरामीको हेरचाह गर्दै, अनि अनियमित किसिमले आइपर्ने अपरेसन थिएटरका काममा व्यस्त रह्दै यसरी चिप्लेर जान्थ्यो कि बेइलमीहरूका लागि वाक्कलागदो किसिमले विस्तारै चलेजस्तो लाग्ने घडीको सुई त्यसका लागि हतार-हतार फनफन्ती घुमिरहेको जस्तो लाग्यो । डचुटी अफ भएपछि त्यो सुस्त गतिमा आफ्नो घरतिर फर्कन्थी र सेतो परिधानमा सजिएकी ऊ त्यो सहरको भीडभाडयुक्त वातावरणलाई चिदै जब सडकमा निस्कन्थी, नीलो जलराशिले भरिएको एउटा शान्त नदीमाथि तैरिरहेको राजहाँसजस्ती देखिन्थी । उता रणबहादुरको हालत पनि उस्तै थियो । युरोपको आकाश युद्धक विमानहरूका गर्जन अनि विषाक्त वायु र धूवाँको मुख्लोले ढाकिएको हुन्थ्यो । युद्धमोर्चामा जाँदा दिनरात क्यै भन्न पाइदैनथ्यो । तिनीहरू ज्यान अर्पेर हिँडनुपर्थ्यो । जब क्याम्पमा फर्कन्थे तिनीहरूका मनमा जीवनप्रतिको आशा केही मात्रामा घनीभूत भएर आउँथ्यो । घाइते फौजीहरूका लागि भने क्याम्पबाहिर बसेर उपचार गर्ने अनुमति प्राप्त थियो । छोरा जन्मिएको लगभग नौ महिनासम्म मारिया र आर.बी. अर्थात् रणबहादुर दुई जनामध्ये एक जना निरन्तर घरमा बस्न पाए, तर त्यसपछिका दिनहरू भने त्यति सहज भएनन् । जब ती दुवै बाहिर जानुपर्थ्यो तिनीहरू मार्टिनलाई नजिकैको चाइल्ड केयर सेन्टरमा लगेर छाड्थे र साँझ लिन जान्थे । घर फर्केपछि ती दुई मिलीजुली काममा जुट्थे । मारियाले मार्टिनको हेरचाह गर्दा

आर.बी. भान्साको काममा लाग्यो । तिनीहरूको जीवन एक प्रकारले राम्री बितेको देखिन्थ्यो ।

“तिमीले आफ्नो जीवनलाई किन चाँदीका सिक्कासित साट्यौ आर.बी. ?” साँझको खाना खाउँदै गर्दा एक दिन मारियाले रणबहादुलाई प्रश्न गरी । विगत दुई वर्षदेखि सँगै बस्तै आएको उसले मारियाको मुखबाट त्यस प्रकारको प्रश्न गरेको सुनेको थिएन । त्यसको मधिङ्गल खलबलियो । त्यसले टक्क अडिएर मारियालाई हेच्यो । मारिया गम्भीर देखिई । त्यो सुपरिचित अनुहारलाई त्यसले यस प्रकारले कहिल्यै पनि हेरेको थिएन ।

“तिमीले के भनेकी मारिया, मैले बुझिनँ ।” रणबहादुर पनि गम्भीर देखियो ।

“तिमी आफूलाई एउटा स्वतन्त्र मुलुकको नागरिक ठाञ्छौ ।” मारियाले तिनीहरूको संवादमा गम्भीरताको अरू गाढा रड घोलेर भनी ।

“तिमी ठिकै भन्दैछ्यौ मारिया । त्यति ठूलो छिमेकी मुलुक भारतलाई अङ्ग्रेजी उपनिवेशको छायाले कैयौं वर्षसम्म सर्लककै निल्दासम्म मेरो देश नेपालको अस्तित्व कब्जन र अविचल रह्यो ।” रणबहादुरले यसो भन्दा त्यसको शिर सगरमाथाको शैलीमा आकाशतिर उचालिएकोजस्तो अनुभूति भयो । त्यसलाई ऊ सानो छँदा पढेको आदिकवि भानुभक्तका भावनात्मक कविताको भावभूमिलाई मिलाई-मिलाई एउटा मालीले फूलका धुँगाहरूलाई मालामा उनेहै सुस्तसुस्त आफ्नो उत्तरमा घुसार्ने प्रयत्न गर्दै थियो ।

“तर तिमीले त्यसो भने पनि तिमीहरू आफूलाई गोर्खा भर्ती केन्द्रमा पुऱ्याएर भेडाबाख्नासरह बेच्छौ नि । अनि तिमो मुलुकमा त जहानियाँ शासन छ, भन्ने भनाइ पनि छ, नि ।” मारियाले प्रश्नमाथि प्रश्न थप्दै गई । रणबहादुरको बोली एक प्रकारले बन्द भयो । देशमा राणा शासन कायम थियो । प्रजातन्त्र कुन चरीको नाम हो त्यो कसैलाई थाहा थिएन । स्कुल-पाठशालाको नामनिसाना केही थिएन ।

नेपाल खाल्डामा राणाहरूका छोराछोरी पढन-पढाउनका लागि एउटा स्कुल खुलेको थियो र त्यसको नामसमेत ‘दरबार स्कुल’ राखिएको थियो भन्नेसम्म उसले सुनेको थियो । ऊ पल्टनमा भर्ती हुने समयताका राजधानीमा त्यै प्रकारको एउटा सरकारी कलेज खोलिएको कुरा पनि त्यसले घुमैलो किसिमले सुनेको थियो । मारियाको प्रश्नले त्यो लाटोजस्तो भयो ।

“तिमी अरू देशका लागि लडेर आफ्नो प्राण आहुति दिन तयार छौ, तर आफ्नो मातृभूमिको मुक्तिका लागि किन केही सोच्दैनौ ?” मारिया रणबहादुरलाई

चिमोट्टै थिई । विगत दुई वर्षदेखि आफ्नी अर्धाङ्गिनी बनेर बसेकी अस्पतालकी एउटी नर्सका त्यस्ता प्रश्नहरूले त्यसको दिमाग फनफनी रिंगाउन थाले । उसले जे भनेकी थिई त्यो ठिकै थियो । भन्डै सय वर्ष पुरानो एकतन्त्रीय जहानियाँ शासन विद्यमान थियो उसको देशमा । मुलुकको मुक्तिका लागि आवाज उठाउने शुक्रराज, दशरथ चन्द, धर्मभक्त, गङ्गालालहरूलाई सार्वजनिक रूपमा फाँसीमा चढाइएको पनि धेरै समय बितेको थिएन । त्यो हुकुमी शासनविरुद्ध आवाज उठाउने कैयौं सपूतहरू जेलका कालकोठरीमा बन्द भएका थिए, भावुकतावश स्वतन्त्रताको गीत गाउँने कविहरूको सत्ताले सर्वस्वहरण गरेको थियो । त्यो एउटा अन्धकार युग थियो ।

रणबहादुरको जीउ त्यसै तातेर आयो । त्यसले खूब सोचविचार गन्यो र मारियाले जे भन्दै थिई त्यो ठीक थियो भन्ने ठहर गन्यो ।

“धन्यवाद मारिया ! तिमीलाई म हृदयको अतल गहिराइदेखि नै हार्दिकतापूर्वक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।” त्यसले सकेसम्म शिष्ट शैलीमा आफ्नी जीवनसाधीलाई धन्यवाद दियो ।

“तिमो धन्यवादलाई म स्वागत गरौला आर.बी., तर मैले बुझिराखेकी छैन तिमी मप्रति किन यति धेरै उदार भावना व्यक्त गर्दैछौ ?” मारिया उस्तै गम्भीर थिई ।

“तिमीले मभित्र सुतेर बसेको सिंहलाई बिस्तारै घचघच्याएर उठाउँदै छौ मारिया ! त्यसैका लागि । त्यसैका लागि म तिमीलाई धन्यवाद दिँदै छु ।” बोलीमा एउटा दृढ अठोटको भावना ल्याएर रणबहादुरले उत्तर दियो । एकछिन ती दुवै चुप लागे । उदास मन लिएको रणबहादुर धेरै बेरसम्म मार्टिनसित खेलेर समय बिताउने प्रयत्न गर्दै थियो । मारिया भने उसको अध्ययन कक्षमा व्यस्त थिई ।

“एउटा कुरा भन्छु, नरिसाऊ है आर.बी. ?” मारियाले चिया पिउँदै गर्दा भोलिपल्ट पनि त्यै प्रकारको प्रश्न गरी ।

“मसित रिस भन्ने त्यस्तो प्रकारको कुनै वस्तु छैन प्रिय । तिमी आफूलाई इच्छा लागेको कुरा गर्न सक्छ्यौ मसित ।” शान्त मुद्रामा रणबहादुले उत्तर दियो ।

“तिमी नेपालीहरू धेरै भाग्यमानी छौ र पनि तिमीहरू धेरै अभागी छौ । विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथाको सुन्दर देशका तिमीहरू आलस्यले भरिएका उद्योगहीन मानिसहरू हौ । तिमीहरू बिहान अबेलासम्म सुत्थ्रौ र त्यसपछिको धेरै समय मन्दिरतिर फूल-अक्षता छ्रैं र निर्जीव मूर्तिलाई पूजा गर्दै, ढोग्दै बिताउँछौ । उद्योगधन्दा खोल्ने र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्नेतिर तिमीहरूको सोचाइ

नै जादैन । तिमीहरू भोजभतेर र मोजमज्जामा समय बर्बाद गछौं । आफूलाई हेदैनौ । अरूलाई देखेर त्यसैको नक्कल गर्ने प्रयत्न गछौं ।” मारियाले लामै भाषण गरी । त्यसलाई लाग्यो ऊ ठिकै भन्दै थिई तैपनि त्यसको धैर्यको बाँध टूट्यो ।

“मारिया, तिमी जे भन म सहन तयार छु, तर म मेरो देश र मेरो जातिको अपमान सहन सक्तिनँ ।” उसले केही कडा लवजमा उत्तर दियो ।

ती दुई जोईपोइको त्यस प्रकारको संवादपछि रणबहादुरको विचारका शुद्धखलामा विस्तारै परिवर्तन देखा पर्न थाल्यो । उसलाई अध्ययनप्रति त्यति चाख थिएन, तर मारियाको निरन्तर सङ्गतले अब ऊ पनि विस्तारै पुस्तकका पानाहरूसित खेल थालेको थियो ।

एक दिन मारियाको टेबुलको पुस्तकका चाडबाट उसले एउटा पुस्तक उठायो र त्यसका पानाहरू पल्टाउन थाल्यो । उसलाई अचम्म लाग्यो मारियाले जे भनेकी थिई ती सबै कुराहरू फ्रान्सिस हेमिल्टनको किताबका पानाहरूमा उल्लेख गरिएका थिए । पुस्तकका कतिपय लाइनमा त मारियाले रातो मसीले धर्को तानेर राखेकी थिई ।

सन् १९४५ मा एक दिन युद्ध समाप्तिको घोषणा भयो र इतिहासकै एउटा भयझकर त्रासदीको अन्त्य भयो । मानिसहरूले बल्ल शान्तिको सास फेर्न थाले ।

त्यसको केही दिनपछि रणबहादुरको पल्टन युरोपबाट फर्क्ने भयो ।

मार्टिन लगभग दुई वर्षको भएको थियो र त्यो तोते बोलीमा “बाबा, आमा र पापा मामा” भन्दै त्यसका स-साना भकुल्ला हातखुट्टा हल्लाउदै र गोलो रातो अनुहारका निर्दोष चब्बले आँखा नचाउदै खेल्यो । त्यस प्रकारको दृश्यले मारिया र रणबहादुर दुवैको मन प्रफुल्ल हुन्थ्यो ।

“म अनुकूल मिलाएर छिटै तिमीलाई लिन आउनेछु मारिया, तिमी धैर्य गर ।” नेपाल फर्क्ने लगभग अन्तिम तयारीमा जुटेको रणबहादुरले मारियालाई आश्वासन दिन चाह्यो ।

“कृपया त्यसो नभन आर.बी. । तिमी अब यहीं बस । म तिमीलाई कुनै दुख हुन दिन्नै । यो तिम्रो आफै घर हो ।” मारियाले उसलाई फकाउने प्रयत्न गरी ।

“म आफूलाई चाँदीका सिक्कामा अनुवाद गर्न सक्तिनँ मारिया । मेरो देश मेरो प्राणभन्दा प्यारो छ । त्यसको मुक्तिका लागि मलाई काम गर्नुछ । भन्डै सय वर्ष पुरानो एकतन्त्रीय शासनलाई हटाएर मेरो देशमा प्रजातन्त्रको जग

बसाल्न मैले काम गर्नुपर्छ । अब म त्यै गर्दू ।" रणबहादुरको स्वरमा दृढता थियो ।

रणबहादुरका कुरा सुनेर मारिया दड्ग परी । उसमा आएको त्यस प्रकारको परिवर्तनले त्यसलाई आन्तरिक रूपमा अत्यन्त हर्षित तुल्यायो, तर त्यसले त्यो अभिव्यक्त गरिन ।

युरोपबाट फर्केको केही समयसम्म ती दुईका बीच पव आदानप्रदानको क्रम कायम रह्यो, तर त्यो विस्तारै समयको गतिमा पातलिँदै गयो र अन्त्यमा बिलायो ।

यता रणबहादुरले जागिरबाट अवकाश लिएर आफूलाई राणाविरोधी प्रजातान्त्रिक अभियानमा सामेल गराएको थियो । उता मारियाले पनि नयाँ घरजम गरिसकेकी थिई र त्यताबाट एउटी छोरी जन्मिएकी थिई । मार्टिन भन्डै आठ वर्षको भएको थियो । मारियाले एक दिन समाचारमा सुनी— नेपालमा जहानियाँ राणा शासनको अन्त्य ।

मारियाको नयाँ लोग्ने रोबर्ट एउटा निर्माण कम्पनीमा काम गर्थ्यो । त्यो भद्रा शरीर भएको मझौला कदको अधबैंसे पुरुष थियो र हरेक साँझ घर फर्केपछि त्यसपट्टिकी मारियाकी छोरी रोजीलाई उचालेर म्वाइँ खान्थ्यो र त्यससित खेल्थ्यो । तर मार्टिनलाई भने त्यसले फुटेका आँखाले पनि हेर्न चाहन्थ्येन । त्यसैले उसको आगमनको भल्को पाउनासाथ मार्टिन सास दबाएर बस्थ्यो र मारियाको आडतिर घुस्न्थ्यो ।

रोबर्ट हरेक दिनजसो साँझमा गोरुको फिलाको मासुको परिकारका साथ केही पेग अल्कोहल निल्थ्यो र राति छ्वार-छ्वार घुरेर सुत्थ्यो । मारिया मार्टिनलाई भरसक उसबाट पर राख्ने प्रयत्न गर्थी । रोजीलाई रोबर्टले माया गरेको देखेर मार्टिनले उसलाई पनि उसको बाबुले त्यसै गरे कति रमाइलो हुँदो हो भन्ने कल्पना गर्थ्यो । जब ऊ मारियालाई एकलै फेला पार्थ्यो ऊ अनेक प्रश्न सोध्ने गर्थ्यो ।

"मेरो ढ्याडी कहाँ हुनुहुन्छ ममी ?" अक्सर ऊ यस्ता प्रश्न दोहोन्याएर सोध्यो ।

"ऊ के त तिम्रो ढ्याडी ! बैनीको ढ्याडी र तिम्रो ढ्याडी ऊ के ।" बैठक कोठाको अगाडि भित्तामा टाँगिएको रोबर्टको फोटोलाई देखाएर मारिया उत्तर दिन्थी । तर ऊ त्यस्ता कुराहरू नपत्याउने भइसकेको थियो ।

मार्टिनले एक दिन मारियाको पुरानो एल्बम पल्टाउदै जाँदा मारिया, रणबहादुर र ऊ सानो दुईवर्षे बालक छँदा सँगै खिचेको तस्विर देख्यो । रोबर्ट उसलाई किन घृणा गर्छ र समय-समयमा किन हातपात गर्छ भन्ने कुरा बल्ल उसले बुझ्यो ।

त्यसपछिका दिनहरूमा मार्टिनको क्रियाकलापमा व्यापक फेरबदल आयो । ऊ यथासमयमा उद्ध्यो, आफ्नो नित्यकार्यमा लाग्यो, स्कुल जान्थ्यो, आउँथ्यो, एउटा अनुशासित विद्यार्थीको नियमित कार्य गर्न ऊ कुनै कसर बाँकी राख्नैनथ्यो, तर त्यसको बोली भने एक प्रकारले बन्द नै भएको थियो । त्यो दिनप्रतिदिन झन्झन् गम्भीर बन्दै गैरहेको थियो ।

बीस वर्षको उमेरमा त्यसले स्नातक डिग्री पूरा गन्यो । दीक्षान्त समारोहमा भाग लिएर फर्केको साँझ मार्टिनले मारियासित भन्यो—“आमा मलाई आसिक दिनोस् । म भोलि नेपालका लागि उडौदै छु ।”

मारिया निःशब्द मार्टिनको अनुहारमा हेरेर टोलाइरही ।

“हो आमा म भोलि नेपाल जाई छु ।” मार्टिनले दोहोन्यायो ।

“तिमी केका लागि जाई छौ बाबु ?” एउटा अति सामान्य प्रश्न गरी उसले ।

“म मेरो अस्तित्वको खोजीका लागि त्यता लागै छु । मेरो नसा-नसामा मेरो बुवाको रगतको अंश दैडिरहेको छ र त्यो मेरो अस्तित्वको प्रश्नसित जोडिएको कुरा हो ।” मार्टिनले गम्भीर लवजमा भन्यो । मारिया टोलाएर हेरै थिई मार्टिनलाई । उसका आँखा रसाएर आए । मारियाले मार्टिनको टाउको दुवै हातले समातेर आफूतिर तानी र त्यसको चौडा निधारमा म्वाइँ खाई ।

“शुभयात्रा, तिमो मुराद पूरा होओस् ।” उसले आसिक दिई । उसका आँखाबाट दुई थोपा आँसु भरे र मार्टिनको टाउकामा खसे ।

त्रिभुवन विमानस्थलमा उत्तरपूर्व नै मार्टिनलाई त्यसको प्यारो पितृभूमिको सुन्दरताले आकर्षित गन्यो । टाउको तन्काईतन्काई र आँखा घुमाईघुमाई त्यसले भीमकाम जेटविमानको भ्यालबाट बाहिरतिर त्यसको दृष्टि फ्याँक्यो । प्रकृतिको सुन्दर दृश्य त्यसको नजरमा आएर बस्यो ।

केही दिनको काठमाडौं बसाइमा मार्टिनले नेपालको पहाडी भू-भागलगायत अन्य धुप्रै विषयमा यथेष्ट मात्रामा जानकारी लियो । अन्त्यमा एउटा ट्राभल्स एजेन्सीको सहयोगमा ऊ एउटा पथ-प्रदर्शकका साथ लागेर नाम्चेतिर ट्रेकिङमा हिँद्यो ।

दस दिनको कठिन पैदलयात्रापछि मार्टिन उसको पथ-प्रदर्शकको सहयोगले नाम्चेको फेदीमा पुग्यो । त्यहाँ पुगेर निकै मिहिनेत गरेपछि उसले रणबहादुरको गाउँ पत्ता लगायो । त्यसपछि ती दुवै त्यतै सोभिए ।

गाउँमा पुगेपछि थाहा लाग्यो— पूर्वी नेपालको त्यो अनकन्टार गाउँलाई छाडेर रणबहादुर स-परिवार तराईको उर्वर भूमितिर बसाइँ सरिसकेको थियो । गाउँका युवा र केटाकेटीहरूले त रणबहादुर र उसको परिवारका सदस्यलाई बिस्तन पनि थालेका थिए, तर बूढापाकाको मनमा भने उसको चित्र यथावत् थियो । मार्टिनले बोकेर ल्याएको चित्र हेरेर तिनीहरूको पूर्वस्मृति एकपटक फेरि ताजा भएर आयो ।

“ए ! त्यसो भए मेरो बुवा तराईमा हुनुहन्छ ?” केही पाएँकै केही हराएँकै मार्टिनले प्रश्न गच्यो । रणबहादुरका विषयमा जानकारी राख्ने मानिसहरूले भरसक सरल शैलीमा उसका प्रश्नहरूको जवाफ दिए । मार्टिनले त्यसको रुकस्याक व्यागबाट ब्यामरा भिक्यो र त्यसको अस्तित्वको स्रोत उसको बुवाको गाउँ, छिमेक र त्यो पुरानो घरको पालैपालो तस्विर खिच्यो र मन्त्रमुग्ध भएर लामो सास फेच्यो । त्यो साँझ उसको पथप्रदर्शकसमेत ऊ त्यै गाउँमा वास बसे ।

भोलिपल्ट घाम उदाउन पाउँदा-नपाउँदै ती दुवै तराईको बाटो लागे ।

श्रावण, २०६९

सुनामी

गौचर हवाईअड्डाबाट उत्तरपश्चिम फक्केर हेर्दा देखिने केही किलोमिटर परको श्लेषमान्तक बनझै लाग्ने महाभारत रेन्जको शैलीमा पूर्व-पश्चिम दौडेको त्यो सानो पर्वतशृङ्खला मरुभूमिको जलकुण्डजस्तै थियो । विशाल समथर भू-भागमा हरियो जङ्गलले हराभरा त्यो सानो भू-खण्ड अनुहारको बीचोबीचमा उम्रिएको नाकजस्तै लाग्यो । एक छेउमा आकाशतिर चुलिँदै गएको त्यो ढाँडाको दक्षिणतिर नीलो जलराशिले भरिएको विशाल समुद्र अनन्त क्षितिजको किनारासम्म फैलिएको थियो । समुद्रको उत्तरीतटिर पूर्व-पश्चिम दौडिएको कालो अलकचे सडक थियो र त्यसका वरपर, सडकका किनारातिर र समुद्रीकिनारातिर ठाउँठाउँमा हँसिया आकारमा मोडिएर आकाश ताक्तै बढेका नरिवलका रूखहरू थिए । समुद्रको किनारमा ठाउँठाउँमा बालुवाका स-साना फाकट थिए । भखरै आकाशको गर्भबाट बाहिर निस्केको सूर्यका ताता किरणहरूलाई नाइगो छालामा टाँसेर न्यानोपनको अनुभूति गर्नका लागि पूर्वली र पश्चिमेली दुवै खाले पर्यटकहरू बालुवामा सुतिरहेका थिए । शङ्कर हरेक दिन विहान सबैरैदेखि साँझ अबेरसम्म त्यसको जीवनसहारा रातो घोडालाई टाँगामा जोतेर सडक नाप्यो । विहान कुखुराको ढाँकोसँगै त्यो

जुम्राएर उद्धयो र कामका लागि तयार हुन्थ्यो । पूर्वको आकाशमा अविर पोतिने बेलासम्म त त्यसले समुद्री तटभन्दा पाँच किलोमिटर पर पहाडी घाँचमा बसेको जङ्गलरिसोर्टदेखि नीलो जलराशिले भरिएको समुद्रीकिनारसम्मको पिचबाटो दुईपल्ट नापिसक्थ्यो । घरबाट सबैरै निस्केको शङ्कर हरेक दिन लगभग एघार बजेतिर बिहानको खाना खान घर फर्कन्थ्यो । घरको आँगन टेक्न भ्याउँदानभ्याउँदै त्यसको टाँगाघोडा नाकका फोरा फुलाउँदै हिनहिनाउँथ्यो । शङ्करसितै बिउँझेकी सुनिता उसले शुचिनिची गरेर टाँगा कसकास गरुन्जेल चुलोतिर लाग्थी र बिहानको खाजाका लागि गहुँका दुईवटा रोटी र अलिकति अचार प्लास्टिकको एउटा बट्टामा राखेर त्यसको हातमा थमाइदिन्थी । शङ्कर सुनिताले तयार गरेको चियाको चुस्की लिइसकेपछि मायालु आँखाले सुनितातिर हेठ्यो र हृदयको भाखामा बाईबाईको हात हल्लाउँदै घरबाट निस्कन्थ्यो । मझौलो कदको रातो च्यान्टे घोडालाई टाँगामा जोतेर जब शङ्कर घरबाट बाहिर निस्कन्थ्यो र मूलबाटोमा कुद्ध्यो, सुनिता त्यसको दृष्टिले भ्याउँन्जेलसम्म त्यो गएको बाटोतिर हेरिरहन्थी । त्यतिबेला, त्यसले तस्विरतिर कतै देखेको अर्जुनको सारथी कृष्णजस्तै लाग्थ्यो शङ्कर त्यसका लागि । शङ्कर गएको बाटोतिर आफ्नो दृष्टिले भ्याइन्जेल हेरिरहेकी सुनिता त्यसको दृष्टिबाट टाँगासहित शङ्कर हराएपछि लामो सास फेर्थी, घरआँगन बढारकुँढारतिर लाग्थी र घरको काममा तल्लीन हुन्थी । क्षितिजतिरबाट बिस्तारै धरतीतिर छरिदै गएको उज्यालोसँगै प्रकृति जुरुक्क उद्धयो अनि जमिन र समुद्र दुवै ठाउँमा फेरि गति उत्पन्न हुन्थ्यो । समुद्रीकिनारमा अवस्थित मानिसहरूको पातलो आबादीयुक्त त्यो बस्तीमा यसरी फेरि जीवन गतिशील हुन्थ्यो ।

शङ्कर, सधैँभै आज पनि लगभग एघार बजेतिर समुद्रबाट फर्क्यो । त्यसपछि घरको आँगन टेक्न भ्याउँदानभ्याउँदै त्यसको टाँगाघोडा नाकका फोरा फुलाउँदै हिनहिनायो । घोडाको हिनहिनाइसँगै सुनिताको मन उज्यालो भयो, र त्यो शङ्करको स्वागतनिमित बाहिर निस्किई ।

शङ्करले टाँगाबाट घोडा खोल्यो र आँगनको पश्चिमपटि सियाँलमा बाँध्यो । सुनिताले बेतको डालीमा अलिकति चोकर मिसाएर घोडाको दाना ल्याई र हुँडमा खन्याई । शङ्कर सामलतुमलको भोला सुनितालाई दिएर हातमुख धुन घर अगाडि आँगनको छेउमा रहेको द्युबेलतिर लाग्यो ।

ती दुई जोईपोइ सँगै बसेर खाए र खाइसकेपछि दुःखसुखका गफ गदै सँगै सुस्ताए । सस्याना रुखहरू र बुट्यानले ढाकिएको उत्तरतिरको सानो डाँडो, डाँडाको काख र फेदीमा छरिएर रहेको पातलो मानवबस्ती, पहाडको घाँचबाट दौडेको पिचसडक र अगाडिपटि को नीलो जलराशिले भरिएको विशाल समुद्र

एकपछि अर्को गर्दै कमशः तिनीहरूका नजरमा परे । शङ्कर श्रमजीवी जनताहरूको एउटा प्रतिनिधि पात्र हो । त्यो त्यसका आफन्तहरूसँगै समुद्रीकिनारमा जन्म्यो, हुक्यों र बढ्यो । त्यसका आफन्तहरू त्यै पातलो आबादीबीच त्यस्तै प्रकारको जीवनशैलीमा आफ्नो गुजारा चलाइ-आएका छन् । हुन त उसको पुख्यौली पेसा माछा मार्नु हो र उसका बाबु र दाजु अझै पनि त्यही पेसामा तल्लीन छन्, तर विगत केही वर्षयता समुद्री विचमा खेल रमाउने पर्यटकको सङ्ख्यामा क्रमशः वृद्धि हुदै गएपछि उसले पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण ठानिएको यो पेसा अपनाएको थियो । भन्डै एक वर्ष पहिले उसले गाउँकै एउटा मछुवारकी छोरी, उसको मन मिल्ने युवती सुनितासित प्रेमविवाह गरेको थियो । विवाहपछि स्वतन्त्र जीवन बिताउन इच्छुक ती दुई युवा-युवती आफन्तहरूकै छात्रछायामा अलग किसिमले बसिरहेका थिए ।

खाना खाईवरी डोरीको खाटमा बसेर सुस्ताइरहेको शङ्करका आँखा नजानिँदो किसिमले उचालिएको सुनिताको पेटतिर पर्न पुगो । त्यो रोमान्सले पुलकित भयो र हर्षले फुरुइग पन्यो ।

“म मेरो छोराको नाम के राख्नु तिमीलाई भन्नु सुनिता?” सुनिता अलिकति लजाई, नाड्गो देखिएको पेटको सेतो भागलाई सारीको साप्काले छोपी र अलिअलि मुस्कुराउदै भुझ्निर हेरी र भनी— “करि मात्ल सकेको मान्छे ?”

“म समुद्रमा जन्मै, समुद्रमै बढौं र हुक्के, बुभ्यौ सुनिता ।” सुनिता लजाएकी भए पनि ऊ गम्भीर मुद्रामा भन्दै थियो — “समुद्रसित मेरो गहिरो प्रेम छ ।” शङ्करका कुरा सुनेर सुनिताले एकपटक त्यसलाई हेरी ।

“म मेरो छोराको नाम समुद्र राख्ने छु बुभ्यौ सुनिता ।” शङ्करले सुनितालाई सम्बोधन गन्यो ।

“छोरी भए के गछौं नि ?” लजाएको मुद्रामा सुनिताले विस्तारै भनी ।

“मलाई पूरा विश्वास छ, यसपालि हाम्रो छोरा नै हुन्छ ।” शङ्करले दृढतापूर्वक भन्यो ।

एक दिन बाहिरबाट आउँदा शङ्करले एउटा तुम्लेटमा अतिकति तरल पदार्थ लिएर आयो र सुनिताको हातमा थमाइदियो ।

“यो के नि ?” सुनिताले उत्सुकतापूर्वक सोधी ।

“यो काँचो नरिवलको दूध हो, तिम्हा लागि ।” शङ्करले घोडालाई दाना दिने तरखर गर्दागर्दै भन्यो ।

“के गर्ने त यो ?” सुनिता अझै जिज्ञासु थिई ।

“तिमीले खाने, तिम्रो र मेरो छोराको साभा खान्की हो यो ।” उत्तरमा उदात्तभावको रस घोलेर शङ्करले भन्यो । सुनिताले उसको अनुहारतिर हेरी । त्यो उज्यालो देखियो । सुनिता कृतकृत्य भई ।

भन्डै चार महिनापछि, डिसेम्बर महिनाको अन्तिम हप्ताको एक बिहान, शङ्कर सधैँभै उठ्यो, शुचिनिची गच्छो र बाहिर निस्कन तयार भयो, तर सुनिता उठिन । सुनिता नउठनुको अर्थ थियो उसले हरेक बिहान विनाआग्रह पाउने गरेको खाजाको बट्टा र एक कप तातो चियाबाट विमुख हुनु । शङ्कर घरभित्र पस्यो र बत्ती बाल्यो, सुनिता ओछ्यानमै थिई, सुतिरहेकी । उनको शरीर लमतन्न परेर पेट लुगाले ढाकेको भए पनि निकै शिथिल देखियो । उनको पेट लुगाले ढाकिएको थियो, तर त्यो निकै ठूलो देखिएको थियो । शङ्करले उनको निधारमा हात राख्यो, उनले बिस्तारै आँखा खोलिन् र उसलाई हेरिन् अनि उसको हात समातेर छातीमाथि राखिन् र आँखा चिम्लिइन् । शङ्कर स्नेहको सागरमा चुरुम्मै ढुब्यो । त्यसका आँखा रसाएर आए र उसका हर्षका आँसु भरे ।

“शङ्कर तिमी आज बाहिर नजाऊ है ।” सुनिताले आग्रह गरिन् ।

त्यो केही बोल्न सकेन । त्यसै अलमल्ल पन्यो । तैपनि सम्फाउने शैलीमा भन्यो— “तिमी नआतिझु । म छैदैछु नि, के भयो भन ।” शङ्करको बोलीमा घोलिएको प्रेमरसले सुनिता निशुकै भिजेकी थिई । त्यसले बिस्तारै भनी—

“मेरो तल्लो पेट दुखेको छ, मलाई अस्पताल लैजाऊ ।”

शङ्कर स्तब्ध भयो । त्यो बिलखबन्दमा पन्यो । जिल्लाको सदरमुकाममा सरकारी अस्पताल थियो, लगभग उन्नाइस किलोमिटरको दूरीमा । त्यस इलाकामा छिटो गतिमा चल्ने यातायातका साधनहरू तालिकाबद्द प्रकारले चल्थे, बिहान आठ बजे सहरमा रहेको सदरमुकामको स्टेसनबाट छुट्ने र दिनभरको सवारीपछि साँझ पाँच बजे फेरि सहर फर्क्ने । शङ्करले सोच्यो, ढिलो गर्दा तलबितल पन्यो भने फसाद आइलाग्न सकछ । ‘मैले कुनै हालतमा पनि सुनितालाई समयमै सहरको अस्पताल पुऱ्याउनुपर्छ ।’ मनमनै यस्तो सोचेर त्यो सहर हिँड्ने तयारीमा जुट्यो । सहर बसाइमा लाग्ने अलिकति सामलसुमल, लुगाफाटो र खन्याक्खुनुक जोरजाम गरिसकेपछि, शङ्करले टाँगा कस्यो । त्यसपछि उसको दाजु गोपाल र अर्को एक जना छिमेकी रामुसहित सुनितालाई लिएर शङ्कर घरबाट निस्कियो । तिनीहरू घरबाट निस्केदा बिहानको भन्डै साढे नौ बजिसकेको थियो । बिहान घर्कन लागेको भए पनि धरतीमा राम्ररी घाम परेको थिएन । आकाशमा बादलका

मुस्लाहरू मडारिइरहेका थिए । दिन त्यसै घुम्म परेको थियो । आकाशमा चराहरू कोकोहोलो स्वरमा कराइरहेका थिए । प्रलय हुनु अधिको बातावरणजस्तै थियो त्यो क्षण । तिनीहरू सहरका लागि आधाआधी बाटामा थिए, छिनछिनमा फेरिएको बातावरण देखेर तिनीहरू भन् आत्तिए । सुनितालाई व्यथाले बिस्तारै कराप्तै लगेको थियो र त्यो घरीघरी 'ऐया' गर्दै त्यसको गलाबाट बिलौनाको राग अलाप्तै थिई । शङ्करले त्यसको घोडालाई चाबुक हान्यो र घोडा पिच-सङ्कमा त्यसका टाप टप्टप ठोक्तै बुर्कुसी मारेर भन् तेज गतिमा दौडन थाल्यो ।

सङ्कमा घोडा लगातार तेज गतिमा दौड्दै थियो र त्यै अनुपातमा टाँगाका चकका ती चार प्राणीलाई उचाल्दै र पछाडै फिरिरिरी गर्दै घुम्दै थिए । तिनीहरूले एकाएक तिनीहरू दौड्दै गरेको सङ्कम हल्लिएको महसुस गरे । शङ्करको घोडा दौड़दादौडै जोडले हिनहिनाएर बीचसङ्कमा ठिङ्ग उभिन खोज्यो । तिनीहरू सबैले बातावरणलाई नियाले । तिनीहरूले देखे, क्षितिजको किनारातिर देखिने समुद्रमा पहाडजस्तो देखिने भीमकाय छाल उल्लेर लगातार किनारातिर आइरहेको छ । तिनीहरू त्यो दृश्य देखेर डराए र त्यसै अत्तालिए । शङ्करले उसको घोडालाई फेरि एकपटक जोडले चाबुक हान्यो । त्यसपछि तिनीहरू समथर भू-भाग हुँदै अगाडि बढेको सहर जाने कालोपत्रे सङ्कलाई छाडेर ढाँडाको फेदीबाट स-साना घुम्ती हुँदै पहाडको थुम्कोतिर बढेको नागबेली सङ्कबाट अगाडि बढ्दै गए । लगभग सय मिटरको उचाइमा पुगेपछि उसले एउटा घुम्तीनेरको चौतारामा घोडा रोक्यो । पसिनाले लच्यापै भिजेको घोडा लामो सास फेर्दै मुखबाट सेतो गाज निकाल्दै थियो र त्यसका ठूल्ठूला नाकका फोरा घरी फुक्तै र घरी सुक्तै गरेको देखिन्थ्यो ।

तिनीहरू एकछिन अडिएर दक्षिणतिर फर्केर हेरे, अधि भर्खर तिनीहरू आएको बाटो, समुद्रीकिनारका बस्ती र ती बस्तीभित्रका घरहरू, राता, पहेला र हरिया पाटा परेका ठूल्ठूला छाताहरू, समुद्रीकिनारका स-साना होटलहरू, बिचहरू, नरिवल र ताडका रुखहरू र अरू यावत् चीजहरू त्यहाँ केही पनि थिएनन् । समुद्रको किनारबाट भन्डै बीस मिटरको उचाइमा रहेको पक्की सङ्क पूरै समुद्रमा ढुकेको थियो र तिनीहरूका अगाडि केवल पानीको सागर थियो । हेर्दाहेदै तिनीहरूका आँखै अगाडि एउटा अविश्वसनीय घटना घटेको थियो । प्रलयकारी सुनामीको निर्दयी फणाले मानवीय समाजको सुन्दर सिर्जनालाई छिनभरमा नै आफ्नो पञ्जाको विनाशकारी चपेटामा लपेटेर खर्लपै निलेको थियो । यसरी तिनीहरूका आँखै अगाडि निकोबारटापुको अधिकांश भाग एकैछिनका लागि समुद्रमा ढुव्यो र अग्लो भू-भाग र किनारतिर ठोक्किएर फेरि पछाडि समुद्रतिर

फर्केको पानीसँगै त्यसले मानव सिर्जनाका तमाम कुराहरूलाई आफूसँगै बढारेर लगयो । त्यो बीभत्स दृश्य देखेर तिनीहरू सबै स्तब्ध भए । तिनीहरू सबैका नौ नाडी गलेर आए, तैपनि तिनीहरूले जीवनप्रतिको मोह छाडेनन् । यसरी अनन्तकालदेखि चलिआएको प्रकृतिसितको मानव-सङ्घर्षलाई तिनीहरूले निरन्तरता दिए ।

थुम्काको थाप्लामा पुरोपछि बाटो टुझिगियो । त्यहाँ एउटा स-सानो समधर मैदान थियो । त्यसको एकछेउमा वनदेवीको एउटा सानो मन्दिर थियो र त्यसको यसो उतापटि अलि होचो कान्लामा एउटा पुरानो ठाँटी थियो । त्यसका वरपर आगो बालेका चुलाचम्का देखिन्थे । अलि उतातिर धाँचमा एउटा सेपिलो खाँचजस्तो थियो र त्यै खोंचको भित्ताबाट रसाएर निस्केको पानीको धारो तुरुरु गर्दै अविरल बगिरहेको थियो ।

शङ्करले टाँगा अड्याएपछि एउटा रूखको फेदमा घोडा बाँध्यो र सुनितालाई तल ओराल्यो । गोपाल र रामुले सरसामान फिके र ठाँटीको एक कुनामा राखे । उनीहरू आइपुगेको केही समयपछि अरू केही मान्छेहरू रुदै र कराउदै त्यहाँ पुगे ।

पहाडजंत्रै आकारप्रकारमा उल्लेर आएको समुद्री छाल फेरि फर्केर गैसकेको थियो, तर त्यो एकलै नफर्केर त्यसको आसपासका गाउँ र बस्ती पनि बढारेर आफूसँगै लगेको थियो । मानिसहरू त्यो विनाशलीला विवशतापूर्वक दुलुदुलु हरेर बसिरहे ।

साँझ पन्यो । साँझ परेपछि शरणार्थी शिविरमा फेरिएको त्यो थुम्काका सबै मानिसहरू आँखा चिम्लेर सुस्ताउने प्रयत्न गर्न थाले । तर शङ्कर र उसका सहयात्रीहरूलाई भने त्यो अवसर पनि मिलेन । रात परेपछि सुनितालाई व्यथाले भन् च्याप्तै लग्यो ।

रातको दुई बजेको हुँदो हो, निस्तब्ध रातको चकमन्न बातावरणलाई चिँदै एउटा नवजात शिशुको च्याहाँ... । गर्दो स्वर आकाशमार्ग भएर हावामा फैलियो । तिनीहरू सबै हर्षले गद्गद भए ।

अस्थायी शरणार्थी शिविरजस्तो लाग्ने त्यो थुम्कामा मानिसहरूको बाक्लो भीड थियो । नवजात शिशुको आवाजले वरपरका अरू महिलाहरूलाई पनि तिनीहरूतिर तान्यो । त्यहाँ जो-जो थिए ती सबै मिलेर आमा र शिशु दुवैको स्याहारसुसारमा तल्लीनतापूर्वक लागे । कुनै महिलाले आफ्नो सानो बाबुलाई खुवाउँदा-खुवाउँदैको स्तन छुटाएर नवजात शिशुलाई चुसाउन थाले, कुनैले रगतको आहालमा भिजेको सुनिताको शरीरलाई पुछपाछ गर्दै न्यानो कपडाले

छोप्ने प्रयत्न गरे । तर लगातारको प्रयत्नपछि पनि उसको ब्लिडिङ रोकिएन । सुनिताको अनुहार सोहोरिएर अब विस्तारै पहेँलो हुँदै गैरहेको थियो र ऊ अत्यन्त शिथिल भइसकेकी थिई । शङ्करले सुनिताको अनुहारमा हेच्यो, बत्तीको मधुरो प्रकाशमा उसले सुनितालाई कमशः गल्दै गैरहेको देख्यो । ऊ भिन्नभिन्नै त्यसै अत्तालियो । ऊ गोपाललाई लिएर तिनीहरू बसिरहेको ठाँटीबाट बाहिर निस्क्यो र तिनीहरूले शरण लिइरहेको थुम्काको थाप्लामा पुगेर उभियो । ती दुवै दाजुभाइ विस्तारै फाट्न लागेको अँध्यारोको पर्दाभित्र कतै केही उपाय भेटिन्छ कि भनेर खोज्दै थिए । तिनीहरूले देखे— एउटा भीमकाय जहाज समुद्रको बीचतिरबाट लगातार किनारातिर आइरहेको छ । तिनीहरूका मनमा अलिकति राहतको बीजाइकुरण भयो ।

“शङ्कर, छिटो गरेर टाँगा कस, अब अबेर गर्ने समय हैन ।” गोपालले शङ्करको कुम हल्लाउँदै भन्यो । शङ्करले गोपालको अनुहारतिर हेच्यो । उसको आत्मविश्वासपूर्ण मुखमुद्राले उसलाई हौसला दियो । त्यसपछि उसले छिटोछिटो गरेर टाँगा कस्यो ।

धरतीमा मिमिरे उज्यालो खस्न थाल्दा-नथाल्दै ती तीन जना— शङ्कर, गोपाल र रामु सुनितालाई लिएर त्यो थुम्काको घुम्तीबाटो हुँदै तल भरे । तिनीहरू फेदीमा पुग्दा-नपुग्दै ‘ग्रिन-पिस’ नामक त्यो भीमकाय जहाज समुद्रीकिनाराको निकै नजिक आइपुगेको थियो । जहाजको एकछेउमा ग्रिन-पिस र अर्को छेउमा रेडक्रसको भन्डा फरफराइरहेका थिए । उसले टाँगालाई जोड्तोड्ले समुद्रीकिनारातिर कुदायो ।

किनारामा पुगेपछि तिनीहरूले चिच्याउँदै हात हल्लाए । जहाज विस्तारै तिनीहरूतिर आयो ।

जहाजमा एउटा राम्रो अस्पताल थियो । त्यहाँ अरू पनि थुपै विरामीहरू थिए । डाक्टरहरू, नर्सहरू र सम्पूर्ण स्वास्थकर्मीहरू युद्धस्तरमा आ-आफ्ना काममा जुटिरहेका थिए । तिनीहरूले यत्नपूर्वक सुनिताको उपचार गरे ।

भन्डै एक घण्टापछि सुनिताको अनुहारमा विस्तारै उज्यालो छरिदै गयो । उसले विस्तारै आँखा खोली । ऊसंगै उसको काखमा नवजात शिशु मन्द गतिमा श्वासप्रश्वास लिँदै आँखा चिम्लेर निदाइरहेको थियो । बेड नजिकै सिरानीतिरको टुलमा शङ्कर सुनिताको खातिरमा बसिरहेको थियो । ती दुईका आँखा जुधे । दुवैका अनुहारमा उज्यालो आभा छरियो ।

“तिमीलाई कस्तो छ ऐले ?” सुनिताको हातमा हल्का स्पर्श गर्दै शङ्करले सोध्यो ।

“ठीक छ ।” अनुहारमा हल्का मुस्कान छरेर सुनिताले उत्तर दिई । त्यसपछि के बोल्ने त्यसले बाटो पाएन । अलिपर उभिएर गोपाल र रामु पनि तिनीहरूतिर हेँ थिए ।

“म मेरो छोराको नाम समुद्र राख्छु, बुझ्यौ सुनिता ।” त्यति भनेर शङ्करले बिस्तारै सुनिताको हात अँट्यायो । सुनिता मुस्कुराई मात्र, केही बोलिन । अघिदेखि तिनीहरूको प्रेमपूर्ण वार्तालाप सुनिरहेको डाक्टर तिनीहरूको नजिकै आयो र सुनितासँगै सुतेर मस्तसित निदाइरहेको नवजात शिशुको गालामा माझी औलाको टुप्पाले हल्का किसिमले छोएर भन्यो—

“समुद्र होइन, यो समुद्र होइन । यो त सुनामी हो सुनामी ।” डाक्टरको कुरा सुनेर तिनीहरू सबै हल्का हाँसो हाँसे ।

विपत्का बीचमा पनि मान्छेले हाँस्न सिकेको र जानेको छ, र त मानव इतिहासको यो अविरल यात्रा निरन्तर रूपमा अगाडि बढिरहेको छ ।

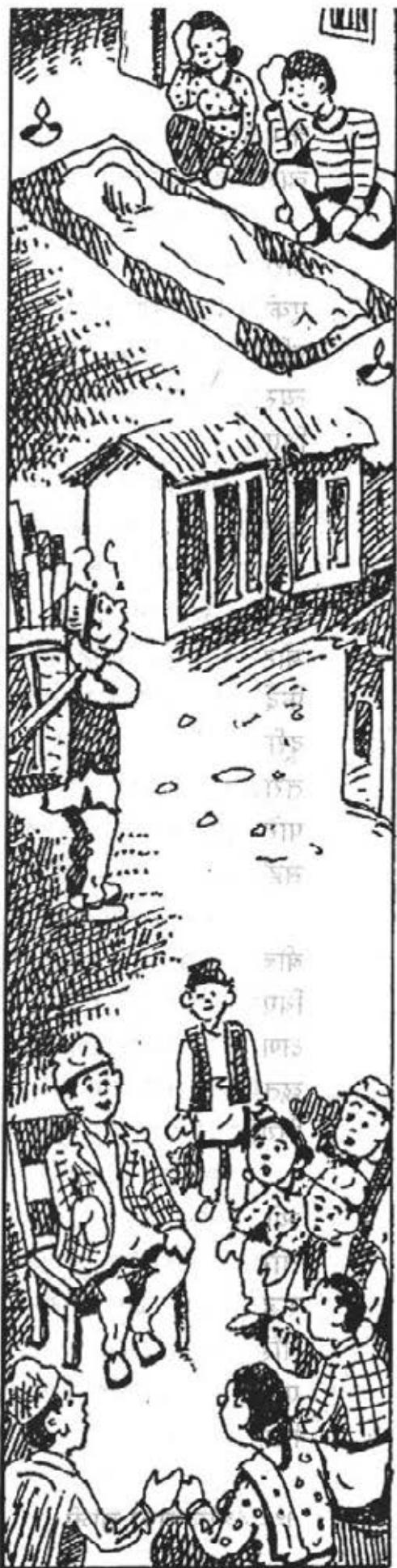

फागुन, २०६१

इतिहासमा एक दिन

बिहान सबैरे भुकभुके उज्यालो हुन पाउँदा-
नपाउँदै घरमा रुवावासी चलेको सुनियो ।
मानिसहरूले लख काटे, उनी बितिछन् । छिमेकीहरू
विस्तारै जम्मा हुन थाले । अनायास आइलागेको
अपसगुनको त्यो दुःखद खबर चैतको खरबारीमा
लागेको ढढेलोसरि वरपर फैलियो । खबरको
विस्तारसँगै घरअगाडि आँगन र त्यस अगाडिको
बाटामा मानिसहरूको भीड बाक्लो हुई गयो ।

सानो कम्पाउन्डवालद्वारा घर घेरिएको
थियो । त्यसको बीचोबीचमा एउटा सानो ढोका
थियो र त्यो कम्पाउन्डभित्र उत्तरदक्षिण फैलिएको
एउटा सानो आँगन थियो । आँगनको उत्तरपूर्वी
किनारामा एउटा तुलसीको मठ थियो । त्यसको
पश्चिमी पाटातिर नजिकै गुन्डी ओछ्याएर
डसनासितै सुताइएको थियो उनलाई । उनको
खुटातिर एउटा युवक हराएका आँखाले आमाको
मृत शरीर हेँदै पलेँटी कसेर बसिरहेको थियो ।
मानिसहरू बरन्डा, आँगन, भन्याड र अगाडिपटिट
खाँदिएर बसेका थिए । कम्पाउन्डभित्र छिनै फलामे
ढोका अगाडि खट बनाउनका लागि बाँसका दुईवटा
घारा सुताएर राखिएका थिए र दुई जना मानिसहरू
त्यसलाई ठीकठाक गर्न तरखरमा लागिरहेका थिए ।

नवआगन्तुकहरू र पहिलेदेखि नै त्यहाँ बसिरहेका अरू मानिसहरू सबैले क्रमशः फूलका गुच्छा राखेर र अविर छर्केर उनलाई अन्तिम विदाई गरे । त्यसपछि शवयात्रा सुरु भयो ।

ढोकाबाट शव बाहिर निकालेपछि वरपर झुम्मिएर वा छरिएर रमिता हेरिरहेका लगभग सबै मानिसहरू त्यसको पछि लागे । अधिअधि एक जना मान्छे एकोहोरो ध्वनिमा शड्ख फुर्तै लगभग दौडेको शैलीमा हिँडिरहेको थियो र त्यसको पछिपछि अर्को एक जना मानिस बाटामा अविर र लावासंगै पैसा छर्दै थियो । त्यसको लगतै शव थियो । मानिसहरू त्यसका पछिपछि ग्वारग्वार्ता हिँडिरहेका थिए ।

पश्चिमतिर ढल्केर सुतेको एउटा अजड्गको डाँडो थियो र त्यसको तल्लो खोचको पैधेराबाट निस्केर बगेको खोलो तल गएर नदीमा मिसिएको थियो । डाँडाको गालामा एउटा सानो गाउँ थियो र त्यसको माथिल्लो भागमा केही घरहरू गुजुमुज्ज परेर बसेका थिए । गाउँको दाहिनेतिर पश्चिमबाट आएको मोटर गुडाउन मिल्ने एउटा धुले सडक थियो । केही पर पुगेपछि त्यो पहाडको फेदीबाट दौडेको कालोपत्रे सडकसित मिसिन्थ्यो । लगभग दुई किलोमिटरको दूरीमा नदी थियो र पहाडका थुम्काहरू र डाँडाकाँडालाई पछिल्लितर धकेलेर हुत्तिदै तराईतिर लागेको थियो । त्यसको दाहिने काखमा अलकत्रे सडकलाई बीचोबीच पारेर त्यसको दुवै किनारमा घरहरू ठिडिएका थिए । यो त्यो क्षेत्रको सानोतिनो सहरै भने पनि हुने खाले बजार थियो ।

घाम आकाशमा दुई टाँगा माथि पुगिसकेका थिए । मानिसहरू सडकको बीचबाटै दौडेको शैलीमा हिँडै थिए । सडकमा एउटा पनि सवारी साधन देखिएको थिएन । पेटीतिर कतैकतै फाटफुट एकाध मानिसहरू देखिन्थ्ये । आँधीपछिको क्षण जस्तै बातावरण एक प्रकारले सुनसान थियो । कतैकतै सडक-किनाराका छतमा सशस्त्र सैनिकहरू देखिन्थ्ये । रातदिन आफैले कुल्ल्येर हिँडेको सडक पनि नियासो र परचक्रीजस्तो लागिरहेको थियो मानिसहरूलाई ।

सहरको बीचमा लमतन्न सुतेको सुनसान सडक भएर गएको मानिसहरूको त्यो लस्कर नदी-किनार पुग्नुभन्दा केही वरैबाट दक्षिण मोडियो र फेरि पश्चिम लाग्यो । केही पर पुगेपछि एउटा चौतारो भेटियो । चौतारो नजिकै एउटा धुले सडक उत्तरदक्षिण दौडेको थियो र त्यसको डिलबाट ओर्लेर नदीमा झर्ने एउटा गाँडो थियो । त्यसको केही परतिरबाट नदी किनारामा ट्रक, द्याक्टर आदि पस्ते एउटा गोरेटो थियो । त्यो गोरेटो तिनै साधनका चक्रा रगेडिएर थिलोथिलो भएको थियो । तिनीहरूले बालुवामा र बगरमा गहिरो लिक बनाएका थिए । यो किनारादेखि

त्यो किनारासम्म एउटा विशाल क्षेत्र ओगटेर बगर फैलिएको थियो र धुले बाटोको समानान्तर भएर शान्त मुद्रामा नदी बगिरहेको थियो । नदीपारि केही पातला घरहरू भएको एउटा बस्ती थियो । बस्तीको बीचोबीचमा एउटा कारखाना थियो र आकाशतिर हुत्तिएर ठडिएका एकजोडा चिमनीहरूबाट लगातार धूवाँका मुस्लाहरू निस्किरहेका थिए ।

चौतारामा पुगेपछि केही मानिसहरू दाउरा जोहो गर्नका निम्नि नजिकैको भुपडपटीतिर लागे र बाँकी सबै मानिसहरू डिलबाट बगरतिर भरेको बाटो समातेर नदीकिनारातिर लागे ।

भुपडपटीमा केही कदमको फासलामा दुईतीनवटा भुप्रा घर थिए । ती घरहरू असाध्यै अव्यवस्थित थिए । जाँदाजाँदै मुखैमा रहेको घरको आँगनमा थोत्रा भुत्राभाम्बा कपडा र थोत्रा भाँडाकुँडाहरू लथालिङ्ग किसिमले छरपस्ट छ्विएका थिए । मानिसहरूको लक्को आफ्नो घरतिर आएको देखेर भुपडपटीका साना केटाकेटीहरूदेखि ठूला सबै मानिसहरू आँगनमा निस्केर टिनो लगाएर हेर्न थाले । प्रत्येक घरमा दाउराका एकएकबटा खलिया थिए । प्रस्त थियो कि त्यो भुपटपटीका सबै बासिन्दाहरू सुकुमबासी थिए । तिनीहरूको गुजारा टार्ने अरू कुनै उपाय नभएको हुनाले वर्षाका समयमा नदीले बगाएर ल्याएका दाउरा जम्मा गर्ने, मुडा थुतेर चिर्ने र हिउँदमा नजिकैको मजुबामा पुगेर दाउरा खोज्ने गर्थे अनि त्यै दाउरा बेचेर गुजारा चलाउँथे । तिनीहरूको बस्ती नजिकै एउटा घाट थियो तर हिन्दू परम्पराअनुसार धार्मिक महत्त्वका हिसाबले अकों घाट केही किलोमिटर उत्तरतिर पातलो बस्ती भएको दुई नदीको सङ्गम थियो र धेरैजसो लासहरू त्यतै लान्थे । तर कहिलेकाहीँ छिटफुट रूपमा भने तल्लो घाटमा समेत मलामीहरू पुर्थे । त्यस्तो समयमा भुपडपटीका मानिसहरू एक प्रकारले भन्दा खुसी हुन्थे, किनभने त्यस्तो समयमा तिनीहरूको व्यापार हुन्थ्यो र तिनीहरूका भुप्रामा सजिलैसित रासन किन्ने दाम जुध्यौ । तिनीहरू धेरैजसो जिल्लाको मुटुमा रहेको मुख्य बजारमा पुग्ये र दाउरा बेचेर सामलतुमल लिएर फेरि घरतिर फर्कन्थे । तल्लो घाटतिर मलामी भरेको टाढैबाट देखिन्थ्यो र त्यस्तो समयमा आफ्नो व्यापार हुने ठानेर तिनीहरू भित्रभित्र खुसी हुन्थे ।

“यो हारको दाम कति हो ?” भुपडपटीमा पुगेका मलामीहरूमध्ये आँगनको छेउमा रहेको दाउराको खलियातिर देखाउँदै एउटाले सोध्यो ।

“बाह्र सय ।” अत्यन्तै स्वाभाविक किसिमले दाउरावालाले उत्तर दियो । अलि गतिला किसिमका चार भारी जति दाउरा हुँदा हुन् त्यो खलियामा, त्यै पनि माथिल्लो लहरमा चिर्पट र तल्लो लहरमा आधाभन्दा बढी गोला हाँगाका गिँड ।

वरपर अरू दाउरा छँदा पनि थिएनन्। थप, त्यस्तो समयमा मोलमोलाइमा अलिकरहने कुरा पनि भएन। त्यसैले तिनीहरूमध्ये एकले उसलाई पैसा बुझायो र बाँकी सबै मलामीहरूले आफू सक्तो दाउरा कसैले काँधमा, कसैले हातमा र कसैले काखीमा च्यापेर बाटो लागे। एकैछिनमा त्यो खलियाका दाउरा सिद्धिए।

गाउँको एउटा घर आज उजाड र उराठ भएको थियो, किनभने आज त्यो घरको बत्ती निभेको थियो। त्यो घरलाई हरतरहले आफ्नो माया र ममता, कर्तव्य र अपनत्वले विगत तीस वर्षदेखि निरन्तर स्पर्श गर्दै आएकी, सबै व्यवहार ढपकै ढाकेर बसेकी, घरकी मुली महिलाको निधन भएको थियो। त्यो घरका छोराछोरीहरू अब मातृविहीन भएका थिए। जीवनभर दुई जीउ एक मन भएर सँगै जिउने सँगै मर्ने बाचा गरेका उनका पति अब अँध्यारो कुनामा बसेर एकलो जीवन बिताउन विवश भएका थिए। सधैं खुसी देखिने हाँसिली, फरासिली, उज्यालो मन र उज्यालै अनुहार भएकी एउटी महिलाले यस धरतीबाट बिदा लिएकी थिइन्। त्यो टोल-छिमेक पूरै शोकमग्न थियो। एउटा घर अनि एउटा टोलबाट धेरै मानिसहरूका लागि प्रिय एउटा मान्छे सदाका लागि हराएको थियो। पूरै वातावरण सँभपख बत्ती निभेको घरजस्तो अँध्यारो भएको थियो।

उता एउटा घर उजाड भएको थियो, यता भुपडपटीमा भने वसन्त आएको थियो। धेरै दिनदेखि राम्री छाक टार्न नपाएको त्यो परिवारले आज राम्रै आम्दानी गरेको थियो। सिकन्दर चौधरीको हातमा दाम परेदेखि नै केटाकेटीलगायत धनिया पनि उज्याली देखिएकी थिई।

“लु धनिया, यति जतन गरेर राख। म दुकान पुगेर रासन लिएर आउँछु।” मलामीहरू दाउरा लिएर डिलबाट तल भर्दा नभर्दै पाँचपाँच सयका दुइटा नोट धनियाको हातमा थमाइदै दुई सय रुपियाँ आफ्नो गोजीमा घुसान्यो। “फेरि केटाकेटीले उछिट्ट्याउलान् नि।” आँगनबाट निस्केर दुई-चार पाइला पर गैसकेपछि पछाडि फर्केर अलि उचो स्वरमा उसले धनियालाई सतर्क गरायो।

“भो-भो धेरै नकराऊ। हामीलाई पनि थाहा छ।” धनियाले अलिअलि चिडिएको स्वरमा भनी। “छिट्टै फर्क नि। फेरि उतै ठाडो घाँटी लगाएर बसौला नि।” धनियाले कडा लंबजमा चेतावनी दिई भनी।

“धेरै नकरा राँड। जतिखेर पनि उस्तै।” मलिन स्वरमा सिकन्दरले आफैसित तीतो पोख्यो। त्यो भनिरहँदा ऊ निकै पर पुगिसकेको थियो।

खाना खाईवरी गम्छा ओछ्याएर आँटीमा पल्टिहरहेको सिकन्दरलाई धनियाले भक्कभक्क्याएर उठाई।

“हैन, तिमी बजार जान्छु भन्दै थियौ, बिर्सियौ कि क्याहो?” उसले त्यसलाई सम्फाउने प्रयत्न गर्दै थिई। छोराछोरीलाई चप्पल, धनियालाई पेटीकोट, आफूलाई

ऊनीको टोपी, त्यसका दिमागमा किनेर ल्याउनुपर्ने सामानको एउटा लामो लस्कर आएर ठेलियो । त्यसले उठेर जीउ तन्कायो, यताउता छारिएका दाउराका चिर्पट टिपटाप गच्यो र एक भारी दाउरा कस्यो, त्यसपछि धनियाले हातमा थमाइदिएको पाँच सय रुपियाँको एउटा नोट भिन्नी गोजीमा घुसारेर दाउराको भारी बोक्यो र सहरतिरको बाटो सोफियो ।

दाउराको भारी चुइँचुइँ चुइँक्याउदै सिकन्दर सहर पुग्यो । सहर पुगेपछि भने ऊ तीनछक पन्यो । सहर एक प्रकारले भन्दा सुनसान थियो । सबै पसलहरू बन्द थिए । सिकन्दरले सधैं दाउरा बेच्ने भट्टीपसल पनि बन्द थियो । अधिपछि अविरल बगिरहने नदीजस्तो कालोपत्रे सडकमा एउटा पनि गाडी थिएन । भखैरे काँचुली फेरेको सर्प लमतन्न तन्किएर सुतिरहेभैं देखिएको कालोपत्रे सडक भखैरे विधवा भएकी एउटी नारीजस्तै रूपहीन देखियो ।

“हैन के भएको होला यो सहरमा ? म त कुरै बुभिदनै ।” मनमनै एकलै कुरा गर्दै सडकपेटीमा भारी विसाएर सिकन्दरले पसिना पुछ्यो । हेर्दाहेदै उसले देख्यो, मानिसहरू पूरै सडक ढाकेर उत्तरतिरबाट चर्कों आवाजमा कराउदै यतै आइरहेका छन् । तिनीहरूका हातमा राता भन्डा र प्लेकार्ड थिए । जुलुसको अगाडि एक जना युवक एउटा भुस्याहा कुकुर डोन्याएर हिँडै देखियो र कुकुरको पिठ्यूमा मेयर पदको उम्मेदवार लेखिएको सेतो कागज टाँसिएको थियो । मानिसहरू मच्चिर्झ-मच्चिर्झ उफ्रेर कराइरहेका थिए ।

—प्रजातन्त्र जिन्दाबाद = जिन्दाबाद, जिन्दाबाद ।

—नगर चुनाव बहिष्कार गरौँ = बहिष्कार गरौँ, बहिष्कार गरौँ ।

सडकमा उफ्री-उफ्री मानिसहरू त्यसरी किन कराइरहेका हुन् सिकन्दरले क्यै मेलो पाएन । तैपनि सबै मानिसहरू फुर्तीसाथ कराएको सुनेर र देखेर त्यसलाई रमाइलो लाग्यो । हेर्दाहेदै मानिसहरूको त्यो हूल सडक थर्काउदै त्यो चोक कटेर पूर्वितर मोडियो ।

सडकपेटीमा दाउराको भारी विसाएर रमिता हेरिरहेको सिकन्दरले पल्लो चोकमा पुग्नै लाग्दा चोकनेर धूवाँको मुस्लो उडिरहेको र मानिसहरू एकाएक भागदौड गरिरहेको देख्यो । तिनीहरू दुड्गा हानेको अरिङ्गालको गोलाबाट बिच्केर निस्केका अरिङ्गालभैं बेतोडले चारैतिर दौडै थिए ।

केही बेर पहिले सुनसान देखिएको चोक यतिबेला मानिसहरू, पुलिसहरू र धूवाँले भरिएको देखियो ।

केही बेरपछि मानिसहरू लाखापाखा लागे । बिस्तारै सडक फेरि सुनसान भयो । त्यो सबै बातावरण देखेर असरल्ल परेको सिकन्दर दाउराको भारी बोकेर

निकै बेरसम्म सडकको पेटीबाट हिँद्यो, तर कसैले पनि उसलाई बोलाएन। ससाना चिया दुकानसमेत बन्द थिए। सधैंजसो दाउरा दिने ठाउँ, कान्छी साहुनी पुतलीको भट्टीपसल अगाडि पुगेर ऊ एकछिन उभियो। ढोका बन्द थियो। भित्रतिर पनि मानिसहरूको साइँसुइँ शब्द केही थिएन। “कता हिँडिछन् कान्छी साहुनी?” त्यसले आफैसित सोध्यो। उसलाई थाहा थियो, उनी भएको भए दाउरा बेच्नुका लागि उसले यति धामा गर्नुपर्ने नै थिएन। दाउराको दाम दुई पैसा तलमाथि हुने कुरा अर्कै हो तर कान्छी साहुनी पुतली कति जाती थिइन् भने प्रत्येक पटक जब सिकन्दर दाउराको भारी बोकेर उनको भट्टीमा पुग्यो, उनी विनामोलतोल उसको दाउरा राखिदिन्थिन्, यसको दाम उसको हातमा थमाइदिन्थिन्। दाउराको दाम खल्तीमा घुसारेपछि नाम्लो काँधमा भुन्ड्याएर ऊ काउन्टर अगाडिको बेच्नमा दुसुकक बस्थ्यो। त्यसपछि साहुनी उसको अगाडि एक गिलास ठर्रा राखिदिन्थिन्। ऊ यन्त्रवत् गिलास उचाल्यो र आँखा चिम्लेर घुटुकक निल्यो।

अतीतको अविस्मरणीय आनन्ददायी अनुभूतिमा अलमलिइरहेको सिकन्दरको ध्यान आफैनै अगाडि पेटीनेर आएर ध्याच्च रोकिएको एउटा डम्फरमा परे। अधिपछि नगरपालिकाले फोहर औसारपसार गर्न प्रयोग गर्ने डम्फर आज रितै थियो, तर अगाडि ड्राइभरको क्याबिनमा भने केही मान्छे थिए।

“ए सिकन्दर।” चिनेचिनेजस्तो लाग्ने एउटा स्वर त्यसका कानमा आएर ठेसिस्यो। त्यसले दाउराको भारी बोकीबोकी नाम्लाको गाँठोनेरको बरियोलाई दुवै हातका मुठीले समातेर टाउको इयाच्च पाँदै माथितिर हेच्यो। उसले देख्यो, गाडीको क्याबिनमा तीन-चार जना मुन्द्रे केटाहरूसँगै थापाकाजी थिए र उसैलाई ताकेर बोलाइरहेका थिए।

“नमस्कार काजी साहेब।” धर्मराउँदो मुन्टोले नाम्लो अड्याएर त्यसले दुई हात जोड्यो।

“कता हिँडिस् ए सिकन्दरका बच्चा?” थापाकाजी उसलाई मुलायम स्वरमा प्रेमपूर्वक सोध्दै थिए।

“कता हुन्थ्यो हजुर, रासनपानीको जोहो गर्ने पन्यो। दाउरा लेर’आको।” त्यसले स्वाभाविक रूपमा उत्तर दियो।

“अनि, दाउरा बेच्न सकिनस्?” थापाकाजी यति नरम किसिमले पेस भैरहेका थिए कि त्यो देखेर सिकन्दर आफै दड्ग पन्यो।

“अधिपछिका शेषनागजस्ता लाग्ने यी काजी साहेबलाई आज के भएछ कुन्नि?” त्यसले मनमनै कुरा खेलायो, तर प्रकटमा भने केही भनेन। त्यसले एकछिन गम खायो र भन्यो—“के गरी बेच्नु मालिक, आज त के भएको हो कुन्नि, एउटा पसल पनि खोलेको छैन। सबै बन्द छन्।”

“ल भयो, फिक्कर नगर। आज तेरा दाउरा मै लिइचुँला। ले, राख गाडीमा।” थापाकाजी बिघ्ने उदार भए। सिकन्दर जिल्ल पन्यो। त्यसले के भन्ने र के गर्ने भन्ने कुराको मेसो पाएन।

“सुनिनस् तैले?” थापाकाजीले दोहोन्याएर भने—“कि पत्याइनस्?”

“सुनें हजुर सुनें” —सिकन्दरले ओठ खोल्यो।

“ल राख दाउरा। ताँ पनि सँगै बस्। ताँलाई अलि परसम्म पुच्याइदिन्छु।”

सिकन्दरले दाउराको भारी डम्फरमा हुत्यायो र आफू पनि माथि उक्लेर त्यै भारीमा आसन बिसाएर बस्यो।

मरुभूमिमा एकलै हिँडिरहेको ऊंटजस्तै सुनसान सडकमा कुदेको डम्फर जिल्ला निर्वाचन कार्यालय पुगेर रोकियो।

के गर्न कहाँ हिँडेको मान्छे, कसरी कहाँ पुग्यो त्यो सबै देखेर सिकन्दर आफै दड्ग पन्यो।

डम्फरबाट तल ओरेपछि थापाकाजीले उसलाई बोलाए र सँगै लिएर भित्र गए। भित्र केही मानिसहरू थिए, सबै बिलकुलै अपरिचित। थापाकाजीले उसलाई एउटा लामो हलजस्तो ठूलो कोठाको बाटो हिँडाउदै भित्रपछिको अलि छरितो र सानो कोठामा लिएर गए। त्यहाँ केही कुर्सीहरू थिए र अगाडिपछि एउटा टेबुल पनि थियो। यसो हेर्दा लाग्यो, त्यो एउटा कुनै अफिस हो।

थापाकाजी कुर्सीमा बसे र उसलाई पनि अगाडिको एउटा कुर्सीमा बस्नका लागि इसारा गरे। सिकन्दर दड्ग पन्यो। थापाकाजीका अगाडि यसअधि ऊ एकै ठाउँमा आमनेसामने भएर कहिल्यै पनि बसैको थिएन। सधैं छिः-छिः र दुरदुर गर्ने र उसलाई मानिसै होइन कि भैं गर्ने थापाकाजी आज किन यति बिध्न फेरिएका छन् भन्ने कुरा उसले पटकै बुझन सकेन। “हैन, के भएको होला आज काजी साहेबलाई?” त्यसले आफैसित प्रश्न गर्न्यो।

“सधैं त्यो घाट कुरेर कति बस्छस् ताँ सिकन्दर?” कोठामा पसेर केही बेर सुस्ताएपछि थापाकाजीले सिकन्दरलाई भने।

“मैले कुरो बुझिनं काजी साहेब।” सिकन्दर कुनै बिरानो मुलुकमा पुगेर बाटो हराएको मान्छेजस्तै भएको थियो।

“जग्गा चाहियो भनेको होइनस् तैले? घडेरी क्या घडेरी।” थापाकाजी बल्द्धीमा गँड्यौला उन्दै थिए।

“त्यो त हो हजुर, तर आफ्नो त फुटेको कर्म।” त्यसको स्वर उस्तै मलिन थियो। त्यै समयमा एउटा फाराम र स्ट्यामप्याड लिएर एक जना मान्छे भित्र पस्यो।

“ल, यसमा सही गर ।” थापाकाजीले उसका अगाडि सुल्टो पारेर कागज तेस्याए ।

“के हो र हजुर यो ?” सिकन्दर सोधै थियो ।

“भर्खर भनेको सुनिनस् ? जग्गाको फाराम क्या । फाराम भर्नुपन्यो नि घडेरी लिन ।” थापाकाजीले जोड दिएर भने । सिकन्दरको अनुहार तेल सक्रिएर निभ्न थालेको बत्तीभै निमेषभरका लागि भलकक उज्यालियो र तत्कालै लोलायो । त्यो सङ्क्षिप्त वार्तापछि थापाकाजीले नवआगन्तुकलाई इसारा गरे । त्यसपछि उसले सिकन्दरका दुवै हातका औंठा समातेर पालैपालो स्ट्याम्प्याडमा ढोब्यो र ती दुवै औंठालाई कागजमा टेकाएर अँठ्यायो । नयाँ ठाउँको नौलो चालामाला देखेर बिलखबन्दमा परेको सिकन्दरले तेस्रो मानिस कोठाबाट बाहिर निस्केपछि थापाकाजीतिर हेरेर विनयपूर्वक भन्यो—

“अब दाउराको दाम पाए घरतिर लाग्यैं काजी साहेब ।”

“हलहल नआत्ती । किन हतारिन्छस् ? जालास् तनि तेरो घर । ताँलाई कसले के गर्दै र त्यसै हडबडाउँछस् ?” अलिअलि सम्भाएको र अलिअलि हप्काएको शैलीमा थापाकाजी भन्दै थिए । त्यसपछि सिकन्दर केही बोलेन ।

‘बजारबाट कतिबेला फर्कलान् भनेर धनिया बाटो हेदै होली । छोराछ्योरीहरू पनि नयाँ चप्पल पाउने आशामा यतैतिर फर्केर बस्तै होलान् ।’ सिकन्दरका मनमा यस्तै प्रकारका नानाभाँति कुरा खेल थाले ।

“ल आइज मसित, एक ठाउँमा जाऊँ ।” मनमा अनेक हुन्नरी चलिरहेको बेला त्यसको मनै भसङ्ग हुने गरी निस्केको थापाकाजीको बोलीले ऊ एकछिन खलबलियो र जुरुकक उठेर उनको पछिपछि लाग्यो । बाहिर निस्कनेवित्तिकै तिनीहरू केही बेरअधि चढेर आएको डम्फरमा उक्लिए । त्यसपछि त्यो सङ्कमा निस्क्यो र तीव्र गतिमा कुदून थाल्यो ।

तीन-चार बिधा जमिन ओगटेर चारैतिर लगाइएको अग्लो पर्खाल र पश्चिमपट्टिको खण्डमा कम्पाउन्डभित्र छिनै ठूलो फलामे ढोका । मूलढोकाका मुखैमा सशस्त्र पहरा दिइरहेका सरकारी सिपाहीहरू । मूलगेट अगाडि गाडी पुरोपछि चौकीदारले त्यसका बढेमानका खापाहरू भित्रतिर तानेर खोल्यो र गाडी भनिएको त्यो डम्फर त्यहाँबाट भित्र छिन्यो । ढोकाबाट भित्र छिनैवित्तिकै तिनीहरू एउटा विशाल भवनको अगाडि पुरे ।

गाडीबाट ओलेका थापाकाजी मूलढोकाबाट भित्र छिरे । सिकन्दर उनको पछि लाग्यो । भन्याड उक्लेर माथि तलामा पुरोपछि एउटा चोक भेटियो । तिनीहरू पश्चिमपट्टिको ढोकाबाट भित्र पसे । ढोकाबाट भित्र छिनैवित्तिकै तिनीहरू एउटा

विशाल हलमा पुरो । त्यहाँ बीस-तीस जना मानिसहरू यताउता छरिएर बसेका थिए । सिकन्दरलाई सुरुमा त केही असजिलो पनि महसुस भयो । सहजभावमा आउने प्रयत्नस्वरूप त्यसले एकपटक हलका मान्छेहरूमाथि आँखा घुमायो । ती मान्छेहरूको लहरमा उसले भट्टीपसलकी कान्छी साहुनी पुतलीलाई पनि देख्यो उसले । त्यसले अचम्म मान्यो । त्यसो हुँदाहुँदै पनि ऊ भित्रभित्रै निकै खुसी भयो । भीडमा हराएको बालकले एकाएक आफूनै आमा फेला पारेभै लाग्यो त्यसलाई । त्यो सुस्तसुस्त पाइला चाल्दै पुतलीछेउ पुग्यो र अनुहारमा हल्का उज्यालो छर्ने प्रयत्न गर्दै खिस्स हाँस्यो । उसलाई देखेपछि आश्चर्यमिश्रित स्वरमा पुतलीले भनी— “ए, तँ पनि आइपुगिस् सिकन्दर?”

सिकन्दरले देख्यो, बजारको कबाडी कलेक्सन सेन्टरका बेखालाल साहू पनि त्यहाँ रहेछन् । पहिले पेटी कन्टचाक्टमा ठेक्कापटटाको काम गरेर हिँड्ने गरेका उनी आजकाल सहरमा कबाडी किनबेच गर्ने एउटा केन्द्र खोलेर बसेका छन् । पेटी कन्टचाक्टरका रूपमा काम गर्दा बजारको बीचोबीच भागमा ऐला र छूबायलाको दुकान चलाएर बसेकी कान्छी साहुनी पुतलीसित यिनको त्यै समयमा हिमचिम बद्यो र कालान्तरमा गएर त्यो पिरतीमा रूपान्तरित भयो । डेराडन्डाको भमेलाबाट मुक्ति मिलेकामा त्यतिबेला बेखालाललाई एक प्रकारले निकै खुसी लाग्यो । घरकी बूढी र छोराछोरीले घरबाहिर रहेका बेखालालको उछितो काढेपछि तिनीहरूको पिरती केही समयसम्म त ओइलाएर भर्न थालेको फूलजस्तै भयो । तर देशमा दिनप्रतिदिन भयाइगाई गैरहेको विद्रोहको आगोले उसको व्यवसायमा समेत अप्रत्यक्ष प्रभाव पर्न थालेपछि बेखालालले बिस्तारै त्यो पेसाबाट हात झिक्यो र सहरको एक कुनामा कबाडी सडकलन केन्द्र खोलेर त्यसैको व्यापारमा लाग्यो । बैसमा आफूलाई हजार थरी कुरा गरेर फकाउने बेखालालले उसको मायालाई टाउको फर्काएर बिसिएपछि निराश भएर निरस दिनहरू धकेलिरहेकी पुतलीको जीवनमा फेरि बसन्तका पालुवाहरू पलाउन थाले । यतिबेला बेखालालले सहरको एक कुनामा कबाडी कलेक्सन सेन्टर खोलेर एउटा नयाँ प्रकारको व्यवसाय सञ्चालन गरेको थियो । बेखालाल विदाका दिनमा विहान बस्तीमा रहेको घर-परिवारमा अन्य सदस्यहरूसमेत सँगै बसेर खाना खान्थ्यो । तर अधिपछि भने ऊ घर पुगदा सबै लाखापाखा लागिसकेका हुन्थे र ऊ एकलै पर्थ्यो । उसकी बूढी विमलाले दाल-भात-तरकारी-अचार ठिक्क परेर टकारेपछि ऊ निःशब्द त्यो खान्थ्यो, उनी निर्लिप्त मुद्रामा उसलाई हेर्थिन् । बेलुकी भने ऊ घर फर्कदैनथ्यो । सहरमा कबाडी कारखाना सञ्चालन गरेको केही दिनपछि नै त्यो क्रम सुरु भएको हो । बेलुकी कबाडी कलेक्सन सेन्टर बन्द गरेपछि ऊ चोकबजारमा रहेको उसकी

कान्छी श्रीमती पुतलीको भट्टीमा पुग्यो । त्यसपछि तिनीहरू सँगै बसेर खान्ये र सँगै सुत्ये । समयको चक सुल्टो धुम्दै थियो कि उल्टो, तिनीहरूले पत्तो पाएनन् ।

सिकन्दरले हेँदै जाँदा हलको अर्को छेउमा तीन-चार जना केटाहरूलाई देख्यो । उसले तिनीहरूलाई चिनेचिने जस्तो लाग्यो । त्यसपछि ऊ त्यतैतिर गयो । नभन्दै त्यहाँ त बलदेव कुर्मी, रामलखन चौरसिया, रत्नसिं धामी सबै त्यहीं रहेछन् । सधैं प्लास्टिकको बोराका धोका काँधमा हालेर कबाडी जम्मा गर्दै हिँड्ने यिनीहरू कसरी यहाँ आइपुगे ? सिकन्दरले आफैसित प्रश्न सोध्यो । त्यसपछि नजिकै गएर उसले बिस्तारै सोध्यो— “तिमीहरू पनि घडेरी लिन आएका हौ ?”

सिकन्दरको अनुहारतिर हेरेर ती तीनै जना लेउ लागेका हरिया दाँत देखाउदै खिसिक्क हाँसे ।

अत्यास र छटपटीको भुमरीमा परेर अत्तालिइरहेको सिकन्दर एकाएक सतर्क भएका अरू मानिसहरूको भुन्डतिर तानियो । थापाकाजी बीचमा थिए, एउटा कुर्सीमा बसेका । उनको हातमा एउटा एफ.एम. रेडियो थियो र सबै मानिसहरू त्यसको आवाजतिर तानिएका थिए । समाचार प्रसारणको धुन बज्यो र रेडियोले प्रमुख समाचार भन्यो—नगरपालिकाको निर्वाचनमा एक पदका लागि एउटै मात्र दरखास्त परेको हुनाले निर्विरोध निर्वाचित हुनेहरू...आदि ।

त्यसरी रेडियोले भनेको नाममा थापाकाजी, बेखालाल, पुतली, सिकन्दर, रामलखन चौरसिया, बलदेव कुर्मी, रत्नसिं धामी सबैको नाम थियो । सिकन्दर तीनछक पन्यो । त्यसलाई आफूनै कानको विश्वास भएन । त्यसले त्यो कुरा फेरि दोहोच्याएर सुन्न चाह्यो, तर त्यो सम्भव थिएन । के गरौं र कसो गरौं भएको त्यसले जिज्ञासु नजरले थापाकाजीको अनुहारतिर हेच्यो । कागको फुल चोर्ने काजीले त्यसको मनको कुरा बुझिहाले । उनले उसलाई आश्वस्त पार्दै भने— “हो-हो, मोरा सिकन्दर, बधाई तँलाई । तैले जे सुनिस् त्यो ठीक हो । म मेयर, तेरी साहुनी पुतली उपमेयर । उनको बूढो बेखालाल र तँलगायत यी सबै वाड अधेच्छे । अबदेखि तिमीहरू सबै ठूला मान्छे भयौ ।”

त्यसपछि सिकन्दरले केही भन्न खोज्यो, केही बोल्न खोज्यो, तर त्यसको मुखबाट एक शब्द पनि निस्केन । त्यो बिलकुलै लाटो भयो ।

२६ माघ, २०६२

थवाडको आकाशमुनि

मिमिरि उज्यालो धरतीमा खस्न नपाउदै कुखुराको भालेको 'कुखुरी... काँ...!' को युगान्तकारी आवाजसँगै गाउँ बिउँभयो । पूर्वको आकाशमा विस्तारै अविर पोतियो । तल बैंसीमा लागेको कुहिराको पातलो पर्दा पनि सर्लकै हट्यो । एकै छिनपछि डाँडाको कापबाट भरभराउँदो आगाको भकुन्डोजस्तो सुर्जे फुत्त बाहिर निस्कियो र त्यसका अनन्त किरणहरू धरतीभरि छरिए । जगत् पूरै उज्यालो भयो । जगत्सँगै थवाड पनि उज्यालो भयो । मनसिरीले घर-आँगन बढारकुँदार गरी, गाई-गोरुलाई धाँस हाली र ढोका ढप्याएर पानी लिनका लागि पँधेरातिर हिँडी । त्यसले कोखामा गाग्री अड्याएकी थिई, त्यसका पाइताला वषाँ अधिदेखि हिँडिरहेको बाटोलाई पछ्याउदै स्वाभाविक रूपमा चलिरहेका थिए, त्यसको मन भने पिरैपिरको भुमरीमा मडारिएर पिल्सइरहेको थियो । त्यसले पँधेरामा पुरोपछि हातमुख धोई र धोतीको फेरले पुछी, त्यसपछि धारामा पानी थापी । एकैछिनमा गाग्री भरियो । त्यसले गाग्री तानेपछि त्यसको मुखसम्म भरिएको पानीलाई दाहिने हातले हुतहुत पार्दै अलिकति घटाई र त्यसपछि गाग्री कोखामा राखेर घर फर्किई । पानीको गाग्री गगेटामा बिसाइसकेपछि ऊ बाहिर निस्किई । भित्र पस्ले एकलै, बाहिर आयो एकलै, उसलाई त्यसैत्यसै उराठ

लागेर आउँछ । कटेरातिर हेर्छे, गोरुले धाँस सकेछन् । उसले गोरुलाई अलिकति धाँस थपी । त्यसपछि त्यो पिंडीको डिलमा बसेर एकछिनसम्म त्यसै टोलाएर तलतिर हेर्न थाली । आँगनमुनि बारीको डिलमा सुन्तलाको एउटा सानो बोट छ । यतिबेला त्यसका पुराना पात भरेर नयाँ चिल्ला पात देखिएका छन् । त्यसको अलि परतिर एउटा आरुको रुख छ । आरुका कोपिला लागेका छन् । केही दिनमा नै तिनीहरू सेताम्मे भएर फुल्नेछन् । प्रकृति वसन्त ऋतुको प्रारम्भमा नै त्यसको स्निग्ध स्वरूपमा देखिएको छ ।

“ए ठूलिदी !” मनमा हजार किसिमका नाना तर्क खेलाएर बसिरहेकी मनसिरीको ध्यान पल्लो घरबाट आएको आवाजले भत्काइदियो । त्यो जुरुकक उठी र आँगनमा निस्किई ।

“किन बोलायौ बैनी ?” त्यतैतिर हेरेर उसले प्रश्न गरी ।

“आज हाम्रा मैके छरम् है दिदी ! दिदीका मैके छर्दा म पर्म तिरम्ला नि !” धनमायाले ऊसित सल्लाह मिलाउन खोजी । बर्खा लागिसक्यो । बेलामा खेती नलगाए के खाएर गुजारा गर्ने ? आफै नकसिसए अरू कुनै उपाय छैन । ती दुवै महिलाको भित्री मनले यस्तै कुरा भनिरहेको थियो । मनसिरीले मैके छर्न ढिलो गर्न नहुने ठानी ।

“ठिकै छ, आज तिम्रा छरम्, भोलिपर्सितिर हाम्रा छरम्ला !” मनसिरीले यसरी उत्तर दिई । त्यसपछि धनमायाको अनुहार पनि उज्यालो भयो ।

तिनीहरू दुवै जनाले खाना खाईवरी चाँडै नै धन्दा भ्याए र हलोजुवा काँधमा हालेर गोरु अघि लगाएर मेलातिर हिँडे । बारीमा पुगेपछि दुई जना मिलेर गोरु नारे । त्यसपछि मनसिरीले जोत्न थाली, धनमाया त्यसको पछिपछि हिँडै भोलाबाट मैकैका गेडा मुठीमा भिकेर सियोमा हाल्दै गई । मध्यान्त बाह बजेतिरसम्म तिनीहरूले ठूल्ठूला दुइटा गरामा मैके लगाइसके । तिनीहरू बारीमा काममा व्यस्त थिए, सहरियाजस्ता देखिने तीनचार जना मान्छेहरू अलिपरतिरबाट त्यतै आउँदै गरेका देखिए ।

“यी नौला मान्छेहरू को हुन् कुन्नि फेरि पुलिस-मिल्टेरी आए कि ?” तिनीहरू दुवैको भित्री मन निकै आतङ्गित भयो । “हेर त दिदी, हाम्रा गाम्मा फेरि नौला मान्छे आए । को हुन् तिनीहरू ?” भित्रभित्रै डरले थरथर काँपै धनमायाले भनी ।

“धेरै नडराऊ बैनी, जे पर्च त्यै टर्च । डराएर पो के गर्नु ? हुने हुनामी नभई छाडैन ।” मनसिरीले उसलाई ढाडस दिँदै भनी । त्यसपछि ती दुवै जना यथावत् काममा लागे ।

“नमस्कार दिदी।” निकै नजिक आइपुगेपछि नवागन्तुकमध्ये एक जना युवकले जुम्ला हात जोड़दै तिनीहरूतिर हेरेर भन्यो। त्यसपछि अरू तीन जनाले पनि क्रमशः ती दुई जना महिलाहरूलाई अभिवादन गरे। ती दुवै जनाले तिनीहरूतिर छाड़के आँखाले अलिकति हेँ आफ्नो काम यथावत् जारी राखे।

“म पत्रकार हुँ दिदी, मेरो नाम नवीन शर्मा, हामी काठमाडौंबाट आएका।” नवागन्तुकमध्ये एक जनाले भन्यो। त्यसपछि भने तिनीहरू अलिकति आश्वस्त भए। तिनीहरूले एकपल्ट फेरि ती नवागन्तुकतिर हेरे। तिनीहरूमध्ये एक जना गोरे थियो र त्यो त्यसका सहयात्रीहरूका तुलनामा निकै अग्लो थियो। तिनीहरूमध्ये एउटी महिला पनि थिई, तर उसले पुरुषकै परिधानका लुगा लगाएकी हुनाले टाढाबाट हेर्दा त्यो पनि उनीहरूजस्तै देखिएकी थिई।

“मेरो नाम दीपक श्रेष्ठ हो दिदी, म एक जना मानव-अधिकारकर्मी हुँ।” दीपक नाम सुन्नासाथ मनसिरीका आँखा अनायास त्यतातिर तानिए। त्यो जुम्लाहात जोडेर उनैलाई हेँ थियो। मनसिरीले गहिरो दृष्टिले त्यसलाई हेरी र त्यसमा दीपकलाई खोजी। अहं, त्यहाँ कतै पनि दीपकको अंश भेटिएन। भर्खर तेह पुगेर चौधमा लागेको केराको गुबोजस्तो उसको मुटुको टुक्रो दीपक र उसको अगाडि उभिएको चालीसको हाराहारीको जस्तो देखिने यो दीपक, ती दुईमा कुनै कुराको समानता थिएन, उसले देखी, त्यहाँ समानता थियो त एउटै कुरामा। ती दुवै जनाको नाम एउटै थियो।

“नमस्ते दिदी, म मञ्जू। म एक जना लेखक हुँ। साहित्य लेख्छु।” लोग्नेमान्छेले जस्तै जिन्स प्यान्ट, टी-सर्ट र क्याप लगाएर रुकस्याक बोकेकी तीस-बत्तीसकी जस्ती देखिने त्यो युवतीले तिनीहरूलाई आफ्नो परिचय दिई र अलिकति हाँसी। आफूजस्तै महिला पुरुषसरह काँधमा काँध मिलाएर हिँडेको देखेर तिनीहरूलाई निकै खुसी लाग्यो। त्यसको मुस्कानको प्रत्युत्तरमा धनमाया र मनसिरी पनि हल्का किसिमले हाँसे। तिनीहरू दुवैका अनुहारबाट एक लहर उज्यालो निस्किएर तिनीहरूका आँखा वरिपरि छारियो।

“नमस्ते, म पिटर, पट्रकार। मेरो घर यु.के.। तीन हप्ता भयो नेपाल आएको।” गोरेले असजिलो लवजमा सजिलो किसिमले आफ्नु परिचय दियो। त्यसको बोली सुनेर ती दुवै दिदी-बहिनीहरूलाई रमाइलो लाग्यो।

“पत्रकार, लेखक र मानव-अधिकारवादीसमेतको हाम्रो यो टोली युद्धग्रस्त यी क्षेत्रहरूको अध्ययन भ्रमणमा आएको हो। हाम्रो उद्देश्य यस्ता ठाउँहरूको खास वस्तुस्थितिको अध्ययन गरी सञ्चारका विविध माध्यमबाट संसारसामु राख्नु

हो ।” परिचयको औपचारिकता सकिएपछि नवीन शर्माले उनीहरूलाई आफ्नो मिसनको जानकारी गरायो । मनसिरी र धनमायाले उसले भनेका सबै कुरा राम्ररी बुझेनन्, तैपनि ती मान्छेहरू खराब मान्छे होइनन् भन्ने कुरा तिनीहरूलाई भित्रैदेखि लाग्यो । त्यसपछि तिनीहरू गोरुलाई सियाँलतिर राखेर आफूहरू पनि नजिकैको रुखमुन्तिर शीतलमा बसे । शीतलमा बसेपछि पत्रकार, मानव-अधिकारकर्मी र लेखक सबैले तिनीहरूसित तिनीहरूका गाउँका विषयमा, तिनीहरूका गाउँले र छिमेकीका विषयमा र तिनीहरूका परिवारजनका विषयमा नाना प्रकारका थुप्रै प्रश्नहरू सोधे । तिनीहरूले पनि युद्ध सुरु भएयता गाउँमा घटेका घटना र दुर्घटना, अन्याय र अत्याचार आदि लगायत मानवीय व्रासदीका विषयमा तिनीहरूसित सविस्तार भने । मनसिरी र धनमायाले सुनाएका थवाङ्का मुटु नै कमाउने किसिमका कथाहरू सुनेर ती नवागन्तुकहरू स्तब्ध भए । काठमाडौं फर्केपछि त्यहाँको यथार्थ कुरा पत्रपत्रिका र साहित्यका माध्यमबाट बाहिर ल्याउने कबुल गर्दै तिनीहरू त्यहाँबाट विदा भए । विदा हुनुअघि नवीन, मञ्जू, दीपक र पिटर चारै जनाले मनसिरी र धनमायाले हलो जोत्दै र मकै लगाउदै गरेका केही स्न्याप फोटो खिचे ।

आज आइतवार । आइतवार आउन लाग्यो कि मनसिरीलाई एक प्रकारको छटपटीले सताउँछ । हरेक आइतवार दीपक आमालाई फोन गर्दै र फोनमा भने पनि त्यसको आवाज सुन्न उसलाई एकप्रकारको छटपटी हुन्छ, एक प्रकारको हुटहुटी हुन्छ । त्यसैले, विहान सबैरे घरधन्दा भ्याएर बस्तु-भाउलाई घाँस-पानी गरिसकेपछि मनसिरी हतारहतार गर्दै डेढ कोस परको टेलिफोन बुथमा पुग्छे र पालो पर्खेर बस्छे । टेलिफोनको हरेक घण्टीले उसको तन र मनलाई त्यतै तान्छ । हरेक पटक जब फोनको घण्टी बज्छ, ऊ त्यो उसकै छोराको फोन होला भन्ने ठान्छे ।

सधैँभै आज पनि लगभग तीन घण्टा पर्खेर बसेपछि बल्ल अपरेटरले उसलाई बोलायो । मनसिरीले रिसिभर हातमा लिई र अलि ठूलो स्वरमा भनी—“हेलो, बाबु हो ?”

“आमा, म दीपक बोलेको ।” उताबाट दीपकले प्रत्युत्तर फर्कायो ।

“आमा, तिमीलाई सन्चै छ ?” दीपकले उताबाट सोध्यो ।

“म सन्चै छु । तिमी सन्चै छौ बाबु ?” यताबाट मनसिरीले सोधी ।

“सन्चै छु आमा, मेरो पिर नगर, तिमी राम्ररी बस ।” दीपकले प्रत्युत्तर दियो ।

“तिमी घर कैले फर्कन्छौ बाबु ? चाँडो घर नफर्क है । यी पापिस्टहरूले तिमीलाई पनि छाइदैनन् । तिम्रो बाउलाई भैं नै तिमीलाई पनि मार्छन् बाबु, मार्छन् ।” त्यसपछि मनसिरी धुँकधुँक गरेर रुन थाली । उता दीपक पनि आमा रोएको सुनेपछि फोनमा नै रुन थाल्यो । दुवैतिरबाट रुवावासी चलेपछि टेलिफोन अपरेटरले मनसिरीलाई “नरुनोस्, फोनमा त्यसरी रोएर के गर्नुहुन्छ ?” भन्दै अलिकति अर्ती दिँदै रिसिभर लियो र टेलिफोनको सेटमा राख्यो । त्यसपछि मनसिरी सुँकसुँक गर्दै मुजेत्राको फेरले आँसु पुछौ बाटो लागी । त्यहाँ उपस्थित अरु मान्छेहरूसमेत उसको वेदना सुनेर स्तब्ध भए ।

बिहान जाँदा डेढ घण्टामा पुगेको बाटो, अहिले फर्कदा मुस्किलले दुई घण्टामा छिचोलियो । मनसिरी खाजा खाने बेलामा घर आइपुगी । गोठमा गाईगोरु उग्राएर बसिरहेका थिए । उसलाई देखेवित्तिकै तिनीहरू सबैले “ह..बाँ ...” गर्दै टाउको हल्लाए । उसले सबभन्दा पहिले पानीको बाल्टी र ढुटो लगेर ढुँडमा खन्याई । ती सबै वस्तुले तनतनी पानी पिए र अन्त्यमा नाकका फोरा फुलाउँदै मुन्टो हल्लाए । त्यसपछि उसले एक अँगालो धाँस लगेर तिनीहरूका टाटनामा हालिदिई ।

मध्यदिनको धाममा दुई घण्टासम्म हिँडेर घर आइपुगदा मनसिरीलाई खूब थकाइ लागेको थियो । उसले पिँढीमा गुन्डी ओद्धयाई र त्यसैमा दुसुक्क बसी । पल्लो घरमा यताउता सन्याकसुरुक गरेको भित्रैबाट लख काटी धनमायाले । गर्दागर्दैको काम चटकै छाडेर ऊ आँगनका डिलमा निस्किई ।

“दिदी कतिबेला आइपुग्यौ ?” मनसिरीतिर हेरेर धनमायाले सोधी ।

“भर्खरै आइपुगें बैनी । के गरेर बसेकी छौ ? आऊ न यतै ।” मनसिरीले उसलाई बोलाई । त्यसपछि धनमाया तलतिर ओर्लिई ।

“अनि दीपक सन्चै र'च ।” आउँदाआउँदै उसले सोधी ।

“अँ ... सन्चै र'च ।” मनसिरीले छोटो उत्तर दिई ।

“के भन्यो ? कैले आउनु भन्यौ घर ?” उसले त्यसरी नै भनी ।

“कैले भन्नु । मैले त भरसक नआउनु भनैं । आएर पो के गर्नु यहाँ ? कतिबेला के हुने हो थाहा छैन ।” हराएका आँखाले दक्षिणको डाँडातिर हेर्दै मलिन स्वरमा मनसिरीले जवाफ दिई । कुरा गर्दागर्दै उसका आँखा रसाएर आए । उसले धोतीको फुकोले आँसु पुछी र सुँकसुँक गर्दै रुन थाली ।

“नरोऊ दिदी, रोएर के गर्नु ! हुने कुरा नभई छोडैन ।” धनमायाले सम्भाउने लवजमा भनी । तर त्यसो भनिरहँदा त्यसका पनि आँखा डबडबाएर आएका थिए र त्यसलाई रोक्न उसले पनि लुड्गीको फेरले आँसु पुछी ।

मनसिरी निकै बेरसम्म रोइरही । त्यसलाई विगतको सम्फनाले कोपर्न थाल्यो । एक समय यस्तो पनि थियो, जतिबेला लेकाली जङ्गलका पाखामा ढकमक्क लालीगुराँस फुलेसरि मनसिरीको पारिवारिक जीवनमा सुख र समृद्धिले छाएको थियो । मनसिरीको लोग्ने शिवराम पुन गाउँको हाइस्कुलमा शिक्षक थियो । ऊ बिहान घरधन्दामा पत्नीलाई सघाउँथ्यो र छोराछोरीहरूलाई पढाउँथ्यो । ऊ ठीक समयमा स्कुल पुग्यो । उसकी छोरी शकुन्तला र त्योभन्दा तीन वर्ष कान्छो छोरो दीपक उसैले पढाउने स्कुलमा नौ र सातमा पढ्थे । तिनीहरू बिहान बाउसितै स्कुल जान्थे र बेलुकी फेरि सँगै फर्कन्थे । तिनीहरूको त्यो क्रम तिनीहरूको स्कुल सुरु भएदेखि जारी थियो । यता मनसिरी घर समालेर बसेकी थिई । घरको यावत् धन्दा ऊ विनाहिचकिचाहट आफै ढपकक ढाक्यी । बिहान-बेलुकी लोग्ने र छोराछोरीले सघाउने कुरा आफै ठाउँमा थियो, तर मनसिरी सधैंभरि एकनासले आफ्नो कर्तव्यमा जुटेकै हुन्थी । गाउँको बीचमा एउटा सानो घर, त्यसको आडैमा गाईबस्तुका लागि एउटा गोठ, घरमुन्तिर अलिकति भिन्नी बारी र त्यसमा लगाइएका दुई-चारओटा तुलफूलका बोट, अलि परतिर मकै र कोदो फल्ने बारी, बैंसीमा धान खाने अलिकति खेत र शिवरामको स्कुले जागिर । बाहिरबाट हेर्दासमेत तिनीहरूको पारिवारिक जीवन असाध्यै लोभलाग्दो देखिन्थ्यो । मानिसहरू तिनीहरूको त्यो सानो संसारलाई मुक्तकण्ठले प्रशंसा गर्थे— “तेस्तो पो परिवार । तेस्तो पो जीवन ।” गाउँको चौतारोमा होस् वा पानी पँधेरामा, कुरैकुरामा सुखी परिवारका विषयमा कुरा चल्दा मानिसहरू शिवराम पुनको परिवारको उदाहरण दिन्थे । शिवराम पढेलेखेको शिक्षित मानिस थियो र ऊ निकै हकी स्वभावको थियो । त्यसैले पनि मानिसहरू उसको खुलेर प्रशंसा गर्दथे ।

एक दिन साँझ शिवराम सदाभै घर फक्यो । घर फर्के पनि उसको अनुहारको कान्ति भने अधिपछिको भन्दा निकै लोलाएको थियो । त्यो निभ्न लागेको बत्तीजस्तै देखियो ।

“के भयो ? सन्चो छैनभै देख्छु म त ... ।” दुसुक्क पिँढीमा बसेको शिवरामको अनुहार ताकेर मनसिरीले सोधी । उसले मन लागीनलागी लुगा फुकालेर भित्ताका काँटीमा भुन्ड्यायो र घर बस्ता लगाउने लुगा फेर्यो ।

“किन बोल्दैनौ ! भन न, मसित भन्न नमिल्ने त्यस्तो क्यै छ र ?”
मनसिरी निकै गम्भीर देखिई ।

“खै के भन्नु त्यस्तो कुरो, राम्रो कुरो भए पो भन्दै हिँड्नु ।” शिवरामले मन नलागी-नलागी उत्तर दियो । मनसिरीको मन उत्सुकताले भन् भरियो ।

दीपक र शकुन्तला पनि स्कुल ड्रेस फेरेर त्यहाँ आइपुगे । तिनीहरू सबै उत्सुकतापूर्वक शिवरामको अनुहार ताकेर बस्न थाले ।

“भन न छिटो के हो त्यो कुरा ? के भयो भनेको ?” मनसिरी आतुर थिई ।

“कंसहरूले कृष्णलाई मारेछन् ।” उस्तै गम्भीर मुद्रामा शिवरामले उत्तर दियो ।

“तिमीले के भनेको यो ? तिमा कुरा बुझिएनन् । अलि राम्री खुलाएर भन न ।” मनसिरी निकै अधैर्य हुँदै थिई ।

“हाम्रो कृष्ण क्या, सिरानघरे बाउ साबको छोरा कृष्ण सेन ।”

“को कृष्ण सेन ? हाम्रो ‘इच्छुक’ अड्कल ?” शकुन्तलाले उसका बाउको अनुहारमा आँखा अद्याएर सोधी । दीपक पनि ध्यानपूर्वक तिनीहरूका कुरा सुनिरहेको थियो ।

“हो, तिमीहरूको इच्छुक अड्कल ! तिमीहरूलाई कविता सुनाउने तिमीहरूको कवि अड्कल ।” शिवरामले सविस्तार भन्यो ।

“कठै बरा !” खड्गयाडखुड्गुड परेको भावमा मनसिरीको मुखबाट आवाज निस्कियो । उसको अनुहार सोहोरिएर पहेलो भयो ।

“हैन के बिराम गरेचन् र तिनले त्यस्तो ? अनि मार्नी को हुन् नि ?” उसले एकपछि अर्को प्रश्न थप्तै गई ।

“के गर्थ्यो नै त्यो बिचराले । त्यो गाउँ आइपुग्दा के गर्थ्यो ? तिमीहरूलाई थाहा छैन र ? तिमीहामी सबैलाई बटुल्यो, केटाकेटी भुराभुरीहरूलाई बटुल्यो र उसले रचेका मुक्तिगीत गाउँथ्यो । त्यसले कविता सुनाउँथ्यो । पोहोर साल मात्रै यहाँ आउँदा त्यसले आफ्नो जन्मथलाको सम्मानमा ‘मेरो प्यारो थवाड तिमीलाई सलाम’ भनेर सुनाएको त्यसको कविता तिमीहरूले बिस्यौ ?” शिवरामले निकै लामो व्याख्या गच्यो । “देश र जनताका लागि त्यसले आफ्नो प्राण उत्सर्ग गच्यो । त्यो वीर हो ।” निकै भावुक र गम्भीर हुँदै गएको शिवरामले उसको स्वरमा सम्मान र आदरको तरङ्ग घोलेर बोल्यो ।

“च्च ! च्च !! बिचरा !!! आँखामा हाले पनि नविभाउने त्यस्तो असल मान्द्येलाई कसरी मार्न सके हुनन् ती दैवहरूले ?” मनसिरी निन्याउरो मुख लाएर टोलाई ।

“अनि मार्ने ती सत्तुर को रचन् नि ?” मनसिरीले अत्यन्त भावुक मुखमुद्रामा फेरि सोधी ।

“को हुन्थ्यो अरू ? सरकार । सरकारले माच्यो । पहिले समात्यो । अनि समातेपछि चरम यातना दिएर माच्यो ।” शिवरामले मलिनु अनुहार बनाएर उत्तर

दियो । उसका कुरा सुनिसकेपछि मनसिरीसँगै शकुन्तला र दीपक पनि स्तब्ध भए । तिनीहरू सबैका आँखा रसाएर आए । तिनीहरू सबैले आँसु पुछे ।

“कृष्ण अड्डलले के बिराम गरेर मारेको बुवा पुलिसले अड्डललाई ?” शिवरामको अनुहारमा हेरेर दीपकले सोध्यो । शिवराम एकोहोरो मुद्रामा परतिर हैदैं थियो, छोराको आवाजले उसलाई खिच्यो ।

“के बिराम गर्थ्यो नै त्यो विचराले । त्यसले जनताका मुक्तिका लागि थवाड र लिवाडका विषयमा कविता लेख्यो । नीलगिरी पहाडमुनिका दुखी गरिबका विषयमा गीतहरू लेख्यो, पहाड र तराईका शोषित-पीडित जनताका विषयमा साहित्य सिर्जना गच्यो । त्यसको कलमदेखि थर्कमान भएको सरकारले त्यसलाई माच्यो ।” शिवरामले त्यसका मनमा लागेका कुरा त्यसका जहानसित पोख्यो ।

केही दिनपछि थवाडको स्कुलमा कृष्णसेन ‘इच्छुक’ को सम्मानमा एक श्रद्धाङ्गली सभाको आयोजना गरियो । सभामा विभिन्न व्यक्तिहरूले उनको तस्विरमा फूलमाला चढाए र उनको सरल र सहज स्वभाव, मिलनसारिता, विनम्रपन र सबभन्दा बढी देश र जनताका निमित उनले देखाएको त्याग, बलिदान र समर्पणको भावनाको सबैले मुक्तकण्ठले प्रशंसा गरे । कृष्णसेन ‘इच्छुक’ ले केही वर्षअधि त्यही स्कुलबाट प्रवेशिका परीक्षा पास गरेका थिए । बोल्ने क्रममा शिवराम पुनले पनि उनको प्रशंसामा निकै लामो भाषण दियो र श्रोताहरूलाई उनको जीवनबाट पाठ सिक्न अनुरोध गच्यो । सबै श्रोताहरू शोकमग्न मुद्रामा स्तब्ध भएर उसको भाषण सुने । शब्द श्रद्धाङ्गलीको अन्त्यमा उसले भन्यो—

“कृष्णसेन यतिबेला हामीबीच छैनन् र पनि उनका विचारहरू हामीसित छन्, उनले देखाएको त्याग र बलिदानको बाटो हाम्रो अगाडि छ । उनी शारीरिक रूपमा यस धरतीमा नभए पनि उनका अत्यन्त उच्च विचारहरू नेपाली श्रमजीवी जनताबीचमा अनन्तकालसम्म रहिरहने छन् ।”

श्रद्धाङ्गली सभा टुड्गिएपछि मानिसहरू भारी तन र गरुङ्गो मन लिएर आ-आफ्ना घरतिर लागे । शिवराम पनि गाउँले र छिमेकीहरूसँगै घरको बाटो सोभियो ।

राति खाना खाइसकेर सुले बेलामा बाहिर आँगनमा मानिसहरूका पदचापको आवाज आएजस्तो लाग्यो । केटाकेटीहरूलगायत मनसिरी र शिवराम

दुवैले ध्यानमग्न किसिमले टाठा कान लगाएर सुने । नभन्दै रहेछ । तिनीहरूले ढोका ढुक्क्याएको आवाज सुने ।

“को हो बाहिर ?” शिवरामले शान्त मुद्रामा सोध्यो ।

“काका हामी हाँ । ढोका खोल्नोस् न ।” बाहिरबाट सुपरिचितजस्तो लाग्ने एउटा आवाज आयो । शिवरामले ढोकाको गजबार खोल्यो र लालिटन लिएर बाहिर निस्कियो । लालिटनको उज्यालोमा उसले देख्यो कम्ब्याट ड्रेसमा तीन जना युवक र एक युवती अनि सामान्य वेशभूषामा एक महिला आँगनमा उभिएका छन् । उसले ढोका खोलेपछि तिनीहरू सबै भित्र पसे । भित्र साँगुरै थियो, तैपनि तिनीहरू सबै यताउति मिलिजुली बसे । बत्तीको मधुरो प्रकाशमा कम्ब्याट ड्रेसका ती युवाहरूको कुमको पी.एल.ए.र कलरका दुवै फुर्काका तारा चिन्हहरू प्रस्तै देखिएका थिए ।

“हामी पार्टीका तर्फबाट तपाईंलाई धन्यवाद दिनका लागि आएका है शिवराम सर ।” आगन्तुकमध्ये सामान्य परिधानमा भएकी महिलाले छोटो टिप्पणी गरी ।

“केका लागि !” आश्चर्यचकित मुद्रामा शिवरामले प्रतिप्रश्न गर्यो ।

“दिउँसो शोकसभामा तपाईंले कवि इच्छुकका विषयमा जुन उद्गार व्यक्त गर्नुभयो त्यसैका लागि ।” उसले प्रस्त्रयाउन खोजी ।

“त्यसका लागि तपाईंहरूलाई धन्यवाद । तर मैले त एउटा गाउँले दाजुका हैसियतले, एउटै पैथेराको पानी खाएको हिसाबले जे देखें त्यो भनेको हाँ । मैले त उनलाई जसरी चिनेको थिएँ त्यै कुरा, त्यसरी नै बताएको हाँ ।” शिवराम अति सामान्य किसिमले पेस भयो ।

“हामी त्यसैका लागि धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।” उसले केरि भनी ।

“तपाईंहरूको धन्यवादलाई मैले स्वागत गर्नै पर्दै । तर उनी मेरा एक असल गाउँले छिमेकी भाइ हुन् । तपाईंहरूले मेरो र उनको सम्बन्ध यस्ति नै बुभदा राम्रो हुन्छ । त्यसभन्दा पर हाम्रो अरू कुनै कुरा छैन । तपाईंहरूलाई थाहा हुनुपर्दै म एउटा सानो पारिवारिक दुङ्गा हाँकै गरेको एक जना सामान्य शिक्षक हाँ ।” शिवरामले आफूलाई भरसक पञ्चाउने प्रयत्न गर्दै आफ्ना कुरा राख्यो ।

“हामीहरू पनि तपाईंलाई त्यसरी नै बुभछौं र त्यो नै हाम्रा लागि काफी छ ।” उसले साङ्गेतिक रूपमा उसलाई सम्भाउन खोजी ।

एकछिनपछि तिनीहरू सबैले पालैपालो शिवरामसित दहो हात मिलाए, मनसिरीलाई नमस्कार गरे, शकुन्तला र दीपकतिर हेरेर बस है भाइ-बहिनीहरू भन्दै हात हल्लाए र ढोकाबाट बाहिर निस्किए । तिनीहरू एकैछिनपछि अँध्यारोमा बिलाए ।

एक दिन कृष्णसेन 'इच्छुक' को शोकमा स्कुल बन्द गरिएको थियो । उनी एक समयमा केही महिनाका लागि त्यो स्कुलको शिक्षकसमेत भएर काम गरेका थिए ।

पर्सिपल्ट बल्ल स्कुल खुल्यो । चार बजेको छुट्टी भएपछि शिवराम पुन गाउँका विद्यार्थीहरू र अरु शिक्षकहरूसित सँगै घरतिर उकालो लाग्यो ।

भक्तेसाँझ पनै आटेको थियो । गन्यापगन्याप बुट बजाई सातआठ जना मानिसहरू शिवरामको आँगन कुल्घन आइपुगे । सबै घरैमा थिए ।

"शिवराम भनेको तिमी नै हो ?" आगन्तुकमध्ये एक जनाले सोध्यो ।

"ज्यू, शिवराम भन्ने म नै हुँ । कति काम थियो होला कुन्नि ?" शिवरामले सहज भावमा भन्यो ।

"माओवादी पाल्ने तैं होइनस् ?" तिनीहरूमध्ये एक जनाले उसलाई हकान्यो ।

"खै ? माओवादी कहाँ छ ? निकाल् ।" तिनीहरूमध्ये अर्को एक जना कुल्घो । शकुन्तला र दीपक डरले थरथर काप्तै भिन्न कुनातिर लुकेर भ्यालको अन्तरबाट बाहिर हेर्न थाले । मनसिरीचाहिँ शिवरामकै आडमा आएर उभिई ।

"मलाई के थाहा हजुर । म त एक जना शिक्षक हुँ ।" शिवरामले प्रतिवाद गर्ने प्रयत्न गन्यो ।

"अस्ति स्कुलमा भाषण गर्ने तैं हैनस् ?" अर्कोले खफ्की लगायो ।

"त्यो त हेर्नुस्," त्यसले अलि धैर्य भएर भन्यो- "मैले मेरो एक जना गाउँले भाइको मृत्युमा शोक व्यक्त गरेको हुँ ।"

शिवरामको प्रत्युत्तरले आगो भएको एक सैनिकले कुद्द मुद्रामा त्यसलाई खाउँलाभै गरेर हेच्यो र हातको एसएम्जी त्यसको छातीतिर तेर्यायो । अचानक उत्पन्न हुन आएको त्यस्तो स्थितिदेखि किंकर्तव्यविमूढ भएको शिवराम त्यसै टोलाइरह्यो । फौजीले त्यसको हातको बन्दुकको स्ट्राइकर बिस्तारै आफूतिर तान्यो । त्यसपछि त्यसको मोहोराबाट निस्केको आगाको गोला त्यसका छातीमा गएर धसियो र त्यो आँगनमा ढड्रडग लड्यो । मनसिरीको वरिपरि अन्धकार छरियो । त्यसको मुटु फुटलाजस्तो भयो । दीपक र शकुन्तला पनि चिच्याउँदै बाहिर निस्किए । तिनीहरू तीन जना भएर कोकोहोलो हालेर कराए । तिनीहरूले गुहार मागे । तिनीहरूको आवाजले पूरै गाउँ बिउँझियो । हातमा टर्चलाइट र लालिट लिएर मानिसहरू चारैतिरबाट त्यहाँ जम्मा हुन थाले । तिनीहरू त्यहाँ आइपुगनुभन्दा पहिले नै ती सैनिकहरू निकै पर पुगिसकेका थिए र तिनीहरू

एकैछिनमा अँध्यारोमा हराए । त्यहाँ पुगदा गाउँलेहरूले देखे, शिवरामको निर्जीव शरीर आँगनमा लडिरहेको थियो र धनमाया मनसिसीलाई समातेर बसिरहेकी थिई । शकुन्तला र दीपक बिलौना गर्दै रोइरहेका थिए ।

भोलिपल्ट शिवरामको अन्त्येष्टिपछि पूरै गाउँ शोकमग्न भयो । मानिसहरूको मुटु दिनप्रतिदिन डरले थरथर काँप्न थाल्यो । त्यसपछिका केही दिनसम्म गाउँ एकदमै सुनसान र चकमन्न भयो । सबै मानिसहरू सास दबाएर हिँड्न थाले । मानिसहरू चुपचाप आफ्ना काममा जान्थे र दिनभरि काममा जोतिएपछि साँझ फेरि चुपचाप घर फिर्थे । गाउँ एकदमै शान्त थियो, तर त्यो शान्ति स्वाभाविक शान्ति नभएर एक प्रकारको मुर्दाशान्ति थियो ।

केही दिनपछि गाउँको आबादी पातलो हुँदै गएको महसुस गर्न थाले मानिसहरूले । गाउँका लोग्नेमान्छेहरू एक जना, दुई जना गर्दै गाउँबाट बाहिरिन थाले । गाउँ क्रमशः पातलो आबादीमा फेरियो । एकपटक यस्तो समय पनि आयो जतिबेला गाउँमा बूढाबूढी र स्वास्नीमानिसबाहेक अरू कोही पनि रहेनन् । मानिसहरू ज्यान जोगाउनका लागि भने पनि गाउँ छाडेर हिँड्न थाले । गाउँमा बचेखुचेका जो लोग्नेमानिहरू थिए तिनीहरू पनि काला पहाड जाने सल्लाह मिलाउन थाले । त्यसको करिब पन्थ दिनपछि मानिसहरूको एक जमात गाउँबाट हिँड्ने तयारी गर्न थाल्यो ।

“जाऊ बाबु दीपक तिमी पनि जाऊ, नबस यहाँ । तिमी यहीं बसिरह्यौ भने तिम्रो पनि उही हालत हुन्छ । सत्तुरहरूले तिमीलाई पनि छोड्दैनन् बाबु अब ।” रुदै मनसिरीले भनी ।

भोलिपल्ट कालापहाड जाने मानिसहरूको हूलमा मिसिएर दीपक पनि घरबाट हिँड्यो । दीपक गएको निकै बेरसम्म मनसिरी र शकुन्तलाले त्यो बाटोतिर हेरिरहे । करिब आधा घण्टा हिँडेपछि मानिसहरूको त्यो हूल डाँडाको कुइनेटाबाट उतापटि लाग्यो र त्यो तिनीहरूका नजरबाट बिलायो ।

दीपक कालापहाड भरेको एक हप्ता नपुग्दै एक दिन कम्ब्याट ड्रेसको कलरमा रातो तारा भएका केही युवाहरू फेरि तिनीहरूको आँगन कुल्वन आइपुगे । शकुन्तलाले देखी, त्यो हूलमा गत साल ऊसैर्गै एउटै कक्षामा पढ्ने दुई जना युवती पनि थिए । तिनीहरूमध्ये एउटीले शकुन्तलाको हात समातेर भनी—

“जाम् बैनी हिँड । जिते हाम्रा अगाडि सारा संसार छ, हारे हातका यिनै जब्जिर त हुन् ।” शकुन्तलाले उसका कुरातिर त्यति ध्यान दिइन । तर त्यसलाई

उसका बाबुको छातीमा पट्टके को आगाको गोलाको आवाजले भने घरीघरी खुबै सताइरहेको थियो ।

“आमा एकलै हुन्छिन् । धेरै दुःख पाउँछिन् कि ?” त्यसले मनमनै यस्तो ठानी ।

“ठिकै छ दिदी, मैले तपाईंका कुरा बुझें । विस्तारै विचार गरम्ला ।” शकुन्तलाले यस्तो जवाफ दिई । त्यसपछि, तिनीहरूले शकुन्तलासित दहो हात मिलाए र त्यहाँबाट विदा भएर हिँडे ।

समय त्यसको गतिमा हिँडै थियो । केही दिनपछि कलरमा रातो तारा भएका ती मान्छेहरू फेरि त्यहाँ पुगे । त्यो दिनमा पनि शकुन्तला घरमा एकलै थिई ।

“शकुन्तला बैनी,” त्यसका आँखामा आँखा अद्भ्याएर उसकी साथीले भनी— “तिमा बुवाको के अपराध थियो भन त बैनी ? के त्यो कुराले तिमीलाई पोलेको छैन ?” शकुन्तलालाई लाग्यो, उसले ठिकै भन्दै छ । शकुन्तलाले मनमनै अठोट गरी र आफैसित भनी— “जे त होला, परी आएको टर्ला ।” त्यसले यसरी सोची र मसक्क आटिर हिँडने विचार गरी । आमा तल्लो बारीमा गएकी, आइपुगेकी थिइनन् । शकुन्तलाले ढोका ढेपी र पिँढीबाट तल भरी । त्यसपछि, ज्ञानको खोजीमा राजपाट त्यागेर अनन्त यात्रामा हिँडेको सिद्धार्थभै शकुन्तला पनि तिनीहरूसँगै त्यहाँबाट हिँडी । केही बेरमा नै तिनीहरू गाउँको सिरानमा पुगे र एकैछिनपछि डाँडाको नाक काटेर पल्लो भेकतिर लागे ।

मनसिरी घर आइपुगेपछि यताउता हेरी, शकुन्तलाको कतै साईंसुई मिलेन । साँझ धनमाया र ऊ बसेर निकै वेरसम्म शकुन्तलाका विषयमा, शिवरामका विषयमा र गामठामका विषयमा कुरा गरे । दुःखसुखका विषयमा कुरा गरे ।

“छोड्दौ दिदी, अब चित्त बुझाऊ । दुनियाँका छोराछोरी गएका छन् । रामै गर्चम् भन्चन्, गर्लान् नि त ।” धनमायाले सम्फाउने शैलीमा भनी ।

साथीहरूसँगै शकुन्तला कहिलेकाहीं गाउँमा भुल्कन्छे । तर त्यो पहिलेकी शकुन्तला नभएर अर्कै शकुन्तला भएकी छे, बिलकुलै फेरिएकी । त्यसरी फेरिएकी शकुन्तलाले समयसमयमा आमालाई पनि भेट्छे ।

“नआत्तिनु आमा, एक दिन भाइ पनि अवश्य नै फर्कनेछ र म पनि आउनेछु । तपाईं केही समय धैर्य गरेर बस्नुस् ।” शकुन्तलाका कुराले मनसिरीको मनमा अलिकति ढाडस मिल्छ ।

भर्खर तेह वर्ष पुगेर चौथ लाग्न थालेको उसको नाबालक छोरो दीपकको सम्फनाले भने उसलाई खुबै सताउँछ । यतिबेला शिवराम बितेको पनि बीस महिनाजस्ति भइसकेको छ र दीपक कालापहाड गएको पनि डेढ वर्ष नाधिसकेको छ । आजकल मनसिरीलाई अरूभन्दा पनि दीपकको सम्फनाले निकै सताउन थालेको छ । हरेकजसो आइतवार दीपक आमालाई फोन गर्दै दिल्लीबाट । दिल्लीको एउटा होटलमा ज्यालामजुरी गरेर कमाएको कमाइको अधिकांश भाग ऊ आमालाई फोन गर्दामा नै सिध्याउँछ । हरेक फोनमा दुवै आमाछोरा एकछिन सन्धो-बिसन्धो सोध्छन् र धेरै समय रुन्छन् । दीपकलाई फोन गरेर आएपिच्छे पिँढीमा बसेर मनसिरी मुगलानको आकाशतिर हेर्दै ।

आज पनि ऊ त्यसरी नै हेर्दै छे । देख्दै, अगाडिपट्टि क्षितिज किनारासँगै जोडिएको आकाशमा रुइको थुप्रोजस्तो एक टुक्रा बादल तलदेखि माथितिरसम्म उठेर आकाशमा फैलिएको छ ।

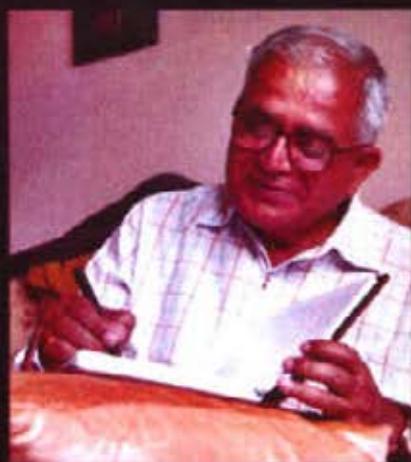
“मेरो दीपक बस्ने कालापहाड भन्ने ठाउँ धरती र आकाश जोडिएकोजस्तो देखिने त्यै डाँडापारि हुनुपर्दै ।” मनसिरीको मनमा केही यस्तै भावना पलाउँछ । मनसिरी कल्पनामा दुविरहेकै बेला धनमायाले चर्को स्वरले उसलाई बोलाई । त्यै बेला एकजोर ढुकुर भुर उडेर आएर बारीका डिलको आरका रुखमा बसे र “ढुकुर कुर कुर कुर” गाई कराउन लागे । मनसिरीले एकफेर लामो सास फेरी र सबै कुरा बिस्तर धनमायाका घरतिर उकालो लागी ।

असोज, २०६३

हरिहर खनाल

जन्म : २००६/०२/१२, कास्की, काल्याडाङा
 देशाना : भरतपुर क-१२/११, भरतपुर, चितवन
 हाल : आगामी ५ निवाइटार, काठमाडौं, फोन : ९८४३२३५
 सम्पर्क : प्राच्यापन
 हाल : भरतपुर नेपाल

प्रकाशित कृतिहरू

- विदा हुँदा कवितामहायह, २०२४
- अजम्मरी गाउँ कथामहायह, २०२३
- आकाश छुने दौडिमनि कथामहायह, २०२३
- देश परदेश कथामहायह, २०२३
- बमको छिको कथामहायह, २०२३
- प्राम्याको गोरेटो कवितामहायह, २०२३
- बिगत आगत कथामहायह, २०२४
- The Voice of Mountain (Short Stories, 2000 AD)
- यगको पदचापहरू निवाल्य, दिप्पर्णी, सम्मान र मानविकास, २०२५
- देशभित्र देश खोज्दा कथामहायह, २०२०
- विघटन कथामहायह, २०२३
- हरिहर खनालका छोटा कथाहरू कथामहायह, २०२३
- उत्त्यानोको खोजीमा उपन्यास २०२४
- समयको रेखाचित्र उपन्यास २०२४

प्रकाशितल्लुरत कृति

- बेलायतको डायरी निवाचा

अलुटित कृति

- म्याक्सिम गोकीको जीवनी २०२३, पाची सम्मान, २०२३

पुरस्कार/सम्मान

- गण्डुको साहित्य प्रशिक्षितारा स्वर्णपदकसहित प्रथम पुरस्कार, २०२३
- चिमाप प्रतिभा पुरस्कार, २०२२
- साहित्यसन्ध्या पुरस्कार, २०२२
- भरतपुर नगरपालिकाहारा प्रतिभा सम्मान, २०२२
- जिविस चित्रबन्दिशारा सम्मान, २०२२
- यथार्थ करा - जही सम्मान, २०२१
- प्रनेस भाषा सम्मान, २०२१
- लेखनाथ पुस्तकालय भाषा सम्मान, २०२१
- कालिका सुष्ठुपि सम्मान, २०२१

संलबनता

- सञ्ज्ञानकार – प्रगतिशील लेखक समग्रन, केन्द्रीय सामिनि, नेपाल। साहित्य महाम चितवन।
 आजीवन सदस्य – साहित्य सङ्ग्राम, चितवन
 – नागरिकी जला भान्दर, नागरिकणगाद
 – अन्तर्राष्ट्रीय नेपाली साहित्य समाज, वाणिज्यिक दिर्घी
 – जनसत साहित्यक सामिक जनसा
 – जीवन समाज प्रशिक्षितान, दमक भाषा
 – सानु नेपाली मासिक

ISBN 978-99933-0-759-4

9 789993 307594 >

Astitwako Khoji

Price: Rs. 195.00